

marta
PETREU

Acasă, pe Cîmpia Armaghedonului

Marta Petreu

Acasă, pe Câmpia Armaghedonului

Roman

Editura Polirom
2011

© 2011 by Editura POLIROM

www.polirom.ro
Editura POLIROM
Iaşi, B-dul Carol I nr. 4; P.O. BOX 266, 700506
Bucureşti, Splaiul Unirii nr. 6, bl. B3A, sc. 1, et. 1;
sector 4, 040031, O.P. 53, C.P. 15-728

ISBN eBOOK: 978-973-46-2205-4
ISBN: 978-973-46-1927-6

Redactor: Alina Radu
Coperta: Radu Răileanu

Această carte în format digital (e-book) este protejată prin copyright şi este destinată exclusiv utilizării ei în scop privat pe dispozitivul de citire pe care a fost descărcată. Orice altă utilizare, incluzând împrumutul sau schimbul, reproducerea integrală sau parțială, multiplicarea, închirierea, punerea la dispoziția publică, inclusiv prin internet sau prin rețele de calculatoare, stocarea permanentă sau temporară pe dispozitive sau sisteme cu posibilitatea recuperării informației, altele decât cele pe care a fost descărcată, revânzarea sau comercializarea sub orice formă, precum şi alte fapte similare săvârşite fără permisiunea scrisă a deținătorului copyrightului reprezintă o încălcare a legislației cu privire la protecția proprietății intelectuale şi se pedepseşte penal şi/sau civil în conformitate cu legile în vigoare.

Lectura digitală protejează mediul

Versiune digitală realizată de elefant.ro

Marta Petreu este scriitor şi profesor. S-a format în ambianța intelectuală a mişcării literare Echinox, de la Universitatea „Babeş-Bolyai" din Cluj. Profesor de istoria filosofiei româneşti la Universitatea „Babeş-Bolyai" şi redactor-şef (din 1990) al revistei *Apostrof*, publicație mensuală editată de Uniunea Scriitorilor din România şi de Fundația Culturală Apostrof. Doctor în Filosofie al Universității din Bucureşti, cu lucrarea *Valențele estetice ale anamorfozei logice* (1992). A debutat editorial în 1981, cu volumul de poeme *Aduceți verbele*. Alte volume de poezie: *Dimineața tinerelor doamne* (1983); *Loc psihic* (1991); *Poeme neruşinate* (1993); *Cartea mâniei* (1997); *Apocalipsa după Marta* (1999); *Falanga* (2001); *Scara lui Iacob* (2006). O culegere lirică, *Poèmes sans vergogne*, i-a apărut în 2005 în Franța, la Editura „Le Temps qu'il Fait". Ca eseist şi istoric al filosofiei româneşti, a publicat următoarele volume:

Jocurile manierismului logic (1995); *Un trecut deocheat sau „Schimbarea la față a României”* (1999; ediția a II-a, 2004; carte apărută în SUA în 2005, cu titlul *An Infamous Past: E.M. Cioran and the Rise of Fascism in Romania*); *Ionescu în țara tatălui* (2001; ediția a II-a, 2002); *Filosofia lui Caragiale* (2003); *Filosofii paralele* (2005); *Despre bolile filosofilor. Cioran* (2008, volum apărut întâi în Serbia, cu titlul *O bolestima filosofa. Cioran*). A publicat, sub titlul *Conversații cu...* (2004 şi 2006), două volume de interviuri cu personalități ale vieții intelectuale româneşti. A gândit şi alcătuit mai multe volume tematice de confesiuni (*În lumea taților*, 2004; *Cele 10 porunci*, 2007; *Scriitorul şi trupul său*, 2007). A prefațat şi îngrijit ediții de carte de filosofie şi de literatură (Nae Ionescu, Bucur Tincu, Arthur Dan, Constantin Rădulescu-Motru, Radu Stanca, D.D. Roşca, Alexandru Vona, Zaharia Boilă, Radu Petrescu ş.a.). Alte volume, în colaborare: *Vlad Mugur, spectacolul morții* (2001), *Sadovaia 302 bis* (2006). Prezentă în numeroase antologii de poezie din țară şi din străinătate. Prezentă cu studii de filosofie românească şi cu eseuri în numeroase volume colective. Premiul Uniunii Scriitorilor din România (1981, 1997), Premiul Filialei Cluj a Uniunii Scriitorilor (2003, 2005, 2006), Premiul pentru eseu al Uniunii Scriitorilor din Republica Moldova (2003), Premiul revistei *Poesis* (1993, 2001), Premiul „George Bacovia” al revistei *Contemporanul* (1993), Premiul „Nichita Stănescu” (1997), Premiul „Henri Jacquier” (2001), Marele Premiu „Lucian Blaga” (2002), Premiul „Tudor Arghezi” (2008), Premiul Salonului de Carte Oradea (1993), Premiul Salonului Național de Carte Cluj (1997), Trofeul Societății „Eugen Ionescu” (Slatina, 2001), Premiul internațional „Lillian Hellman/Dashiell Hammett Grant” pe 2001, acordat de Human Rights Watch. Face parte din gruparea literară Echinox; este membră a Uniunii Scriitorilor din România şi a Fundației Culturale Apostrof.

La Editura Polirom a mai publicat *Diavolul şi ucenicul său*: *Nae Ionescu – Mihail Sebastian* (ediția I, 2009; ediția a II-a, 2010).

Avertisment

Personajele reale ale acestei cărți sunt preaplecat rugate să mă ierte că, prin cele câteva expresii celebre pe care li le-am pus în gură, le-am făcut de nerecunoscut.

I

— Pecetluieşte, Doamne, mormântul roabei tale până la a doua Venire a Domnului nostru Isus, cânta preotul cu o voce frumoasă de bariton.

Şi, luând pe vârful hârleţului o bucată de lut galben amestecat cu pământ negru, a făcut semnul crucii pe cele patru margini ale gropii, a dat drumul pământului peste sicriu şi a stropit groapa în cruce, cu apă. Se grăbea. De unde eram aşezată, îi vedeam bine şi gesturile, şi graba. Formula rituală m-a cutremurat, amintindu-mi instantaneu

şi izbucnirile Mamei, şi poveştile pe care mi le spusese Ana, cu de la Marta citire, despre cum ar fi umblat Mica în crucea nopţii în ţintirim, când era fată, cu un mănunchi de chei în mână, să descuie mormintele. Şi, peste toate, formula prin care Ludovica Rebreanu şi-a luat un mânios rămas-bun de la fiul ei: „Adio până la a doua Venire". Jos să îl atingi cu mâna, cerul căpătase culoarea unei vânătăi enorme, prăbuşite sub propria-i greutate peste platoul larg. Peste noi. Tot timpul înmormântării a plouat rece şi din când în când pale de vânt îngheţat au lovit în dungă masa de oameni în negru. Iar eu am pândit tot ce a spus preotul despre ea, imposibil ca el să nu ştie, mi-am spus, doară suntem vecini, a auzit tot ce a strigat ea prin curte, ce simplu explică ei totul, a fost multă vreme văduvă şi a dus greul văduviei, dar: ce bine, ce bine că nu sunt probleme cu asta. La un moment dat, când o pală de vântoasă părea că smulge umbrelele, m-am întors spre D., care stătea, elegant şi palid, în dreapta mea, şi i-am şoptit:

— Ce vreme!

— Seamănă cu Mica! a răspuns, şi amândoi am zâmbit.

Stăteam toţi trei, Ana, Tinu şi eu, cu D. patru, drepţi ca lumânările şi neclintiţi ca sub blestem, lângă mormântul ei deschis, şi ne uitam cum e astupat în grabă. Pe cât de caldă fusese vremea luni, în ziua morţii ei, pe-atâta se făcuse acum de frig şi de urât. Sub ameninţarea unui nou ropot de ploaie, drumul de-acasă până la groapă, prin mijlocul satului, fusese aproape un galop, deşi preotul a respectat opririle şi rugăciunile rânduite. Accelerase însă totul, de groază că-l prinde o rupere de nori cu moarta afară. Mă uitam la mormântul Mamei şi mă gândeam că din copilărie n-am mai fost la o comândare ortodoxă în Cutca. Ticu a fost înmormântat după ritual iehovist, într-o lumină strălucitoare, numai miere şi aur, marţi, 3 septembrie 1974. Iar unchiul Alesandru, fratele lui Mica, în octombrie 1998,

tot după ritualul Străjerilor lui Iehova. P., înmormântat în Cimitirul Central din Cluj, a avut parte de o ceremonie catolică, aproape caligrafică în austeritatea ei dacă nu ar fi ofensat-o prosteşte Deliu. Iar prima înmormântare din viaţa mea, a lui Tica, bunicul dinspre mamă, a fost iehovistă şi s-a petrecut tot aici, în cimitirul nou, de Eliseiul Grâului, exact în 14 iunie 1961, când lanurile dădeau în lapte.

Când eram mică, îmi plăcea să mă duc la înmormântări, era distractiv de-a binelea, spre sfârşitul slujbei veneau socăcițele în spate, unde eram noi, copiii, cu cutii de biscuiți, şi ne puneau fiecăruia câte doi biscuiți de pomană în mână. Dacă rămâneau, mai primeam câte doi. Asta aveam voie să iau. Pentru că, altfel, nu aveam voie să primesc nimic de mâncare, de la niciun străin. Decât dacă Mica mă îndemna cu vorba, „No, ia ce-ți dă, Tabită". Şi săpatul gropii era pentru noi, adică pentru Tinu şi pentru mine, o distracție dacă se întâmpla în vechiul temeteu, lângă casa noastră, pentru că ne puteam duce să ne uităm la gropari. Când găseau oase – ceea ce nu era rar, cimitirul de lângă noi e vechi –, ni le întindeau din adânc să le punem bine pe iarbă până termină groapa şi le pot săpa cuptorişul. Povestea lui Cioran, că s-a jucat, copil fiind, cu oase umane, mi s-a părut totdeauna normală, pentru simplul motiv că şi eu şi fratele meu ne-am jucat toată copilăria cu cioantele vechi din temeteu. Ce de morți mi-au trecut prin mână!, şi asta fără nicio înfiorare, căci moartea ca moarte este pentru fiecare o învățătură târzie. Cel mai interesant era chiar în ziua înmormântării, când veneau groparii să curețe groapa. Dacă era ceva înăuntru, ştiu eu, o creangă, o minge spartă, o piatră – şi-aveam noi grijă să fie! –, mă coborau în pământ, să curăț fundul gropii. Mă asigurau că n-are de ce să-mi fie frică, iar eu le răspundeam, înțepată, că mie nu mi-e frică niciodată. Era adevărat, nu aveam, pe-atunci, destulă imaginație pentru a-mi fi. Mă slobozeau în groapă s-o curăț

de gozuri, exact ca Ticu în lădoiul de grâu, să-l bat cu pelin şi cu frunze de nuc, să nu se facă gărgărițe, apoi mă trăgeau binişor de mâini afară, aşa cum mă scotea şi Ticu, şi mă lăudau pentru curaj. Ticu însă nu cred să mă fi lăudat vreodată.

Şi la groapa lui Mica am fost s-o văd, încă de marți, din ziua când au arăduit-o: voiam să văd locul, să mă obişnuiesc cu gândul, greu de dus, că va fi îngropată lângă Ticu, nu lângă Tica. Lângă Tatăl nostru, nu lângă tatăl ei. Lângă soțul ei, Agustin Vălean, iar nu lângă tatăl ei, Indrei Sucutărdean.

Dintotdeauna, ori de câte ori am mers amândouă la cimitir, să-i punem flori lui Ticu, Mica mi-a spus că vrea să fie îngropată lângă Tica. Smulgea o frunză uscată sau un cotor de floare din tufa de stânjenei galbeni, pe care tot ea îi răsădise pe mormântul tatălui ei şi pe toate celelalte morminte ale noastre din cimitir, şi spunea:

— Eu lângă Tica vreau să fiu îngropată.

— Bine, Mica. Dar nu te grăbi. Pentru asta mai este vreme, îi răspundeam eu, cu sufletul cât un purice.

Tocmai când ea îmi vorbea despre moartea ei îmi găseam şi eu să devin pudică şi superstițioasă, să mă simt stânjenită şi incapabilă să-i răspund pe şleau, să urlu din măruntaie: Nuuuuuu! Asta ar fi trebuit să fac, în loc să îi spun mereu, englezeşte: Nu te grăbi, mai este vreme! Atunci, la înmormântarea lui Tanti Vichi, când Mica avea numai şaizeci şi patru de ani, i-am spus: Măcar atâta să trăieşti, cât Tanti Vichi, optzeci şi patru de ani! Cifra i-a intrat în cap şi şi-a fixat-o ca liman, ori de câte ori a fost bolnavă şi-a adus aminte ce i-am cerut eu atunci. Fusese asigurarea ei de viață: nu mor, pentru că fata mea cea mică mi-a spus să nu mor mai devreme de optzeci şi patru de ani. Iar mie nu mi-a venit în minte să-i schimb programarea, să-i spun, vai, uite, am descoperit că Tanti Vichi, de fapt, era şi mai

bătrână, avea optzeci şi nouă de ani... nouăzeci de ani... Poate că dacă i-aş fi schimbat pragul de vârstă, ar trăi şi acum, poate că şi-ar fi pus ambiția, colosala ei ambiție, şi ar trăi şi azi. A murit ca un ceas pe care l-am pus eu să sune: la optzeci şi patru de ani, ca Tanti Vichi.

Marți dimineața, când Tinu mi-a spus la telefon că deja se sapă la groapa lui Mica, mi s-au tăiat picioarele. Nu apucasem, noaptea, să vorbim despre asta.

— Unde? am întrebat.

— În cimitirul de după sat. Unde-i şi Ticu.

— Unde anume? Ea voia lângă Tica. Unde anume? am repetat.

— Lângă Ticu, mi-a răspuns Tinu.

Iar eu, nu mă înşel, i-am simțit ezitarea din voce când a adăugat:

— Aşa a vrut ea.

— Ea voia lângă Tica.

— Când ți-a spus? m-a întrebat fratele meu.

— De fiecare dată când am fost la cimitir cu ea. Şi mereu, ori de câte ori a vorbit despre Ticu. Spunea că nu vrea să fie înmormântată lângă el, ci lângă Tica, pentru că a fost un om tare bun şi l-a iubit. Aşa mi-a spus, am repetat, deznădăjduită.

— Ea a spus că vrea chiar după poiată, aci, lângă noi. Sau lângă Ticu, aşa mi-a zis, a repetat Tinu.

— Pentru Ticu eu am ales cimitirul, tu nu ştii, nu erai acasă. N-am vrut să fie după poiată, să nu înnebunească Mica, toată ziua cu ochii pe el. Cât au săpat? am întrebat, văzând, cu ochii minții, cimitirul în care fusesem cu nicio lună înainte, de Paşti, în 5 aprilie, toți trei, Mica, Tinu şi cu mine.

Pe urmă m-am gândit că Tinu e oricum dat peste cap, că nu-l pot lăsa cu încă un chin în minte, că, dacă groapa a

fost arăduită şi o să îi schimbăm locul, să fie lângă Tica, o să iasă în sat un scandal de pomină. Şi-am cedat:

— Bine, de fapt e la câțiva metri de Tica, e şi Mam' Bătrână acolo, e şi unchiul Alesandru cu mătuşa Dochiță... şi unchiul Iuăn cu Lucreția. E o bună parte din familie. Bine.

Dar în capul meu o voce rea bâzâia continuu, uite, pentru că n-ai avut prevederea să vorbeşti cu Tinu noaptea, imediat după ce a murit Mica, să-l avertizezi despre ceva ce credeai că ştiți toți trei, că Mica vrea să fie îngropată lângă tatăl ei, nu lângă Tatăl nostru, uite ce se întâmplă: Mica nu scapă de Ticu nici în mormânt.

Peste vreun ceas, când am ajuns cu Ana în sat, primul drum l-am făcut la cimitirul din capătul satului, să văd groapa. Cinci bărbați din familie sau prieteni de-ai lui Tinu, Petrea al Titienii, Lia al lui unchiu' Ilie, Florin al lui Lia, Silviu al lui Ţoca şi Dumitru al lui Valer, săpau de cu dimineață. Trecuseră de stratul gros de peste un metru de pământ negru şi lucrau în lutul galben din fund. M-am uitat la mormântul lui Ticu, la lemnul falnic de rută pe care Mica însăşi l-a plantat la picioarele lui, în toamna târzie a anului 1974. Bărbații lucrau curat, mormântul le ieşea cu pereți verticali. Lemnul de rută din mormântul lui Ticu îşi trimisese rădăcinile şi lateral, se vedeau câteva ca nişte sfori galbene, umede, retezate de hârlețele oamenilor. În aceeaşi zi, când oamenii au ajuns şi mai adânc, la 2 metri şi jumătate, m-am uitat dacă nu a lunecat în groapa proaspăt săpată, prin straturile poate mişcătoare de lut, vreun os din mormântul lui Ticu, aşa cum am văzut atâtea în copilărie, în temeteul vechi de lângă casa noastră: nimic, groparii, pe care nu m-am putut stăpâni şi i-am întrebat, nu găsiseră nimic, mormântul fără cruce al Tatălui meu, străjuit de lemnul uriaş de rută, în care păsări necunoscute mie îşi fac cuibul, a rămas pecetluit. Aşa cum preotul tocmai îl

pecetluia pe-al Mamei. Cu fața spre Răsărit, ca să se ridice iute la Înviere, vor sta amândoi sub ruta pe care Mica, acum treizeci şi şase de ani, crezând că i-o pune lui Ticu, a plantat-o de fapt şi pentru ea.

Preotul i-a dat diaculuí hârleţul şi, după o ultimă apelație, „Hristos a înviat!”, la care oamenii risipiți prin iarba înaltă şi plouată au răspuns cuminte, „Adevărat că a-nviat!”, s-a îndreptat, împreună cu acela din Pâglişa, spre poartă. Oamenii au început să arunce bulgări de pământ peste sicriu, spunând cu voce joasă „Dumnezeu s-o ierte şi s-o odihnească!”. Am luat şi eu cu vârful degetelor un firicel umed de pământ, aşa, cum pui un praf de zahăr pe-un cornuleț abia scos din cuptor, şi l-am lăsat în groapă: Mamica, pământul să îți fie uşor, nu mai greu decât ce-am pus eu peste tine! i-am şoptit, înregistrând sunetul stins şi îndepărtat al fărâmei de țărnă pe sicriu. Vroiam să stau până se pun coroanele, să am imaginea celor două morminte lipite unul de altul, dar Ana s-a apropiat şi mi-a spus că trebuie să mergem acasă.

— Auzi, tu, trebuie să fie familia de față când preotul sfințeşte mâncarea, mai e o ceremonie.

Am pornit în grupuri mici, întorcând spatele la familia mai numeroasă sub pământ decât deasupra: Tica, Ticu, Mam’ Bătrână, unchiul Alesandru, mătuşa Dochiță, unchiul Ion, mătuşa Lucreție, şi-acum şi Mica, ultima culcată sub glia temeteului. În timp ce mă grăbeam spre casă, făceam în minte harta morților mei: în cimitirul de lângă casă, bunicii dinspre tată, Ioan şi Anişca, plus unchiul Gherasâm cu Lina, plus unchiul Alesandru al mătuşii Tiberia; Moşul Martei, la doi paşi, în țintirimul de la biserică, în timp ce Marta e la Blăjel. Aurel şi Valerian, cei doi soți ai soră-mii, în cimitirul din Mediaş, pe deal; tot acolo sunt unchiul Nelu, fratele lui Mica, cu tanti Leana, pe mormântul lor este un fir galben de degețel lânos. P., primul meu bărbat, plus socrii

din a doua căsătorie, Tică şi Tanti Vichi, în falnicul Cimitir Central din Cluj. Laura, la Geretsried. Laura. Un întreg cimitir împrăştiat în lume. Dumnezeu o să aibă ce să ne-adune la Judecată. La a doua Venire, am scrâşnit, cercetând din ochi zdrenţele vinete pe care cerul şi le spânzura asupra noastră. Am recunoscut peisajul, mai ales lumina dintr-un vis pe care l-am avut cu nu mulţi ani în urmă:

Se făcea că eram pe pustuţa triunghiulară de lângă ogradă. Sus în cer, dinspre nord-est spre sud-vest, pluteau leneş peşti cât balenele. Cu burţile umflate şi strălucind albăstrii în lumina vânătă a sfârşitului, se ţineau în văzduh la fel de bine ca navele de război pe ocean. Din când în când, câte unul mai mic, câte-o plevuşcă, se prăbuşea ca o piatră în uliţă, la picioarele noastre. Plouă cu peşti! i-am şoptit lui Tinu, uite, vine Nimicirea! Când s-a pornit vântul din urmă, noi ne-am adăpostit care unde, eu în casă. În casa veche, părintească, care de fapt nu mai există de mult. Înăuntru era întunecos şi rece şi mirosea a pustiu. Ştiam că Mica este în coliba de vară din spatele casei. Bucăţi negre de gheaţă au acoperit curtea şi grădina de pomi, o apă întunecată a inundat iarba şi troscoţelul mărunt din curte. Fulgera albastru. Era întuneric şi mi-era frică. Apoi furtuna s-a potolit ca prin farmec, cerul întunecat s-a curăţat de peştii apocaliptici, pe jos era numai o apă, cel puţin de două laturi de palmă, gheaţă, frunze şi crengi, ca după Armaghedon. Ştiam că Mica murise. Ana plângea. Cuprinşi de vinovăţie, am adus-o toţi trei în casă şi am făcut încercări s-o înviem ca pe-un înecat. Am reuşit. Atunci mi-am dat seama că iubirea mea pentru ea e plină de mânie, că grija pentru ea şi suferinţa pe care mi-o produce sunt împletite, ca plesnele unui bici, în aceeaşi funie cu remuşcarea şi ciuda. Nu poţi supravieţui alor tăi cu conştiinţa curată, mi-a

spus o voce, cine scapă este vinovat, continua vocea, şi eu m-am trezit.

— Se zice că dacă plouă e semn că mortului i-a părut rău după viaţă, spune Ana, uitându-se la cer. Aşa se zice.

— O să plouă până cel puţin în 12 iunie, i-am răspuns uitându-mă în întunecimea de sus.

— De unde ştii? a obiectat Ana.

— Ştiu.

Tinu s-a uitat la mine cu o privire opacă. Era sfârşit. Trece prin toate chinurile iadului, mi-am spus, precis îl bântuie imagini cu ea, din ultimele două săptămâni, de boală incertă, atât de prost administrată de noi, cred că îşi aminteşte şi alte lucruri, mai vechi, din care nu iese tocmai bine.

— Te-a iubit mult, i-am spus, în ultima vreme îmi povestea la telefon ce păr numai inele aveai când erai copil şi că-i plăcea să te pupe pe bucle.

Tinu m-a privit strângând din fălci şi n-a răspuns nimic.

Câte o picătură mare de apă îmi cădea din când în când pe obraji, amestecându-se cu lacrimile. Nu ploua cu adevărat. Nici eu nu plângeam cu adevărat, dar ochii îmi secretau câte o lacrimă uriaşă, răzleaţă, care mi se târa ca o omidă rece pe faţă. Am luat-o pe scurtătură, pe după sat, ţinându-l de braţ pe D., care venise la chemarea imperativă a Mamicii. Nu apucase să-i împlinească dorinţa cât ea a mai fost în viaţă, i-o împlinea acum. În faţa morţii ei, s-a purtat perfect, apărând, elegant şi tăcut, cu buchetul lui de flori albe, pe care i l-a pus hotărât pe sicriu, apoi s-a aşezat unde îi era locul, lângă mine, şi a răbdat rafalele îngheţate de ploaie şi de vânt până când mi-a spus încet, arătând spre cerul schimbător, când întunecat ca noaptea, când părând că se răzbună: „Seamănă cu Mica!”. Şi am zâmbit amândoi.

Deşi ştiam că acei care o să-mi observe zâmbetul o să mă judece aspru.

Mai ales că afară n-am plâns. Programatic. Mi-o aminteam pe Mica la înmormântarea lui Valerian, lângă Ana, poruncindu-i: „Taci, tu! Nu te mai cânta!”. După părerea ei, nimeni pe lume nu este destul de vrednic să vadă lacrimile ei şi-ale copiilor ei. Sentimentele nu trebuie arătate, aşa ne-a învățat Mica – şi ne-a crescut verticali ca lemnele şi fără dreptul la lacrimi cu martori. Poate că după credința ei nimeni pe lume nu e destul de bun încât să merite să plângem, ea şi noi, pentru el. Ea însăşi plângea mai ales de mânie şi ciudă. Am văzut-o plângând: plângea teribil, dintr-o deznădejde fără fund.

Aşa că eu am plâns numai lângă ea, veghind-o, noi două pentru ultima oară împreună. Dar când au scos-o din casă cu picioarele înainte, culcată într-un maldăr de flori, lalele, narcise, lăcrămioare, liliac, cale, în sicriul în sfârşit pecetluit, mi-am dat capul pe spate şi-am împietrit. „Taci, tu, nu te mai cânta! La ce te cânți? Că morții nu-i poți scula!” O frunză de cală fusese prinsă sub capacul sicriului şi ieşea de un deget afară, preoții îi slujeau Mamicii la căpătâi, exact cum scrie la Carte, acoperind cu glasurile lor frumoase sunetul vijeliei. Uneori, câte-o pală rece de vânt ca din iad aducea peste noi, ca-n scena spălării picioarelor din *Odiseea*, mirosul aspru al porcilor lui Tinu.

În curtea casei părinteşti, unde, pentru prima oară după şaizeci şi patru de ani, Mica lipsea, mesele erau întinse pentru pomană şi cutcanele, în rochii negre, lungi, îmbrobodite cu năfrămi negre înnodate sub bărbie, împreună cu bărbații lor în cămăşi albe, se aşezau la mese. Neamuri din Cutca, din Şomcuta, din Corpadea, din Valea Caldă, din Cluj, mi-a spus Tinu în treacăt. Socăcițele tinere aşezate în şir îşi treceau farfuriile pline din mână în mână,

de la bucătărie până la mese. Aşezaţi la o masă aparte, preoţii au sfinţit mâncarea. Mulţimea a început să mănânce.

Mă uitam, dintr-o margine, la zarva neagră din curte, la oamenii străini sau recunoscuţi vag şi aşteptam să se termine totul: să plece neamurile pe care le cunoşteam şi cele pe care nu le cunoşteam şi nu mă recunoşteau nici ele, toţi îl ştiau numai pe Tinu şi o identificau pe Ana, ca pe o variantă mai palidă şi mai tânără a lui Mica, unii chiar şi pe Tabita, vara noastră de la Sibiu, dar nimeni, nici măcar sora lui Ticu, Tiberia, nu m-a recunoscut şi pe mine, care sunt leită Taticu. E normal, după treizeci şi şase de ani i-au uitat faţa, nu-l mai recunosc în trăsăturile mele.

— Uite, îmi spune Tinu, aia e mătuşa Verjenie!

— Aia e? Nevasta lui Chirica?

— Da, da. Şi asta e tanti Maia a Baciului, ştii, de-acolo, de lângă bufet. Neam prin Ticu. Şi ăsta e Lia, al lu' unchiu' Ilie şi-al mătuşii Irina, îmi şopteşte. Asta-i Mària lui unchiu' Onisei, fata lui leliuca Lucreţie, sora vitregă a lui Ticu.

— Şi aia chiar e Verjenia lui Chirica? întreb prosteşte. Aia care stă lângă vechea cooperativă? Lângă Măgăzân? silabisesc împiedicat în prima mea limbă, româna de câmpie a părinţilor noştri.

— Da, îmi spune fratele meu.

— A apucat s-o vadă pe Mica moartă. Suntem neamuri?

Fratele meu îmi explică ce neamuri suntem, îmi dă în continuare numele bărbaţilor şi femeilor care umplu ograda, oare se semnificaţie are că nu reţin niciodată legăturile de rudenie, genealogiile? mă pomenesc întrebându-mă, apoi iar îmi spun că e normal să nu ştiu pe nimeni şi să nu mă mai ştie nimeni, prea de mult am plecat. Prea sunt străin. Număr oamenii din curte, la o sută douăzeci mă încurc, mai sunt, la înmormântarea mea pot conta pe vreo cinci, şase. Mica a fost cineva. Aş vrea totuşi să se termine, îmi spun, uitându-mă spre melin, unde e pus scaunul ei, locul unde

am văzut-o pentru ultima oară afară, pierită şi bolnavă. Curtea forfoteşte de lume. Vreau linişte. Vreau să fie totul ca înainte. De fapt, o aştept. Între timp salut, ascult, zâmbesc, spun formule rituale. Întorcându-mi privirea în dreapta, spre aleea de beton ce taie grădina de flori, am văzut-o cum trece, încet, în hainele ei negre, cu şorţ negru, cu năframa trasă mult în faţă, să-i ferească ochii de lumină. Peste câteva clipe a dispărut. Cred şi eu, mi-am spus, nu-i place acolo unde este şi unde n-ar trebui să fie. Lângă Ticu. Nu lângă Tica.

*

Nu există peisaj mai trist decât Câmpia Transilvaniei, din toamnă până-n primăvară. Pe platoul larg dintre Someş şi Valea Sărăţii, între Mărători şi Valea Pâglişei, Cutca se lăţeşte spre cer ca o şopârlă mare. Pare aşezată pe capacul lumii. Satul e la 3 kilometri de drumul ţării şi de calea ferată şi urmează de sus, de pe platou, în lung, dinspre sud spre nord, cursul Someşului din vale. În toate părţile, peste văi, se înalţă dealurile sure, golaşe. La un ceas şi ceva distanţă cu piciorul, prin Valea Sărăţii, se ajunge la Vama Căianului, pe unde treceau oamenii în Regat pe vremea cedării Ardealului. Într-un ceas se ajunge pe jos şi în Morlaca, la târg. Cam în trei ceasuri şi jumătate de mers întins, la Cluj, dar cu bicicleta se face un ceas şi ceva, cu maşina, dacă nu-i aglomerat, cam o jumătate de oră. Un drum cândva de ţară, acum asfaltat, lung de trei kilometri, leagă satul, în dreptul Castelului, de drumul ţării şi de gară. De-a lungul lui, în lunca largă şi inundabilă a Someşului, sunt case, aşa-numita uliţă „Păstapă”, adică de peste apă. La şoseaua naţională, urmând linia şerpuită a Dealului Prodaia, casele se întind, bogate şi făloase, şi înspre Şomcuta, şi înspre Cămăraşu. Comuna, din cinci Cutce, Cutca de Jos, Cutca de Sus, Cutca de Mijloc sau Batin, Cutca ICZ şi Cutca

Moliturǎ, plus satele Pâglişa şi Mera, e o aşezare veche de pe la 1300, când se numea Locul cu Grâu. A fost centru de feudă, apoi de moşie, cu o populaţie de strânsură, de oameni „slabi şi prăpădiţi”, după cum mi-a spus odată, demult, deloc binevoitor la adresa enoriaşilor săi cam nestatornici, vechiul preot al Cutcii, domnul Isidor Deac. Nu ştiu dacă are sau ba dreptate. Oricum, eu m-am simţit întotdeauna la adăpost, ai mei erau din familiile bune, mijlocaşe, ale satului, mai sus de ei fusese numai Chiaburu', cu casa lui mare, moştenită de la socri, şi cu banii pe care i-a făcut ca şofer, după ce-nvăţase să conducă maşinile când fusese în armată la tancuri. Şi peste ăsta, groful de la Curte. De la Castel.

Ai mei n-au intrat niciodată-n Castel până în 1948, îl priveau numai din drum, prin gardul înalt de zid şi feronerie solidă, cum ocupă centrul satului, platoul larg de pe terasa din dreapta Someşului. De la gară şi de la drumul ţării, mai ales dacă veneai dinspre Cămăraşu, Castelul se vede în toată splendoarea lui, aşezat cum este în vinclu pe coama Hagăului, dincolo de apă. Mai de-aproape, terasele Castelului, sprijinite pe coloane greoaie, dreptunghiulare, şi foişorul dinspre sat, acoperit cu plăci grele de aramă, te făceau să-i bănuieşti opulenţa. În vale, în parcul dinspre moara care a funcţionat şi ca uzină de curent electric pentru Castel, se aflau în anii treizeci terenurile de tenis, unde domni şi doamne în haine albe se jucau vara cu mingi mici, albe şi pufoase ca nişte pui de găină, după cum ne povestea Mica. Încăperile lui dinspre Someş se deschideau direct deasupra parcului mare al Castelului, care se prelungea şi sub orfelinatul Surorilor Maicii Domnului, până sus-departe, la iaz. Pinii întunecaţi şi brazii dublau zidul împrejmuitor al Curţii înspre iaz şi înspre lunca Someşului.

Iar între Castel şi Căminul Călugăriţelor, cum îi spuneau cutcanii, se aflau dependinţele Castelului:

grajdurile şi bucătăriile. Peste ani, în timpul socialismului, clădirile joase aveau să devină grădiniță, dispensar, farmacie, cabinet stomatologic, sală de naşteri şi locuința moaşei comunale.

Ai mei n-aveau ce căuta la Castel sau la Curte, o vrăşmăşie veche, datând din anul 1906, când Tica, grăjdar la Curte, rămăsese fără un picior, îi ținea departe. Abia după 1948, când Castelul a fost golit într-o singură noapte de soldații de la Securitate, iar camioanele Securității au cărat totul nu se ştie unde, lăsând în urma lor zidurile goale şi porțile de fier forjat deschise, bălăngănindu-se-n vânt, au intrat şi cutcanii la Curte. Adică pe platoul Castelului, tivit cu liliac şi înfrumusețat cu stejari, cu castani, cu rondouri de flori, în mijlocul cărora erau înfipte vaze de piatră albă, sculptată, mai înalte decât un stat de om. Chiar în fața clădirii, în formă de L uriaş şi cu un etaj, se află peronul dreptunghiular, acoperit cu pietriş alb, ca parcurile franțuzeşti. Pe vremuri, pe lângă ziduri erau plantate tufe de trandafiri roz-pal şi bujori cu flori albe şi roz, uriaşe cât un cap de nou-născut. Le-am mai prins şi eu, pe la sfârşitul anilor 1960.

Noi însă am învățat la Castel. Transformat în şcoală generală, Castelul, cu curtea lui uriaşă şi plină de ascunzişuri, a fost şcoala la care am mers toți trei. Îmi plăcea vederea largă, peste Someş şi peste lunca lui largă, până-n calea ferată şi-n drumul țării, oprită numai de Dealurile Prodăii, pe care o aveai de pe aleea ce ducea la peron sau din sălile de clasă de la etaj. Îmi plăceau coridoarele Castelului, sălile lambrisate cu stejar sculptat şi scările curbate, cu feronerie neagră, cu flori gingaşe din metal, ce duceau la etaj, apoi curtea enormă cât trei, patru stadioane, cu boschete de liliac şi copaci bătrâni, stejari, castani, arțari. Şi mai ales acățul uriaş, noduros, cu frunze mici şi păstăi lungi, sub care se desfăşurau serbările şcolare

de sfârşit de an şi careurile de dimineaţă, când cântam zilnic imnul înainte de-a intra la clasă. Era frumos să fii elev într-o asemenea şcoală, te făcea să te simţi important.

Noi am învăţat la Castel. Şi ne-am plimbat prin fostul lui parc, trecut la Căminul de copii infirmi şi administrat de acesta. Ne plăceau vegetaţia lui deasă, sălbăticită, rondourile lui cu flori roşii, sunetul înfundat al Canalului Morii, care-l uda în vale. Acum, văduvit de Canalul Morii, care a dispărut după ce cutcanii şi-au pus moară electrică în locul celei cu apă şi au desfiinţat iazul şi stăvilarul, acum parcul e numai un desiş sălbăticit. Cu timpul, oamenii au stricat tot, şi Castelul, căruia i-au dărâmat largile lui terase, şi parcul, pe care l-au lăsat să se transforme într-o urzicărie, şi dealul Hagău, în care au tăiat alte drumuri decât cele vechi, modificând locul. Ceva din vechea splendoare a Curţii a rămas totuşi, ca urmele de frumuseţe pe o faţă distrusă de vreme.

*

Mica nu semăna cu nimeni. A fost o fetiţă frumoasă, drăcoasă, cu ochii numai lumină. În puţinele fotografii de familie, sepia, pe hârtie grunjoasă, care s-au păstrat din anii treizeci, ochii ei de fetiţă strălucesc atât de tare, încât, oriunde este ea aşezată, devin centrul fotografiei. Am avut şi eu cândva ochii ei lucioşi.

— Tu, asta a fost aşa de rea, că niciunul n-am ştiut cu cine seamănă! spune sora mea că i-ar fi spus mătuşa Marta.

Şocată de o asemenea părere despre Mica, i-am răspuns de fiecare dată la fel:

— Da? Aşa a zis? Şi adăugam o întrebare la care nu am primit niciodată un răspuns cu adevărat lămuritor: De ce? Ce făcea?

Subţire şi mlădioasă, înăltuţă, cu vorba iute şi aprigă, stârnea în jur un vârtej continuu. Dacă mă iau după

poveştile ce mi le-a spus despre viaţa ei de copil şi de fată, mi se pare că tinereţea Mamei a durat lung, lung, o eternitate. În realitate, Mica s-a măritat la douăzeci de ani, aşa că timpul pe care l-a avut la dispoziţie să fie fericită, timpul în care i s-au întâmplat toate miracolele a fost, în realitate, cât o clipire din pleoape. Îi plăcea cartea şi-ai ei au lăsat-o să facă şapte clase. Din tot satul, din clasa ei, numai patru copii au terminat şapte clase, iar ea a fost cea mai bună şi a primit la fiecare sfârşit de an premiu cu coroniţă, pe care i-o împletea învăţătorul cu mâna lui, din sasău şi tătăişe înflorite. În loc s-o dea mai departe, la liceu, cum făcuseră cu Nelu, pe care de mic l-au dat copil de trupă la Bucureşti, de-a ajuns să facă liceul militar şi şcoala de aviaţie pe cheltuiala statului, plătindu-şi apoi cu vârf şi îndesat datoria ca aviator care-a bombardat Odessa, pe ea au trimis-o, după ultima modă pentru fetele din sat, la Surorile Maicii Domnului, la Cluj. Nu la liceu, nu la o şcoală cu manuale, ci mai degrabă la o practică, la o şcoală de gospodărie pentru ţărăncile de bună condiţie din Ardealul greco-catolic, venite să înveţe să ţină o casă, să gătească şi să spele, să coasă şi să brodeze, să pună murături şi să trateze prin ceaiuri o diaree de nou-născut. Nu-i vorbă, ar fi putut învăţa gospodăria de la maică-sa, dar fetele care lucrau la călugăriţe se întorceau aproape domnişoare, ştiau pune masa ca la domni, cu şervetele împăturite în formă de pantofior sau de trandafir, în vreme ce în Cutca lumea nu ştia încă bine ce sunt alea, şervete.

A fost ultimul şi al patrulea copil al unei familii făloase de ţărani mijlocaşi. Ca fată, nici măcar iernile seci nu reuşeau să-i stingă veselia. Şi nu există peisaj mai mohorât decât al Cutcii, din octombrie până-n aprilie. În iernile fără ninsoare, orizontul jupuit îşi etalează spre cer posomorala şi lipsa nădejdii. Sub cerul vânăt-cenuşiu ca un capac de cenuşă udă, dealurile teşite şi sterpe îşi arată rănile de

eroziune. Nu poți şti ce e mai posac, cerul leşios sau pământul mâncat de pecingine în care înaltul îşi prelinge culoarea. Pe ger uscat, cât vezi cu ochii sunt numai dealuri sterpe. Valea Plângerii şi-a amintirii aici se află. Din noiembrie până-n aprilie, lumea e sură şi deznădăjduită. Dacă ninge, zăpada salvează peisajul. Cu casele lor mici şi curțile lor noroioase, pline de orătănii, satele zac cu burta în noroi şi în brazdele de tină înghețată. Prin aprilie însă, când începe să dea colțul ierbii, lumea învie şi oamenii deodată cu ea. Dealurile se acoperă de o spuză verzuie, câmpurile înverzesc şi văzduhul se îmbibă de clorofilă lichidă. În mai, un abur fosforescent-verzui frăgezeşte lumina cu o tandrețe fără margini, iar asprimea inimilor se înmoaie de făgăduielile buimace care umplu lumea. Oamenii devin pentru o clipă buni, nădăjduind o salvare fără de nume. Sângele se umflă euforic în ei precum clorofila în frunze, iar cutcanii se uită la pământ şi la cer, apoi la lanurile de grâu şi de cucuruz cu privirile umede de înduioşare. Uită-te cât a crescut după ploaia de-aseară! îşi arată ei unul altuia câte-un fir de cucuruz sau câte-o tulpină de ceapă, cu vocile muiate de dulceață, de parcă ar vorbi despre-un copil de țâță.

Mària îşi găsea jocuri pe orice vreme. Îi plăcea, când era copil, să meargă la şcoală, care i se părea tare distractivă. „Îmi place să mă instruiesc”, mi-a spus ea prin anii 1990, când am nimerit o dată acasă şi-am găsit-o ascultând o emisiune culturală la radio, „ştii ce interesant este?” m-a întrebat, cu ochii sclipind de satisfacție. La ea acasă, aveau o singură pereche de bocanci pentru toți copiii, aşa că aştepta răbdătoare să-i vină rândul, tot a treia zi, să meargă la ore. Învăța toate lecțiile celorlalți, ale lui Alesandru şi ale Martei, şi dacă vreunul dintre ei avea chef să sară peste o zi de şcoală, Mària se oferea imediat să încalțe ea ghetele mărime unică şi să se ducă în locul lui. Marta era mai uşor de convins. „Dacă-i dădeam ei porția mea de tăiței cu nucă

sau dacă adăpam eu jitele", îmi povestea Mamica, cu privirea înveselită de amintire, „mă lăsa să mă duc eu". Şi adăuga, cu o uitătură îndreptată departe, înspre trecutul în care eu nu aveam cum să ajung:

— Asta iarna, bunînțăles, pentru că toamna şi primăvara ne duceam tustrí, regulat. Nelu era la Bucureşti, copil de trupă. Din martie, de cum se zbicea pământul şi puteam umbla desculță, mergeam regulat. Ioi! îmi amintesc că-ntr-un an m-am dus dimineața la şcoală. Prin martie, poate început de aprilie. Aicea unde-i acuma Căminul Cultural, aicea era şcoala. Şi-a venit o vreme grea, într-un ceas omătul a ajuns aşè, de-un lat de palmă. Şi-a venit Alesandru după mine şi m-o dus acasă în spate, că eu nu puteam umbla desculță prin omăt. Aşè era pe-atunci, a repetat Mica, înnegurată.

Apoi a adăugat, cu un glas sever, să binevoiesc să iau la cunoştință:

— Toți umblau desculți pe-atunci, şi Vistian al Chiaburului. Nu numai noi. Îmi amintesc cum tropăiam şi săream pe potecă, pe lângă casa unchiului Pojar în sus, şi mi se părea că sună a gol! Eu am luat totdeauna premiul întâi şi dascălul îmi împletea coroniță, adaugă după o pauză.

Şi se uită la mine cercetătoare.

*

Tatăl ei era un om mare. Adică înalt şi voinic. Nu-mi amintesc culoarea ochilor lui. O fotografie sepia, pe bună hârtie grunjoasă, mi-l arată în familie: e cu Ana, nevasta lui, cu două cumnate din Şomcuta, mătuşa Todora şi încă una, şi cu trei dintre cei patru copii pe care i-a făcut. În fotografie, toți sunt rigizi şi eleganți – o, eleganța aceea țărănească din Transilvania de dinaintea celui de-al Doilea Război Mondial! –, înfruntând cu priviri grave aparatul de

fotografiat. El este mai serios şi mai îndârjit decât toţi, falnic în cămaşa lui albă, fără guler, şi-n costumul lui de pănură. E puţin chel – Mica ne spunea mereu că tatăl ei a avut un frumos păr buclat, pe care l-au moştenit sora mea şi fratele meu –, iar sub nasul proeminent are o mustaţă scurtă. Este singurul cu capul neacoperit din toată fotografia, femeile poartă năframe, iar fiul lui, Ion, o şugubeaţă şi absurdă pălărie de pâslă. Tica stă chiar în centrul fotografiei, în picioare. În faţa lui, aşezaţi pe scaune cu spătar, stau Ion şi Mària, copiii lui, iar capetele lor îi ascund complet, spre marea mea părere de rău, mâinile. Aş vrea să-i văd mâinile.

Aşa falnic cum stă între cele patru femei, dintre care una e fata lui, Marta, nu ai bănui că Indrei are un picior de lemn. Piciorul lui de lemn mi-l amintesc bine, cu istoria lui cu tot: era angajat la Curte, îngrijea caii grofului. Într-o zi, pentru că nu-i ţesălase bine, administratorul l-a împuşcat cu arma de vânătoare în picior. O încărcătură de alice. O întâmplare de Transilvanie prelungit-feudală maghiară, o întâmplare din 1906. Avea douăzeci şi trei de ani, s-a născut în 1883. Ai lui, cutcani săraci, l-au pus în car şi l-au dus la spital la Cluj, dar drumul lung şi zdruncinăturile i-au cangrenat piciorul. După şase luni de spitalizare, doctorii i l-au amputat.

Asta nu l-a împiedicat să se însoare cu femeia pe care şi-a ales-o: Ana, din familia Pascu, din Şomcuta. O femeie măruntă şi harnică, mamă a doi copii morţi la naştere şi, pe deasupra, văduvă de război. Necazurile prin care trecuse îi aspriseră trăsăturile regulate şi-i dăduseră un aer îndârjit şi demn, accentuat de veşmintele întunecate. Întrebată de un neam de-al ei cum de l-a luat pe Indrei zis Paplei, din Cutca, n-a văzut că ăsta-i şi sărac, şi olog?, Ana s-a uitat drept în ochii îndrăzneţului şi i-a spus:

— Dacă m-a celuit! ...

Când s-au luat, în 1918, el era flăcău tomnatic, de treizeci şi cinci de ani, iar ea împlinise douăzeci şi opt. Au făcut împreună patru copii, Alesandru, Marta, Ion şi Mària, toți frumoşi, moştenind statura lui înaltă şi privirea directă, drept în față. Şi-a vândut casa părintească de Pe Coastă, din apropierea Someşului, şi şi-a cumpărat un loc de casă larg, pe ulița principală, peste drum de clădirea modernă a orfelinatului ținut de Surorile Maicii Domnului. Din munca lui de căruțaş şi de agricultor, şi-a făcut o gospodărie îmbelşugată. Indrei a ajuns „găzdoi", adică un țăran mijlocaş care şi-a sporit pământurile şi şi-a ținut ograda în bunăstare: şi-a clădit o casă mare cu tărnaț, avea o curte largă, cu fântână, cu şură şi cu grajduri în care creştea cai şi vite, iar în livada lungă de pruni albi şi de caişi din spatele bucătăriei de vară avea stupină. Avea atâția stupi, încât copiii lui mâncau mierea cu lingura de lemn direct din covata de pâine în care Tica storcea fagurii.

— Meghiş, greu trebuie să îi fi fost! exclama din când în când Mica, amintindu-şi de el, om cu un singur picior, lucrând pământul şi cosind în rând cu toți! Şi să țină o casă plină de copii!

Pământ a cumpărat până în vremea inflației de după al Doilea Război Mondial, când, pentru locul de la Patru Rude, un paradis cu un ochi bolborositor de mlaştină şi cu orhidee de primăvară, a cărui amintire îmi umple sufletul de dulceață, a plătit banii cu straița. În pod, într-o grindă, Indrei şi Ana ascundeau cocoşei, din care nu s-au ales cu nimic, căci i-au predat la stabilizare.

Într-un sat greco-catolic, imediat după Primul Război Mondial, Tica a adus din Cluj, unde umbla cu căruța, o noutate: iehovismul. A fost primul Străjer al lui Iehova din satul lui. Cu timpul şi cu duhul blândeții, i-a convertit şi pe alții, făcând din Cutca un sat de frați şi surori Străjeri ai lui Iehova. După modelul lui, alții au adus după aceea alte

credințe neoprotestante şi satul s-a umplut de baptişti, de adventişti, de penticostali, aşa că Cutca ajunsese orice, numai un centru greco-catolic sau ortodox nu mai putea fi socotit. Tica n-a reuşit însă s-o convertească şi pe fiica lui cea mai mică, pe Mària. Pe Mica. Pe ea n-a reuşit s-o clintească nimeni, nici Tica, nici bărbatul ei, Agustin, care a trecut la pocăiți în 1954, înainte de-a mă face pe mine.

*

În această unică fotografie de familie, din care, dintre copii, lipseşte numai Alesandru, unchiul meu uriaş, care mă purta în copilăria mea în spate, văd fața de fetiță deşteaptă a Mamicii. Este îmbrăcată ca o principesă deghizată în țărancă: poartă o rochie dintr-un material înflorat, cu mâneci lungi şi coleretă din dantelă; rochia este strânsă sub piept şi porneşte lungă până la un lat de palmă de pământ; peste rochia ei cu roituri poartă un şorț din alt material, tot înflorat, cu roituri, care se termină cu volan. Are ciorapi închişi la culoare, iar săndăluțele cu baretă şi vârful rotund sunt singurul obiect ce îi trădează modesta origine reală, căci sunt cam purtate. E îmbrobodită cu năframă albă, legată la spate, de sub care i se vede părul pieptănat lins. Mâinile sunt la vedere, pe şorț, dar forma lor este acoperită de bucheţelul de flori, între care şi un fir de rujă, pe care îl ține în mână. Ca toți din fotografie, se uită drept spre aparat, cu o privire strălucitoare. Are ochii cei mai vii din toată fotografia. De fapt, are cei mai pătrunzători ochi pe care i-am văzut în viața mea la vreun om, fie pe viu, fie într-o fotografie: sunt încărcați de o asemenea intensitate a aşteptării unor miracole, încât îți vine să îi aduci grădina raiului şi să i-o pui la picioare. Privirea ei aşteaptă o Bună-Vestire. Seamănă la față cu Nelu, fratele ei cu doi ani mai mare, având amândoi trăsături dulci, regulate şi ovalul feței perfect, fin. Pe lângă Mica, soră-sa, Marta, pare aprigă şi

aspră, aproape un soldățoi. Un recrut. Le am pe amândouă şi într-o altă fotografie, portret, la vârsta de şaisprezece şi respectiv douăzeci de ani; şi, deşi seamănă şi îți dai seama că sunt surori, una este feminitatea însăşi, iar cealaltă pare un bărbat tânăr în vrăşmăşie cu lumea. În fotografia de familie, Nelu este aşezat şi el pe scaun, în stânga Màriei. Şi el ține în mâna dreaptă două fire de floare, un bujor şi, poate, un fir de sunătoare sălbatică. Marta, sora lor mai mare, care stă în picioare şi îşi sprijină mâna dreaptă pe umărul lui Nelu, ține şi ea, neglijent, un fir de saftiu în mână. După flori, fotografia a fost făcută în mai-iunie. După vârsta lui Mica, cam în 1939, poate în 1940.

În fotografie, arată a ceea ce sunt: țărani înstăriți, cu o înfățişare prosperă şi mulțumită. Femeile, cu excepția Màriei, sunt încălțate în cisme de box, iar roiturile şi cipca de la veşmintele lor de culoare închisă, poate chiar neagră, indică fără greş un anumit rang social înalt pe care îl dețin în universul lor sătesc.

Comentându-mi odată fotografia, Mica mi-a spus că a fost făcută pentru fratele mamei ei, cel din Rusia. Aşa am aflat şi eu că am o rudă, un frate al bunicii dinspre mamă, în Rusia, unde a rămas prizonier din Primul Război Mondial. Şi că acesta s-a însurat acolo, a făcut copii, iar când să izbucnească al Doilea Război, fratele bunicii mele a scris acasă, la Şomcuta, că trăieşte, că are nevastă şi copii. Iar surorile lui s-au adunat şi s-au fotografiat solemn, cuprinzându-l şi pe Indrei cu copiii lui, mai puțin pe Alesandru, care era concentrat, în fotografia pe care au trimis-o în Rusia. Nu au mai primit niciun răspuns şi nu au ştiut niciodată nici măcar dacă scrisoarea lor a ajuns la destinație, căci între timp izbucnise al Doilea Război, tot mondial, şi s-au pierdut unii de alții. Pentru totdeauna.

*

Mària era subțire, cu obrazul rotund, iar pieptănătura peste cap, cu părul castaniu-roşcat strâns pe spate în două cozi groase, îi scotea în evidență fruntea înaltă şi bombată. Umbla după portul unguresc al Transilvaniei, ca toate fetele din sat, adică în rochii lungi, cu laibăr, strânse dedesubtul sânilor, iar sub läibărelul decoltat şi cu guleraş rotund avea cămaşă albă, cu mâneci lungi şi bufante. O cămaşă asemănătoare, de pânză fină, albă, i-am dus eu cadou, în februarie 2010, şi n-a mai ajuns s-o poarte în viață, iar la cererea mea cumnată-mea i-a îmbrăcat-o pe sub bluza de diftină drept cămaşa în care să se înfățişeze la Judecată, în fața lui Dumnezeu. În cărțile de poveşti din copilărie, aşa arată prințesele. Era elegantă pentru o țărancă, iar ținuta ei, cu spatele drept şi capul ridicat, gata de-a privi pe oricine în ochi, îi sublinia semeția. Noi n-am moştenit-o, noi avem linia adusă de spate a Tatălui nostru. Eu i-am moştenit însă ochii, sub curbura înaltă a frunții, ceea ce-l făcea pe D. să mă batjocorească şi să-mi spună, exact în momentele de privire intensă, că am înfățişarea unui nebun – la masculin. Ea, Mica, avea mâini mici, cu degetul mic – „Marele, arătătorul, mijlociul, inelarul, mititelul!" ne-a învățat ea denumirile degetelor, ridicând glasul într-un triumf de clopoțel pe măsură ce îndrepta fiecare deget – răsucit şi noduros ca un gătej. Ea a fost linia care a rodit, blestemându-şi însă cu obidă rodul. Aceste ciontuțe strâmbe ale degetului mititel i le-am moştenit şi noi, Ana, Tinu şi cu mine, şi nepoții şi strănepoții, cu toții purtând în degete, de la Laura, Nucu, Anica, Raveca, la Kerstin şi la Andreas, amprenta ei genetică, urma ei chircită în trupurile noastre.

Era într-adevăr frumoasă, şi aşa a rămas şi după cincizeci de ani, când şi-a purtat cu speranță şi cu mânie văduvia, şi după optzeci de ani, când şi-a pierdut svelteța, dar fața ei mă mai făcea încă s-o alint: „Mica mea frumoasă

şi înşelată de viaţă, Mica mea cu ochi strălucitori!". Frumoasă şi cutezătoare, sigură că viaţa îi va da tot ce i se cuvine, munţi de fericire şi satisfacţii – iar dacă nu, îşi va lua ea tot ceea ce pofteşte, căci stă în puterea ei să-şi smulgă şi din piatră seacă drepturile ei. Dreptul ei la fericire.

Într-o fotografie sepia din timpul războiului apare în toată strălucirea ei de fată tânără, amestec de nimfă naivă şi pasăre de pradă. Vulturiţă. Este cu prietena ei, Valeria lui Polu, pe podul de peste Someş: se văd bârnele şi lodbele groase de stejar ale podului şi coroanele sălciilor şi stejarilor de pe mal, iar printre scândurile parapetului, apa întunecată a râului. Se porniseră într-o duminică spre Cluj, pe jos, îmbrăcate în hainele lor bune, să se tragă-n chip: poartă rochii negre, cu imprimeuri florale mărunte, închise la gât şi împodobite de colerete albe, brodate. Rochiile lungi până la o palmă de pământ le acoperă aproape de tot turecii de lac, cam largi, ai cismelor de gală, cu căputa din box negru şi lucios. Peste rochiile strânse sub sâni, după moda princiar-ungurească a lumii rurale transilvănene, poartă şorţuri albe, Mària, simplu, al Valeriei lui Polu, imprimat cu floricele mărunte. Amândouă au roituri triple şi cipcă la şurţ, iar năfrămile, a Màriei, întunecată, a Valeriei, albă, sunt legate la spate, semn că sunt fete, nu neveste. Valeria are şi mărgele, ceea ce Mària, fată de pocăiţi, n-are. În mâinile lăsate cuminte pe lângă trup, fiecare ţine câte-o creangă de stejar. Sunt frumoase amândouă, Valeria, cu o faţă mai adormită, Mària, cu un zâmbet mic şi ochi negri, intenşi, numai farmec şi deşteptăciune. Instalată în frumuseţea ei de fată tânără, cu speranţele intacte şi noi ca o pereche nepurtată de cisme de lac, Mària se uită spre aparatul de fotografiat ca şi cum ar aştepta să i se întâmple ceva, iar amânarea n-o nelinişteşte, dimpotrivă, o înveseleşte, ea este sigură că totul se va sfârşi cu bine, că

viața îi va aduce pogoane întinse de bucurie, o fericire mare cât cerul.

Eu ştiu de multă vreme că, din tot ce-a aşteptat, n-a primit nimic, că aşteptările ei au fost, toate, nu numai dezamăgite, ci de-a binelea înşelate, că n-a avut vis care să nu-i fi fost spart şi nici gesturi care să nu se întoarcă, într-un sfârşit, contra ei. Că ajunsese să urle de durere şi de ură, să-şi cuprindă în acelaşi blestem mama, sora, bărbatul şi tustrei copiii, care, zicea ea, în nemăsurata ei suferință, au nenorocit-o. Că, din urâtul ce-a ros-o, şi-a dorit nu numai să nu se fi născut, ci şi să moară. „Mai bine nu m-aş fi născut! Mai bine nu mă făcea Mama!" exclama fierbinte, şi buzele ei roşii tremurau de deznădejde când descoperea soluția: „Mai bine m-aş spânzura şi-aş scăpa de toate!". La sfârşit a trăit într-o permanentă intimitate cu moartea şi a dorit cu o asemenea pasiune să moară, încât numai pasiunea lui Ticu pentru mântuire şi dorul lui după Apocalipsă şi Armaghedon i-au fost egale.

Fotografia de pe pod, făcută în 1942, pe dosul căreia a scris, nu ştiu pentru cine, cu literele ei ascuțite, „Precum fluturile lasă/ Zborul său pe trandafiri/ Eu îți scriu aceste rânduri/ Dela mine suveniri/ Cu dor, Maria", fixează miraculos o aşteptare. Pe-atunci, Mica era numai tremur de încântare şi poftă de viață. Am bănuit mereu că poza asta de amator are o poveste, că fotograful o cunoştea pe Mària, pentru că în fotografie apare nu numai ființa întreagă a Mamei mele pe-atunci fecioară, ci transpar şi sentimentele fotografului. Pentru că, mi-am spus eu, un fotograf necunoscut n-ar fi reuşit să prindă o asemenea primăvară, în care frăgezimea feței şi ascuțimea de pasăre a privirii se amestecă amețitor.

— Am ajuns până la Cluj, îmi povestea Mica, dar nu ne-am tras în chip, pentru că ne-am gândit că-i prea scump. Aşa că ne-am întors şi ne-am dus duminica aialaltă, când a

venit şi Marta cu noi, zice Mica, arătându-mi o superbă fotografie sepia, în care sunt amândouă surorile, umăr la umăr.

Iar eu, după ceva stăruinţă, am aflat că fotografia de la pod, în care ea este aşa de vie, de plină de nădejdea că viitorul îi va aduce toate lucrurile bune ale vieţii, poate chiar o minune, le-a făcut-o dirigintele maghiar al poştei din sat. Se ştiau de la poştă, unde ea timbra scrisorile pentru Nelu şi pentru Alesandru, uneori şi pentru Niculae, care erau cu toţii refugiaţi în Vechiul Regat, apoi încorporaţi acolo şi trimişi pe front. Mària cumpăra timbre pentru România, zâmbindu-i fercheşului diriginte de poştă, care întrupa duşmanul ce stăpâneşte Ardealul, apoi pleca legănându-şi ţanţoşă umerii. Iar tânărul diriginte s-a îndrăgostit de fata asta scăpărătoare, poate nu fără încurajarea ei, în timp ce-o învăţa, chiar la ideea lui, limba maghiară, limba oficială a statului uzurpator.

— El mi-a zis să fac şcoală, să nu rămân ţărancă. Ţărancă proastă. Voia să mă duc la liceu. Zicea că am cap. Aşa zicea şi domnu' învăţător. Şi profesorii. Da' Tica şi Mama nu m-o lăsat. Erau vremuri grele, aveam trupe germane încartiruite în casă, supravegheau spitalul de la Călugăriţe. C-au făcut, din Căminul Călugăriţelor, spital de război. Şi-ai mei nu m-au lăsat să mă mai duc nici la poştă. Pentru că era ungur. Toţi funcţionarii erau unguri, bunînţăles. Ştii, nu aveam voie să vorovim româneşte nici la Poştă, nici la Primărie, nici la notar. Lumea-şi ieşise din matcă, asta e. Ne sâleau să vorovim ungureşte. Cu el puteam vorbi şi româneşte, că nu se supăra, încheie ea.

*

— Mica e în comă. Haide acuma. E aici doctoriţa şi zice că acuma intră în comă. Haide amu! repetă cu vocea ei poruncitoare Viorica.

Am mai tras un fum din țigară. Asta era luni, 3 mai 2010. Să nu mă precipit, să nu mă grăbesc acum, să nu fac vreo greşeală în trafic, mi-am spus, reproşându-mi că nu m-am dus la amiază, cum am vrut, dar tot Viorica mi-a spus să nu vin, să nu o obosesc pe Mica. Cu gesturi lente – „Descompune mişcările, fă-le încet când te grăbeşti. Este timp!" m-a învățat, cu ani în urmă, un prieten –, am ieşit din casă, repetând: Să nu mă precipit, să conduc atent.

Mai erau două-trei minute până la cinci, soarele strălucea blând în aerul smărăldiu de primăvară. Am ajuns în sat în douăzeci şi cinci de minute şi am parcat în fața porții mici. Am intrat în curte uitându-mă spre dreapta, spre scaunul de sub melin al Mamei. Aici am văzut-o, Ana şi cu mine, vineri seara. Acum trei zile. Acum numai trei zile. Aici m-am aşezat duminică, când o examina doctorița de la salvare. N-a mai prins mirosul de liliac, şi uite ce tare miroase acuma. Uşile casei erau deschise şi Tinu tocmai ieşea din camera ei. Prin uşa întredeschisă, am întrevăzut-o, întinsă pe spate, cu trăsăturile prăbuşite. E Mica. Nu e Mica. E o străină ce nu mai are nimic din ființa ei.

— Hai să stăm un pic, m-a îndemnat Tinu.

La masa hidoasă de metal, acoperită cu o ciupercă hidoasă de metal, am fumat în trei, Tinu, Viorica şi cu mine, câte-o țigară. Apoi am intrat înăuntru. Aici am văzut-o ieri, la amiază, am vorbit cu ea, mi-a spus să avem grijă de Tinu. Şi mi-a făcut un semn semnificativ, încărcat de ură, la adresa „ăsteia", a nurorii ei. Era lucidă, a înțeles perfect gesturile mele mute, prin care îi arătam că Viorica poate fi afară, în ogradă, şi ne-aude. Şi-a făcut un gest de lehamite, „Lasă, ştim amândouă, e aşè cum e, ea îi rea şi eu n-o pot înghiți". Tensiunea grea în care eram prinsă ori de câte ori veneam acasă, dintre Mica şi „ei", fratele meu şi familia lui, stângăcia cu care mă mişcam precaut, pe vârful degetelor, între cele două tranşee minate, iubirea mea sfâşiată între ei,

pe care îi iubeam şi aş fi vrut să-i ştiu bine pe toţi deopotrivă, întunecata dramă se derula şi acuma, când Mica era aşa de bolnavă şi eu eram aşa de pierită de spaimă, încât nu îndrăzneam să formulez nici măcar în minte cuvintele acelea, cuvântul acela, şi gândeam, eu!, în perifraze. Duminică, după ce a fost examinată de o doctoriţă de la salvare, Mica s-a întors cu faţa la perete, să se odihnească. Semn rău, mi-a fulgerat o voce rece din creier şi m-a apucat o frică ternă. Totuşi, încă mai speram. Faptul că de data asta n-am fost nicicum anunţată dinainte, ca la ceilalţi din familie, mă făcea să cred că n-o să se întâmple nimic.

— Săru' mâna, Mica. Am venit să te văd, i-am spus cu voce normală.

Când a murit P., doamna Maria, sora lui de cabinet, cu care lucrase o mulţime de ani şi care m-a ajutat să îl îngrijesc în spital, în timpul comei, mi-a spus că oamenii aflaţi în comă aud tot. Că auzul este ultimul care se stinge. Nu am avut prevederea să o întreb dacă aud şi aceia care, cu trecerea anilor, au devenit cam surzi. De vreo doi-trei ani, Mica nu mai auzea bine, îi vorbeam uitându-mă direct spre ea, să îmi poată urmări buzele. N-am întrebat-o niciodată dacă-mi mai aude vocea, speram că da, nu voiam s-o umilesc arătându-i că i-am observat infirmitatea. Acum, intrând la ea, am salutat-o ca întotdeauna. Apoi am luat *Biblia* neagră de la căpătâiul ei şi m-am apucat să-i citesc. Are optzeci şi patru de ani, să îi citesc Psalmul 84, mi-am spus:

— „Cât de plăcute sunt locaşurile tale, Doamne al oştirilor! Sufletul meu suspină şi tânjeşte de dor după curţile Domnului, inima şi carnea mea strigă după Dumnezeul cel viu!"

Şi o parte a minţii mi s-a cutremurat: O să moară! Asta spune psalmul, că o să moară!, în timp ce vocea mea continua:

— „Ferice de cei ce locuiesc în casa Ta!”

Citeam tare, clar, cu intonaţie, aşa cum în copilărie i-am citit, ori de câte ori am reuşit s-o păcălesc şi m-a lăsat să citesc în loc să mă pună să dejghioc fasole sau să scarmăn lână, cu voce tare, romane. Când am terminat psalmul, am trecut la „Tatăl nostru care eşti în ceruri, vină împărăţia Ta”... Tinu a intrat, a ieşit, am început prima *Evanghelie*, a intrat cumnată-mea, Viorica, şi m-a întrebat:

— Să chem preotul?

— Da, i-am răspuns, cheamă-l.

Îmi aminteam, de la lunga comă a lui P., că la un moment dat Baciu i-a făcut o ceremonie, Sfintele Taine, mi-a spus, şi P. a fost după aceea mai liniştit, n-o să ştiu niciodată dacă din cauza Tainelor sau fiindcă trupul lui, măcinat de zăcere, nu mai avea putere să lupte şi se apropia pur şi simplu de moarte mai lin, căci mai fără împotrivire. Preotul a venit repede, a intrat în casă şi a aprins o lumânare. Apoi m-a întrebat dacă să citească slujba de dezlegare a sufletului.

— Faceţi ce ştiţi dumneavoastră că trebuie să faceţi, părinte.

Eram înspăimântată, nu voiam să grăbesc dezlegarea a ceea ce este legat, voiam numai să mă rog pentru Mica, să scape cu viaţă dacă se poate, să nu sufere dacă nu se poate, să nu sufere de suferinţa aceea fără niciun rost dacă nu scapi întreg, o umilinţă în plus şi-atâta tot, un coşmar pe care nu-l pot dori nici duşmanilor.

— Vecină! Lele Màrie! a strigat-o părintele, accentuând corect şi pronunţându-i numele în două silabe, Màr-ie, exact aşa cum sunt strigate în Cutca toate femeile care poartă

numele acesta preasfânt ce le predestinează durerii. Lele Màrie!, dar Mica şi-a continuat respirația hârâită de comă.

Preotul ne-a spus că de obicei la rugăciunea asta cei din încăpere stau în genunchi şi repetă cuvintele cu voce tare, dar că nu este obligatoriu. M-am aşezat în genunchi, Tinu şi Viorica după mine, repetând cu voce tare cuvintele. La un moment dat Mica a respirat zvârcolit şi din adâncul unei mari zbuciumări, iar preotul a ezitat, descumpănit, şi-a strigat-o din nou pe nume:

— Lele Màrie! Vecină!

Apoi şi-a continuat slujba, care s-a dovedit lungă. Părintele ştie, imposibil să nu ştie, mă gândeam. A uns-o cu undelemn sfințit şi aerul greu din încăperea cu fereastra deschisă şi-a schimbat dintr-odată mirosul. Preotul a ieşit afară. Eu am rămas la căpătâiul ei, citindu-i psalmi, „Ai grijă de mine, Dumnezeule, în bunătatea Ta! După îndurarea Ta cea mare, şterge fărădelegile mele! Spală-mă cu desăvârşire de nelegiuirea mea, şi curățeşte-mă de păcatul meu!”. Frumos, cu voce tare. Niciunul dintre noi n-o socoteam fără prihană. Noi am crezut că forța ei de-a se certa cu noi şi de-a ne blestema e un păcat greu. Din când în când, îi umezeam buzele cu ceai călduț de muşețel. Avea limba neagră, era clar că vomase sânge, şi-am ieşit să îl întreb pe Tinu.

— Da, a vărsat, mi-a spus.

— Cât?

— Mult. Vreo doi litri.

Aşa deci. Se conformase regulii. Noi, ăştia, murim prin sânge. Sânge îngroşat. Închegat. Negru. Sau împroşcat. Scurs. Vărsat. Într-o baltă de sânge. Toți au murit aşa. Chiar şi aparținătorii. Rudele prin alianță. Numai Tanti Vichi a avut parte de-o altfel de moarte. Mica avea cerul gurii uscat, oare cum să i-l umezesc? m-am întrebat, amintindu-mi lunga comă a lui P. şi indicațiile medicilor, să

îi umezesc cu muşeţel gura şi ochii. Din când în când, Mamica scotea câte un suspin întunecat, de suferinţă adâncă a vieţii, a viului din ea. M-am rugat lui Dumnezeu cu vorbele mele s-o ierte şi m-am rugat Mamicii să mă ierte pe mine pentru ce i-am greşit şi pentru dragostea mea chinuită şi lipsită de imaginaţie.

— Mica, mult te-ai mai certat cu noi, încât mi-era groază să vin acasă, că nu ştiam în ce scandal pic. Vai, Mica, iartă-mă că nu ţi-am arătat destul cât te iubesc!

Din gâtlejul ei se auzea un gâlgâit de apă neagră ce urcă într-un puţ de mină, ceva îi urca întunecat din stomac înspre gură. Sânge. Sângele ei ce poartă acum vuietul morţii. O să moară înecată în sângele propriu. Am vrut s-o întorc într-o parte, cum îl întorceam pe P., în spital, dar n-am putut. Nu ştiam ce e mai bine, s-o las în pace sau să încerc să fac – ce? Aici fusese o viaţă de trăit şi nu mai rămăsese decât o moarte de murit. Şi-atunci nu se va mai auzi în tine vuietul morţii, Mamica. Tinu m-a scos din casă şi m-a rugat să plec:

— Dacă rămâi, numa' o să se chinuie.

Drumul era liber, soarele apunea încet. M-am oprit să pun benzină. Credeam că mă aşteaptă săptămâni întregi de comă, ca la P., presupuneam că trebuie să fac faţă unei suferinţe pe bucăţele, meschine, înjositoare pentru ea, înnebunitoare pentru mine, pentru noi, o lungă suferinţă – degeaba. La cel mult un ceas şi-un sfert de când ieşisem pe uşă, „Sărut mâna, Mica, mâine vin din nou, cu Ana", a sunat însă telefonul.

— S-a dus, s-a sfârşit! hohotea în telefon Ana.

— Ce? am întrebat, ne'nţelegând nimic.

— Mica. Mi-a telefonat Tinu.

Atunci am înţeles că e vorba de Mica. Şi m-am mirat, răsuflând uşurată, că s-a terminat aşa de curând. Fraţii ei au murit pe picioare, într-o clipită, la ea a durat mai mult,

două săptămâni. Şi n-a fost de la inima ei slăbită, cum m-am temut mereu, ci de la stomac.

— Dumnezeu s-o ierte şi s-o odihnească, bine că nu s-a chinuit mai mult, bine că nu a zăcut lung, într-o comă nesfârşită, să se facă toată o rană şi noi să nu ştim cum să-i uşurăm chinul, i-am răspuns surorii mele mai mari.

*

Nu pot nici acuma să văd lapte-de-var fără să îmi amintesc, împletite într-o singură funie, amintirile mele cu ale ei. Într-o după-amiază blândă de aprilie, să fi fost eu pe clasa a cincea, în preajma Paştelor, în curtea largă a casei noastre, Mica a scos covata de haine şi-a adus brujii de piatră-de-var, cumpărați pe grăunțe de la mocanii care umblau, de două ori pe an, toamna şi primăvara, prin sat, cu căruțele lor cu coviltir, strigând:

— Piatră-de-vaaaar! Piatră-de-vaaar!

Iar noi ne grăbeam să-i oprim în poarta mică, să cumpărăm, cu o mierță de cucuruz sau de grâu, bolovanii albicioşi de calcar.

— Du-te şi adă jeritoriu'! mi-a spus Mica în după-amiaza aceea îmbătătoare, iar eu l-am scos de la locul lui, din şoprul de scule, unde stătea rezemat lângă lopata de pâine.

Mica a spart piatra-de-var în fărâme mici, lovind-o pe butuc cu dosul toporului, şi a umplut covata de lemn. Am cărat apă rece de la fântână şi-am aşteptat. Mica a turnat apă peste piatră şi-a început s-o răscolească încetişor cu jeritoriul, exact cum făcea cu jarul când ardea cuptorul de pâine. Pe nesimțite, apa a început să se tulbure.

— Dă-te la o parte! mi-a poruncit Mica, şi eu m-am dat.

Ardeam de nerăbdare să asist la miracolul aşa de bine ştiut, eram însă cuminte, calculând că, dacă mă port cum trebuie, o să mă lase de data asta şi pe mine să amestec în

covată. Şi-o să-mi spună din nou povestea. Mica a mai turnat apă peste pietre şi a amestecat. Apa a început să fâsâie ca un ceainic, exact aşa trebuie să se fi întâmplat şi atunci, în cealaltă curte, a casei ei părinteşti, în aprilie 1932, când mama ei a scos covata de haine şi-a stins varul, atâta doar că în preajma ei erau patru copii, Alesandru, Marta, Nelu, Mària, nu unul, aşteptând toți patru minunea. Apa fâsâie, Mica amestecă, covata începe să fiarbă, împroşcând în jur stropi lăptoşi, fierbinți. Mica amestecă, adaugă câteva bucăți de piatră, toarnă apă. Eu nu mă mai pot stăpâni şi celuiesc:

— Lasă-mă pe mine să amestec un pic!

— Nu te las, să nu te frigă!

Un abur fumegos se ridică din covata ce bolboroseşte. Mica mă pune să hâşâi găinile care se apropie. Aduc apă, Mica o toarnă şi adaugă ultimele pietre. Înăuntru, amestecul fierbe pufnind şi stropind ca silvoizul, toamna, în căldarea de aramă.

— Frige! mă previne Mica.

Urmăresc cum se topesc pietrele ca bucățile de untură într-un laboş pe foc. În covata pusă direct pe pământ, fierbe fără foc un lapte alb, strălucitor, gros ca smântâna şi fierbinte.

Aşa a fost şi atunci. După ce mama lor a pus înăuntru toate pietrele, umplând covata cu un lapte cremos, l-a lăsat pe fiul ei cel mare, pe Alesandru, de treisprezece ani, să amestece în covată şi s-a dus la treburile ei. Alesandru a învârtit până când a simțit că toate pietrele s-au topit, apoi a luat cana de tablă de la fântână şi, cufundând-o în lichidul spumos şi cald, i-a întins-o surorii mai mici:

— Ia, Màrie, că-i lapte.

Mica a băut-o toată. Îi plăceau laptele şi mierea. Marta şi Nelu s-au uitat încremeniți la scenă, au chicotit încurcați, apoi au fugit să-şi cheme mama:

— Mamă! Mària a băut lapte-de-var!

Mica începuse să verse. Alesandru a rânjit ca un mânz care îşi arată dinţii, apoi a fugit şi s-a ascuns după poiată. Ştergându-şi mâinile pe şorţul cenuşiu de aţică, mama lor s-a uitat mânioasă la fata ei mezină, ce vărsa icnind şi ţinându-se cu mâinile de halău.

— Nu te saturi niciodată de lapte! No, amu ai ce ţi-o trebuit! i-a aruncat, cu gândul să-i tragă o bătaie.

Dar pentru că Marta ţipa că Alesandru e de vină, că el a îmbiat-o cu var, s-a apropiat de fata ei şi a ţinut-o de frunte, să verse. Firicele roşii de sânge se amestecau în vărsătura albă, şi-atunci l-a chemat pe Indrei.

— Lapte! a poruncit acesta, luându-şi fetiţa în braţe.

Şi i-a dat Màriei lapte adevărat, apoi i-a băgat degetele în gât şi-a făcut-o să-l verse, din nou cu sânge, mult sânge roşu, să-şi cureţe stomacul de otravă. Şi iarăşi lapte. Şi iarăşi a vărsat totul, cu sânge strălucitor ca petalele de muşcată roşie.

— Am făcut fierbinţeală şi am bolit multă vreme. Aveam şase ani. Tica a fost tare bun cu mine, a stat lângă mine zî şi noapte. Mi-a dat lapte cu albuş de ou zâle întregi, şi după ce n-am mai vărsat sânge.

— Da' doctorul ce ţi-o dat? întreb perfid şi întind mâna să iau jeritoriul din mâinile ei.

Ea se fereşte de mine ca de-o goangă:

— Dă-te la o parte, să nu te frigă! îmi porunceşte, continuând să amestece în covata plină cu un lapte gros, fosforescent, apoi îmi spune că nu, n-a dus-o la doctor, a tratat-o Tica până când s-a făcut bine.

— Am rămas cu un ulcer pe viaţă, adaugă după o pauză.

Ulcerul este prima mea noţiune medicală, prima boală de care ştiu: toată copilăria am trăit sub ameninţarea lui, pe Mica o durea mereu stomacul şi se trata zilnic de ulcer.

Uneori, cu leacuri bătrâneşti, recomandate de vreo doftoroaie: jinars amestecat cu miere, din care bea două linguri mari în fiecare dimineaţă, pe stomacul gol. Ura doctoria asta, pe care Ticu i-o prepara el însuşi, lăudând-o, şi de care apoi nu se mai atingea pentru nimic în lume, era medicamentul Màriei lui, menit s-o facă bine. La ultimul control de la Cluj, doctorul i-a făcut Mamei bariu – „Îţi dă să bei o cană mare cu o băutură ca creta, apoi se uită la raze în stomacul tău”, ne povestea Mica – şi i-a spus că are în stomac două răni „cât două monede de cincizeci de bani”. I-a dat pangastrin şi încă ceva, recomandându-i regim şi scutire de mers la colectiv pe toată vara. Atâta doar că partea ei de la colectiv trebuia totuşi lucrată, la colectiv nu exista concediu medical, şi i-a făcut-o toată Ticu. Din cauza bolii, Mica nu mănâncă mămăligă, ci numai pâine uscată. Iar eu, din simpatie pentru ea, când se pune mămăliga de cină pe masă, spun cu voce sigură că nu-i slobod să mănânci lucru uricios. Şi-atunci Ticu se uită la mine, mirat, pe sub sprâncene, şi mă lasă să mănânc pâine, ca ea.

Covata e plină, Mica scoate afară cu jeritoriul câteva pietre care nu s-au stins:

— Stai lângă covată, până se răceşte, să nu umble galiţele la ea! îmi spune.

Iar eu mă aşez lângă albia de lemn şi mă uit la albul strălucitor al varului. Pe urmă îmi iau un manual şi învăţ o lecţie pentru mâine. În câteva ceasuri, laptele de var o să se răcească şi-o să se sleiască, în covată o să fie o pastă onctuoasă şi densă ca smântâna de bivoliţă, iar Ticu o s-o ducă în ocolul oilor, acum gol, căci e primăvară, şi-o s-o închidă acolo. Iar cândva, în zilele următoare, Mica o să amestece varul cu albastru de Mândrămărie şi-o să văruiască toată casa.

*

Casa noastră e ultima de pe uliţa Vălenilor, la marginea satului, chiar lângă temeteul vechi. Dincolo de noi e numai mătuşa Tiberie, apoi se întinde, neted ca-n palmă, hotarul. A clădit-o Ticu singur, din piatră albă, scoasă chiar de el din carierele Cutcii. A adunat bani încă de pe când a fost băiat de hotel la Bucureşti şi şi-a proiectat-o el singur. Proiectat, vorba vine. Ticu nu era prea şcolit, abia făcuse cinci clase. Dar ştia să construiască, după un plan din minte, orice. Ridica la fel de lesne o casă sau un cătreţ de păsări şi făcea la fel de priceput un acoperiş de casă sau un par pentru fasole. A ridicat casa, imediat ce s-a terminat războiul, pe terenul pe care i l-a dat, cu acte în regulă, tatăl lui. S-a apucat de lucru în vara-toamna lui 1945. În vara lui 1946, când Ticu, un flăcău aproape tomnatic, de douăzeci şi şase de ani, a avut bani şi-a terminat-o, s-a putut mândri că în sărăcia de după război are una dintre cele mai bune case din sat, cu două încăperi şi un cerdac în formă de L. A văruit-o în galben, iar chenarele celor şase ferestre şi interiorul le-a făcut cu tâlc, în albastru de Mândrămărie. Când construcţia a fost gata, i-a împodobit cerdacul, sprijinit pe stâlpi de stejar, cu o bordură dantelată de lemn, în decupajul căreia se vedeau sori şi porumbei stilizaţi. I-ar fi plăcut să facă podele de lemn, cum văzuse la Bucureşti, dar nu mai avea bani, aşa că a netezit pământul de pe jos şi l-a bătucit cu lut galben, adus de Pe Coastă. A vopsit lemnăria cu cenuşiu şi şi-a adus mobila de la târg, din Morlaca: un cuptor de fontă, un pat, o masă şi două scaune cu speteaza înaltă. În jur avea o grădină mare, mărginită în spate de o lizieră de salcâmi tineri şi în faţă de un gard de leaţuri verticale, cu poartă înaltă, acoperită cu porumbar. Era mulţumit. Cucuruzul îi foşnea liniştitor în grădină, avea casă, fântână cu apă bună, avea grădină de pomi şi gard. Înainte de Sântămăria Mică s-a dus la primărie cu tatăl lui şi a obţinut numărul de casă: 123. Deodată cu numărul,

secretarul de la primărie, Vasile Gădăleanu, i-a dat şi o tăbliță albastră, cu o găleată albă în relief, semnul apei bune. A bătut cele două însemne pe poartă şi şi-a văzut copiii care se vor juca peste ani în troscoțelul din curte. Era chiar înainte de Vara lui Mioi, cu vreme frumoasă, când s-a gândit că are tot cei trebuie ca să se însoare, dacă Mària o să vrea, de data asta, să vină cu el. Poate că o să vrea chiar în seara asta, şi-a spus Agustin.

Apoi i-a mai venit o idee: să-i facă Màriei o declarație de dragoste durabilă: o gredinuță de flori, separată de restul grădinii, cum la el acasă nu aveau. S-a uitat în jur, a cumpănit că la Sucutărdeni gredinuța e între casă şi gardul de palant de la drum, şi a ales şi el locul: între casă şi drum, exact sub ferestrele celei de-a doua încăperi. „Aşa, când o să fie aici, o să se simtă din prima zi ca la ea acasă. Să nu-i fie urât”, s-a gândit el, şi-a înfipt hârlețul în glie, trasând conturul viitoarei grădini de flori a viitoarei sale neveste. Frații lui, Iuăn şi Gherasâm, au venit la clacă. Au terminat de săpat în câteva ore, au netezit pământul, l-au greblat. Buieci cum erau, au adus râzând de la ei de-acasă mănunchiurile de flori uscate agățate la grindă, deasupra prispei, şi le-au scuturat în gredinuța lui Agustin, să răsară la anu’. Au mutat toți trei o jumătate din tufa lor de lămâiță în grădina nouă.

— Cam golaşe! a râs Gherasâm.

— Nu-i bugăt cu lămâița, să aducem şi nişte crizanteme! a adăugat Iuăn.

Aşa că au adus şi două tufe de crizanteme îmbobocite, albe cu miezul verzui, luându-le cu glie cu tot. În final, au tivit gredinuța cu tufe de zmeură, plantate înspre grădina mare de pomi din spatele casei, în care se coceau câteva pere de iarnă. Iar pe cerdac, chiar la intrarea în casă, au adus o oală cu muşcate roşii.

Agustin s-a spălat, s-a îmbrăcat frumos, în cămaşă albă de pânză şi pantaloni de pănură subțire, neagră, cu laibăr la fel, împodobit pe piept cu petlițe ruginii, şi-a aşteptat să se întunece de-a binelea. Atunci a pornit pe drumul de după sat spre Mària. A vrut s-o fluiere, să iasă la poartă, dar în lumina neclară a lunii a văzut-o rotindu-se încet în jurul ei înseşi, singură în mijlocul ogrăzii, cu mâinile înălțate spre cer. Aşa îşi imagina el că dansează ursitoarele. N-a strigat-o. S-a uitat lung la silueta subțire şi rotitoare şi a făcut drumul înapoi. La casa lui nouă, şi-a cuprins din drum cu privirea avutul, curtea întunecată de umbrele negre ale acăților. Când i s-a năzărit că aude scâncete de copil, a pornit pe uliță în jos până la a doua poartă, a deschis-o şi a intrat în ograda părintească. În noaptea neagră de septembrie, pe care el ar fi vrut-o a nunții lui cu Mària, a dormit îmbrăcat în podul poieții.

*

— Amu, de când era beteagă, într-o zi a ieşit în poartă, cu sfeterul aiesta verde aruncat pe spate, cu poalele puse pe umeri şi cu gulerul şi mânecile atârnând în jos, ni aşè, îmi arată Petrea lui Titiana.

În ogradă, toată lumea face ceva precis, bărbații aduc mese şi bănci pentru pomană, telefonează, mută lucrurile prin curte să facă loc pentru lumea de mâine, socăcițele prepară mâncarea. Şi eu fac ceva precis: stau lângă ea, în casă, şi-i țin de urât. O veghez. Îi vorbesc. Uneori îi citesc. Nu am curajul să îi citesc *La Medeleni*, în amintirea verii noastre comune, când am trecut eu din clasa a patra în clasa a cincea şi-am păcălit-o, citindu-i romanul cu voce tare, în întregime. Asta citesc numai la mine acasă, în onoarea ei. Atunci primisem cartea de la învățătoarea mea, de la doamna Runcu. Mă dusesem într-o zi la ea, dis-de-dimineață, să-i cer, ca-n alte rânduri, cărți de citit. Şi ea mi-

a dat o carte nou-nouță, Ionel Teodoreanu, *La Medeleni*, volumul întâi. Mica m-a lăsat s-o citesc pentru că mi-o dăduse doamna învățătoare. I-am povestit-o şi ei şi i-a plăcut păpuşa Monicăi: declarația de dragoste a Monicăi pentru Dănuț. Când am terminat volumul întâi, m-am dus la bloc, la doamna Runcu, să le iau pe celelalte. Doamna învățătoare mi-a spus că volumele următoare nu sunt pentru mine, să mai aştept câțiva ani. Am plecat de la ea cu coada-ntre picioare, moartă de curiozitate şi încruntată de supărare, însă pe drum am găsit soluția. M-am întors şi i-am spus doamnei învățătoare că Mamica, după ce a citit cartea, o roagă acum frumos să îi dea continuarea pentru ea. Acasă, cu toate volumele în brațe, i-am spus Mamei că doamna învățătoare o sfătuieşte să citească romanul până la capăt. A mers. I l-am citit tot, cu voce tare, iar ea, măgulită de gândul bun al doamnei Runcu şi vizibil distrată de peripețiile din roman, m-a lăsat. Am fost foarte fericită în timpul ăsta, umblând, ca un cățel, după Mica peste tot, eu mereu cu cartea în mână, până am terminat laolaltă lectura.

Acum, lângă Mica, citesc psalmi. Din când în când, ies şi mă plimb de colo până colo, pe urmele ei. Fumez.

— Am întâlnit-o aci la colț, se uita peste temeteu, îmi povesteşte Petrea, trăgând calm din țigară. „Ce faci, mătuşe?" am întrebat-o. „Am ieşit să văd ce-i atâta lume pe temeteu, ce-i cu larma asta!" mi-a răspuns şi se uita lung peste morminte. „Mătuşe, nu-i nimeni! Îs numa' io!" Ea s-o uitat la mine, apoi s-o mai uitat o dată lung peste temeteu, s-o-ntors şi-o luat-o, în botă, spre Ciobotaru. S-o oprit la colț, ia, unde se gată gredina voastră şi începe Mòtoru, şi s-o uitat lung, lung pe uliță. Apoi o vinit înapoi şi-o intrat pă poartă şi s-o dus în casă, la dumneaei, şi-a încheiat Petrea lu' Didina, însurat cu vară-mea Titiana, povestea.

— Când a fost asta? îl întreb.

Era a doua oară când îmi povestea acelaşi lucru.

— Ia, în ziua când a fost la ea doamna Craioveanu, doctorița. Cu vreo două, trei ceasuri înainte de a veni doamna Craioveanu. A văzut-o şi doamna Ciobotaru, cum stă şi se uită lung pe uliță. Ciobotara a văzut-o cum se întoarce încet şi intră în curte pe poarta mică. Şi-apoi s-o băgat în casă, aci la dumneaei.

— Adică luni, încerc eu să stabilesc data, luni, 26 aprilie.

— Da, luni a fost asta, pe la amiază.

Mă gândesc la povestea lui Petrea, mă gândesc că Mica a auzit, exact cu o săptămână înainte de a muri, morții din temeteu. Au chemat-o, deci. Şi-a ieşit, cu hainele în neorânduială, să vadă cine-i. De pe întinderea pustie a celor patru cimitire tăiate în cruce de drumuri, ea a primit zvon mare de lume. Apoi s-a uitat spre celălalt capăt al uliței noastre şi a intrat pentru totdeauna în curte. N-avea să mai iasă din ograda ei şi din găzduşagul ei, pentru care s-a luptat atât de amarnic, căci însemna nu avere, ci putere, puterea ei, autoritatea ei, decât cu picioarele înainte. Din casă a mai ieşit, în fiecare zi, chiar şi în ultima. E drept, în ultima dimineață a vieții ei s-a oprit în prag şi i-a cerut lui Tinu s-o ducă înapoi în pat. Înalta ei decență de țărancă, aceeaşi care o făcea pe Tanti Vichi, în comă fiind, să încerce să ducă mâna la gură când căsca, înalta ei decență de țărancă a făcut-o să-şi dea afară fiul când a făcut pipi. Mândria ei a fost să nu dea nimănui de lucru după ea. Nici măcar nouă, fetelor ei. Ce-şi poate dori un om, când devine un muritor, mai mult decât să moară repede şi fără să zacă? Aşa au murit frații ei şi sora-sa. Ea a zăcut, dar numai un pic, s-a îmbolnăvit în 20 aprilie, deodată cu mine, şi, în timp ce eu m-am făcut bine şi-am apucat s-o văd în 30 aprilie, când am mers acasă cu Ana, şi în 2 mai, ea nu s-a mai făcut.

A apucat numai să ne mai vadă pe toți trei lângă ea. Nu m-a îndurat să stau prea mult cu ea, prezența mea, şi vineri, şi duminică, părea că o oboseşte, că o obligă la un efort de ținută, pe care nu mai era în stare să-l facă. S-a întors cu fața la perete şi mi-a cerut să plec, să vină Tinu să îi aşeze, el, mai bine decât aş şti eu, picioarele. După ce s-au sfădit sălbatic ani de zile, făcându-şi viața iad şi irosindu-şi-o unul altuia în mânie şi-n suferință, acum nu s-a mai lăsat ajutată decât de el. O formă de a-l binecuvânta. Bineînțeles. Nu mai voia să mănânce decât din mâna lui, ca biblicul Isaac din mâna lui Esau. Iar noi, Ana şi cu mine, n-am organizat, ca Iacov şi Rebeca, o păcăleală prin care să urzurpăm această binecuvântare, n-am încercat să îl dăm pe fratele nostru la o parte, ci ne-am bucurat de această pâlpâire a iubirii ei pentru el. Căci prea mult şi des s-au certat, prea mult şi des l-a blestemat, poate mai mult decât pe noi, ca să nu dorim şi pentru el o dezlegare.

I-a fost făcut semn. A fost chemată. Ştia ea ce ştia, vineri, când ne-am dus amândouă la ea:

— Oi peri, dragele mamii. Că-s de mult. Şi îs bătrână.

Şi ochii îi străluceau negru, febril, întrebător. Am crezut c-o scoatem la liman, i-am promis asta – şi n-am scos-o. E greu să supraviețuieşti celor pe care îi iubeşti, îți rămân diminețile să urli de urât şi amurgurile şi nopțile să-ți rumegi vinovăția.

Poate că dacă i-aş fi schimbat din vreme programarea, poate că dacă mi-ar fi venit în minte că şi-a făgăduit să trăiască cât Tanti Vichi, iar eu i-aş fi spus că Tanti Vichi a murit la nouăzeci de ani, poate atunci ar fi scăpat. Sau dacă o duceam la spital. Dacă ar fi fost dusă la spital din prima zi când i-a fost rău. Sau din a doua zi. Atunci când zăceam eu cu 40 de grade singură-n casă, trei zile la rând, până mi-a trecut prin minte să chem, a treia zi, salvarea. Poate că nu e întâmplător că ne-am îmbolnăvit în aceeaşi zi, neştiind

nimic una de alta. Poate că m-am îmbolnăvit deodată cu ea anume pentru ca să nu pot face nimic la timp, iar ea să poată fi chemată. Luată. Poate că există destin nu doar în sens omenesc, de trăire-tip, de mereu-revenire, ci şi în acela divin şi arhaic, că soarta-şi are drumul ei şi că de ce ţi-e scris nu scapi. Şi nu e lipsit de sens îndemnul să-i aşteptăm unui om ziua din urmă a vieţii, căci numai atunci când el trecut-a fără amaruri şi pragul acesta, putem spune despre el dac-a fost sau nu fericit. Mamica n-a fost. Morţii cei mulţi şi gălăgioşi, irumpând la suprafaţa lumii în crucea amiezii, anume pentru auzul şi văzul ei, şi chemând-o, i-au mai dat o şansă. Ademenind-o cu zarva lor afară din casă, afară din curte, până la marginea teritoriului lor, i-au făcut un semn şi i-au dat timp să schimbe ceva din cursul întunecat al vieţii ei şi al vieţilor noastre. A apucat să ne mai spună ceva. A mai apucat să ne binecuvânteze. Da, da, i-a fost făcut şi ei un semn. Nu degeaba e din Familie. Cum a fost şi Ticu. Cum sunt şi eu.

*

A trebuit să moară ca să îmi dau seama că tinereţea ei însoritǎ, care, din cauza poveştilor ei, îmi păruse nesfârşită, a fost de fapt o felie de viaţă de numai douăzeci de ani. La douăzeci de ani, gata cu binele. Până la măritiş, a fost fericită. Şi se gândea c-o să fie şi după aceea. La umbra celui mai bun om din lume, tatăl ei, aştepta să-i vină fericirea cu carul. Ea se împăca bine şi cu Alesandru, şi cu Nelu. Cealaltă partidă din casă erau mama ei şi Marta, care se înţelegeau destul între ele când era vorba să-i facă Màriei viaţa grea, s-o pună pe ea să facă muncile neplăcute, de pildă.

— Marta ştia să-i intre Mamei în voie. Şi-l influenţau amândouă pe Tica, făcea cum vroiau ele. Marta atâta o fost de hàmnişe! îmi spunea Mica în treacăt.

Surorile nu s-au înțeles niciodată între ele, Marta a încercat de la bun început să controleze viața surorii ei mai mici şi mai frumoase, poate chiar din cauză că era frumoasă, şi-a vrut s-o facă să joace cum îi cântă ea. Dar pe vremea aceea Mica era fără frică şi îi făcea față. Avea un „ambiț" fără măsură, ajungea să i-l zgândări numai un pic ca s-o faci să se pună-n mişcare. În plus, era isteață şi i se vedea asta pe față. Nu-i vorbă, nici nu încerca, cum făceau altele, mironosițele satului, s-o ascundă, ci îşi folosea limba ca să răspundă, măsurat dacă era o discuție, ascuțit şi muşcător dacă i se părea că i-ar atinge cineva onoarea.

Când Zâna lui Onu l-a purtat pe frate-său mai mare, pe Alesandru, cu boscoane, o noapte întreagă de vară pe dealuri, pentru că el se jurase să nu mai meargă în veci la ea la poartă, Mària a fost prima care a băgat de seamă că frate-so nu e nici în patul lui, nici în podul poieții, numai hainele lui stau grămadă pe-un scaun. L-a aşteptat toată noaptea în poartă, pe banca de sub tei, şi l-a văzut cum apare la al treilea cântat al cocoşului, în izmene, desculț, albit la față şi tremurând din toate mădularele. Tăcută, ea i-a pregătit prânzul mic, cafea cu lapte şi ratotă. Iar după ce l-a hrănit pe săturate, l-a luat la întrebări. A aflat că, după ce s-a culcat în podul poieții, în fân, s-a sculat la comandă şi-a coborât în ogradă, la gard, unde îl aştepta un câine mic care dădea din coadă. Iar lui i-a venit, aşa, un chef, o dorință să pună mâna pe câine, şi s-a luat după el. Dacă Alesandru se oprea, se oprea şi câinele din fața lui şi se întorcea spre om, dând drăgălaş din coadă, apoi o pornea din loc, şi lui Alesandru îi era peste putință să nu-l urmeze. Şi aşa a a umblat toată noaptea pe dealurile Cutcii, de la cel al Comorii până Pe Dos, din Clejia Popii de la Ijac până în Râtul Sărății, şi oricât a vrut, nu s-a putut întoarce acasă, pentru că picioarele lui desculțe şi zgâriate îl duceau numai pe urmele cățăluşului, de pe dealuri direct la poarta fostei

lui ibovnice, unde el nu voia în ruptul capului nici să meargă, nici să rămână. Şi-atunci picioarele îl duceau singure înapoi în Dealul Viilor şi-apoi spre Pădurea Ciorii, pe urmele cățălului care da din coadă. După ce a ascultat toată povestea lui Alesandru şi după ce l-a pus s-o repete în fața tatălui lor, Mària a fost aceea care a lămurit lucrurile cu Zâna, drăguța fratelui ei celui mare. Deşi nu se înțelegea bine cu el, de când o făcuse să bea var, şi ea zăcuse între viață şi moarte o primăvară şi-o vară. Dar acum, în vara târzie a lui 1943, când fratele ei era venit în permisie, Mària a lămurit-o pe Zâna să-l lase pe Alesandru în pace, să doarmă-n patul lui, să nu-l mai poarte pe dealuri. N-a vrut niciodată să spună cum. S-a zvonit c-a fost văzută în puterea nopții în țintirimul bisericii, cu o legătură de chei în mână, şi propria ei soră i-a spus, la mânie, că e vremea să se lase de boscoane şi de lucru' cu Necuratul, pentru că strică şi numele familiei, şi pe cel al adevăratei credinței pe care o au toți, mai puțin ea. Şi-a adăugat, mânioasă:

— După cum te porți, tu Màrie, tu o s-ajungi în iad!

— Nu există iad, numa' pământ. Când te bagă-n groapă, s-a gătat cu tine! Ce, tu n-ai auzit ce ne citeşte Tica din *Biblie*? i-a întors-o Mària peste umăr, râzând.

Nu puteai şti dacă îşi bătea joc de soră-sa mai mare sau vorbea serios. A continuat să-şi vadă de-ale ei, iar fratele lor a putut să doarmă liniştit în patul lui, pentru că nu-i mai ieşea în cale niciun cățăluş de lapte care-l conduce din coadă prin toate mărăcinişurile, din Dealul Viilor până-n Sărata, numai pentru vina că s-a dus la poartă la altă mândră decât la Zâna. Alesandru, drept recunoştință, a acoperit-o în serile când ea ieşea la poartă, fluierată de Niculae al lui Chirica. Numai Marta a continuat să povestească şi peste o jumătate de veac, cu un aer sfătos şi dezaprobator, ca şi cum ar fi dezvăluit un secret întunecat şi ultim, care explică orice, totul, că soră-sa mai mică umbla

noaptea în ţintirim şi „lucra cu Dracu'". Şi asta tocmai Anei, soră-mii, într-una din perioadele cele mai proaste ale vieţii ei.

— Când am fost eu tânără, n-aveam de ce mă teme! ne spunea câteodată Mica.

Şi ne povestea drept dovadă întâmplările contra firii prin care trecuse, evenimentele vieţii ei de fată, la care făcuse faţă cu bine. În toamna cedării Ardealului, când a ieşit într-o seară cu lună plină afară şi a văzut, în dreptul porţii celei mari de la curte, un om a cărui înălţime trecea cu mult peste poartă, nu de frică şi-a chemat familia afară. Ci ca să vadă şi ei, să se minuneze împreună, să aibă ce vorbi la cină. I-a chemat pe toţi, pe Tica, pe Mama Bătrână, pe Marta şi pe Alesandru, şi au stat cu toţii în mijlocul curţii şi s-au uitat în tăcere la uriaşul împlântat dincolo de poarta lor mare. Avea pieptul şi capul mult deasupra porţii, măsura cam trei metri până la brâu. Şi purta o pălărie mai largă decât ştiau ei că poate să existe. Omul de umbră a făcut doi paşi la dreapta, unul la stânga şi-a pierit pur şi simplu. S-a destrămat ca şi cum n-ar fi fost. Sucutărdenii au intrat în casă, iar Tica a luat *Biblia* mare de pe policioară şi-a căutat îndelung, până când a găsit capitolul potrivit, din care a citit cu glas gâtuit:

— „Când au început oamenii să se înmulţească pe faţa pământului, şi li s-au născut fete, fiii lui Dumnezeu au văzut că fetele oamenilor erau frumoase; şi din toate şi-au luat neveste pe acelea pe cari şi le-au ales. Atunci Domnul a zis: «Duhul meu nu va rămânea pururea în om, căci şi omul nu este decât carne păcătoasă: totuşi, zilele lui vor fi de o sută douăzeci de ani». Uriaşii erau pe pământ în vremurile acelea, şi chiar şi după ce s-au împreunat fiii lui Dumnezeu cu fetele oamenilor, şi le-au născut ele copii: aceştia erau viteji care au fost în vechime, oameni cu nume."

Aici s-a oprit, a tuşit nemulţumit şi-a reînceput să caute-n Carte.

— „Ţara pe care am străbătut-o, ca s-o iscodim, este o ţară care mănâncă pe locuitorii ei. Toţi aceia pe care i-am văzut acolo sunt oameni de statură înaltă. Apoi am mai văzut în ea pe uriaşi, pe copiii lui Anac, cari se trag din neamul uriaşilor: înaintea noastră şi faţă de ei parcă eram nişte lăcuste."

S-a oprit din nou, nedumerit, simţea cum prestigiul lui de propovăduitor al cuvântului adevărat al lui Dumnezeu Iehova se clatină, întâmplarea era reală, văzuseră toţi, cu ochii lor, în noapte, uriaşul cu clop şi balansul lui lent, lateral.

— Noroc că n-a păşit peste gard, cu picioroacele lui, l-ar fi trecut ca pragul casei, a suspinat într-un târziu Ana, nevastă-sa.

Fetele tăceau, numai ochii Màriei străluceau ca şi cum le-ar fi adus o veste minunată, de pildă că o să vină Nelu peste câteva zile acasă. Da, văzuseră toţi cum este şi cum apoi nu mai este, pur şi simplu. Aşa că Tica a mai răsfoit în *Biblie* şi în sfârşit a găsit ceva ce i s-a părut mai potrivit:

— „Ascultă, Israelule! Astăzi vei trece Iordanul, ca să te faci stăpân pe nişte neamuri mai mari şi mai puternice decât tine, pe cetăţi mari şi întărite până la cer, pe un popor mare şi înalt la statură, pe copiii lui Anac, pe cari-i cunoşti... Să ştii azi că Domnul Dumnezeul tău va merge El însuşi înaintea ta ca un foc mistuitor: El îi va nimici!"

Indrei s-a oprit, a închis cartea peste degetul mare al mâinii stângi şi a conchis:

— Nu e niciun pericol. Dumnezeu ne dă un semn că timpurile sunt aproape. Vine Împărăţia lui Dumnezău. Ştiam, nu mai e mult şi vine Apocalipsa. Sunt semne în cer şi semne pe pământ.

Apoi, după o pauză, a poruncit, cu sentimentul că onoarea lui este salvată:

— Mària să nu mai iasă seara singură din casă, să nu pățească ceva.

După aceea, a cercetat seri întregi *Biblia*, spre înveselirea bine ascunsă a Màriei, care-l pândea de după caierul de cânepă cum merge din trimitere în trimitere, doar-doar o să cuprindă cu mintea lui de țăran deştept semnul deloc curat la care fuseseră martori. Pe Mària a ținut-o multă vreme, seara, sub ochii lui, fără să ştie nici el bine de ce. Într-o noapte fără somn şi-a călcat pe inimă şi, deşi era pocăit de aproape douăzeci de ani, şi-a întrebat nevasta dacă nu au greşit amândoi lăsându-şi mezina, în aşteptarea botezului iehovist de la optsprezece ani, nebotezată la popa din sat. Pentru că pe primul copil îl botezaseră creştineşte la popă, pe Marta şi pe Nelu îi botezase la biserică, pe ascuns de el, nevastă-sa, numai când se născuse Mària era şi ea destul de pocăită pentru a nu mai face un asemenea păcat. Apariția uriaşului îl rodea. Pe urmă au început să uite, grija pentru băieții plecați în refugiu şi apoi pe frontul de Răsărit a fost mai mare decât amintirea acelei seri înfricoşătoare, iar Mària a putut din nou să umble noaptea pe-afară, şi prin ogradă, şi pe uliță, mai ales că satul era acum înțesat de trupe germane în cantonament.

Mica nu se temea şi să fim fără frică ne-a crescut şi pe noi. Ne temeam mai tare de batjocura ei, că am fi nişte fricoşi, decât de noapte sau de furtună. Pe mine mă trimitea cu laptele, la abonații noştri de la bloc, la peste un kilometru distanță, obligându-mă, chiar şi în serile înghețate de iarnă, să mă duc pe după sat, pe drumul din marginea câmpului, cu numai patru case, nu prin sat. Luam candiraşele pline şi o porneam. Traversam temeteul de după poiata noastră, ajungeam în ulița de hotar, treceam

de mătuşa Tiberie, pe dreapta, apoi era o pauză mare, ajungeam în dreptul casei lui Gheorghe-al Ciochii, lăsam pe stânga casa mare, orăşenească, a lui Bereş, cel cu Gelu în cărucior, de la poliomielită, apoi iar era o pauză. Mergeam repede, când ajungeam în dreptul cireşului din curtea lui badea Gruie şi lelea Sâcă răsuflam uşurată, uite, nu s-a întâmplat nimic, am ajuns, aproape că am ajuns. Duceam laptele la Domnuca şi la doamna Tiţa, luam candiraşele golite şi-o porneam înapoi. Din dreptul cireşului lui Gruia şi până în spatele grădinii noastre o ţineam tot într-o fugă. Nici nu îndrăzneam să mă uit spre Tăuşor şi spre Staţie la câmpul întins şi la zăpada ce sticlea stins în nopţile bleumarine de iarnă. Străbăteam cimitirul de după poiata noastră repede, apoi mă opream la colţul curţii să îmi trag răsuflarea. Mica nu trebuia să mă prindă, după respiraţia gâfâită, că am fugit. Era frig, simţeam ce ţeapănă este năframa mea de catifea roşie când voiam să îmi dau capul pe spate, să mai pierd vremea cu ochii în cer. Stelele erau mari şi la locul lor, cerul era mai puţin negru decât toamna, când bezna este catifelată şi adâncă, căutam Carul-Mare, număram până la două sute. În serile bune, îmi aminteam una dintre glumele lui Ticu, despre lelea Sâcă, femeia care, dacă se ducea undeva, uita să se şi întoarcă acasă, încât ajunsese de pomină în sat şi despre omul care nu mai ştia să plece când îţi ajungea în ogradă se spunea că „Stă ca Sâca!”. Într-o seară, când ea întârziase vreme pierdută la o vecină, propriul ei bărbat a închis uşa casei pe dinăuntru, a proptit-o cu furca, să nu poată fi nicicum deschisă, apoi s-a culcat. Iar când Sâca s-a întors într-un târziu din vecini, a dat de uşa închisă. „Deschide-mi!” i-a cerut ea lui bărbatu-so. „Cine eşti? Ai noşti tăţi îs acasă!” i-a răspuns badea Gruie, iar formula lui devenise vorbă de avertisment în tot satul. Când mă linişteam de tot, mă apropiam de portiţă şi intram în ogradă.

— Ce-a zis Domnuca? Da' doamna Tița? întreba Mica.

Nu mă întreba dacă mi-a fost frică, nu, ei nici măcar nu-i putea trece prin minte că un copil de-al ei s-ar teme de întuneric, de iarnă, de pustietate. Ticu, la masa acoperită cu o muşama verde, citea *Biblia*.

— Eu nu m-am temut nici când am dat de-un pricolici, ne-a povestit Mica. Mă dusesem la mătuşa Rusandă, Pe Coastă, în dreptul Criptei Grofului. Era pe vremea războiului, aveam nemți încartiruiți la noi, era şi un medic militar, băiat tare bun. Erau *civilizați*, apăsa Mica, nu cum au fost mai târziu ruşii. Era toamna târziu, prin noiembrie, nu era nicio lumină-n sat, ca acuma. Da' nu era departe. Şi când am ieşit de la mătuşa Rusandă, era întuneric cum îi toamna. Şi n-am apucat să ies din ogradă, că un câne mare cât un vițel s-a frecat de şurțul meu. L-am împins cu mâna într-o parte, marş de-aicea! i-am spus. Şi el s-a frecat iară de mine, şi-atunci am băgat de seamă că e mai mare decât trebuie, că-i cât un vițel, îmi ajungea până la brâu. Nu mi-a fost frică, l-am împins şi-am strigat la el, şi s-a dus. Nu era un câne cunoscut, şi-n toate Cutcile nu era atunci niciun câne aşè de mare. M-a urmărit până acasă şi l-o văzut Mama şi Marta cum se freacă de gard şi de poartă, dând să intre. Pe Saveta lui Părău, ala de pe bărc, cum meri spre Morlaca, o muşcase cu ceva vreme înainte tot aşa, seara, lângă casă, un câine mare. Şi a zăcut luni de zile. A apucat să vadă, dimineața, că bărbatul ei avea între dinți fire de ață din şurțul ei. Şi-o povestit la neamuri, de-o aflat tăt satul, că Părău se face noaptea pricolici. Da' ea a zăcut mult, încheie Mica.

— Da' cum se făceau pricolici, Mica?

— Nu ştiu, draga mamii, da' se făceau. Unii. Şi Saveta o fost bolnavă. Mie nu mi-a fost frică, încheie ea încă o dată, zâmbind unei amintiri pe care numai ea o vede.

Apoi îmi spune, aparent fără legătură, că după aceea a lipsit o vreme din sat, pentru că a fost la Cluj, la Călugărițe. Tica a vorbit cu măicuța superioară de peste drum, de la Căminul Călugărițelor, şi-a trimis-o la Cluj, la Surorile Maicii Domnului, unde este acuma Liceul „Coşbuc". Practicantă, nu elevă. Un fel de servitoare care învăța gospodăria.

— O să ieşi de-acolo cu o diplomă bună, de gospodină, şi te-alegi şi cu ceva bani de pe urma slujitului, i-a spus el Màriei când a înştiințat-o să-şi facă desaga. Numai să fii cuminte.

Dar Tica s-a gândit mai ales că Mària, despre care nu mai ştia ce să creadă, dar i se părea că i se întâmplă prea multe lucruri, de toate felurile, o să fie într-un loc sigur, departe şi de nemții care le dormeau în casa de dinainte, şi de nălucile de tot felul care bântuiau slobode satul.

*

Mària a stat la călugărițe, cu mari întreruperi în vacanțe ori pe vremea seceratului, doi ani. Nu-i plăcea să vorbească despre perioada aceea, în care, după părerea ei, nu i se întâmplase nimic însemnat. Slujise, şi nu-i plăcea să îşi aducă aminte că a trăit la porunca vreunuia, chiar dacă poruncile erau formulate mieros, ca rugăminți.

Un lucru se pare totuşi că i se întâmplase: se botezase, aşa fiică de Străjeri ai lui Iehova cum era, la greco-catolici. De unde ar fi avut altfel puterea să-şi refuze tatăl atunci când, împlinind ea optsprezece ani, el a vrut s-o ducă la Someş, la asfințitul soarelui, s-o boteze de botez iehovist, în apă curgătoare precum Iordanul? Din februarie, de la ziua ei, Indrei aştepta cu răbdare să se facă vară şi Mària să vină ca de obicei în vacanța de vară acasă, ca s-o boteze în râu exact ca pe ceilalți copii ai lor. În cazul ei i se părea chiar mai urgent, pentru că, spre deosebire de ceilalți trei,

botezați întâi la biserică, şi apoi de el însuşi la iehovişti, Mària era nebotezată. Poate că Indrei, respectabilul şef de familie, se întrebase uneori dacă felul smucit al fetei lui şi felul în care atrăgea întâmplările ciudate nu este în tainică legătură cu faptul că ea nu era trecută prin cristelniță. Când a chemat-o s-o boteze şi ea a răspuns „Ba", el a cerut lămuriri.

— Mi-am rezolvat eu problema asta pe care dumneata şi Mama mi-ați lăsat-o nerezolvată, a răspuns fata lui preferată.

Iar el a înțeles ce era de înțeles, că ea s-a lăsat botezată acolo, la Călugărițele Maicii Domnului, unde era şi slujnicuță, şi cursantă într-ale gospodăriei. Peste noapte însă, Tica s-a gândit la ce e mai rău, şi-a amintit răutățile Martei pe seama Màriei şi i-a trecut prin cap că fata lui, în loc să facă acest lucru nepotrivit, să se boteze greco-catolică, o fi făcut altceva, mai grav şi de nemărturisit. A întrebat-o dis-de-dimineață, când Mària i-a pus dinainte cafeaua cu lapte, ce-a făcut de fapt. Şi-n fața râsului ei de copil buiac, s-a liniştit. A trecut totuşi drumul până la orfelinatul călugărițelor şi s-a urcat la maica superioară, iar peste o săptămână a primit lămuriri de la Cluj, de la măicuțe. Nu erau plăcute, dar erau mulțumitoare totuşi, aşa că i-au risipit gândurile mult mai întunecate care-i trecuseră prin cap: Congregația Surorilor Maicii Domnului din Cluj o avea pe Mària lui printre drept-credincioşi, scumpa sa fiică îşi rezolvase de una singură problema, chiar dacă altfel decât îi era lui pe plac.

Mie, odată, nu demult, când a venit vorba, Mica mi-a spus la fel, că părinții o lăsaseră, numai pe ea, nebotezată, dar că s-a botezat singură, la biserică, mai târziu. Subiectul însă nu-i făcea mare plăcere. Nimic din ceea ce ținea de religie nu-i făcea nicio plăcere, ceea ce nu e de mirare, dacă mă gândesc la câte a tras de pe urma ei. Dar față de orice

gest religios, al oricui, de orice religie, avea un respect total şi rigid, ceea ce o ducea la o toleranță desăvârşită, aceea de a-l lăsa pe fiecare în Legea lui. Când am citit memoriile reginei Maria şi-am aflat că aceasta, prințesă la curtea Angliei fiind, a fost educată să se comporte în orice lăcaş de cult ca şi cum ea însăşi ar aparține cultului respectiv, m-am gândit că Mica, cu neştirbitul ei respect față de religia fiecăruia, a avut, spontan, o atitudine princiară. Aşa se explică reproşul pe care i l-a făcut soră-mii, când Ana s-a dus cu lumânări la mormântul lui Ticu:

— Tu, bolundă! Nu-i pune lumânări lui tată-to, tu, că o fost pocăit!

Îi respecta credința şi după moarte. Deşi ei îi adusese numai nefericire. Şi deşi obişnuia să spună, exact ca Ticu al nostru şi ca Tica al ei, că moartea nu înseamnă nimic altceva decât că te pune în pământ şi gata. Îl ura pe Ticu şi după moarte, sau poate mai ales după moarte, dar îi respecta credința şi îi cinstea mormântul după credința lui, nu după a ei. Ea a onorat totdeauna mormintele şi morții după ritul fiecăruia.

Botezul târziu al lui Mica trebuie să fi avut o tainică legătură şi cu Niculae Chirica, ficiorul pe care l-a iubit, un greco-catolic ca toată lumea, căruia iehovismul Sucutărdenilor trebuie să-i fi inspirat multe glume.

*

La o săptămână după ce-am îngropat-o pe Mamica, punându-i cinci lei în mâinile ei mici, cu pielea brăzdată de crăpături fine şi negre ca literele de pe foița de *Biblie*, Tinu mi-a spus într-o seară c-a murit şi Verjenia lui Chirica. Am crezut că n-am înțeles bine şi a trebuit să mă asigure de două ori că e vorba de mătuşa noastră îndepărtată, da, da, lelea care a fost la înmormântarea lui Mica. Şi-a făcut curat în casă, mi-a spus cumnată-mea, apoi i-a cerut nurorii un

paracetamol şi s-a culcat. Credea c-a prins o răceală şi s-a aşezat în pat să doarmă un pic, să-şi revină. În câteva minute a fost gata.

Ultima dintre ei! mi-am spus, destul de uimită de ţesătura măiastră şi pe faţă a lumii. Şi-a văzut rivala în pământ şi s-a lăsat: pentru ce să mai lupte? Cadrilul morţii l-a deschis Ticu, au urmat Chirica, apoi Mica, apoi Verjenia... Au plecat ordonat, unul de la noi, unul de la ei, una de la noi, una de la ei... Din 1974 până în 2010. Păcat de Ticu că a murit aşa de devreme.

Ploua năpraznic. Ploile pornite deodată cu moartea lui Mica nu s-au mai oprit, nu şase săptămâni, cum am prevestit eu, ci nouă, zece, poate mai multe. Ploua şi nu se mai oprea, de s-au revărsat râurile în cele mai mari inundaţii care au lovit ţara. La Cutca nu Someşul a dat afară din matcă, cum s-a întâmplat în 1970, când am terminat eu opt clase şi mă uitam, din curtea şcolii, de sus, la apa revărsată până la drumul ţării, iar în ograda Martei – foarte prost plasată pentru asemenea nenorociri, căci pe insula dintre Someş, Canalul Morii şi Canalul Stăvilarului – te puteai da liniştit cu barca. Acum însă apa s-a prăvălit de sus, de pe dealuri. De pe Prodaia a venit un val de apă cu pământ şi-a inundat şoseaua, a trecut peste calea ferată şi s-a întins, dinspre dealuri spre cursul Someşului, peste toată lunca şi peste tot Batinul. Pe unii a fost nevoie să îi scoată din casele lor soldaţii cu barca, mi-a povestit Tinu, râzând uimit. Şi peşti uriaşi, din heleşteul de sus al soldaţilor, din Prodaia, au fost luaţi de val şi-au ajuns taman în benzinăria de la drumul ţării, s-a arătat şi la televizor, tu n-ai văzut? mă întreba Tinu, râzând intrigat.

Iar sus, pe platou, unde se întind cele două Cutce unite, cea de Sus şi cea de Jos, pământul a prins să mustească de apă, pe uliţa noastră grădinile s-au transformat în izvoare care şi-au săpat albii perpendiculare

pe uliță. Pe drumul dintre cele patru temeteuri vechi de lângă casa noastră a izvorât, ca-n copilărie, apă, şi-au dat drumul izvoarele şi sapă liniştite prin mijlocul drumului, curgând pe lângă biserică şi țintirim în jos, până pe pustă.

— Dacă vii acasă, hai pe la Nuțăşti, nu pe lângă biserică şi badea Gore, că iar nu e bun drumul, m-a avertizat frate-meu. E ca atunci, demult, când s-au pornit izvoarele.

Ne aminteam un an, prin şaizeci şi ceva, când ploile au transformat satul într-o mocirlă, iar drumul de la noi spre pustă, pe lângă badea Gore în jos, era numai izvoare, de trebuia să ne ținem de palantul casei parohiale şi al bisericii ca să putem trece, iar până la urmă Ticu a aruncat scânduri peste mocirlă şi izvoare, tot drumul de la pustuța noastră până la pusta mare, în drept de Hodiş, altfel nu am mai fi putut umbla. Iar eu, peste vară, m-am dat pe colacul de baie, ca într-o barcă, în Tăuțul nostru, aşa era de mare apa, navigam printre tulpinele îngălbenite de cucuruz şi flori mari de baltă, privind transparența mormolocilor şi ascultând cum pleoscăie broaştele.

M-am dus să văd prăpădul din sat şi din pivnița fratelui meu, în care pentru prima oară în istoria casei a izvorât apă. Intrând în curte pe poarta mică, m-am uitat la dreapta, la scaunul de sub melin al lui Mica, pe care noi i-am cerut lui Tinu să nu-l mute. Era acoperit cu o folie impermeabilă, să nu putrezească. Cineva a tuns însă sasăul şi urma picioarelor Mamei în sasăul înflorit a pierit. În camerele ei, totul era ca înainte. Am intrat, am salutat golul:

— Sărut mâna, Mica, am venit.

Nu m-am dus şi la cimitir. Am respectat cutuma severă a satului, care zice că n-ai voie să te apropii de mormânt vreme de şase săptămâni. Tinu mă avertiza zilnic, nu era momentul să-l contrazic. El însuşi a avut de lucru pe-aproape de cimitirul părinților noştri, mi-a spus, dar a

întors capul în altă direcție, să nu tulbure nici măcar cu privirea mormântul şi lina abstragere a sufletului Mamei noastre în alte lumi. Vai, greu suferă sufletul când se desprinde de trup, aşa cântaseră femeile în seara priveghiului, şi eu cu ele, deşi nu ştiam cuvintele, dar după câteva versuri le prinsesem din zbor, cuvintele erau previzibile, iar eu cântam ca şi cum mântuirea lui Mica ar atârna de participarea mea la cântare. Dar grele şi cele patruzeci de zile până la parastas. Eu mi-am scos *Biblia* mică, legată în muşama verde, pe care o am de la Ticu – *Biblia* de care nu m-am despărțit niciodată, din septembrie 1970 şi până acuma, deşi am altele, mai bune; dar asta, cea mai modestă dintre toate, e *Biblia* pe care i-am cerut-o lui Ticu când am plecat la liceu. Şi-am punctat: Vai, grele sunt cele şase săptămâni până la Înălțarea la Cer.

Aş vrea să intru în somn cum m-aş întoarce în mama, mă rugasem cândva, iar acum, după moartea Mamicii nu mai puteam adormi, cum aţipeam, cum eram violent expulzată, aţipind, dădeam de-un gol negru, şi cum intram în el, cum mă azvârlea afară ca o maşinărie cu arc, bezna îşi pierduse catifeaua, căldura, lichidul amniotic nu-mi mai clipocea nicio făgăduială-n timpane: era pustiu. Pustiul. În inconştientul meu s-a făcut vid, dau de o gaură neagră, locul lăsat de Mica prin moartea ei, mi-am spus, adeverindu-mi singură că dacă Mama nu mai e, nu mai e nici somn. Nu pentru că aş fi avut vreodată somnul bun, nu, dar dată afară din propriul meu inconştient ca o ghiulea din tun chiar n-am mai fost. Iar când totuşi adormeam zvârcolit, o visam pe Mica. Simțind şi-n somn ceea ce simțeam peste zi – că mă aşteaptă. Exact aşa cum, atâta vreme cât a trăit, la câteva săptămâni nu mai aveam stare, mă perpeleam simțind că mă aşteaptă şi trebuia să merg s-o văd, nici acum n-aveam stare: mă aşteaptă să merg, mă

trage la ea cum aduci înapoi un zmeu colorat legat de sfoară.

Am citit pentru ea *Psalmii,* zilnic, reînvățând de la sursă ceea ce ştiam din celule, că omul este o ființă atât de deznădăjduită şi de fără soluție, încât ar merita să existe Dumnezeu, ca recompensă pentru cât suferă şi se roagă. Când i-am terminat, am luat-o de la capăt, cu *Facerea*.

Citită metodic, *Biblia* mi-l aducea însă înapoi în primul rând pe Ticu, vocea lui, nu pe Mica, amintirile scoteau capul la suprafață umede ca râmele după ploaie, mânjite de mucozități ca puii de găină la ieşirea din ou, când puful e umed şi acoperit de membrane, de resturi lipicioase ale găocii lor de origine. Citeam – şi-l vedeam pe Ticu aşezat la colțul lui de la masa mare, acoperită cu o muşama în pătrățele. Citeam – şi-l auzeam pe Ticu citindu-ne răspicat, la lumina lămpii, din Carte.

II

Avea ochi albaştri, pe care nu i-am moştenit niciunul dintre copiii lui. Îmi amintesc vag o lege a geneticii care spune că ochii albaştri sunt recesivi, pot să reapară peste două generații, aşa că am urmărit ochii nepoților mei de soră şi de frate, dar toți patru au ochi închişi la culoare, niciunul ochii albastru-deschis, de cicoare, ai Tatălui meu. Era înalt, uscat, cu un păr şaten închis, drept ca bețele de chibrituri, pe care cred că l-am moştenit eu. Cred că i-am mai moştenit şi plăcerea speculației. Dacă nu i-am

moştenit-o, măcar i-am preluat-o, căci Dumnezeul lui aspru şi pedepsitor a intrat în mine, violent şi întunecat, ca vinovată absenţă a lui Dumnezeu. Sau ca neîndurare a lui Dumnezeu.

Nu ştiu dacă îi plăcea să tacă, dar tăcea îndelung. Şi tăcerile lui, şi izbucnirile lui de mânie îl făceau, în ochii mei, de temut. Nu de multă vreme am aflat că izbucnirile mele mă făceau pe mine de temut în ochii lui. Cred că avea o foarte limitată capacitate de a-şi exterioriza sentimentele, iar eu, din cauza asta, am crezut multă vreme că nici nu le are. În zilele bune îşi povestea marea poveste a vieţii lui, războiul. A avut o participare la război obişnuită pentru un flăcău din Ardeal născut imediat după Unire; încorporat, după cedarea Ardealului, la unguri, a ajuns până la Budapesta, la Debreţin şi apoi la Szolnok, în pusta maghiară. Iar când a fost lăsat acasă, în permisie, a făcut ce au făcut toţi ceilalţi ficiori din sat: din patriotism, exact ca-n *Pădurea spânzuraţilor*, a dezertat din armata maghiară. Într-o noapte fără lună, cu o băsăguţă în mână, a luat-o peste hotar spre Vama Căianului, unde era graniţa cu România, şi a trecut liniştit, cu piciorul, în Ţară. S-a predat la Centrul de Recrutare din Turda şi a fost îndrumat spre Bucureşti, unde a devenit, prin 1941-1942, ca alţi ficiori din sat, „băiat de hotel”, adică om bun la toate într-un hotel de lângă Gara de Nord. Din evocările lui despre perioada bucureşteană am aflat de ţigările „Regale”, cu carton auriu, pe care le primea bacşiş: erau pentru el simbolul luxului şi al vieţii uşoare. Uneori ne povestea, cu o voce respectuos-mirată, despre domnii avuţi care trăgeau la hotel, împrăştiind banii cum ai da grăunţe la găini. Lui însuşi unii clienţi cărora le făcea mici servicii, un ziar adus de la colţ, un taxi obţinut repede, îi dădeau uneori bacşişuri mari, pe care le aduna, ca orice ardelean prevăzător, pentru viitoarea lui casă. Tot atunci a învăţat să bea cafea adevărată, care i se părea o culme a

luxului şi-a bunăstării. L-am văzut, în copilăria mea, în dimineţile de duminică, fierbându-şi o cafea neagră: din cicoare. Se aşeza pe scăunaş, se bărbierea tacticos cu briciul, apoi bea fiertura aceea de cicoare şi ne povestea despre cafeaua din Bucureşti. M-am întrebat adesea de ce nu i-a cumpărat Mica niciodată, când se ducea la Cluj, o punguţă cu cafea adevărată, să îi facă o surpriză într-o duminică. Ştiu răspunsul, ştiu că inima ei se împietrise în privinţa lui şi că n-am surprins-o niciodată să aibă imaginaţie în relaţia lor. Şi-o consumase pe toată la început, fără nicio recunoaştere, şi-atunci se retrăsese rănită din povestea lor de iubire, atâta cât a fost, extrăgându-şi din legătura lor trudnică, ca un animal care se zbate să-şi smulgă laba din cursa care s-a închis peste ea, chiar sufletul. Şi numai când, liceană fiind, am apărut eu, veselă şi zgomotoasă, cu cafelele mele acasă, a putut şi Ticu să bea, cu un sentiment pe jumătate nostalgic, pe jumătate vinovat – era o plăcere, aşadar un păcat –, câte-o cafea adevărată, de la mine, uneori chiar cu mine.

A fost şi în armata română. Când l-a ajuns din urmă ordinul de încorporare, în martie 1943, s-a întors la Turda, a fost încorporat şi a plecat pe frontul de Est, cu unitatea lui militară, Regimentul 83 de Infanterie. Nu ca luptător de linia întâi, ci, din fericire pentru el, la transmisiuni, ca telefonist. Îmi amintesc – neclar, deoarece istoriile lui de front îmi păreau basme curate, atât erau de diferite de ceea ce învăţam eu la şcoală – versiunea lui despre 23 august 1944. Îmi povestea că erau undeva lângă Rădăuţi, într-o bostănărie de la marginea localităţii Solca, iar unitatea lui militară a fost încercuită şi luată prizonieră de ruşi. El şi un consătean au fugit. Mi-a povestit de câteva ori cum în miercurea aceea gloanţele ruseşti i-au şuierat pe lângă urechi dis-de-dimineaţă şi cum s-a trântit el la pământ, iar apoi cum s-a hotărât, văzând că ruşii câştigă şi că toată

unitatea lui e luată prizonieră, să fugă. Am fotografii de-ale lui, sepia, pe carton gros, zgrunțuros, făcute la Bucureşti: un băiat frumos, cam țeapăn în hainele lui „bune”, de „domn”; şi am o fotografie la întoarcerea lui de pe front, ca fugar: un om fără vârstă, în zdrențe. De fapt, au fugit mai mulți, Ticu, încă doi consăteni, Văsâie şi Bazil, plus Cornel, un om din Coasta, la care peste ani, când eram eu pe clasa a treia sau a patra, ne-am dus împreună, cu bicicletele, în vizită. Ticu era sigur că bine au făcut, pentru că alți consăteni care au căzut prizonieri au ajuns, unii, până-n Siberia.

Fugarii au coborât pe jos spre Bucureşti, umblând noaptea, pe drumuri ferite, pe lângă Fălticeni, Roman, Focşani, Râmnicu-Sărat. La Roman i-au prins ruşii şi i-au închis într-un coteț de porci, uitând să le dea apă şi mâncare, de-a ajuns unul dintre ei să roadă, de foame, pământ şi balegă uscată. Au reuşit însă să fugă şi de-acolo şi-au ajuns la Bucureşti, unde l-au căutat pe Nelu lu’ Sucutărdean, care lucra, ca absolvent de liceu militar de aviație şi ca fost aviator, reformat din cauza unui accident serios, la Comandament. În Bucureştiul ocupat de ruşi, unchiul Nelu le-a rezolvat, el ştie cum, actele, iar ei au putut porni, de data asta cu un tren de noapte, spre satele lor. Consăteni de-ai lui din aceeaşi unitate militară care nu au fugit în dimineața aceea de miercuri, spunea Ticu, au fost luați de ruşi şi au rămas prizonieri, întorcându-se în sat numai după mulți ani de zile, povestind istorii ciudate despre Siberia, alții despre Ucraina; iar alții nu s-au mai întors niciodată. Ticu îmi povestea, în serile lui bune, aceste poveşti atât de diferite de manualul de istorie, iar eu nici nu le înțelegeam, nici nu i le credeam. Pe atunci aş fi preferat să fie şi el un erou, ca aceia pomeniți la festivitățile anuale din centrul satului, de pe terenul larg de la Curte, de Ziua

Armatei; acum mi-ar plăcea, pur şi simplu, ca el să fi trăit mai mult sau să fie încă în viaţă.

În ajun de Sântandrei, după mai bine de trei luni de umblat ţara în lung şi-n lat pe jos, Agustin a ajuns, zdrenţăros ca un vagabond, înapoi în satul lui, care nu mai era în Ungaria, dar nu era încă nici în România. Cutca, prin care trecuse linia frontului, scăpase în picioare după luptele care s-au dat între nemţi şi ruşi chiar pe uliţele şi în grădinile sale. Era plin de obuze şi gloanţe, pe care sătenii le-au tot adunat apoi vreme de un sfert de secol. M-am jucat şi eu în copilărie cu gloanţele pe care le culegeam din grădina casei, mai ales din liziera de acăţi din fundul grădinii: nu păreau periculoase, mici cât nişte capete de creion şi ruginite cum le scoteam din pământ. Iar Tinu avea o metodă infailibilă să le desfacă şi să le scoată pulberea, pe care apoi o aprindeam cu un fitil scurt. Ne plăcea bubuitura. Ultimul asemenea joc de artificii l-am jucat în 1964, în august, în cinstea venirii Anei acasă: ne-am dus noi doi, Tinu şi cu mine, dincolo de Tăuşorul Popii şi am aprins, pe mirişte goală unde eu păşteam curcile, toată pulberea pe care o adunaserăm în ultimele luni.

Ca dezertor din două armate, Agustin, cu toate actele lui, a stat ascuns de frica patrulelor militare. Maică-sa, Anişca, l-a hrănit cu ce-a avut ea mai bun, cu pui fripţi şi cu pancove, să-i netezească obrajii scofâlciţi de foame. A scăpat de percheziţiile patrulelor, iar în anul următor a început să îşi facă acte în bună regulă, cu ajutorul unui comandant din Cluj, căruia i-a dus apoi ani de zile, drept recunoştinţă, care de fân şi saci de bucate.

Ca să-l ajute să scape cu faţa curată, părinţii lui s-au pus în mişcare şi s-au căsătorit în sfârşit legal, la Primărie. Pentru asta, maică-sa a renunţat la pensia de văduvă de Primul Război Mondial, pe care o primea după primul ei bărbat, Nicaş, cu care avea şi-o fată, pe leliuca Lucreţie. Iar

cei doi, Anişca Nicaş, născută Câmpean şi căsătorită Nicaş, şi Ioan Vălean, s-au cununat în sfârşit la Primărie şi au făcut, cu întârziere de treizeci şi şase de ani, ospăţ de nuntă. Ca badea Gruie cu Sâca lui, de ajunsese ficiorul lor, Trăian, zis Sbângu, să râdă că a jucat la nunta lui tată-so. Dar Sbângu era băncos, ceea ce nu era cazul Vălenilor, care n-au făcut din asta nici glume, nici legende înflorite de familie. Iar după ce s-a însurat cu propria lui nevastă, Tata-Bun, Ioan Vălean, şi-a putut trece în sfârşit cei patru copii, Agustin, Iuăn, Gherasâm şi Tiberia, pe numele lui. Când i-a ieşit decizia de schimbare de nume în *Monitorul oficial*, Agustin Vălean a răsuflat uşurat şi s-a închinat la biserică, mulţumindu-i lui Dumnezeu că l-a ajutat să încâlcească destul de bine urmele din spatele lui şi că-şi poate scoate un livret militar de lăsare la vatră, care ascunde aproape bine salvatoarea dezertare din prizonieratul rusesc, din care gustase numai câteva zile, vreo douăsprezece, dar pe teritoriul românesc.

În orice caz, cu ajutorul, întâi al viitorului său cumnat, apoi al părinţilor şi, în sfârşit, al unui colonel coruptibil şi înţelegător, a reuşit să-şi acopere aşa de bine dezertarea, încât în livretul lui militar final, re-refăcut nu ştiu de ce în ianuarie 1959, scrie că a fost prizonier în U.R.S.S între 23 august 1944 şi 15 august 1945, în Lagărul 5 din Donbas. Iar pentru ca lucrurile să fie şi mai încâlcite, în acelaşi livret scrie că a fost lăsat la vatră în 15 iunie 1945. Sigur, poate fi simpla greşeală a unui scrib de la Comisariatul din Cluj, iar eu stau acum şi socotesc cum ar fi putut fi lăsat la vatră în 15 iunie 1945 un soldat care se afla în lagărul din Donbas, de unde a fost eliberat numai în 15 august 1945... Asta, în timp ce toate amintirile mele din copilărie, neclare, fireşte, îmi aduc, dintr-o mare depărtare, vocea lui Ticu, povestindu-mi, de mai multe ori, cum a fugit el de ruşi... şi vocea mea, contrazicându-l, spunându-i că nu este

adevărat, la 23 august România s-a aliat cu Uniunea Sovietică... şi zâmbetul lui deznădăjduit, într-o seară de toamnă, în cohie, la lumina lămpii şi a flăcărilor de la cuptorul pe care fierbea mămăliga de cină, zâmbetul lui obosit că fata asta nu pricepe nimic, la şcoală o învaţă numai prostii, iar ea le crede pe toate, dar pe el, care a trăit toate astea, ba. „O să înţălegi tu când o să fii mare", mi-a spus, întristat.

La sfârşitul lui 1944, într-o seară din preajma Ignatului, când a socotit că hrana bună pe care i-a dat-o maică-sa i-a mai astupat sbârciturile din obraji pe care i le săpase foamea îndelungată, Agustin s-a dus pe drumul de după sat la Sucutărdeni, să le mulţumească părinţilor pentru ajutorul pe care i-l dăduse, în Bucureşti, ficiorul lor, Nelu. Şi mai ales s-a dus s-o vadă pe Mària.

*

O curta de câţiva ani. Pusese ochii pe ea în vara lui 1940, când el avea douăzeci de ani, iar ea era o fată de numai paisprezece ani, cu ochi pătrunzători şi negri, şi se învârtise în jurul ei când a venit în permisie de la Szolnok. După ce a dezertat din armata maghiară şi a trecut graniţa cu piciorul, pe la Vama Căianului, refugiindu-se în Vechiul Regat, i-a trimis câte-o carte poştală pe lună, scrisă cu scrisul lui frumos, oval, caligrafic: „Multe salutări şi gânduri calde din frumosul oraş Bucureşti! Al tău cu dor, Agustin". I-a scris şi de pe front, din Moldova. N-a primit niciodată niciun răspuns de la ea. Ştia că maică-sa, lelea Ană, şi soră-sa, Marta, îl privesc cu ochi buni şi că bruma de avere pe care o are, pământul, contează de asemenea. Fraţii ei, Alesandru, cu care era de-un leat, şi Nelu, care, după accidentul lui cu avionul, se descurca aşa de bine în cancelariile militare din Bucureşti, îl priveau aproape ca pe-un şogor.

— Ia-l, tu, că are avere! o înghiontea Marta pe Mària. O să-ți fie uşor să trăieşti cu el, nu cum ț-ar şi cu coate-goale ăla de Chirica! adăuga ea.

— Da' tu de ce n-ai stat după Vasile al tău, că şi el avè bugăt pământ? îi răspundea iute Mària, împungând-o cu privirile.

Căci Marta, după vreo două luni de măritiş din dragoste cu unul din Batin, se întorsese de Sfântul Pantelimon acasă, cărându-şi grijulie înapoi toată zestrea, până la ultimul scul de tort. Iar mama lor, după două ceasuri de povestit amândouă în casă, cu uşile închise, n-a mai adus niciodată vorba despre fostul ei ginere. „Mama întotdeauna a părtinit-o pe Marta", mi-a spus Mica odată, când întindea o pătură pentru laşte, urma să facă tăiței cu mac, o minune, „o lăsa să facă ce vrea ea. Da-i ținea partea şi la mâncare, când aveam felul meu preferat, laşte cu spinare afumată, pe Marta o punea să le facă, nu pe mine. Se ia, uite aşa, spinarea afumată şi se fierbe cu zarzavat, apoi se desface carnea cu mâna, firicele mici. Sigur că mai mâncam înainte de-a pune pe masă..." a recunoscut Mica, zâmbind.

Îndemnată să se mărite cu ficiorul cel mare al Vălenilor, Mària a râs şi şi-a văzut de ale ei. Când s-a terminat războiul şi s-au întors flăcăii de pe front, nu ieşea la poartă decât dacă auzea dincolo de palant fluieratul subțirel şi pasul uşor al lui Niculae. Când apărea din umbră Agustin, îngândurat şi scorțos, nu mai avea pe cine să fluiere, perechea era deja ascunsă în cine ştie ce cotlon, uneori în grădina Călugărițelor, alteori chiar în parcul de la Căminul lor, şuşotind şi chicotind. Subțirel ca Mària şi la fel de drăcos, Niculae Chirica împrăştia în jurul lui voioşie. Se ştiau de copii şi umblau împreună încă din şcoală. În nopțile albăstrii şi diafane de vară, când văzduhul se umplea de aripi, ei, rezemați de palantul înalt dinspre ulița mare, o duceau amândoi într-un râs şi-o voie bună până

spre miezul nopții, când ieşea mama ei afară şi-o striga pe zăludă să intre în casă, să nu facă familia de minune. Pentru că minune ar fi fost să se mărite cu el, flăcău sărac, de familie proastă, fără altă avere decât veselia şi vocea, cu care, dacă se pornea să cânte un cântec de dor, îi făcea pe toți să simtă şi că pământul e greu, şi că ar putea-o porni pe dealuri ca vaca aia neagră din proverbe, să nu se mai oprească niciodată de atâta durere că sunt oameni ce au de dus o viață pe lume. Altfel, era pus pe şotii. Datorită lui s-a dus Mària, noaptea, în cimitirul bisericii: pariase cu el că nu se teme. Pe urmă i-au ieşit vorbe că umblă cu boscoane şi soră-sa i-a spus unei prietene, în secret, că Mària lor a fost găsită de Alesandru în țintirim, cu un mănunchi de chei în mână, cu care încerca să descuie uşile morții. Sau mormintele. Oricum, ceva interzis şi de legile lui Iehova, şi de ale oamenilor. Din asta era adevărat numai că fratele ei s-a dus noaptea după ea în țintirim la biserică şi că a găsit-o într-adevăr acolo. Mària n-a înțeles niciodată de unde a ştiut Alesandru unde s-o caute, când ea nu vorbise cu nimeni despre ce vrea să facă şi unde vrea să se ducă, numai cu Niculae al ei.

*

Agustin a curtat-o, ceremonios, doi ani. Câteodată se încrucişa cu Niculae, care-i zâmbea, după părerea lui Agustin, batjocoritor şi cu două înțelesuri, dezvelindu-şi subțire dinții. În timp ce Agustin intra seara în curtea Sucutărdenilor şi, scoțându-şi căciula din cap înainte de a bate la uşă, intra în casă ca un pretendent serios ce era, Niculae o fluiera pe Mària la poartă – iar ea ieşea. Şi, în vreme ce Agustin gândea că până şi faptul că Niculae o fluieră este o insultă la adresa Màriei, aceasta nu numai că nu se simțea ofensată, ci, bucuroasă, țâşnea pe uşă afară. În unele seri, când nici măcar nu apuca s-o vadă, ci îi vedea

numai pe părinții ei, pe lelea Ană, care-l îmbia cu ciureghe stropite cu miere, sau pe badea Indrei, care-l omenea cu un păhăruț de jinars, Agustin simțea că îşi curtează viitorii socri, şogori şi şogorițe, în timp ce Niculae o curta afară pe Mària însăşi. Cum anume, nu vroia să se gândească.

Pentru Mària însă, Agustin, cu ochii lui albaştri, era un bărbat înalt şi-arătos, deşi cam uscat pentru gustul ei. Dar care nu ştia să râdă.

Iar după ce a rezolvat, nimeni nu ştie cum, povestea lui Alesandru cu Zâna, Mària a avut ajutorul fratelui ei să iasă seara în poartă când o chema Chirica. Asta până-ntr-o seară de după război, când au trecut amândoi, Alesandru şi Mària, pe lângă casa Verjeniei lui Aşchileanu, şi-au auzit din întunericul gardului de liționi şi melini râsul lui Chirica, împletit ca şnurul de la mărțişor cu pufniturile subțirele ale Verjeniei. Frații s-au dus mai departe, tăcuți. În seara următoare, când Chirica a fluierat semnalul, chemându-şi drăguța afară, Mària a dat să se ridice de pe conopei, dar a căzut icnind la loc, sub privirea plină de înțeles a lui Alesandru.

Gata. Se terminase. Încasase prima trădare. Mândria ei, biciuită aprig de toată familia, că nu se cade ca o fată de-a lui Paplei să-şi împartă drăguțul cu alta, fie asta chiar vară-sa de departe, a legat-o ca pe-un câine de par şi a oprit-o să mai ajungă vreodată la gard, să râdă cu Niculae şi să amețească lipindu-se de el. Şi tocmai cu Verjenia! Cu vara şi prietena ei, căreia îi şopotise destule secrete! Iar Marta a avut grijă să-i spună, preventiv, dar îngrăşându-se în sinea ei de plăcere, că dacă o să se țină după Niculae s-ar putea să fie strigată peste sat la Sânjorz cu ceva de pomină, de pildă: „Tu, aia, Mària Sucutărdenilor, care te țâi după Niculae, tu nu vezi că n-are ochi pentru tine, ce te bagi ca zâzania să-l desparți de cine i-i lui drag!”, ba chiar o să

arunce careva cu vreo vèderă de apă după ea, s-o facă de minune.

Până când Mària nu l-a auzit pe Niculae râzând cu Verjenia, nu l-a băgat în seamă pe Agustin. O fi el frumos, aşa brunet cu ochi albaştri, îi răspundea ea peste umăr lui maică-sa, da' mie nu-mi place, nu vezi că nu ştie să râdă? Şi ce dacă are pământ, o împungea ea pe soră-sa, nu trăiesc oaminii numa' cu pământ. Ce, se-ntorcea ea peste umăr spre Marta, Vasile al tău din Batin n-avea pământ? De ce n-ai rămas să trăieşti cu el? Şi de ce nu te măriți tu prima, că eşti mai mare!

Dar după ce l-a prins pe Niculae cu vara lor de-a doua n-a mai avut ce face. Duminica s-a dus la joc ca şi cum nimic nu s-ar fi întâmplat, strălucitoare în rochia ei de păr verde cu lăibărel îngust de catifea neagră, şi a împărțit ocheade în toate părțile, să aibă cu cine juca. Chirica nu s-a putut apropia de ea. A jucat şi cu Agustin, de două ori, deşi el era cam țeapăn. „Parcă-i împăiat!" şi-a spus Mària, amintindu-şi mijlocul mlădios al lui Niculae, care o învârtea pe Saveta lui Şuteu la numai două perechi distanță. Iar când, în preajma Ispasului lui '45, a auzit într-o dimineață în lăptărie că Verjenia a fugit după Niculae al lui Chirica, a ştiut încă o dată că s-a sfârşit. Şi-a vărsat laptele din candire în bidonul de colectare, dar n-a mai verificat dacă agentul i-a trecut corect grăsimea laptelui în fişă, ci a ieşit repede din lăptărie. Pierduse. Pentru totdeauna. Şi numai mama ei şi Marta erau de vină, că prea îl îndepărtaseră pe Niculae ca să-i facă loc lui Agustin. Ba nu, Agustin era de vină. Dacă nu s-ar fi tot învârtit în jurul ei ca un fluture în jurul lompaşului, scoțându-le părinților ei ochii ba cu recunoştința lui că a fost ajutat de Nelu, ba cu pământul lui, ar fi lăsat-o până la urmă în pace. Afurisitul! şi-a spus ea, n-ar avè noroc! cum i-a intrat el şi lui Tica sub piele, cu

întrebările lui despre Împărăția lui Dumnezeu şi despre Poporul de Legământ, deşi el este greco-catolic!

Pe la începutul lunii octombrie 1945, când Verjenia a născut un băiat, Marta, care între timp îi devenise bună prietenă şi era toată ziua la ea în ogradă, a luat-o pe Mària cu ea şi s-au dus amândouă la casa lehuzei, să-i ducă, după obicei, de mâncare: în coşul de papură acoperit cu o merindare cu cipcă latâ de-o palmă erau o lèvèşe de găină numai steluțe aurii de grăsime, fiartă cu cei mai fini tăiței de casă, şi un castron cu pilaf de găină, iar într-un castronaş de ceramică de Turda, pe care scria „Coral”, cuiburi de viespi cu nucă şi cu miere de la stupii lor. I-au lăudat copilul, făcându-se că nu ştiu că e născut cam devreme față de data măritişului, şi, pentru că trăsăturile pruncului nu erau încă limpezite, s-au minunat mincinos de drăgălăşenia lui. Ca un făcut, la lehuză a intrat propriul ei bărbat, iar Mària a dat nas în nas cu Niculae, pe care îl ocolise de când se însurase. Nici n-a clipit văzându-l cum îşi ia în brațe feciorul, care ar fi putut fi băiatul lor, nu al nemernicei din pat. Umflata! Hoața! Putoarea! S-a băgat pe fir şi i l-a luat, nu i-ar da Dumnezeu noroc! s-a gândit ea, în vreme ce pe fața ei frumoasă, rotundă, cu pielea albă ca porțelanul, a trecut, o fracțiune de secundă, o umbră de roşeață ca o floare de măr. Marta, cu conştiința deloc curată în privința îndepărtării lui Niculae de Mària, şi care nu prevăzuse întâlnirea cu Niculae, o supraveghea pe sub sprâncenele poruncitoare.

Mària n-a plâns. Numai nările i s-au înfoiat un pic, ca ale unei mânze sâcâite. Nu voia să plângă. Ea nu se făcea de ruşine în lume, ca o proastă oarecare, nu s-a născut încă bărbatul care să-mi merite lacrămile! şi-a spus ea, ținându-şi capul sus şi îndreptându-şi strălucirea neagră a privirii spre pruncul din brațele fostului ei drăguț. I-ar fi plăcut să se ducă înapoi, la Căminul Călugărițelor din Cluj, dar era

ocupat de ruşi, care îşi ţineau caii la etaj, de curgea pişalăul pe scări. Iar ruşii se speriau uşor şi scoteau automatul să tragă, ca rusul acela pe care l-a văzut cu ochii ei cum a spart o vitrină de ceasornicar, a luat toate ceasurile şi le-a pus în raniţă, iar când un ceas deşteptător s-a pornit să sune, el şi-a împuşcat, de spaimă, propria lui raniţă, cu rafale de automat. Ar fi plecat din sat, dar Clujul era periculos, mai ales pentru o fată. S-ar fi dus cât vedea cu ochii, o!, da, dar unde?

Aşa cum arăta ea în clipa aceea, în casa fostului ei iubit, elegantă în rochia ei pepit, alb cu maro, cu pieptul strâns într-un lăibărel îngust de barşon, cu faţa abia îmbujorată şi privirea sfidătoare, era cea mai frumoasă fată de măritat de pe Valea Someşului. Însă Niculae se uita la ea numai pe furiş, cu coada ochiului, să nu-şi supere nevasta, care îi făcea, când îi era lumea mai dragă, scene isterice de gelozie.

*

De Sâmedru 1946, Agustin a adus-o pe Mària la el acasă. Îmi venise vremea să mă mărit, mi-ar fi plăcut să-mi fi spus vreodată Mica, dovedindu-mi identitatea de esenţă dintre toate femeile lumii, de la Hedda la Mària lui Indrei, zis Paplei, din Cutca de Jos. Dar nu mi-a spus aşa ceva niciodată. Când lucrurile au fost clare în capul ei şi când în propria ei viaţă era cu mult prea târziu, mi-a spus, mie, de care nu se ferea, că, pe cât fusese Agustin de stăruitor, pe-atâta o bătuseră la cap, îmboldind-o zilnic să-l ia, mama ei şi Marta.

L-a luat.

Într-o seară târzie de octombrie, s-a lăsat dusă la el. Au intrat împreună pe poartă în curtea întunecată şi, până ce el a deschis uşa casei, ea şi-a mijit ochii înspre bezna groasă de octombrie. „Încă mai pot pleca”, şi-a spus. Apoi s-a

concentrat pe un lucru mărunt: că lui Agustin îi tremurau mâinile când a aprins lampa de petrol de pe masă. În încăpere mirosea a ludie coaptă, cuptorul de fontă neagră, pe care şi-a lipit palmele, mai mult pentru că nu ştia ce să facă decât pentru că i-ar fi fost frig, era călduț. Se pregătise, aşadar, o aşteptase cu focul făcut. Gândul a măgulit-o.

Dimineața a descoperit că în afară de dovleacul copt din lèrul cuptorului, în casă nu era nimic altceva de mâncare. Tot dimineața, când a ieşit afară şi-a umblat desculță prin troscoțelul acoperit de brumă groasă, iar picioarele ei desculțe şi-au lăsat tiparul mic şi îngust al tălpilor în brumă, a văzut curtea largă, aproape cât aceea de-acasă, cu fântână spre gard, între poarta mică şi poarta cea mare, pentru care şi vite. În grădină, pănuşile de cucuruz erau încă netăiate şi foşneau uşor. S-a simțit departe, mai departe decât fusese vreodată, mai străină decât în prima ei dimineață de la călugărițele din Cluj. Agustin a ieşit după ea şi i-a arătat unde se află closetul de scândură, tocmai în fundul curții, la gardul dinspre temeteu, apoi i-a scos apă din fântână şi i-a turnat cu găleata, să se spele. Era devreme, nici şase, înspre răsărit lumina vânăt-cenuşie a dimineții abia începuse să se înroşească. Ar fi vrut să se uite în oglindă, dar nu era niciuna. Îi era urât. În acel ceas de răsărit pustiu ar fi vrut să se trezească din visul ei rău şi să fie în propriul ei pat, acasă, să se scoale să fiarbă laptele abia muls şi să pregătească oala mare de cafea cu lapte îndulcită cu miere, să taie pâinea şi s-o ungă cu unt, să aşeze feliile de slănină şi borcanul cu brânză pe masă, pentru prânzişor. I se părea că e de multă vreme plecată între străini şi că ai ei abia aşteaptă s-o întâmpine, ca în urmă cu doi ani, când lucrase în Cluj, la călugărițe. Apoi şi-a dat seama că nu mai există întoarcere. În coşul pieptului i s-a făcut un gol rece şi-a început să o roadă stomacul. Lapte, şi-a spus, îmi trebuie lapte. Luând-o de după umeri,

străinul de lângă ea a dus-o, zâmbind fericit, spre gredinuța de flori:

— Uite, aici ai o gredinuță! i-a spus, arătându-i pământul desțelenit şi cele două tufe de crizanteme brumate, peste care cădea umbra neagră a casei. Şi-avem pomi, peri şi pruni, i-am pus încă înainte de război, s-avem poame toată vara şi toamna! i-a şoptit Agustin, conducând-o înspre grădina largă din spatele casei, unde creşteau peri şi pruni roditori.

Mària n-a avut încotro, s-a lăsat plimbată printre cele patru rânduri de pomi, prin iarba brumată. Sub „perii de iarnă", cum a numit Agustin doi pomi cu pere verzi, ascunse în frunziş ca nişte şopârle dolofane, s-a aplecat şi-a cules din iarbă câteva frunze scuturate, roşii. Agustin i-a prezentat toți pomii, de parcă ar fi fost oameni, spunându-i ce fel de roade fac şi când se coc. În fundul grădinii, în mijlocul unei pajişti de păpădii, se înălța singuratic un pomnițar uriaş:

— Face pomnițe albe, i-a spus el, vin aricii când se coc! Aşè-i de fain atuncea! Stai în întuneric şi te uiți la ei cum mâncă!

Râdea încet, fericit. Peste o jumătate de ceas, când a fost sigur că ai lui sunt la prânzul mic, Agustin a dus-o, cu neascunsă mândrie, la părinții lui, să le-o arate: era muierea lui şi era frumoasă. I-a găsit în cohia de vară. Soacră-sa a sărutat-o pe obraji şi a poftit-o să şadă. Socrul ei, Ioan, rezemat solemn în cârja de care nu avea defel nevoie, a examinat-o lung din ochii miopi şi i-a urat bun venit. Cei doi cumnați, Iuăn şi Gherasâm, apăruți şi ei din podul poieții, au prețăluit-o cu ochii umflați de somn, zâmbind cu înțeles. Într-un târziu, văzând-o că nu se atinge de păhăruțul cu jinars, Anişca a întrebat-o ce să îi dea de mâncare.

— Dacă aveți nişte lapte? a întrebat Mària, evitând din prima clipă să îi spună femeii masive din fața ei „mamă".

I l-a adus, într-o ulcică de lut, Tiberia, sora cea mai mică a lui Agustin. Laptele era gălbui, „E lapte de vacă”, s-a gândit Mària şi l-a băut încet, pândindu-şi rosătura de şoarece din stomac. Nu se ştie de cine anunțată, a apărut şi sora lor vitregă, leliuca Lucreție, cu bărbatul ei, Onisei. Erau veseli, Onisei a început să bâncuiască. Mària s-a liniştit şi a râs. Poate cu ăştia o să se poată împrieteni, şi-a spus.

La plecare, soacră-sa i-a dat Màriei câteva oale, două blide înflorate de lut şi o bucată de slănină, apoi i-a umplut şorțul cu păstăi uscate de fasole:

— Na, să ai ce face de-amiază!

Prima lor masă în casa lor a fost o ciorbă de fasole tărcată cu câteva creste de slănină şi ceapă, cu oțet pentru Agustin, fără, pentru ea, şi o ludie coaptă.

— În toamna aia când m-am dus după el, mi-a spus odată Mica, bruma a căzut devreme, eu umblam dimineața desculță prin troscoțel şi paşii mei mai durau, verzi, încă un ceas, două, în bruma bogată. El era tare gâdilicios, i-am zis odată: Să vedem, dacă ridicăm brațele, cine ajunge mai sus la tavan? Şi el, prostu’, m-o crezut. L-am gâdâlit bine. Spre seară eu îmi puneam o năframă nouă şi-un şurț curat şi mă duceam la Mama s-o văd ce face. Da’ unde te duci de te găteşti aşa? mă-ntreba şi se uita la mine cu o privire mâniată. Ai lui nu erau aşa de nealcoşi ca noi, ei erau mai bădărani. Tu cu ei semeni, încheie Mica. Auzi tu, să-mi dea fasole! În prima zi!

Seara, pe drumul de după sat, ca să nu se uite toată lumea la ei, s-au pornit, împreună cu părinții lui, într-o procesiune tăcută, spre casa ei părintească. Era aproape noapte, în ograda lui îngustă, peste drum de clădirea uriaşă a Măgăzânului, Chirica îşi adăpa vaca la halău.

La Sucutărdeni erau aşteptați cu masa pusă în casa de dinainte. Anişca şi Ioan ar fi vrut să se închine, însă pe pereți erau numai fotografii de-ale neamurilor şomcutene şi

ştergare, nicăieri nicio icoană, nicio candelă, nicio cruce. Pe o poliță erau bibelouri, pui de găină din porțolan alb şi un urs cât palma, negru, pe care scria mare cu auriu: „Coral. Manufactura de porțelan Turda”. „Pocăiți”, şi-a spus Anişca, strângând buzele cu nemulțumire. Indrei şi Ana, socrii mici, au scos jinars şi vişinată pe masă, Marta, cu ochi strălucitori de viperă, a adus mâncarea: sarmale din carne de oaie, iar Anişca şi-a dat seama că sunt făcute cu rişcaş, nu cu păsat. Ca să pună capac la toate, Marta servea mâncarea pe tavă, nu direct în blide, iar blidele erau albe de porțolan, nu de lut, iar tacâmurile de cositor, nu de lemn. „Se țin măreți”, a comentat în sinea ei Anişca, punând mâna pe păhăruțul de vişinată şi golindu-l.

Primirea fusese pregătită cu grijă, era al doilea măritiş din familie şi Sucutărdenii nădăjduiau că o să țină mai mult decât al Martei, care se întorsese acasă după două luni de stat la terchea-berchea ăla din Batin. Pățit cu fata mai mare, pe care nu o mai curta nimeni, Indrei a anunțat, cu vocea lui liniştită, că acuma, după ce tinerii s-au luat, el îi dă Màriei zestrea ce i se cuvine, locul de la Patru Rude, cumpărat cu o straiță de bani, şi locul de la Ijac, dar să mai mai aştepte cu cununia, vremurile sunt grele. Soacra mare, cam nemulțumită de amânarea nunții, ar fi avut ce să comenteze. Dar aerele Sucutărdenilor, că le-au făcut Vălenilor o favoare lăsându-şi fata să le intre-n familie, ori poate multele păhăruțe cu vişinată pe care le băuse, i-au legat limba.

*

La început au fost săraci, povestea Mica, uimindu-mă: cum pot fi săraci doi oameni care vin, cu zestrea cuvenită cu tot, din familiile mijlocaşe ale satului, numai pentru că se iau laolaltă? Dar încet, încet am priceput că după războiu vremurile erau grele, nu se mai găseau de nici unele, iar

întemeierea unei gospodării noi presupunea cheltuieli deloc mici. Schimbarea din țară apăsa şi lumea satului. La Cluj era plin de ruşi, camioanele lor ajungeau câteodată până-n Cutca, la Curte sau la Căminul Călugărițelor, băgând în oameni o spaimă mai rea decât nemții în timpul războiului. Nemții au fost disciplinați, erau nişte domni, nişte *finomi*, povestea Mica, dar cu ruşii era mai greu. Nu mai vedeai, cum văzuse ea în toamna anului 1944, ruşi speriindu-se de soneria ceasului deşteptător şi împuşcându-şi ranița cu ceasurile furate, dar vedeai altele, ruşi care dezbrăcau oameni pe stradă ca să le ia paltonul. Sau şi mai rău. La Cluj, la Călugărițe, mănăstirea era ocupată de ei, iar căminul de orfani din Cutca era plin de răniți şi de copii schilodiți. Pentru că seceta nu lovise şi Transilvania, sărăcia nu era aşa de mare ca în Moldova, de unde veniseră oameni muritori de foame, cerând de lucru pentru un blid de zamă. „la aşè se uitau la ciorba de fasole pusă în blide", îmi povestea Mica, lăsându-şi capul într-o parte. Şi adăuga că Tica le-a umplut moldovenilor înfometați blidele cu mâncare şi i-a pus să mănânce, apoi le-a dat acestor năcăjiți care îşi luaseră lumea în cap cucuruz şi grâu în sac. Dar erau tot mai mulți şi nu pridídea. Mai ales că îşi avea şi el săracii lui din Cutca, vreo trei văduve cărora numai ce le trimitea vorbă să-i dea câte-un sac gol, pe care el li-l căra apoi cu căruța până în poartă, umplut cu cucuruz sau cu alte bucate. Acum sărăcia era într-adevăr lucie, nu se găseau de nici unele, nici moşini, nici pânză, nici mâncare, nici medicamente.

Agustin a putut să se bucure, ca mai toți din sat, că a fost împroprietărit la Reforma Agrară cu un iugăr de pământ. I-au chemat la Sfat şi le-au dat câte un titlu de proprietate, un carton colorat şi larg cât o jumătate de năframă, pe care era tipărit „Reforma agrară" şi scria cu cerneală albastră că „Săteanul plugar Agustin Vălean din

comuna Cutca de Jos județul Cluj este împroprietărit pe lotul nr. 107 de un jugăr din moşia expropiată de la Teleki Ella şi dr. Hosu Traian situată în comuna Cutca de Jos". El şi-a semnat, fericit, actul pe dos, cu creion chimic, apăsând pe începutul literei V, Vălean Agustin, terminându-şi semnătura cu câteva linii ondulate ca apa curgătoare – iar după treizeci şi şase de ani de la moartea lui, actul de proprietate avea să fie una dintre puținele bucăți de hârtie pe care a supraviețuit, miraculos, scrisul lui frumos.

Alte lucruri din țară erau însă mai puțin îmbucurătoare decât aplicarea reformei, se zvonea că vor fi luate toate averile, ca-n Rusia, şi că „ăştia", ruşii sau comuniştii, nimeni nu ştia să spună exact, o să-i aducă pe oameni la sapă de lemn. De la „ăştia" te puteai aştepta la orice. Băieții lui Şuteu de lângă Curte, apoi ăia ai lui Chița, care umblaseră în cămaşă verde, erau acum activişti şi chemau lumea la întruniri la care nu se ducea nimeni. Iar Ana Ghirbiceanu, cu fața ei plină de coşuri negre, despre care gurile rele spuneau că pe vremea războiului a fost văzută în Cluj pe străduțele de lângă zidul Cetății, cele cu felinar roşu, şi care se întorsese din Cluj nu cu bani să-şi repare casa, ci cu o bitangă de trei ani, blondă şi cârlionțată de ți-era mai mare dragul, Ana de pe ulița Vălenilor, dinspre Nuțăşti, era acum activistă şi umbla să organizeze femeile „democrate". Lumea râdea de ea şi-n față, şi pe la spate, iar când Ana Pauker a ajuns ministru, gura satului a poreclit-o pe fosta prostituată, la care se mai duceau şi acuma, noaptea şi pe furiş, techergheii şi văduvii din sat, Ana Pokerița. Se schimbaseră multe după război, cei mai slabi oameni din sat prinseseră glas, în vreme ce găzdoii, adevărații oameni cu greutate ai satului, tăceau prevăzători sau poate numai înfricați. Căci nimeni nu înțelegea cum poate fi vinovat cineva numai pentru că a lucrat şi-a adunat din munca lui o brumă de avere, din care trăieşte cinstit, cinstit plătindu-şi

dările, iar oamenii cei mai slabi şi puturoşi, scursura satului, au devenit deodată cei mai căutaţi şi mai respectaţi. Stabilizarea îl lăsase pe Indrei Sucutărdean fără banii lui, adunaţi leu lângă leu din cărăuşie, şi mai ales fără cocoşeii strânşi pentru zestrea fetelor, căci i-a predat pe toţi, de frică.

În prima iarnă împreună, Agustin şi Mària s-au mulţumit cu mai puţin decât avuseseră fiecare la el acasă. Mai ales că Mària era mândră, nu voia niciodată să ceară, nici de la socri, nici de la mama şi tatăl ei, aşteptând să îi ghicească alţii nevoile şi să o roage să le dea voie să i le împlinească. Iar dacă ceilalţi nu aveau destulă minte să se gândească la ce i-ar trebui ei, cu atât mai rău şi pentru ei, şi pentru ea. Căci ea credea că, dacă un om iubeşte de-adevărat, are destulă închipuire să ştie ce îi lipseşte celui drag.

Pe Agustin n-ar fi ştiut să spună nici ea cât îl iubeşte, dar se purta cu el ca şi cum l-ar fi iubit, îşi închipuia dorinţele lui şi le venea în întâmpinare. Îi aşeza masa frumos, pe feţele de masă nevedite din zestrea ei, iar duminica împăturea triunghiular şervetele ei bune, de tort, şi punea lingura şi furculiţa deasupra lor, cum învăţase la călugăriţe. Uneori ascundea sub şervet câte un mic dar, o frunză colorată roşu de la perii din grădină, o pietricică lucioasă, o mărgică. Însă Agustin nu părea să priceapă ce rost au lucrurile astea. Într-o duminică de dinaintea Lăsatului Secului, când Mària şi-a sărbătorit discret ziua de naştere şi a făcut masa pentru musafiri aşa cum ştia ea de la şcoala ei de menaj şi de-acasă, iar musafirii, mai ales Gherasâm şi drăguţa lui, Lina, nu şi leliuca Lucreţie, s-au încurcat în şervetele de tort şi au împuns-o cu vorba, pentru ce le-a pus Mària năfrămuţe, că doar niciunul nu-i nici răcit, nici mucos?, Agustin i-a cerut, cam ruşinat, să renunţe la ifosele ei de doamnă, că-l face de râs. Ea şi-a strâns buzele şi a tăcut, continuând să pună, numai la locul

ei, masa cu tot dichisul. Iar când Agustin i-a aruncat într-o zi că e prea cheltuitoare, că strică prea multă leşie şi săpun, Mària a rămas cu gura căscată, apoi a răbufnit ascuțit:

— Da! Că vrei să fim ca mâzgăliții tăi! Ce, vrei să îmbolesc hainele, ca mă-ta? Că la ea tăte îs cenuşă, nici nu ştii ce-i aia culoare albă! Dacă nu ți-s pe plac, de ce m-ai luat, de ce nu m-ai lăsat să stau liniştită la Tica şi la Mama. Că haznă mare n-am de pe urma ta.

Apoi a tăcut zile întregi, cu privirea neagră şi îndârjită, ce trecea prin el ca prin fereastră. De fapt, nu se ştia apăra altfel. Aveau amândoi o colosală putere de a tăcea, el, prin fire, ea, prin durere şi mândrie. Prin ambiție. După ce o visase ani de zile, Agustin, izbit de răbufnirea ei, a încercat s-o îmbuneze: s-a dus la sfârşit de săptămână la târg la Morlaca şi a cumpărat, deşi nu era prevăzut, un conopei de lemn şi un material galben cu floricele cafenii, de şorț şi de năframă, pentru ea. Mària s-a uitat mirată la dar, a mulțumit din vârful buzelor şi s-a întrebat cum poate să fie omul ei atât de orb încât să nu ştie că ea nu poartă niciodată haine galbene. A pus ațica în fundul conopeiului, iar peste câteva luni, de ziua Lucreției lui Oița, i-a făcut-o ei cadou, zicându-i lui Agustin că n-are ce să-i dea altceva mai frumos.

Aşa cum nu ştia să ceară, Mària, din mândrie, nu ştia nici să întrebe. Mai bine strica o mâncare decât să-ntrebe cum se face, supa de vită îi ieşea la-nceput neagră ca ciorba de fasole tărcată. Ar fi fost în stare să scoată un cuptor întreg de pâine necoaptă, pentru că nu voia să-ntrebe pe nimeni cât timp trebuie să ardă cuptorul de pâine cu tulei de pănuşi, nu cu vreascuri, ca la mama ei. Se distra povestindu-mi ce grozav s-a descurcat în privința pâinii, fără să pună nicio întrebare.

— Nu ştiam cât trebe să ard cuptoriul de pită, şi într-o zi, când îl ardeam, a venit soacră-mea. Şi s-a uitat la cuptori

şi-o zâs: „Îi alb în tavan, putem băga tăpsâile cu pită!”. Aha, deci asta-i semnul! mi-am zis eu. Şi-am ţinut minte.

Cu Agustin lucrurile mergeau mai puţin bine decât cu gospodăria, omul era veşnic înnegurat. Abia acum, după ce pusese mâna pe fata visurilor lui, şi-a dat drumul zgurii din suflet să se ridice contra ei, pentru cât l-a purtat înainte să-l ia. Spre seară, când o vedea pe Mària lui că se încinge cu un şorţ proaspăt spălat şi îşi schimbă năframa de casă cu una nepurtată, anunţându-l cu voce albă: „Mă duc până la Tica şi la Mama!”, în capul lui apărea, ca la spiritism, umbra lui Chirica. Îşi urmărea nevasta din ochi, să vadă pe ce drum apucă, pe după sat, pe unde ar fi trecut pe lângă casa „ăluia”, sau pe lângă biserică în jos şi prin mijlocul comunei. Deşi Mària o lua de fiecare dată în jos, pe lângă biserică şi casa Fătului, ducându-se la părinţi prin mijocul satului, el tot n-avea linişte. O urmărea crâncen din privirile lui albastre, otrăvite de bănuiala că îl înşală. Explicaţiile le cerea noaptea. Ştia să întrebe aşa de insinuant, încât ea, din trufie, să fie obligată să-i răspundă. Răspundea smucit, răbufnind:

— Aşè să-ţi ajute Dumnezeu cum mă bănuieşti tu pe nedrept!

Ar fi fost greu de ghicit ce anume mergea atât de rău între ei încât el se afla tot timpul la pândă, dar ceva nu se lega, şi primul care a ştiut asta a fost chiar el, care se întreba, întunecat, dacă femeia din casa lui şi din patul lui ar fi fost la fel şi dacă s-ar fi măritat cu Niculae. Avea soarta bărbaţilor îndrăgostiţi care au pus mâna, prin cine ştie ce manevre, pe o femeie peste puterile lor, pe care o tem şi o bănuiesc permanent, otrăvindu-i şi otrăvindu-şi viaţa. Nu avea motive să se teamă, nicio vorbă cu două înţelesuri nu însoţea trecerea Màriei pe uliţă, nimeni nu zâmbea subţire la apariţia ei. În plus, erau pe uliţa lor, a Vălenilor, orice mişcare i-ar fi fost imediat spusă de fraţi şi de cumnate. Dar

el şi-o temea pe Mària lui în fiecare clipă, ca unul care iubea şi simţea că nu este iubit.

Pândindu-şi femeia să vadă pe unde merge la părinţi şi urmărind-o cu mintea de-a lungul satului, Agustin era la începutul unei pânde care avea să dureze cât viaţa. Căci şi-a bănuit femeia până în ultima zi a vieţii lui, până sâmbătă, 31 august 1974.

*

Curioasă şi binevoitoare, Mària a aşteptat binefacerile măritişului ca pe-ale unei petreceri garantate. Era curioasă să afle cum îi este bărbatul, pe care a încercat să-l înveţe să se joace şi să râdă. Ea avea o poftă nestăvilită de râs. Şi i se părea că ar fi mai plăcut să râdă împreună decât singură. N-a mers. Agustin pur şi simplu nu ştia să se înveselească. Când veneau fraţii lui în vizită şi ea le făcea un vailing de plăcinte cu brânză şi cu silvoiz, scoţând pe masă şi-o sticlă de jinars sau un canceu de vin, îi era mai uşor să râdă cu fraţii lui sau cu cumnatul, cu Onisei al Oiţei, cum i se zicea, decât cu Agustin al ei. Lui, dacă bea, privirea i se acoperea de un strat subţire de ceaţă. Ţinea paharul în mână şi-l învârtea lent şi drăgostos, apoi degusta din limbă licoarea.

Avea stofă de alcoolic, ca Anişca, maică-sa, care se îmbăta turtă cu vişinată sau cu jinars dres cu chimin. Uneori se îmbăta la Ana Fătoaia, poreclită astfel pentru că bărbatu-so era fătul satului. Cât era Fătu' la biserică, să tragă clopotele, Fătoaia trăgea câteva păhăruţe de jinars, cu Anişca. Beau amândouă în cohia mică până căpeau de pe scăunaşele joase de lemn pe faţa casei. Bărbatu-so, Văleanu ăl bătrân, cum îl numea pe din dos Mària, se ducea după ea şi o aducea, uneori cu Agustin, alteori cu Gherasâm, proptită din amândouă părţile de subsuori, până acasă. De patima ei ştia toată uliţa, dar, din respect pentru gingăşia cu care o luau bărbatu-so cu ficiorii şi-o sprijineau iubitori

spre casă, toți se făceau că n-au văzut. „N-o povestea nimeni”, mă asigura Mica, râzând, în aprilie 2010. Agustin, care îi moştenise gustul pentru alcool, se ținea însă tare şi nu bea niciodată mai mult de trei pahare, şi acelea numai la ocazii, cu musafirii.

Ca să-şi facă bărbatul să râdă, Mària a inventat jocuri. Odată, l-a păcălit că, dacă ridică amândoi brațele, ea e mai înaltă ca el, şi l-a gâdilit la subsuori, doar-doar o să-l audă râzând în hohote şi din toată inima. Pe el l-a apucat sughițul. Uneori cânta, cu o voce mică, dar plăcută, romanțe, *A ruginit frunza în vii*..., *Pe lângă plopii fără soț*..., şi-ar fi vrut ca el să cânte cu ea, sau măcar s-o admire. El însă s-a uitat la ea bănuitor, „La ce te gândeşti când cânți?” a întrebat-o, tăindu-i cheful. Şi mai ales a scos-o din sărite că, dacă aveau ceva de făcut, el se ducea mai întâi la maică-sa să se sfătuiască, iar ei îi spunea direct ce au hotărât. După câteva luni, când el îşi lua căciula şi-o pornea pe uliță în sus, „Mă duc până la Mama”, fără s-o întrebe şi pe ea, „Nu vii şi tu cu mine?” ea îngâna în urma lui, batjocoritoare: „Du-te, du-te la mă-ta, la şcoală!”.

Spre primăvara lui 1947, şi-a dat seama că e însărcinată. Abia împlinise douăzeci şi unu de ani şi nu apucase încă să se gândească dacă vrea copii. Gravidă fiind, şi-a dat seama că nu. Şi-i era şi ruşine de mama ei pentru burta umflată. Cu vreo zece zile înainte de naşterea copilului, în 14 octombrie, într-o marți, s-au dus de mână, numai ei doi, la Sfatul Popular şi s-au cununat, pentru ca pruncul să fie legal. Iar în ajun de Sâmedru, în ultima sâmbătă a lui octombrie, în 25 octombrie 1947, li s-a născut o fată, Ana, cu trăsături dulci şi păr negru, cârlionțat.

La dispensarul nou din sat, Mica a aşteptat, cum era obiceiul, vizitele neamurilor cu „de mâncare” şi onorurile ce se cuvin unei lehuze. Şi-a primit zâmbitoare mama, sora şi verişoarele, pe cumnatele Lucreția şi Tiberia. A venit şi omul

ei, cu soacra deodată. Anişca s-a uitat la fetița din păturică şi a comentat că e neagră, iar când a scuipat-o să n-o deoache, Mària abia şi-a putut stăpâni râsul. Agustin s-a aplecat asupra leagănului şi, în fața făpturii plăpânde, a zâmbit. Maică-sa l-a îmboldit s-o ia în brațe şi el a întins şovăitor mâinile, apoi şi le-a tras la spate şi-a recunoscut că-i e frică. Mària, care aştepta rezemată în perne să-l vadă cu primul lor născut în brațe, poate şi ca să-şi vindece o rană mai veche, de care nu-şi mai amintea decât nedesluşit, şi-a muşcat buzele şi a tăcut. Când eram eu mare, Mica mi-a spus că Ticu nu ne-a luat niciodată în brațe pe niciunul dintre noi, că nu s-a jucat cu niciunul şi că spunea despre noi: „Copiii tăi". Niciodată? am insistat. „Niciodată. Tu te rugai de Alesandru să te ducă în spate. Şi de Bancoş, dacă-l mai ții minte, să te țină pe genunchi", a spus Mica, ceea ce e adevărat, şi a adăugat, îndârjită de un potop de lacrimi cărora nu voia cu niciun preț să le dea drumul:

— Da' Ticu-to nu v-o luat niciodată în brațe. Pe Ana o lăsam în scăunaş, singură, şi mă duceam să îmi fac lucrul. Iar ea ieşea din scaun şi se târa, că nu putea încă să umble, până unde eram eu, şi îşi ridica capul spre mine şi îmi râdea. Făcuse rană pe o bucă cum se trăgea pe pământ sau pe fața casei. Şi Ticu-to şedea la masă şi citea ziarul.

Nu aveau de nici unele, nici scutece, nici cârpe. Nelu, fratele ei, care între timp ajunsese, din aviator militar în Bucureşti, merceolog în Mediaş, şi-a făcut drum acasă cu un gaz verde şi a adus suluri de ațică şi de finet, pe care le-a împărțit frățeşte între Mària şi Alesandru. În sărăcia lucie de după catastrofă, la talpa țării sufla un vânt de nuntire şi de procreare, iar Alesandru, care se însurase cu drăguța lui, cu Dochița Banului, din Cutca de Sus, aştepta şi el un copil.

După ce Mària s-a întors de la dispensar, maică-sa a venit, „o singură dată", preciza Mica, s-o vadă acasă. Iar Marta, măritată de curând cu un bărbat cu douăzeci de ani

mai bătrân decât ea, a trecut şi ea pe la soră-sa cu bărbatul ei, cu „Moşul Martii”. Acesta s-a emoționat atât de tare văzând un copil, cum şi-ar fi dorit şi el şi cum niciodată nu i-a fost dat să aibă, încât i-au dat lacrimile şi i s-au prelins pe tăcute la rădăcina nasului uriaş şi pe bărbie. Moşul Martii i-a cerut, pe loc, să le dea lor fata, s-o crească ei. Leana şi Nelu, care încă nu aveau copii, au cerut şi ei fetița, s-o înfieze – propuneri la care Mària şi Agustin au spus liniştiți: Ba. Nimeni n-a venit însă s-o ajute, soacră-sa s-a ferit să-i dea, nerugată, o mână de ajutor. Scena de la casa de naşteri, când Agustin nu-şi luase fetița în brațe, a cântărit probabil greu în mintea mai tradiționalistă a Anişcăi. Dar şi mai greu trebuie să fi tras la cântar trufia neînduplecată din ochii Màriei.

Până când fata a fost mică, Mària şi-a făcut lucrul cu ea în brațe. La vreo zece zile de la naştere, când lelea Litiție, o vecină de la a patra casă, a văzut-o pe Mària cărându-şi apa pentru baia fetiței, în timp ce Agustin stătea la masă şi citea tacticos ziarul, a hotărât că trebuie făcut ceva. Şi-au început, ea şi bărbatu-său, Borcău, cei mai năcăjiți de pe toată ulița, să meargă cu rândul, de trei-patru ori pe zi, să vadă ce face Mària cu copilul, să-i facă foc şi să-i aducă o vèderă de apă de la fântână.

Culcată, în loc de leagăn, în covățica de cozonaci, Ana creştea ca aluatul. Când a fost să umble şi evada din țarcul ei, târându-se pe fund până unde auzea vocea lui Mica, spre care îşi ridica privirea surâzătoare şi plină de aşteptări, tot lelea Litiție a fost salvarea. Grasă şi înceată, cu picioarele ei groase şi pline de vene umflate, Litiția o lua, giugiulind-o, în curtea ei, şi o lăsa cu propriile fete, cu Anuța ori cu Didina. La ea încăpea toată lumea, şi nepotul ei, Emil, şi copiii de pe uliță, ai Vălenilor sau ai altora. Ea îi lăsa pe toți să se joace în ograda ei umbrită de coroana celui mai mare păr pădureț care creştea în sat, din care, din iulie până la Sântămăria

Mică, se scuturau pe jos păruțe verzi, acre de-ți făceau gura pungă. Peste ani, m-am jucat şi eu la ea şi mi-a rămas în amintire ca un fel de bunică a noastră, mai bunică decât Mama Bună, cu care era gard în gard, mai bunică şi decât Mam' Bătrână, un fel de strămoaşă mitică, la care puteam fugi în lacrimi, să mi le şteargă.

Mària nu-şi lăsa fata la soacră-sa decât arareori, prefera s-o ducă, de-a lungul satului, la propria ei mamă. Când am întrebat-o de ce, mi-a răspuns că între timp fraţii lui Ticu s-au însurat şi ei, Gherasâm cu Lina din Batin, Iuăn cu Lucreţia Pojar, tot din Batin, că stăteau cu toţii îngrămădiţi în casa veche, cu ferestre cât latul de palmă şi acoperită cu stuf, şi că acolo nu mai încăpeau şi copiii ei. Nici vara? Nu, nici vara. Iar soacră-sa, căreia n-a reuşit să-i spună niciodată „mamă", nu se purta prea bine cu ea. S-a dus odată la ea, povestea Mica, să-i ceară ceva împrumut, şi Anişca tocmai făcuse un vailing mare plin cu clătite. Dar când şi-a văzut nora că vine, l-a aşezat în gura cuptorului de pâine şi s-a postat în faţă, cu mâinile în şolduri, ridicându-şi rochia, să-l acopere de vederea ageră a nurorii. Şi că atâta „hămnişag" a scârbit-o peste măsură, aşa că n-a mai vrut să aibă prea multe de-a face cu ea, îmi povestea Mica.

După ce Ana a devenit o mică persoană pe picioarele ei, vorbitoare şi ascultătoare, a putut fi dusă, măcar din când în când, pentru câte o jumătate de zi, la Sucutărdeni şi dată în grija Mamei Bătrâne. Mària o îmbrăca la cinci dimineaţa şi-o ducea în braţe prin mijlocul satului până la maică-sa. O mamă tăcută, îmbrăcată în rochii negre sau cenuşii de aţică, cu laibăr, un fel de Sfânta Vineri, care vara scotea din sân mere oarzăne şi le întindea tăcută nepoţilor ei. Màriei îi plăceau drumurile astea cu noaptea-n cap prin sat, când nu întâlnea pe nimeni şi se putea uita şi ea de departe, lung, spre dreapta, la clădirea masivă a Castelului, golită într-o

singură noapte de toate lucrurile, care au fost încărcate în camioanele Securității şi duse nu se ştie unde, pentru vecie. Privea gardul Curții, din bare de metal, groase ca lăncile, terminate în vârf de săgeată, dincolo de care nu pătrunsese niciodată în copilărie şi care acuma îşi pierdea, ca o dantură stricată, barele verticale de metal, se uita la Poarta Curții, care se legăna, larg căscată, din țâțâni. Apoi trecea pe lângă fosta grădină a călugărițelor, şi ele evacuate într-o noapte şi pierdute în lume, în vreme ce clădirea lor era acum ocupată de copii infirmi şi de personal de îngrijire, şi se uita la culturile frumos aliniate din grădină. Iar dacă întorcea capul spre stânga, vedea roadele din curtea şi grădina minusculă a Căianului, fostul grădinar de la Călugărițe, acum de la Căminul de copii infirmi.

Mica spunea că atunci avea şi ea vreme să se gândească la lumea din jur, care se schimba de la o zi la alta, la frații ei şi-ai lui Agustin, însurați unul după altul, apoi se apuca să numere copiii care li s-au născut lor, tuturora, veri între ei, care poate o să aibă mai mult noroc în viață decât simțea că a avut ea însăşi până acuma.

Curând, în 1949, Nelu s-a însurat cu Leana, bucureşteanca lui frumoasă, care părăsise Bucureştiul numai ca să-l urmeze, aproape împotriva voinței lui, la Mediaş. După ce a născut o fată, pe Tabita, Leana a venit cu fetița ei şi-a stat îndelung la socri, nu fără speranța că soacră-sa o s-o ajute să se înțeleagă mai bine cu bărbatu-său. Aşa că acum erau trei copii mici, Ana, Dodo şi Tabita, care se jucau în curtea largă a Sucutărdenilor, sub privirile de bunici ale lui Tica şi ale Mamei Bătrâne.

*

În 1950, după Sântamărie Mică, în 10 septembrie, care pica într-o luni, Mària a mai născut un copil: un băiat. Avusese o sarcină grea, copilul i se zvârcolise mult în

pântece, iar ea nu putea mânca decât castraveți murați la soare, pe care însă îi vărsa imediat. Slăbise şi se urâțise, rămânând numai umbra splendorii de odinioară. Din cauza sarcinii, spre mulțumirea ei, nu s-a putut duce la secerat. Îi era somn tot timpul, adormea şi-n fund, pe scăunaşul jos de lemn pe care stătea să curețe zarzavatul de ciorbă. Pe copil l-au botezat Tinu. Era mic, slab şi plângea veşnic din cauza unei suferințe necunoscute. Cumnată-sa, Tiberia – între timp se măritase şi ea cu Flavius al Ciochii, angajat la Telefoane şi domnos nevoie mare –, care locuia peste grădină, înspre câmp, de ajungeai la ea dacă treceai prin cucuruz şi prin liziera de acăți din spate, a învățat-o pe Mària să îl potolească pe Tinu cu ceai de mac. Dar ea s-a ferit de un asemenea leac, despre care ştia că tâmpeşte, alegând să îl legene zi şi noapte. Pentru ficiorul lui, Agustin a făcut în sfârşit un leagăn din scânduri de tei. Iar Mària punea leagănul lângă pat şi-l legăna toată noaptea, şi-n somn, cu dreapta, iar când mâna îi amorțea şi îi îngheța, îl legăna cu piciorul. Când i-au dat dinții de lapte, copilul s-a făcut rău şi-a început s-o muşte de sân, aşa că n-a mai avut încotro, l-a înțărcat. Era sfrijit, rău şi plângăcios, mâncat de o durere ascunsă, numai părul castaniu îi creştea în cârlionți bogați. Semăna la față cu Agustin, dar într-o variantă mai ascuțită. Când îl scălda, Tinu urla din răsputeri, înroşindu-se tot, de credeai că acuma, acuma crapă ceva în el. Iar Mària s-a năcăjit aşa de tare cu zvârcolirile lui de trup chinuit, încât şi-a jurat că n-o să mai facă niciun copil, niciodată.

Îi era greu. Bărbatul n-o ajuta defel, aştepta să fie servit ca-n primele luni de căsnicie. Când ea, cu Tinu plângând în brațe şi cu Ana agățată de rochie, îi punea blidul cu zama de fasole verde în față, Agustin se uita la masa frumos aşezată, pe care era pâinea, cuțitul, sarea, un castronaş cu

ceapă şi mai multe poprici usturoaie, şi comenta, cu o voce ofensată:

— Nici batăr atâta n-ai făcut, să-mi aduci un canceu de-apă proaspătă de la fântână!

Şi-atunci Mària se ducea ostentativ la fântână, cu copilul în braţe, şi-i aducea lui Agustin o cantă de apă rece. Singurul fel în care îşi exterioriza mânia era gestul scurt cu care îi trântea canceul cu apă pe masă:

— Na!

Sub asprimea vieţii de familie, bunele ei maniere însuşite la Călugăriţe şi acasă se scuturaseră ca o văruială făcută de mântuială. Renunţase să-i mai spună bărbatului ei „Poftim!" sau „Te rog!", vocea ei îşi pierduse inflexiunile pisiceşti, se făcuse ternă, numai la supărare se înălţa cu arţag. Ar fi vrut ca el să nu mai spună „copiii tăi" şi să-l vadă că-i mângâie, că se joacă cu ei luându-i în braţe şi pe genunchi. Fără familia ei şi neprimită de-adevăratelea într-a lui, se simţea singură şi obosită. Se răzbuna tăcând lung, zile şi săptămâni întregi. Tăcea şi el, bănuitor, dar dacă le pica cineva în casă, vorbea cu Mària lui ca şi cum nimic nu s-ar fi întâmplat niciodată. Iar ea îi răspundea.

Gospodăria lor crescuse, Nelu de la Mediaş o ajutase pe Mària cu bani, să îşi clădească cohie de vară, poiată şi şură. Aveau vacă, bivoliţă şi creşteau oi. Agustin era harnic, lucra pământul, mergea şi la cariera de piatră, să mai facă un ban, iarna mergea la scos gheaţă pe Someş, iar când îi pica să facă o casă sau un gard, îşi făcea repede o echipă şi pornea. Ea ştia că el e un bărbat harnic şi curajos, şi se lăuda că în iarna grea de după naşterea lui Tinu, după ce lupii au intrat în sat până la ocolul oilor lor, adică până la nici zece metri de casă, el ieşise afară să boncăluiască într-o găleată, să-i alunge, pentru că începuseră să sape sub scânduri să intre la animale. Dar viaţa cu el era posacă şi fără evenimente. În afară de petrecerile „pe omenie" ale

fraților lui, când glumeau şi râdeau cu toții în jurul mesei, mai ales cu leliuca Lucreție şi cu Onisei Oița, lor nu li se întâmpla nimic, nu mergeau nici unde, nici măcar în sat, la joc. Iar neamurile din partea lui, care o înconjurau cu casele şi cu grădinile lor din toate părțile, prea voiau să profite de pe urma ei, fără să întoarcă nimic, niciodată, gândea Mària.

Ultima ceartă, cu Lina lui Gherasâm şi cu Tiberia, fusese un spectacol pentru toată ulița. S-au pornit de la borcanul cu aluat de pâine, pe care l-au împrumutat de la ea, dar nu i l-au mai adus în veci înapoi, iar când să facă ea pâine, n-a mai avut de plămădeală. Cu voce ascuțită, Mària a răcnit la ele amândouă, interzicându-le să-i mai calce în curte şi în grădină ca să-i ia lucrurile fără să le ceară.

— Afară! Să nu-mi mai păşiți în gredină şi-n ogradă, că vă crep capul ca la şerpi! Hàmnişelor! a zbierat ea.

Şi la fel i-a dat afară şi pe bărbații lor când au venit să i se plângă lui Agustin. Răcnea cu-atâta forță, că s-a auzit până-n casa parohială, iar Scumpa, preoteasa, şi-a părăsit patul în care zăcea cu anii, din cauza urâtului ei fără leac, din care nici naşterea unui copil, Monica, n-a putut-o scoate. Scumpa s-a sculat deci din patul stenahoriei sale şi-a venit la gard, să se uite la circ.

— Trăzni-ți-i-ar Dumnezeu să ți-i trăsnească! s-a întors Mària spre Agustin, care-i cerea să tacă. Că m-am măritat cu tine împinsă de la spate de Mama şi Marta şi păcălită de tine! Mai bine nu te luam. Veşnic îmbufnat şi-ncruntat. Şi nimic din ce fac nu-ți ajunge! Veşnic nu-ți ajunge cât lucru! Am venit în sărăcia ta de casă, că nici păhare ca lumea n-aveți. Vălenii. Nişte mâzgăliți.

O sfadă ținea şi atunci, şi în copilăria mea, câteva săptămâni, apoi femeile se-mpăcau pe tăcute şi-o luau de la capăt, împrumutându-şi iarăşi drojdia şi lopata de pâine, câteva ouă pentru ratotă sau vârtelnița să depene sculurile de tort.

III

Sub un cer de cenuşă care îşi cernea sumbra lui lumină asupra pământului, în iarna uscată a anului 1954, Agustin, bărbatul uscăţiv de numai treizeci şi trei de ani, s-a pocăit: s-a convertit la credinţa adevărată şi-a intrat în Poporul de Legământ. Religia socrului său, Indrei. Noul regim, care ameninţa că le ia tot ce au şi-i bagă în colectivă, era, s-a gândit el, un semn că timpurile se apropie de sfârşit. Hotărât, şi-a spus el, socrul său, Indrei, are dreptate, cei şase mii de ani ai lumii se vor termina în curând, prea s-a întins domnia Satanei. O chingă de fier şi cenuşă înconjura lumea şi o strângea într-o îmbrăţişare zvârcolită. Încolţit de vremuri sau poate numai de o mare spaimă lăuntrică, de greutatea de ruină a visurilor lui hâite, şi-a căutat portiţa de salvare. După ani de încordare şi de îngrijorare, a simţit că vremea este aproape – şi a găsit Adevărul. Apa vieţii, din care acei ce îl recunosc pe Domnul Dumnezeu cel Adevărat, pe Iehova Dumnezeu, pot să bea fără plată.

Ea însă nu l-a urmat. Ea, femeia subţire, cu pântecele ei fierbinte şi neted, din care-i născuse lui doi fii, femeia vieţii şi a morţii lui, pe care o câştigase aşa de greu, cu vicleşuguri şi comploturi, nu vroia să-l urmeze.

— Nu vii cu mine la fraţii străjeri? a întrebat-o el, după ce s-a dus câteva luni, din ce în ce mai puţin şovăitor, din ce în ce mai iluminat, la adunări.

Mària s-a gândit că pentru a face o poveste e nevoie de învoirea amândurora, dar că pentru a o desface ajunge unul, care calcă înțelegerea şi devine altceva. Nu-i plăcea nicidecum pe unde umblă Agustin. Şi a rămas pe dinafară.

— Nu, a răspuns ea, strângându-şi buzele.

Iar când el a chemat-o iarăşi după ceva vreme să meargă cu el, de data asta cu explicații, cu argumente, cu promisiuni de viață veşnică şi cu amenințarea nimicirii eterne, ea l-a respins categoric.

— Pocăiți? râdea ea, ascuțit. Tica e pocăit. Dacă o să vrea, o să pună Tica o vorbă bună şi pentru mine la Judecata de Apoi. Că el îi bun. Şi io n-am greşit nimănui cu nimic.

Agustin însă voia mântuirea cu Mària lui cu tot. Viața veşnică urma să fie grădina lor, cu pomii întotdeauna încărcați de douăsprezece feluri de rod şi rodind în fiecare lună, cu florile Màriei, rezedele, ciocănaşii, petuniile, papucul-doamnei, regina-nopții şi iasomia de-a pururi înflorite, înmiresmând blândele înserări din lumea de dincolo, cu muşcatele ei roşii înşirate pe pervazul tărnațului, pentru care Agustin se lăuda în sat că n-are nimeni flori ca muierea lui, înflorite aprins pe tărnațul casei lor din Împărăția Nouă a Dumnezeului Iehova. El o visase de când o ştia. Şi se vedea, în Împărăția de o mie de ani de după Armaghedon şi apoi după aceea, de-a pururi, în Lumea cea Nouă, cu femeia lui.

Şi ea, nimic. Părinții lui şi frații lui l-au urmat, s-au pocăit unul după altul, cu buzele strânse de evlavie şi ochii plecați cucernic sub lumina învățăturii pe care o primeau în inimile şi-n mințile lor. Toți l-au crezut. Toți au învățat de la el că iehovismul e adevărata credință. Numai Mària lui, lumina neagră a ochilor lui albaştri, ba.

— Mai fă-i un copil! l-a sfătuit apăsat Anişca, întinzându-i un păhăruţ de ţuică şi o farfurie cu ciureghe. Atunci o să se înveţe minte. Ce!, io cum am făcut cinci copii!

El s-a ferit de ispita ţuicii, fraţii străjeri întru Iehova îl învăţaseră că băutura era îngăduită numai iarna sau dacă te răzbea, în ciuda căţeilor de ai cu pită prăjită şi ceai de chimin, răceala. A muşcat pofticios dintr-o ciureghe sfărâmicioasă. Era bună, Mària lui le făcea cam arse, s-a gândit el.

— Crezi, Mamă, că aşè trebe? a întrebat el.

Peste două zile adunarea se făcea la socri, iar el s-a dus mai devreme, singur. I-a spus soacrei necazul lui: Mària lui, fata ei mai mică, uite, nu vrea nicicum să se pocăiască şi ea cu el, ce-i de făcut? Soacră-sa s-a uitat lung la el, apoi şi-a băgat mâna în laibărul gri şi a tăcut.

— Să-i mai fac un copil? a întrebat Agustin, întunecat.

— Hm! a răspuns Mama Bătrână, şi altceva n-a mai putut scoate de la ea.

Măruntă şi îndărătnică, nu voia să se bage, ea era o femeie dreaptă şi avea alte păreri despre tainele pe care se sprijină ascultarea într-o casă de oameni.

Era primăvară, ploile muiau omătul murdar şi transformau uliţa în mocirlă. Agustin s-a întors acasă mohorât: să-l facă? să nu-l facă? se întreba. S-a culcat nehotărât lângă Mària în patul îngust, cu căpătâi, un Biedermeier ţărănesc, cele mai la modă paturi din Ardealul rural. La miez de noapte, i-a mormăit la ureche, să nu scoale copiii:

— Dacă nu vii cu mine la pocăiţi, o să îţi fac la copii, să ai ce creşte!

N-a rămas grea. Şi nici nu s-a dus cu el. Asta l-a îndârjit. După Sânpetrul de Vară, pe la Sântilie, când lanurile dădeau în copt, şi-a dat seama c-a reuşit, Mària lui era din nou însărcinată. Pe vremea seceratului, ea vărsa în

lan, pe snopi, la Sântamăria Mare vărsa din greu peste straturile din care smulgea ceapa uscată, nici n-a mai putut s-o împletească în cununi, iar când s-a copt şi aiul, a trebuit să-l scoată el, pentru că mirosul lui tare făcea o ţâşnitoare din femeia cu burta abia mijită sub şorţ. Atunci i s-a făcut milă de faţa ei pătată şi i-a spus:

— Alte femei se duc la Cluj, şi rezolvă.

Îi era şi lui groază de un copil nou, care se cântă când ţi-e somnul mai dulce, de mirosul de scutece, de lunile de abstinenţă. Poate că doi ajungeau, totuşi.

— Altele. Io nu mă duc – i-a răspuns smucit Mària.

Ea îşi amintea un alt avort, fără voie, după primul copil, când un doctor de lângă Piaţă, la care se dusese numai pentru că Ana, pe care-o mai alăpta, avea diaree, îi spusese că laptele e de vină şi-i dăduse ei nişte pastile, iar ea avortase în chinuri la fel de mari ca la naştere, în cheaguri şi sânge negru, ce părea că n-o să se oprească niciodată, un făt inform ca o călimară albă de carne, un copil pe care nu ştiuse că-l poartă. Nu, nu voia să facă nimic. N-o să meargă la doctorii de lângă Piaţa din Cluj. Aşa, de ciudă.

La culesul cucuruzului, în octombrie, când vărsătura ţâşnea din Mària peste pănuşi şi peste ştiuleţi, Agustin s-a gândit că, poate, mai multe petreceri ar fi adus-o negreşit pe nevastă-sa pe calea cea dreaptă, a pocăinţei, şi că sfatul mamei lui, să-i mai facă un copil, n-a fost cel mai potrivit. „Poate că mama nu ţine la Mària mea”, i-a bâzâit un gând în cap, dar n-a stăruit. Burta ei nu era încă chiar aşa de umflată, numai noaptea, când i-o atingea cu palma, îi simţea rotunjimea străină şi rece.

Curând, Mària nu l-a mai lăsat s-o atingă. Mai devreme ca la ceilalţi copii, s-a plâns, cu o voce mulţumită, de dureri şi i-a amintit, cu un zâmbet care nu reuşea să ascundă batjocura, că el e pocăit, ar trebui să aibă mai multă grijă de viaţa nouă pe care fără voia ei i-a arăduit-o în burtă. În

sinea lui îi dădea dreptate, însă zâmbetul ei şi sunetul mulţumit şi rău vestitor din glasul ei l-au făcut bănuitor. „Oare dacă ar fi cu Chirica la fel ar zice?” i-a trecut fulgerător prin minte. O bănuia că încă îi mai pare rău după Niculae. Şi că pe el, bărbatul ei şi tatăl copiilor ei, nu-l iubeşte.

În 14 martie 1955, pe vreme de moină şi la ceas de seară, Agustin şi-a înjugat vitele la car şi şi-a dus nevasta la dispensar, să nască. Pe la opt şi ceva seara a ieşit, dolofană şi neagră de parc-ar fi stat la soare, o fată: Tabita. Nume dat după fiica lui Nelu, fratele ei de la Mediaş, care îl ajutase cu actele lui de fugar din armată. Numele l-a ales Mària, iar Agustin, care îi era dator până peste cap lui Nelu, l-a acceptat tăcut, cu gândul că îşi onorează o datorie veche. Fata nou-născută nu-l interesa mai mult decât ceilalţi copii. El se gândea zi şi noapte la Iehova. Şi, fără de voia sa, şi la Mària lui.

*

Copil al pedepsei şi-al răzbunării, am crescut grasă şi mulţumită. Supravieţuisem primejdiilor prenatale, îmi păcălisem părinţii, întâi Mama, care nu voia să mai rămână însărcinată, apoi Tatăl, care s-a gândit dintr-odată la un avort, apoi din nou Mama, care nu s-a dus la doctorii de la Piaţă, numai de ciudă că ideea avortului venea de la „el”, în loc să-i fi trecut ei singure prin cap. Făcută din violenţă şi răzbunare, din mâniile lor în contratimp, eram deocamdată un supravieţuitor şi apărusem pe lume: nedorită, uriaşă la cele aproape cinci kilograme la naştere, cu pielea întunecată „de parcă te-ar fi ars soarele din hèa lume”, îmi zicea Mica mai târziu, ocupam liniştită şi fără niciun scâncet leagănul de lemn.

Acasă, după ce pelerinajul vecinelor s-a terminat, după ce m-au lăudat şi, spre dispreţul ascuns al Mamei, m-au

scuipat să nu-mi fie de deochi ce liniştită dorm, Mica a rămas singură, să facă faţă la toate. Ca la ceilalţi copii, n-a ajutat-o decât Lelea Litiţie. Când nu avea încotro, Mica mă înşfăca sub braţ şi cu cealaltă mână căra sprintenă vèdera cu mâncarea porcilor. La amiază, îi punea lui Ticu mâncarea în blid şi-l striga, tare, că-i gata prânzul. Nu dorise copii şi nu ştiuse că-i poate face şi ea. Că i se poate întâmpla şi ei „asta". Dar acuma, că îi avea, erau buni să îşi îndrepte dragostea spre ei, mai ales dacă o făcea în ciuda lui.

Nu împlinisem încă patru săptămâni când Tica a căzut la pat. L-a lovit damblaua şi s-a prăbuşit, cât era de mare, peste ieslea cailor. Mica s-a îmbrăcat în hainele bune, de mers în sat, m-a înfofolit bine şi s-a dus pe după sat să-şi vadă tatăl şi să i m-arate. În odaia încălzită erau adunaţi, în după-amiaza de aprilie, copiii lui Indrei cu ginerii şi nurorile, Alesandru cu Dochiţa, Marta cu Moşul ei, Nelu, venit în grabă de la Mediaş, cu Leana şi cei doi copii, Tabita şi Neluţu. Şi Mica – numai cu mine. Uriaş, cu faţa acoperită de barba nerasă ca de-o pecingine albicioasă, bolnavul era mai bine decât se putea nădăjdui. Nu vorbea prea desluşit.

— S-a uitat lung la tine, cum te ţineam ni aşè în braţă, şi te-o binecuvântat din priviri, mi-a spus Mica. Şi peste câteva săptămâni, când el o putut din nou să vorovească, te-o lăudat că eşti mare şi frumoasă. Când te schimbam, te pupam şi pe faţă, şi pe spate, că râdeai, erai un copil bun. Liniştit. Şi mama m-o sfădit, o zâs: Te-nchini la ea ca la idoli!

Din partea unei străjere a lui Iehova, care ţinea cu străşnicie porunca să nu-ţi faci idoli, să nu îţi ridici chip cioplit şi să nu te-nchini înaintea lor, era poate cea mai grea acuzaţie, s-a gândit Mica, dar i-a întors fulgerător vorba:

— No! Sigur că mă uit, că mi-i dragă. Ce, vrei să fiu ca dumneata, care numa' pe Marta o dezmierdai?

Pe cuvintele lui Tica, că fata-i frumoasă, nu puteai pune prea mare bază, începea să nu mai fie cu totul din lumea asta, iar copiii lui urmau să îl păcălească de-acuma zilnic, vorbindu-i despre pământ, despre recolta bogată, dar ascunzându-i colectivizarea care amenința şi găzduşagurile, şi satul.

*

Prima mea amintire este un vis. Un coşmar, de fapt: m-am visat în tărnaț, sub scara de lemn care duce în pod, şi cineva, o femeie în alb, despre care ştiam că e doamna doctor, încerca să mă facă să înghit o bulină albă, uriaşă, cât un ou de curcă. Mă străduiam, cuminte şi înfricoşată, să-i fac pe plac. M-am trezit: urlam, şezând în fund, în mijlocul patului, complet îmbrăcată, cu vigană şi cu un căput de molton care mă strângea. În jur era întuneric. La ceva vreme după aceea am visat pentru prima oară că mă cățăram, greu, pe o scară de scânduri putrede, pătate de licheni galbeni aşa cum era şi gardul nostru la drum, că era noapte şi mi-era frică să mă uit în jos, amețeam, iar scara de leațuri şubrede s-a rupt şi eu m-am prăbuşit, rostogolindu-mă îndelung din înălțime spre hăul al cărui fund nu îl puteam vedea şi pe care nu l-am atins, pentru că m-am trezit. Urlând. Am urlat şi la acest vis, pe care l-am mai visat după aceea de sute de ori şi îl visez şi acum, fără să mă pot încă obişnui cu lunga prăbuşire din înalturi înspre întunericul lumilor de jos.

Coşmarurile mele nocturne nu au înduioşat pe nimeni, educația la care am fost supusă n-a diferit prin nimic de aceea a surorii mele şi-a fratelui meu. Singura deosebire dintre noi, că ei erau botezați la preotul din sat, iar eu nu, conta numai pentru Ticu, care-mi plănuise din start, după regulile Străjerilor lui Iehova, un viitor botez iehovist: şi

anume, când o să fiu mare şi-o să fiu „conştientă” de ce fac, zicea Ticu.

La trei ani, spre deosebire de Ana şi de Tinu, care au scăpat de-o asemenea boală, eu am făcut scarlatină. Deodată cu mine s-a îmbolnăvit şi Titiana, vară-mea, cu numai un an mai mică decât mine. Am fost amândouă internate în spitalul de copii de la Cluj, undeva aproape de gară. Pe ea nu mi-o amintesc. Îmi amintesc numai lumina cenuşie, uneori albă, tăiată de fluierul trenului, în care am fost ținută lung, lung.

— Face trenul Uuuuuuuuu!, şi Mamica nu mai vine! oftam din rărunchi de câte ori auzeam trenul.

Cu ochii pe uşă, o aşteptam pe Mica, să vină să mă izbăvească odată de singurătatea acelui loc străin, să mă ia în braţe şi să mă ducă acasă. Mamica mă adusese aici, cu trenul, înfăşurată într-o pătură de molton, Mamica trebuia să mă scape. N-am plâns. Numai din când în când, ochii mi se umpleau singuri de lacrimi, şi-atunci mă ascundeam sub pătura albastră, lăcrimând pe tăcute. N-am vrut să mănânc nimic, mi-am băut numai ceaiul şi am tăcut, în semn de protest pentru o asemenea singurătate şi aşteptare.

— Unde-i Mamica? întrebam când auzeam trenul. Face trenul Uuuuu!, şi Mamica nu mai vine. Când vine Mamica, să mă ducă acasă?

Am şi acuma în minte imaginea salonului mare, cu un geam undeva, în faţă-stânga, cu o măsuţă de serviciu pe peretele din faţă, de unde femei în albastru-deschis veneau zâmbind, cu mâna dreaptă ascunsă la spate, şi îmi făceau câte-o injecţie. Nu-mi amintesc durerea, îmi amintesc numai cântatul altor copii şi că atunci am aflat că pe lume există şi-alte cuvinte decât acelea de-acasă: plâns în loc de cântat, de exemplu. Îmi amintesc şi-o siluetă înaltă, subţire, o doamnă, internată cu băiatul ei care se cânta amarnic la fiecare injecţie, şi felul cum se ridica această femeie

noaptea, în lumina neclară, şi încerca, cu un glas dulce, cum avea şi Mamica atunci când vorbea cu puii de găină sau cu mieluții, să îmbuneze pe orice copil din salon care izbucnea-n lacrimi. Eu nu plângeam, Mamica, înainte de a mă lăsa acolo, îmi poruncise:

— Să nu ştiu că te cânți! Nu-i voie! Că nu-i muri dintr-atâta!

Aşa că nu mă cântam la injecții, ci numai la fluieratul trenului, ascunzându-mă cu capul sub pătură, să nu mă vadă nimeni, nu cumva Mica, de supărare, să mă lase-n spital pentru totdeauna.

Mi-o amintesc, pură imagine, un film scurt, când a venit să mă ducă acasă. După zile lungi în care am stat cu ochii pe uşă, în prima lungă aşteptare a vieții mele pline de lungi aşteptări, a apărut: subțire, îmbrobodită cu năframa mare de iarnă, neagră şi cu ciucuri, cu frumoasa ei față ovală înroşită de frig, Mica a intrat în salon cu gesturi smucite, de pasăre sălbatică intrată într-o cuşcă îngustă, şi m-a căutat cu priviri înspăimântate. Doamna cu băiețelul m-a pârât pe loc:

— Vai, cât te-a aşteptat! Tot timpul a plâns: „Face trenul Uuuuuuu!, şi Mamica nu mai vine!”.

*

„Rândunica ce în lume zboară cu noroc/ La noi s-a refugiat”, scria cu ață albastră pe „cârpa de perete” din pânză albă, prinsă în cuie mici pe zidul dintre ferestrele dinspre răsărit ale primei camere. Sub fereastra dinspre miazăzi, ce da spre curte, şi lângă patul părinților era câte un păretar adevărat, țesut din lână, cu motive geometrice. Înscrisul de pe cârpa de perete, cusut de Mica, încadra sus şi jos mai multe rândunele albastre care îşi desfăşurau pe pânză suveica deschisă a aripilor. Cel puțin de două ori pe an, de Crăciun şi de Paşte, şi când o apuca văruitul de

primăvară şi scotea tot din casă, Mica spăla cârpa de perete, o apreta cu scrobeală din făină şi-o ticlăza cu ticlazăul cu jar. Cârpa a rezistat decenii şi-a dispărut numai după moartea lui Ticu, când Tinu a dărâmat ca-n somn casa părintească şi a şters metodic toate urmele Tatălui nostru din ogradă. Rândunelele din poiată, pe care noi nu aveam voie să le atingem, ca să nu ni se usuce mâinile, au rezistat însă mai mult. La ele umbla numai Mica: uneori, când voia să ne facă o bucurie, se urca pe scăunaşul de muls şi scotea afară, cu mişcări grijulii, câte un pui golaş, cu un cioc uriaş tivit cu zăbăluțe groase, galbene. Îl ținea cu grijă în palmă, să nu cadă, şi ni-l arăta:

— Ni!, Tinucule şi Tabită, ni!

Noi nu aveam voie să umblăm la cuibul de tină întărită, lipit de grindă chiar deasupra vitelor, deşi rândunelele erau ale noastre şi le salutam în fiecare primăvară când se-ntorceau.

— Au venit rândunelele! ne anunța, cu vocea devenită clinchet de argint, Mica.

Le urmăream zborul forfecat prin văzduhul ogrăzii şi, după înălțimea la care zburau după muşte, ştiam dacă o să fie vreme bună sau o să plouă. Faptul că aveam în poiată un cuib de rândunele era semnul unei elecțiuni: chiar dacă nu aveam în gospodărie şi-un cuib de berze, ca badea Văsâie Berețchi, ceasornicarul, eram şi noi aleşi, rândunelele garantau pentru noi că suntem oameni cumsecade. Iar cârpa de perete cu rândunele albastre ne aducea aminte şi peste iarnă de această favoare a lui Dumnezeu.

Se vorbea mult în casa noastră de Dumnezeu. Zilnic. Cuvântul Lui era citit în fiecare seară din *Biblia* neagră, aşezată pe pervazul lat al ferestrei de lângă patul părinților. Citea Ticu, iar când am crescut mai mare, eu. Mica se mulțumea să tacă, pregătind cina sau spălând vasele. Cred că atunci mai avea încă nişte nervi nemaipomenit de

rezistenți, altfel cum a putut îndura, din 1954 până în 1974, fără să dea semne de enervare sau de dezaprobare, propaganda religioasă pe care ne-o făcea Ticu zilnic, cu voce tare? Nu se trăda prin nimic: tăcea, cu fața nemișcată ca o fotografie. Poate că reușea să se abstragă din torentul de versete revărsat asupra noastră și să se gândească la altceva. Poate că în sinea ei, își povestea... romane, îmi spun eu acum. Nu îl contrazicea pe Ticu în privința credinței. N-a spus niciodată nimic rău despre străjerismul lui iehovist. A tăcut. Și a refuzat, cu o tărie pe care nimic nu i-a clintit-o, să se pocăiască și ea. Nu se ducea nici la biserică, ar fi însemnat să se arate, în fața lumii, contra bărbatului ei. Și contra părinților. Și-așa ceva nu se putea.

Pentru că Ticu era pocăit, nu mai erau invitați nicăieri, la nicio nuntă, la niciun botez. Pentru că nu era ea pocăită, la întrunirile pocăiților mergea numai Ticu, nu și ea. Drept urmare, Mica nu se ducea niciodată nicăieri. Numai până la maică-sa sau până la soră-sa. Cea mai mare distracție care îi era îngăduită, căci prin ea nu jignea pe nimeni, pe care însă și-o permitea numai când Ticu lipsea de-acasă, era să cheme la ea una sau două vecine, cu lucrul. În clacă. Veneau câteva femei, cu furca, și torceau la noi în casă, iar Mica făcea pentru ele o oală cu mâncare și, uneori, fierbea și grăunțe... un desert care mă făcea să scot țipete de încântare, grăunțele fierte cu zahăr. Alteori, făcea mălai cu lapte, o „prăjitură" coaptă în țest, cu coajă dulce. Iarna făcea pogăci, nemaipomenit de bune, pe care le cocea în ler și le servea cu ceai negru, rusesc, cu lămâie.

Ticu, în schimb, avea viața lui de „frate", despre care noi nu știam prea multe, mergea în alte sate, în vizită la „frați" și la „surori". Se îmbrăca frumos, își punea pe cap o șapcă cu cozoroc, pe care-o credea mai elegantă decât clopul lui de paie, și o lua tăcut și misterios din loc, călare pe bicicletă. Apărea târziu sau a doua zi. Din când în când, la

noi se invitau „fraţi” de-ai lui, predicatori. Mica îi găzduia în casa de dinainte, îi hrănea bine, dar după două zile se sătura să le asculte conversaţia iehovistă, la care ea nu participa, ce-ar fi putut ea să le spună, că nu dă doi bani pe toate istoriile astea cu sfârşitul lumii?, şi, cu ochi dintr-odată opaci, făcea o mutră posacă. Era peste puterile ei să îndure, mai mult de două zile, *doi* predicatori sub acelaşi acoperiş cu ea, *al ei* îi ajungea.

Din când în când, ne pomeneam cu razii. În faţa porţii se opreau maşinile Securităţii, casa se umplea de oameni în uniformă şi în civil, care controlau, căpiaţi, tot, casa, şura, stogurile de paie, grajdul, chiar şi fântâna. Plecau de la noi luând *Biblia* şi un maldăr de reviste şi broşuri iehoviste, *Turnul de priveghere*, *Legământul* şi altele, pe care le găseau prin şură, mascate de jupi de pănuşi. A doua zi, îl chemau pe Ticu la Cluj, la Securitate. Nu îl luau cu ei, ştiau că se va prezenta unde şi când e chemat. Făcea parte din codul de onoare al Străjerilor lui Iehova să suporte fără să protesteze toate prigoanele contra adevăratei credinţe, cea a lor. Cu cât erai mai prigonit, cu atâta adunai mai multe puncte pentru mântuire, năd ăjduiau fraţii şi surorile. Căci ai suferit pentru Iehova. Târziu, peste ani, am descoperit că acelaşi cod al martirajului le-a dat tărie şi memorandiştilor, şi lui Stere, şi legionarilor, şi comuniştilor interbelici, şi foştilor deţinuţi politici. Oricui. Comportamentul este acelaşi, numai „Cauza” pentru care oamenii aleg să se lase martirizaţi, adică bătuţi bine, închişi şi uneori omorâţi, este mereu alta. Ticu, chemat la Cluj, la Securitate, reapărea acasă cu faţa însângerată.

— Ce ai păţit? Ce ai pe frunte şi pe sprâncene? l-am întrebat odată, când eram cam pe clasa a cincea, iar el se întorsese de la Cluj cu faţa numai cheaguri negre de sânge.

— Nimic, m-a minţit el senin, am căzut de pe bicicletă.

N-avea cum să cadă, pe bicicletă noi l-am învățat să umble, Tinu şi cu mine.

*

Fusese o toamnă blândă şi bogată în producția de sfeclă. Era al doilea sau al treilea an de când Ticu şi Mica umblau la Colectiv. Şi-n Cutca a început, nu se ştie de unde, moda bicicletelor. Oamenii aveau bani, Colectivul plătise bine zilele de la sfeclă. Iar la cooperativă au fost aduse biciclete negre, cu o săgeată albastră pe bară. Se zicea că sunt făcute în fabrica din Cugir, în loc de armament, poate în paralel cu armamentul, ca paravan pentru producția de arme. După ce doi, trei oameni, întâi numai brigadierii şi şefii de echipe de la Colectiv, au început să umble pe bicicletă, lăudându-se ce repede ajung dintr-o parte în alta a satului să trimită oamenii la lucru, ceilalți cutcani şi-au cumpărat şi ei, unul după altul, biciclete.

Nu mai ştiu pe-a cui bicicletă a învățat Tinu să mergă, dar din familia noastră el a fost primul care a ştiut. După el, eu. Eram prea mică să îmi pot trece piciorul drept peste bara bicicletei bărbăteşti, încă nu-mi ajungeau picioarele la pedale, şi-atunci am învățat mersul pe bicicletă ca un acrobat de circ, băgându-mi dreptul pe sub bară şi ținându-mi totuşi echilibrul, deşi eram cu tot corpul pe partea stângă a vehiculului.

Apoi a venit momentul solemn, Ticu a cumpărat două biciclete, dintre care una de damă, fără bară.

Cât ai bate din palme, toată ulița s-a umplut de biciclete, iar noi, copiii, am devenit profesorii, autoritari şi nu lipsiți de cruzime, ai părinților şi unchilor noştri, pe care i-am învățat să folosească vehiculul cu două roți. Toamna era caldă şi uscată, aşa că la ceasul ojinei şi toată duminica, ulița făcea cursuri de ciclism. Unchii şi mătuşile noastre ieşeau cu copiii lor, cu bicicletele nou-nouțe, să învețe să

meargă pe ele. Ticu, printre ei. Îl puneam pe bicicletă şi îl ţineam, Tinu dintr-o parte, eu din cealaltă, îi strigam să pedaleze, „Dă-i, dă-i!” strigam noi la el şi fugeam pe lângă bicicletă, asigurându-i echilibrul. Din când în când, Tinu şi cu mine ne aruncam câte-o privire cu înţeles şi, printr-o singură mişcare, îl trânteam un pic la pământ. De obicei, îl trânteam de marginea mai înaltă a temeteului, să nu se lovească prea tare.

— Aşè, măgariule! reacţiona Ticu, nu prea violent, de teamă să nu-l lăsăm baltă, aşè, măgarilor, că iar m-aţi lăsat să pic.

Cel mai distractiv a fost s-o şcolim pe mătuşa Irină, nevasta unchiului Ilie, fratele lui Tata Bun, a căror casă e la câţiva paşi de-a noastră. Mătuşa era grasă, întrunea toate standardele de frumuseţe ţărănească, nu ca sfrijitura de Mica, şi avea o gură mare, poate cea mai certăreaţă femeie de pe uliţă după Mica. Tinu şi cu mine am plimbat-o îndelung, era talentată la ciclism, se ţinea bine. Merita totuşi o trântă, o supărase pe Mica cerându-i să-i înapoieze catrinţele roşii care îmi trebuiau mie la serbările şcolare, aşa că ne-am înţeles din ochi unde s-o îmburdăm un pic, nu tare, şi-am lăsat bicicleta, să lunece mătuşa cât era ea de mare şi de grea pe iarba uscată şi lucioasă de pe marginea temeteului.

Numai Mica n-a reuşit să înveţe. Se urca, sveltă şi uşoară, pe bicicleta de damă, dar în loc să pedaleze înainte, pedala, ca la maşina ei de cusut, marca Singer, la care ne cosea toate hainele, de la cămăşile lui Ticu la cămăşuţele mele de noapte, de la şorţurile ei, la năfrămuţe, pedala deci o dată înainte şi, catastrofă, o dată înapoi. Adică, frâna. Trufaşă, n-a putut accepta să nu-i iasă ceva nou din prima. După câteva şedinţe, în care înainta şi frâna, înainta şi frâna, în timp ce noi ne chinuiam din răsputeri s-o ţinem în şa, în echilibru, Doamne fereşte, să nu cadă, să nu se

lovească, a abandonat. Ne-a fost tare ciudă pe ea că s-a lăsat înfrântă aşa de uşor. De pe uliţa noastră, a fost singura femeie care n-a reuşit să înveţe. În anii următori, când badea Oprea Fotoghinu, brigadirul lor, îi mâna la hotar dis-de-dimineaţă, Ticu încăleca şaua bicicletei şi pornea pe două roţi, fluierând o cântare. Mica îl urma pe jos, cu sapa sau cu grebla pe umărul drept, cu un aer vexat.

*

Stăteam în casă numai peste iarnă, din decembrie, de după tăierea porcului, până în primăvară. În restul anului, ne duceam viaţa în cohie şi în casă numai dormeam. Mi-e greu astăzi să pricep unde încăpeam cinci oameni, Ticu, Mica, Ana, Tinu şi cu mine, într-o singură încăpere, chiar dacă era mare. Nu erau decât două paturi, Tinu dormea pe conopei, iar după plecarea Anei dormeam eu pe conopeiul de lemn, pe un strujac îngust. Îmi amintesc ţipetele de bucurie cu care primeam schimbarea, socotind-o o distracţie, deşi culcuşul era incomod.

Primele mele amintiri de iarnă sunt din „casa a doua”, adică din a doua cameră, unde locuiam cu toţii, prima încăpere arătând, peste iarnă, cum arată azi muzeul satului: un pat aşternut cu perne ţesute cu drotul şi acoperit cu cele mai bune lepedeie de lână din zestrea Mamei, măcar vreo trei, să li se vadă marginea de jos, o masă dreptunghiulară, într-un picior, acoperită cu trei rânduri de feţe de masă, întâi una albă, de tort, cu cipcă lată, apoi două de lână. Pe pereţi, alte cârpe de perete cusute de Mica. Şi-atât. Pe masă, o tavă rotundă de ceramică albă, cu bordură de alpaca, cu un superb desen floral, în verde, albastru-pal şi roz-liliachiu, reprezentând o plantă de casă, o fucsie, şi o vază cu crizanteme din grădina noastră. Pe stelaj erau căni, pahare, farfuriile de duminică. Între ele, al doilea obiect miraculos al copilăriei mele: o bomboniera de sticlă albastră,

de culoarea florilor de cicoare. Amândouă aceste obiecte se află acum la mine, bomboniera şi-a pierdut capacul, iar în loc de bomboane ţin în ea agrafe, radiere, castane vechi, o ghindă de la Ledig House, pietre mici, culese cine mai ştie de unde. Când unchiul Nelu a ajuns la fabrica de sticlă şi de porţelan din Mediaş, pe stelaj s-a umplut de cadourile lui: tăvi largi şi servicii de cafea din cobalt, de un bleumarin adânc, căni albe de supă, mari şi grele, în care Mica ţinea sarea, pahare masive, de whisky. Şi, cumpărate de noi, de copii, prostioare de la târgurile săteşti: pui de găină rotunjori şi aurii, un cuc maroniu, o puşculiţă în formă de purceluş, în care ne puneam economiile, mămăruţe de pământ. Fleacuri. Noi treceam prin frigul „casei de dinainte" fără să clintim nimic. Viaţa se desfăşura „în casa de dinapoi", tot cu trei ferestre, două spre drum şi una spre curte. Apoi Mica a hotărât că ne petrecem iernile în prima odaie şi că rămâne neîncălzită „casa de dinapoi", în care, pe pervazurile late ale celor două ferestre dinspre drum, noi puneam vazele cu crizanteme albe cu miezul metalic-verzui, ultima recoltă din gredinuţă, şi le lăsam din noiembrie până la Paşti.

Abia când am crescut mai mare, deşi Ana plecase de-acasă şi nu mai eram decât patru, ai mei, trecând la încălzirea cu rumeguş, au început să folosească iarna amândouă încăperile casei noastre de piatră. Când am văzut, la Illiers-Combray, ce mică era camera de culcare a lui Proust şi că, de fapt, toate camerele de-acolo, chiar şi sufrageria şi salonul mătuşii Léonie, sunt minuscule, mi-am spus că, la urma urmelor, dacă eu mi-am început viaţa ca a cincea persoană dintr-o încăpere, mai pe urmă am avut o cameră mai mare decât Marcel din casa mătuşei Léonie din Combray.

IV

Săptămâni întregi după moartea lui Mica, am aşteptat-o. Ana bocea:

— N-o s-o mai vedem niciodată!

Eu însă o aşteptam să apară. Să se întrupeze din groapă şi să continuăm traiul greu, dansul pe sârmă al teribilei ei prezenţe. Pe toţi i-am aşteptat. Şi-i aştept pe mai departe. Uneori mi se pare că dacă aş şti să străpung secunda ca pe-un perete, aş reuşi să intru acolo şi i-aş găsi, i-aş regăsi, ei la rândul lor aşteptându-mă cu o nerăbdare din ce în ce mai mirată, mai exasperată, de ce nu vine fata asta odată să ne scoată de-aicea, parcă ar fi Sâca, aşa întârzie, de ce nu vine să ne-ajute să ne-ntoarcem acasă, acolo unde ne este nouă locul şi timpul? Sigur, recunosc starea: e ca la boală, când urmezi cu sfinţenie indicaţiile medicului, aşteptându-ţi răsplata: să te faci bine, bine de tot. Să te vindeci, deşi ţi s-a spus că boala e incurabilă. Ca la alte morţi, când te străduieşti să te comporţi eroic, să faci faţă la toate, la spital, la înmormântare, la cheltuială, la pupăturile fariseice, cu speranţa, bine ascunsă în adâncurile roşu-fosforescente ale fiinţei, că, dacă te porţi cum trebuie, vei fi răsplătit, lucrurile, drept răsplată pentru buna ta purtare, vor reintra în *normal*, vor fi *ca înainte*. De fapt, aştepţi anularea evenimentului, a bolii, a morţii. Nu neapărat întoarcerea ordinii timpului, deşi în marile încercări nici asta nu te-ar putea mira: ci un miracol, pe care-l aştepţi cu răbdare, deşi cu sufletul la gură – învierea, de pildă. Şi enorma mânie care mă cuprinde de fiecare dată când văd că eroismul meu a fost în zadar, că boala nu s-a vindecat, că mortul meu nu a înviat, nu s-a întors, să îşi continue drumul întrerupt de-o absenţă nu mai gravă decât o comă profundă, deşi eu m-am purtat cât am putut de

bine, de eroic. Şi-n timp ce sufletul meu aşteaptă minunea, într-o stare de înspăimântată evlavie şi firav-irațională speranță, pentru ca apoi să se prăbuşească-n resemnare şi-n rece mânie, mintea şi ştiința îmi şoptesc că nu există nicăieri nicio răsplată, pentru că cerul e gol şi fuge spre roşu.

— Se zice că dacă plouă, mortului îi pare rău c-a murit, spune pentru a nu ştiu câta oară Ana, gânditoare.

— O să plouă până prin 12 iunie, îi răspund eu din nou, poate şi mai târziu.

— De unde ştii? insistă Ana.

— Ştiu, îi răspund eu la fel de fiecare dată. Pur şi simplu ştiu.

Şi-a plouat lung, nesfârşit. Mult mai lung decât aşteptasem. Iar într-o dimineață m-au anunțat telefonic din două părți, şi din Cutca, şi din Mediaş, că s-a îmbolnăvit Tinu.

— Tinu e bolnav şi nu vrea să intre în casă, mi-a spus direct Viorica.

Avea o voce agitată. Iar Anica, fiică-sa, plângea.

— A vărsat şi acum s-a culcat în grădină, pe iarbă.

La început n-am priceput: Tinu, după bolile copilăriei, pe care le-a făcut violent, şi după toate accidentele lui ciudate, când şi-a spart gura sau şi-a smintit un braț, nu s-a mai îmbolnăvit aproape niciodată. Slab ca Ticu şi uscat ca un lemn, spune despre el însuşi că nu-l doare, în veci, nimic.

— Varsă şi doarme, mi-a spus şi soră-mea, îngrozită.

Simptomele lui Mica. 3 iunie. O lună de la moartea ei. Întâi a vărsat ca Mica, dis-de-dimineață, apoi a somnolat. Tot ca Mica. Iar ele, nevastă-sa şi fiicele, n-au vrut să-l lase să adoarmă. De spaimă. S-au temut că se repetă totul: că intră, şi el, în comă. Interzicându-mi să gândesc, m-am dus să îl văd. Se mutase totuşi de pe iarbă în patul lui şi

dormea, ghemuit pe stânga, cu fața pământie şi tăiată de riduri adânci, verticale, un somn greu şi chinuit. Arăta epuizat. Ana, cu replicile ei de tragedie, a formulat de departe, la telefon, şi spaima, şi rugăciunea:

— Doamne, Mica, pe el îl vrei acum? Lasă-l, nu-l lua, poate o să aibă şi el, în anii ce-o să vină, bucurii, că până acuma n-a avut, şi din vina dumitale, nu numai din vina lui Ticu.

M-am învârtit în jurul lui, ce sincronicitate, şi ce buimaci şi împiedicați bâjbâim noi trei printre lucruri şi semne, nemaiştiind ce e arătare, ce-i o biată iluzie. Greu se desparte sufletul de trup, dar greu se despart şi fiii de mamă, chiar şi când sunt blestemați. Sau poate mai ales atunci. Cum a spus Ana acum câteva zile? Da, că poate răul sub care stăm e-ngropat acuma şi el.

Înainte de a pleca înapoi, am intrat la Mica în cameră şi m-am uitat în jur, era în continuare neatinsă, pe peretele de la capătul patului ei ticăia, cu cadranul atârnând strâmb ca-n zilele când bolise, ceasul ei mare, de perete. Am avut impulsul să îl îndrept, apoi mi-am tras ca arsă mâna înapoi.

*

Cu Ana şi cu Tinu eram în siguranță. Pentru că-i plăcea să fiu drăguță atunci când mă duce de mână prin sat, Ana îmi împletea în fiecare dimineață codițe, îmi ticlăza fundele albe sau albastre-deschis şi hăinuțele. Dacă o sâcâiam când juca bice cu Leontina lui lelea Lidie şi cu Nucuța lui Mòtoru, mă pedepsea râzând.

— Deschide gura şi-nchide ochii, să-ți număr dinții! îmi poruncea ea.

Deschideam gura, iar ea îmi băga înăuntru o inflorescență de puf de păpădie.

Stăteam câteodată cu ea şi ne uitam lung, peste gard, în curtea popii, aşteptând să apară Monica, jucându-se cu

Pufi, cățelul ei negru. Monica era cu numai un an mai mare ca Ana, dar era o domnişoară, avea părul lung şi auriu de Ileană Cosânzeană şi ştia face nazuri. Într-o duminică dimineața, când îi dispăruse cățelul, Pufi, domnul Deac, preotul satului, n-a mai putut ține slujba, alerga cu Fătu' şi cu Diacu' pe hotar, până la Tăuşorul Popii, să-l caute. Pufi însă nicăieri, Monica văzuse de departe, pe Tău, o cioară. Monica picase la examenul de absolvire şi a trebuit să şi-l mai dea o dată, iar când a ieşit de la scris s-a aruncat în fântână, să nu fie certată că nici acuma n-a ştiut nimica. De fapt, nu se aruncase, s-a scoborât lin, ținându-se de cumpănă, sta în fântână în picioare, udă numai până la brâu, a scos-o afară Silviu al lui badea Gore: s-a coborât în fântână cu scara şi-a ieşit la lumină ca Făt-Frumos cu Ileana Cosânzeana cea cu părul de aur salvată, ținută strâns în brațele lui. Ana se uita la ea cu ochi rotunzi, Monica era o apariție, moştenise nu numai frumusețea, ci şi nazurile şi fanteziile Scumpei, maică-sa, care, de supărare pe viață, adică pe bărbatu-so, după ce a născut-o pe Monica nu s-a mai ridicat din pat vreme de treizeci de ani. De urât. Aşa i-a spus ea lui Mica.

Cu Tinu era mai greu şi mai palpitant decât cu Ana. El inventa mereu ceva, un joc interzis, de pildă să ne jucăm „de-a Borcău". Pentru că badea Borcău era mare fumător, asta însemna să fumăm şi noi țigările răsucite de Tinu din mătasea porumbului ori luate de la Moşul Martii, „Naționale" fără filtru, puturoase. Sau, de ce nu, să facem foc în mijlocul casei, pe jos. Jocul ăsta nu l-am făcut la noi, ci în cohia de vară a Martei. Ea însă nu ne bătea, plăcerea ei de-a avea copii în curte era mai mare ca orice invenție de-a noastră. Un frumos joc de iarnă am avut când Ticu a scos toți acății din fundul grădinii, cu rădăcini cu tot, să poată îngrădi locul nostru cu gard de sârmă ghimpată, iar Tiberia, soră-sa, să nu mai poată veni la noi când vrea ea, s-o

spioneze pe Mica, şi nici Mica să nu mai poată traversa grădina noastră ca o furtună, să strige la Tiberia, cu mâinile în şolduri, cine ştie ce ocară, de exemplu, „Călca-te-ar vaca-i neagră!”. Prefăcându-ne că ne interesează rădăcinile galbene şi noduroase ale acăților, Tinu şi cu mine nu ne-am mai dezlipit atunci de Ticu, numai ca să fim pe față, să culegem noi, pe furiş, gloanțele care ieşeau la suprafață. Şi într-adevăr, atunci ne-am făcut cea mai mare provizie de pulbere pentru exploziile noastre.

O dată, o singură dată, Ticu s-a jucat şi el cu noi. Căzuse multă ninsoare, Tinu şi cu mine ne-am apucat, în loc s-o măturăm şi să facem cărări prin ea, ca de obicei, s-o adunăm. Am făcut bulgări uriaşi, groşi cât o bute, şi ne-am apucat să îi clădim în fața cohiei de vară, construind cel mai mare om de omăt pe care l-am văzut vreodată. În curte nu mai rămăsese pic de zăpadă, o strânseserăm toată în suluri mari, grele, pe care ne-am apucat să le clădim unul peste altul. De la al treilea cilindru de omăt am avut nevoie de scară. Şi-a venit Ticu să ne ajute! Nici acum nu ştiu ce l-a apucat. În timp ce noi ne zbenguiam fericiți, el lucra tăcut şi concentrat, de parcă ar fi înălțat acoperişul unei case, nu o uriaşă construcție de omăt, sortită pieirii. Am făcut, cu ajutorul lui, un om de cel puțin 3 metri şi jumătate înălțime, gros cât fântâna, cu bumbi uriaşi din cărbune şi cu clopul de vară al Mamei pe cap. A fost măreț! Se oprea lumea în drum să ne admire uriaşul. Noi l-am îngrijit toată iarna, tencuindu-l cu tot omătul care-a mai căzut după aceea. Primăvara, când zăpada s-a topit, uriaşul nostru a fost ultima zăpadă din toată Cutca, s-a dizolvat încet, iar rămăşițele lui murdare le-a împrăştiat într-o dimineață Ticu, cu lopata. Mie mi-a rămas în amintire participarea tăcută a lui Taticu la joc, felul lui serios de a lucra la omul nostru, ca atunci când ridica o clădire, de la zidurile de piatră până la acoperiş, însemnând materialele cu creionul lui de tâmplar

şi socotind totul, la fix, asta era uluitor, chiar la fix, numai în minte.

Verile erau frumoase, căci Ticu şi Mica mergeau de dimineaţă bună la hotar şi noi eram lăsaţi de capul nostru, stăpâni peste casă şi găzduşag. Atunci ne puteam juca cu ceilalţi copii de pe uliţă. Din prevedere pentru noi sau poate doar pentru casă, Mica închidea casa cu cheia, lăsându-ne la dispoziţie numai cohia de vară, apoi ne închidea în curte, interzicându-ne să ieşim din ogradă. Dar o poartă legată cu lanţul nu era o problemă pentru Tinu, ştia el cum s-o deschidă. Şi-apoi, noi eram învăţaţi să sărim gardul nostru streşinit fără să ne agăţăm de leaţuri şi cuie. Ţâşneam iute în uliţă şi ne repezeam pe temeteuri, zburdând desculţi peste mormintele acoperite cu iarbă înfloritä de fânaţă.

Într-o vară, la vremea când se coace stejea, mi-a venit şi mie o idee cum să ne înmulţim ascunzişurile şi teritoriile de joc de pe temeteuri. Mi-am umplut buzunarele de la vigană cu sămânţa coaptă de steje şi-am început s-o împrăştii pe toată suprafaţa temeteului, cu gesturi largi şi solemne, cum îi văzusem pe-ai mei că seamănă primăvara cucuruzul în arătură. Tinu, care de obicei era şeful, pentru că el era cu ideile, a priceput pe loc ce vreau. Aşa că şi-a umplut şi el jeburile cu sămânţă de ştevie şi-a trecut la fapte. În două ceasuri, am terminat de semănat toată suprafaţa celor patru temeteuri.

— Aşè! a mârâit el, mulţumit. La anu' o să fie steje peste tot, şi-o să ne putem ascunde mai bine.

— Pai da, am mormăit şi eu, ca un ţăran încrezător în viitoarea lui recoltă, cele două colţuri cu steje şi cucută erau cam mici pentru noi.

În vara următoare, când să cosească iarba, diacul a dat de-o falnică cultură de steje, înaltă până la pieptul lui, în umbra verde a căreia noi ne aveam cuiburile şi cotloanele noastre secrete. Prea lemnoasă să poată fi cosită, diacul a

trebuit să secere stejea bucată cu bucată şi, după ce-a lăsat-o să se usuce, a aprins-o în mijlocul drumului, să-i stârpească sămânța. Nu ne-a reclamat părinților, poate nici nu ne-a bănuit, iar noi am tăcut mâlc despre semănătura noastră de vară, mulțumindu-ne, eu în primul rând, să rânjim pe furiş. Numai Mica ne-a bănuit, dar nu avea nicio dovadă împotriva noastră, aşa c-am scăpat nemuştruluiți.

Primăverile şi toamnele însă era mai puțin vesel, Mica o scula pe Ana imediat ce ducea vitele la ciurdă, la cinci, şi-i spunea să slobozească galițele, să ne scoale pe noi la şapte fără un sfert, să îl pregătească pe Tinu pentru şcoală şi pe mine pentru dusul la Sucutărdeni, la Mam' Bătrână.

Chiar din momentul în care Ana mă lăsa în ograda Sucutărdenilor, eu începeam s-o aştept. O iubeam sălbatic. În cele cinci-şase ore de aşteptare zilnică, de la şapte şi ceva dimineața şi până după prânzul mare, mă mâncau urâtul şi dorul. Ieşeam în poartă din cinci în cinci minute şi mă uitam tăcută de-a lungul drumului, doar-doar o să vină în sfârşit Ana, să mă ia de mână şi să mă ducă acasă.

Nu-mi plăcea la Mam' Bătrână. Decât dacă mă duceam acolo numai în vizită, cu Mica, pentru că prin sat Mica mă lua, câteodată, de mână. Altfel, nu mă dezmierda prea des. Dacă mă guduram pe lângă ea pentru o mângâiere, mă împingea scurt:

— Nu te mai întrece!

Ştiind ce e în stare să facă Mica, eram bucuroasă că am scăpat numai cu atâta. Cu Ana, de la care aştepta şi să fie elevă bună, şi s-o ajute la toate în casă, Mica îşi ieşea din sărite repede. După ce m-am născut eu, când se supăra pe Ana, striga la ea înfricoşător:

— Trăzni-te-ar Dumnezău să te trăsnească! Nu ți-am spus să dai la porci?

Cea mai mare ocară, abominabilă, pe care eu nu mi-o amintesc decât ca prin pânze de apă, dar care stă gravată în memoria surorii mele, suna însă:

— Fute-te-ar tată-to! Proastă ce eşti! Nu ți-am spus să bagi găinile?

Pe Tinu şi pe mine, dacă ne prindea cu ceva, ne bătea, nu rău, cu o nuia subțire de răchită, pusă la îndemână deasupra uşii de la cohia de vară. Ajungea însă să strige la noi ca să ne strice cheful de viață. M-a bătut cu nuiaua, mai mult simbolic, când am încâlcit cânepa, alergând prin ea până am făcut-o praf, de n-a mai avut mare lucru să smulgă când i-a venit vremea, şi-n anul acela au avut puțini snopi de pus la topit, la prunduțul din Someş, nu departe de casa Martei. Cu povestea cânepii însă pe mine m-a umilit grozav, căci mi-a amintit-o, cu subînțelesuri înfricoşătoare, ani de zile. Tot aşa, ne-a bătut pe amândoi când am furat morcovii noi din grădina lelii Litiții şi i-am mâncat, după o dreaptă împărțeală cu ceilalți copii cu care am fost la furat, cu mare poftă, frecându-i de haine să li se ducă pământul. Mica a aflat a doua zi şi ne-a bătut dis-de-dimineață, chiar la sculatul din somn – iar toamna, când a scos morcovii noştri, i-a dus lelii Litiții o coşarcă plină, cerându-i încă o dată iertare pentru blestemățiile noastre.

Aveam, fiecare, îndatoriri precise în gospodărie. Ideea lor, a lui Ticu şi Mica, era să nu stăm. Semănau, dacă mă gândesc bine, cu Moromete, care, şi dacă are, şi dacă n-are treabă, tot îşi scoală băieții cu noaptea-n cap. Părinții noştri, care se înțelegeau aşa de rău între ei, se înțelegeau bine când era vorba să ne pună la treabă. Cel mai tare au muncit-o pe Ana, care a trebuit, pe lângă porci şi galițe, să ne aibă şi pe noi în grijă. Când am crescut şi eu, aveam grijă, împreună cu Tinu, de toată gospodăria: găinile, cloştele cu pui, porcii, bivolița, curcile. Şi mieii.

Trebuia să paştem mieii pe şanţuri şi Pe Coastă, lângă Ticăla, din luna mai până în septembrie, când începea şcoala. Când era cald, ne convenea, pentru că puteam să ne scăldăm în Someş, la prunduţul de la Bărc, sau să trecem apa înot şi să facem o incursiune pe terenurile Icezeului, să furăm gulii sau morcovi, că altceva n-aveam ce. Pe vreme rea însă, nu mai aveam nicio plăcere, decât dacă ieşea, lângă izvor, badea Costin. Avea picioarele unite, ca o sirenă, ca un siren, ar trebui să spun, şi umbla mişcând numai de la genunchi în jos. Juca cărţi cu noi, Tinu avea cărţi făcute din carton, scrise cu cerneală şi desenate cu creion roşu şi albastru. Dacă ni le găseau Mica sau Ticu, ni le confiscau, trăgându-ne şi-o bătaie. Nu ştiu de ce, dar pentru ei şeptica era un păcat de moarte, numai Păcăliciul era permis, pentru că ni-l adusese cadou unchiu' Nelu. Dar Tinu confecţiona altele, la fel, numai ce-l vedeam că mă cheamă cu un gest tainic, „Haide, am altele, uite ce frumos le-am desenat!". Jucam pe obligaţii, pe cine întoarce mieii. Cel mai rău lucru Pe Coastă era însă când Tinu dispărea cu alţi băieţi de seama lui de-a lungul Someşului în jos, spre Bărc, la Cotitură, de unde din când în când erau scoşi înecaţii. Tinu lipsea cu ceasurile, aveam vreme să îmi închipui că l-a luat un vârtej şi l-a băgat într-o bulboană sau într-un cotlon, de unde n-are cum să mai iasă.

Aveam de lucru ca nişte oameni mari: măturam curtea şi drumul, adunam buruieni pentru porci, umpleam halăul cu apă pentru adăpatul bivoliţei, hrăneam animalele. Dacă ne fura uliul un pui de găină, aşteptam să se întoarcă Mica de la lucru, să ne pedepsească pentru că n-am pândit cerul şi n-am hâşâit uliul. Cel mai urât îmi era să plivesc straturile de ceapă şi de morcovi. Şi să tai frunzele de napi pentru mâncarea răţuştelor – le tăiam prea late, enervând-o pe Mama, care numai că nu mi le vâra mie pe gât, aşa se supăra. Nu-mi plăcea nici să scarmăn lâna, nici să adun

fructele căzute în grădina de pomi, pe care Ticu ne punea ori să le dăm porcilor, ori să le aruncăm într-un butoi mare, în care le aduna pentru țuică. Dar grădina de pomi trebuia curățată, uneori de două ori pe zi, era pasiunea şi mândria lui Ticu. Răsplata mea era că vara eram lăsată să stau duminica în grădină, să citesc pe iarbă, la umbră: era frumos, mirosea aromat a iarbă şi-a poame, din când în când auzeam câte un poc! înfundat, căzuse o păruță de vară, galbenă şi dulce, în iarba curată. Eu mai aveam de spălat vasele, mai ales oalele mari, emailate, ale Mamei. Le avea pe toate de aceeaşi culoare, vişinii, aduse de la „Emailul Roşu" din Mediaş, de unchiu' Nelu. Le spălam afară, pe-o laviță mare de stejar, şi, după ce le lustruiam bine cu nisip fin şi cu cenuşă, să se ducă funinginea, le agățam, sclipitoare ca vişinele coapte, în prepeleac, la vedere. Mica era foarte mândră de vasele ei.

*

Eram ocupați tot timpul, nici nu putea fi vorba să mă duc la grădiniță, ca alții. Într-o după-amiază de vară, în timp ce mă jucam cu Tinu scuipând pe coliba câinelui, a venit educatoarea şi m-a întrebat de ce nu mă duc şi eu, ca alți copii, la grădiniță. La repezeală şi din prevedere, am luat vina pe mine.

— De-aia, că nu vreau io, i-am răspuns, apoi m-am trădat: Şi am şi puii aieştia de găină, de care trebe să am grije!

Doamna educatoare a revenit, a vorbit cu părinții, iar eu am devenit „elevă mică", cum îmi plăcea să mă laud. Grădinița, care se ținea în fostele grajduri ale Curții, a fost o experiență mai degrabă neplăcută: atunci am văzut primele cuburi colorate şi prima ascuțitoare, cu care doamna educatoare ne-a făcut o demonstrație cum se ascut creioanele. Dar n-am apucat niciodată la cuburi, erau

rezervate pentru băieți, iar „tovarăşa” n-a vrut să-mi dea ascuțitoarea, să-i fac o probă. Eram destul de înciudată.

Însă cel mai mare necaz mi-a venit de la memoria involuntară: rețineam imediat toate poeziile pe care ni le citea, cu voce tare, „tovarăşa”. Acasă, când Ana şi Tinu îşi învățau cu voce tare poeziile, eu le ştiam mai repede ca ei şi îi corectam, supărându-i:

— Nu aşè. Pe tine într-o căscioară!/ Tu torci, nu Tu dormi!

Acum, la grădiniță, învățam poeziile înaintea celorlați şi le şopteam când se încurcau, drept care eram pusă la colț. Nu mă puteam însă abține, şopteam în continuare, ca şi cum aş fi vorbit cu mine, iar când educatoarea se uita la mine, mă ridicam şi mă duceam direct la colț, să îmi execut pedeapsa.

Leneşă şi stângace în mişcări, am avut, în unicul meu an de grădiniță, accident după accident, toate la ochiul stâng, căci nimeream sistematic între doi copii care se băteau. Mă plasam mereu între pumn şi destinația lui şi luam bătaie în locul altcuiva, apoi eram trimisă acasă, cu ochiul stâng umflat, vânăt ca o prună dejghiocătoare coaptă. O dată, m-am întors acasă cu ochiul însângerat de la un băț de țiglu care îmi nimerise exact sub ochi, mai am şi acum semnul, noroc că n-am rămas chioară.

În iarna lui 1962, într-o zi în care chiciura transformase copacii de lângă grădiniță într-un crâng ca-n poveşti, totul era argint şi lumină de lapte, m-am ridicat pur şi simplu de pe scăunelul meu, m-am îmbrăcat şi am plecat. M-am dus acasă. Pentru că mă apucase dintr-odată, intens şi de neîndurat, urâtul: sentimentul că dacă nu plec pe loc, n-o s-o mai văd niciodată pe Mica. Dar Mica avea la ea musafire, femei cu furca, torcea şi ea cu ele, ținându-şi piciorul drept pe talpa furcii şi răsucind sprinten un fir alb dintr-un caier alb, de lână moale, țigaie. N-a aprobat sosirea mea: m-a

trimis frumuşel înapoi, nu înainte de a-mi spune că am făcut-o de ruşine. O acuzaţie pe care am auzit-o, din partea ei, nu numai în copilărie. Trăiam într-o lume reglementată, în care a-ţi face părinţii de ruşine era uşor, dar o vină de neiertat.

Pe lângă Ticu nici nu ne trecea prin minte să încercăm vreun alint, el era serios, el nu se ocupa cu fleacuri. Iarna, când intra în casă pătruns de frig, îmbrăcat în pantalonii lui de pănură cenuşie, „pricioşi", adică largi sus, pe coapse, ca pantalonii de uniformă ai Gestapoului, şi strâmţi de la genunchi în jos, şi în pieptarul lui de mieluţ, ne găsea însă şi el o întrebuinţare: ne cerea, mie mai ales, să îi scoatem cismele cu tureac îngust şi înalt până la genunchi. Se aşeza pe un scaun lângă foc şi-mi întindea pe rând picioarele: Trage-mi-le-afară! îmi cerea. Dacă greşeam mişcarea şi îi răsuceam piciorul, protesta. Cel mai adesea însă nimeream, aşa că am devenit ordonanţa de iarnă a tatălui meu, îi scoteam zilnic cismele pentru ca el să-şi poată lepăda obielele albe şi să-şi lipească labele picioarelor, cu şosetele împletite din lână cu tot, de plita încinsă. Era grozav de friguros. Odată aşezat lângă foc, îşi citea, tacticos, ziarul. Drept răsplată pentru dexteritatea mea, am devenit, până la vârsta de paisprezece ani, descălţătorul lui de iarnă, primind în schimb dreptul de-a-mi încălzi propriile mele picioare, la fel de friguroase ca ale lui, în căciula lui bună, de miel negru şi creţ, cu care mergea în sat. Spre hazul Anei şi-al lui Tinu, căciulile Taticului îmi erau prea mici pentru cap, dar încăpătoare pentru labele picioarelor. Iar el nu protesta, cel mult îmi zâmbea stins. Tot aşa, mă lăsa să mă acopăr, când mă culcam uneori după-amiezile, cu zeica lui de sărbătoare, din pănură în brăduleţ cenuşiu cu alb, ţesută de Mica, şi căptuşită cu blană albă de oaie. Era foarte grea, dar mie mi-era bine sub povara ei ţeapănă şi lânoasă.

*

Marile sărbători ale copilăriei n-au fost nici Paştele, nici Crăciunul, ci aparițiile miraculoase ale unchiului Nelu de la Mediaş, cu sau fără Tabita şi Neluțu, verii noştri. Venea cu o maşină încărcată de daruri. Noi primeam fiecare cutii mari de metal cu bomboane de lapte Kandia, iar la comun lădițe cu portocale şi toate hainele şi jucăriile care nu le mai erau bune Tabitei şi lui Neluțu.

I-am adorat pe Tabita şi pe Neluțu, în sensul propriu al cuvântului, şi iubindu-i, şi venerându-i, pentru simplul motiv că şi ei creşteau, iar hainele lor de domnişori le rămâneau mici şi, mai devreme sau mai târziu, ajungeau la Cutca, unde erau împărțite între unchiul Alesandru şi Mica, pentru noi. Nu mă deranja că hainele erau un pic vechi şi sau prea mici, sau prea mari, erau oricum mai bune decât lucrurile care îmi rămâneau de la Ana şi de la Tinu. Mai ales bocancii lui Tinu, strâmbi şi noduroşi cum deveneau după ce-i purta el un an şi întotdeauna mai mari decât picioarele mele, încât fiecare pas pe pământ presupunea pentru mine şi-o alunecare în interiorul bocancilor, erau atunci obiectul urii mele neputincioase.

Sărbătoarea cea mai mare a copilăriei mele a fost sosirea unchiului Nelu, cu pachetele lui de haine vechi, cu jocurile uzate ale copiilor lui, cu păpuşile cu obraji dubdiți ale verişoarei mele, cu paltonaşul ei vişiniu, cu guleraş negru de astrahan, cam tocit la mâneci, pe care l-am purtat, întâi prea mare, apoi prea mic, până pe clasa a şaptea. Eram făloasă să port lucrurile lor vechi. Mi-era ruşine numai cu lucrurile vechi şi urâte care-mi rămâneau de la Tinucu. Dar rochiuțele verişoarei mele erau frumoase, le purtam bucuroasă, cum bucuroasă îi purtam şi numele, Tabita, dat după ea, eu am ştiut foarte devreme că sunt în plus şi că n-am dreptul la nimic al meu, că nu tot ce există mi se şi cuvine, dimpotrivă, am ştiut că mi se cuvin foarte puține lucruri, şi numai dacă rămân de la ceilalți. Pentru că

pe lume nu este loc pentru toți și nu tot ce răsare trebuie să și crească și să-nflorească.

Oricum, eram niște norocoși toți trei, eu alături de Ana și Tinu, fără unchiul Nelu n-am fi știut decât mult mai târziu ce înseamnă portocalele, bomboanele de lapte Kandia, rochițele drăguțe de oraș, brodate cu floricele, jocurile de inteligență pentru copii, cutiile cu planșe colorate, în care trebuia să completez bucățile lipsă. Fără el n-am fi avut, toți trei, triciclete și trotinete, care ne dădeau un îmbătător sentiment de superioritate asupra celorlalți copii de pe uliță, verișorii noștri dinspre tată sau vecinii noștri. Mă văd, pe tricicletă, cu o pălăriuță bleumarin de pâslă pe cap, tot de-a verișoarei mele, în troscoțelul verde de-acasă. Sau, cu aceeași pălăriuță, făcând lanțuri de păpădii.

Îmi amintesc că la o asemenea vizită minunată ne-am jucat de-a prinselea toți verișorii ieșiți din Sucutărdeni – eram șapte cu toții –, în curtea largă a Sucutărdenilor, făcând zarvă mare. Plouase. Iar eu, stângace și rigidă ca Ticu, am alunecat și mi-am muruglit mâna dreaptă din cot. Nu-mi venea să cred! În mijlocul unei bucurii uriașe, al unei sărbători cum alta nu mai era, mie mi se întâmplase o nenorocire! Așa ceva nu este cu putință! mi-am spus eu, uitându-mă la cotul meu umflat, roșu-vânăt, și așteptând să îmi treacă de la sine, să se spulbere coșmarul care stricase ordinea sărbătorii. Fericirea. N-am putut pricepe cum pot să vină deodată două lucruri așa de diferite, fericirea vizitei lui unchiu', cu Tabita și Neluțu cu tot, și mâna mea umflată ca un dovleac porcesc și învinețită, săgetându-mă la orice mișcare. Am încurcat-o!, asta e numai din vina mea, vai, ce-o să-mi facă Mamica!

Dar am scăpat, Mica nu m-a certat, era atâta lume de față!, m-a luat pur și simplu și m-a dus la Ghențoaia, în capătul satului, înspre Morlaca. Ghențoaia m-a pipăit delicat, a început să mă ungă cu unsoare dintr-un bliduț, să

mă maseze, apoi, dintr-o smucitură, mi-a pus mâna la loc. M-am mai dus la ea încă vreo câteva zile, pe-nserat, să mă ungă şi să mă frece la cot şi pe braţ, era o mare meşteră pentru cioantele muruglite, în liceu eram în stare să vin din Mediaş să îmi pună la loc oasele labelor de la picioare, pe care mi le sminteam des şi din senin, îmi ajungea o pietricică pe trotuar ca să îmi muruglesc toate oscioarele.

Altfel, eu eram cuminte, unde mă puneau, acolo stăteam, cu o răbdare nesfârşită, de piatră. Primăvara, puteam să stau ore în şir să pândesc, în gredinuţa de flori, mişcările de însorire ale vacilor-Domnului sau încolţirea lentă a unei flori din pământ, mişcările mici cu care îşi făcea loc pe lume vârful unei lalele, străpungând încetişor pământul care-o strângea. Vara, la fel, puteam sta ceasuri întregi lângă un fir de gura-leului, să îi privesc botul, despre care mi se spusese că muşcă, în final îmi vâram totuşi un deget în el, să verific muşcătura. De papucul doamnei nu mă atingeam, florile semănau grozav cu miezul de lebeniţă şi-mi venea să le mănânc, dar erau florile cu care se lăuda Mica, Doamne fereşte să stric vreo cupă. Am mâncat numai lalele abia încolţite, le-am încurcat cu măcrişul.

Mai târziu, când am crescut, mă văd făcând întreceri de trotinetă cu fratele meu şi rănindu-mă la rotula piciorului stâng cu roata din spate a trotinetei. Când tricicletele şi trotinetele s-au stricat, Tinu a meşterit din roţile lor cărucioare. Cu geniul lui tehnic înnăscut, a făcut nişte cărucioare grozave, în care căram, de ochii părinţilor, buruienile strânse de pe hotar pentru porci, iar când nu ne vedeau ei, eu îl duceam pe Tinu în trocuţă. Apoi Tinu pe mine. Într-o zi, m-a răsturnat dinadins din trocuţa căruciorului direct în balta raţelor. Nu m-am lovit, dar m-am împuţit şi-n păr de la apa putredă şi puturoasă, iar rochiuţa vişinie cu flori albe, mari, pe care o aveam de la Tabita, n-a

mai ieşit niciodată din boală, oricât a ţinut-o Mica în leşie, şi-a trebuit să mi-o arunce.

Cu ocazia unei asemenea vizite a unchiului Nelu s-a produs şi-o ceartă mare, care a durat vreo doi ani, între Mica şi Alesandru. S-au sfădit de la împărţirea baloturilor de haine, pe care Nelu o lăsase pe seama înţelepciunii lor, în loc s-o rezolve el. Mica a strigat la fratele ei mai mare şi i-a spus lucruri grele Dochiţei, începând cu faptul că Dodo n-ar fi copilul lui Alesandru, ci un bitang făcut cu un hăndrălău din Cutca de Sus. Ceea ce, lăsând la o parte că nu era în chestiune – dar la război Mica nu şi-a ales niciodată armele –, de fapt era exclus. Sigur, Dodo nu semăna şi nu seamănă nici acuma cu taică-său, e mic şi negru, n-are înălţimea semeaţă a Sucutărdenilor, nici privirea lor directă, ci o uitătură piezişă, hamnişe, ca maică-sa. De fapt, lăsând orice maliţie la o parte, Dodo seamănă cu bunicul lui dinspre mamă, e Banu tot, după cum observase chiar Mama Bătrână. Mica, după ce şi-a făcut numărul, strigând ascuţit de s-a auzit de la Căminul de copii infirmi, supărată că a primit prea puţine lucruri pentru noi, le-a dus înapoi pe toate şi i le-a azvârlit mătuşii Dochiţa în faţă:

— Na! Ţine-ţi-le pentru voi, că-n veci nu vi-i bugăt. Şi-uo-aţi voi de minune! Trăsni-v-ar Dumnezău să vă trăsnească!

Iar ea, care mergea măcar de două, trei ori pe săptămână la părinţi, că-n altă parte decât la ei şi la Marta nici n-avea unde să se ducă, n-a mai călcat în ograda casei părinteşti vreo doi ani la rând. Şi s-a certat şi cu Marta, care a încercat să-i împace.

*

Pentru sfada cu soră-sa mi-a părut rău, pe durata ei nu m-a mai lăsat să mă duc în vizită la Marta şi la Moşul Martii. Mie îmi plăcea să-mi fac drum la ei, aveau

întotdeauna ceva bun pentru mine, ciureghe, pancove, biscuiți. Arătându-ne unde ascunde cheia de la cohie, Marta ne dăduse învoire să îi deschidem bucătăria de vară în lipsă. Puteam intra nu numai în ogradă şi în grădină, să mâncăm pomnițe sure, cum noi nu aveam, noi aveam numai albe şi negre, ci şi în cohie. Iar grădina ei mare, în formă de L, mărginită într-o parte, în latura dinspre nord, de un canal al Someşului, chiar lângă stăvilar, era tot timpul la dispoziția noastră. Un pâlc de sălcii, plopi, acăți, lemne uriaşe de rută tivea fundul grădinii, formând un bărcuț mirific. Îmi plăcea să stau în fundul grădinii, pe malul canalului, cu picioarele în apă, având un nelămurit sentiment de proprietar al acestei minunății sălbatice şi neprimejdioase, pe care mi se părea că mi-o amintesc, ca şi cum foarte demult aş mai fi fost în locul acesta. Oricum, bărcuțul Martei, cu apa curgătoare din fundul grădinii, este pentru mine şi-acum sentimentul şi amintirea unui nelămurit „acasă", semnul viu al Paradisului prin care am trecut şi-n care am locuit cândva, demult, într-un pierdut trecut. Cu picioarele în apa călâie, mă uitam la peştii care îmi lunecau printre labe. Aşa cum se-ntrevăd literele pe-o tablă prost ştearsă, mi se părea că-mi amintesc. Visam.

Moşul Martii plantase în grădină, pentru noi, zmeură, agrişe, coacăze. Şi aveau câțiva meri cu mere verzi, acrişoare, parfumate. Şi el, şi Marta se aflau la a doua căsătorie. Era mai vârstnic decât Marta cu vreo douăzeci de ani, fusese însurat cu acte în regulă, dar nevastă-sa îl lăsase pentru altul, cu care a făcut un copil, ce, prin forța lucrurilor, deşi era al altui bărbat, purta numele Moşului: Ghirişan. Slab ca Ticu, bătrân, ridat şi năsos, Moşul Martii a fost dulceața copilăriei noastre. A mele, în orice caz. Mă duceam iarna la ei, să văd ce fac. El stătea la masă, pe un scaun, şi îşi peticea o cismă, ascultând Radio Budapesta. Ca orice adevărat cetățean al Imperiului Austro-Ungar, şi el,

care se născuse în 1903, deci pe vremea Imperiului, ştia foarte bine ungureşte. Avea pe masa din bucătărie un radio mare, o cutie de lemn gălbui, furniruit, luminată de două lămpi verzi, care clipoceau misterios. Moşul Martii asculta radioul, schimbând numai pe posturi în limba maghiară. Mânca tăcut, molfăind pită cu slănină afumată, de rață ori de gâscă, cu ceapă. Mă aşezam lângă el, pe un scăunaş scund, de muls, cu trei picioare. Tăceam. Ascultam cu el, deşi nu ştiam o boabă ungureşte, Radio Budapesta. Limba maghiară mi se părea de o neînchipuită dulceață. Din când în când, Moşul îmi întindea o bucățică de pâine cu slănină de rață. O luam tăcută şi o mâncam. Simțeam că mă iubeşte, cu o pasiune tăcută şi gingaşă, iar eu mă pătrundeam de aerul lui. Acum, când mi se face dor de el, nu trebuie decât să pun un post unguresc şi să închid ochii: magia limbii maghiare mă leagănă înapoi, până în amiezile acelea de iarnă, când mă lăsam hrănită din mâna lui Moşu. Voinică şi autoritară, Marta ne tulbura din când în când pacea noastră fără cuvinte, întrebându-mă ceva. Îi răspundeam precis, ea mă lăuda că vorbesc ca un advocat, şi iarăşi mă scufundam în ascultare şi-n contemplație: admiram păretarul de pânză bătut pe perete în spatele radioului şi-al mesei, un păretar colosal, colorat, cu un peisaj cu munți îndepărtați, cu o apă ce curgea înspumată prin mijlocul păretarului şi cu un cerb maro, uriaş, cu coarne cât crengile. O oroare imprimată. Atunci însă mă fascina, mi se părea că spune, frumos, o poveste.

Sus, în casa lor înaltă, cu antreu central, cu cămară şi cu două încăperi largi, Marta avea pe pereți tablouri mari, nişte reproduceri de sfinți şi, lucrul cel mai neobişnuit, câteva tablouri pe lemn. Pe nişte scuturi rotunde de lemn erau pictate naturi moarte cu păsări, o jerbă de flori... Mă uitam la ele tacticos şi tăcut, Marta nu îşi pierdea răbdarea, mă lăsa să mă uit până mă săturam, fără să mă zorească.

Pe la mijlocul anilor 1970 am vrut să le revăd, dar nu mai erau. Întrebată ce-a făcut cu ele, mi-a răspuns că nu au existat niciodată. Ani de zile m-am gândit la ele ca la o fantasmă bizară de-a mea. Dar nu demult, soră-mea mi-a povestit, din proprie inițiativă, că le-a văzut la vara noastră, la Tabita, restaurate de specialişti de la „Brukenthal", împodobindu-i casa.

Moşul Martii era un emotiv şi un sentimental, plângea când citea poezii sau povestiri din almanahurile săteşti. Povestea unui prunc pus înaintea boilor, dar pe care boii nu-l calcă, citită într-un almanah şi legată prin nu mai ştiu ce fire de Ecaterina Varga, îl făcea să plângă cu sughițuri şi să spună că boii au fost mai buni decât nemeşul ăla care-a pus copilul în pericol.

Marta şi Moşul Martei țineau la noi. Nu mai tare decât la verişorii noştri dinspre unchiul Alesandru, la Dodo şi la Deiu. Nu mai tare decât la Tabita şi la Neluțu, care erau primiți, când veneau, ca nişte prinţişori. Îmi amintesc o vacanță de vară de-a lor la Cutca, limonadele pe care Marta li le făcea cu grăbire, să îi distreze, uitând cu totul de mine, pentru care nu s-a mai găsit pahar şi lămâie. Nu i-am purtat pică, eram obişnuită să fiu în plus, cantitatea neglijabilă dintr-o adunare de oameni, iar Marta, căreia îi spuneam pe nume, era prea bună cu mine în restul timpului ca să mă supăr dintr-atâta. Ținea în stelaj o cană cu bani mărunți, din care îmi dădea de fiecare dată când plecam măcar 50 de bani, pentru bomboane ori înghețată. Când o pupam, mulțumindu-i, îmi respingea stângaci avansurile:

— Piei de-aici, Iudă! îmi zicea brutal.

Dar în fond era măgulită. Din cauza exclamației ei repetate că aş fi Iuda, pe care îl ştiam ca personaj negativ, m-am documentat, cam rănită, citind Evangheliile în întregime. Nu-mi era greu, cu atâtea *Biblii* în casă. Şi m-am

apropiat de personaj ca de cel mai ascultător şi mai supus slujitor al lui Dumnezeu, fără de care scenariul Tatălui nu s-ar fi putut împlini. Un nevinovat, care îşi mărturiseşte nevinovăția spânzurându-se. Am scris despre el, despre cum îşi pregăteşte el în noapte privirea sa de spânzurat, de victimă prin ascultare a scenariilor şi scopurilor lui Dumnezeu.

Îmi amintesc nişte sandale pe care mi le-am cumpărat cu bani dați de Marta. Iar pe clasa a şaptea, când m-am îmbolnăvit destul de serios, tot ea i-a dat lui Mica bani să îmi cumpere un palton. Mi-l amintesc şi-acuma: roşu-aprins, cu guler alb de blană sintetică. Singura problemă era că Mica, prevăzătoare, mi l-a cumpărat mare, să-mi fie bun măcar zece ani. La şcoală, când era frig în clasă, doamna Rigo, profesoara noastră de rusă, se îmbrăca în el, era pe măsura unei femei înalte, de treizeci şi ceva de ani. Oricum, era un lucru nou, care nu mai fusese purtat de nimeni înaintea mea. Poate prima mea haină nouă.

*

Nu mergeam încă la şcoală când s-a îmbolnăvit mătuşa Lucreție a lui Pojaru, nevasta lui unchiu' Iuăn, fratele lui Ticu. El era păcurarul satului, la el mergeam primăvara, când se împreunau oile. Iar copiii lui, Uănu şi Titus, erau verii noştri, chiar dacă mai rar văzuți, pentru că locuiau lăturalnic, tocmai în ulița nouă dinspre Pâglişa. Cu Titus am fost colegă de clasă, era năltuț şi tăcut ca toți Vălenii. Casa lor nouă, clădită în vinclu şi orientată spre Valea Sărății şi spre Dealul Comorii, mi-a rămas întunecoasă în amintire, iar curtea, în comparație cu a noastră, mi s-a părut tristă şi strâmtă, noroioasă, fără un fir de iarbă şi de troscoțel cum era.

Mătuşa Lucreție sta toată ziua şi se uita într-un colț de sus al camerei, vorbind cu cineva de nimeni altul văzut

decât de ea însăşi. Nu mai făcea nimic, nu gătea, nu-şi spăla copiii, nu-şi făcea lucrul în casă – toată ziua şedea pe un scaun, îmbrăcată ca de mers în sat şi cu năframa legată, şi vorbea cu nevăzutul ei vizitator din cornul de sus al casei. Unchiul Iuăn a dus-o întâi la Cluj, la spital, unde a stat internată o grămadă de vreme. S-a întors în aceeaşi stare, şi-mi amintesc o convorbire şopotită între unchiul Iuăn, necăjit, şi Ticu, la noi acasă, şi-apoi vizita noastră, în aceeaşi seară, la ei.

Ne-am dus toţi trei, Ticu, Mica şi cu mine, străbătând uliţele cu omăt bătucit şi îngheţat, s-o vedem pe bolnavă. În camera luminată de-o lampă de petrol, mătuşa şedea dreaptă pe scaun, îmbrăcată cu o rochie mierâie de diftină şi îmbroboditâ. N-a răspuns când ai mei i-au dat bineţe. Cât am stat acolo, ea nu şi-a dezlipit privirea din cornul de sus al casei. Îmi amintesc privirea nedumerită a Mamei că nu reuşeşte, cu toată vioiciunea cu care-i vorbeşte, să smulgă nicio reacţie de la cumnată-sa. Spre primăvară, unchiul Iuăn a venit la Ticu şi i-a cerut, cam încurcat, bani împrumut, să mai încerce ceva să îşi vindece nevasta. Între timp, ai mei începuseră să rostească în şoaptă, cu ferealâ de noi, numele bolii ei misterioase: pe Lucreţia o purta Dracu'. Din om în om, unchiul Iuăn a căutat un lecuitor de alt fel. L-a găsit cu puţin înainte de Sânjorz, în Zimbor, undeva prin Sălaj, şi s-a dus la el. La întoarcere, le-a povestit alor mei că omul l-a primit ca pe-o cunoştinţă veche:

— De mult trebuia să vii. Ştiu de ce ai venit, i-a spus solomonarul.

Unchiul a început să îi descrie răul ce i-a căzut pe casă, dar solomonarul nu l-a lăsat, i-a spus că ştie tot. Şi l-a trimis acasă, spunându-i:

— Du-te! În trei nopţi la rând, ţi-o scap eu. Iar în prima sâmbătă, la ceas de ojină, pune 500 de lei, în bani mici, afară, pe fereastra dinspre Pâglişa, pe pervaz. Apoi să nu

mai ai grije, că Lucreția ta o să fie bine. Eu îs mai tare ca ăla care-o legat-o, şi-o să dezleg, cu ajutorul lui Dumnezeu, ce-a făcut el.

Aşa că unchiul a umblat degrabă şi-a adunat banii de la fraţii lui, în bancnote mici. Trei nopţi la rând, flăcărui palide, mari cât palma, s-au învârtit în jurul casei lor, dansând prin aer, iar în prima sâmbătă, pe la ojină, unchiu' a pus banii pe pervazul ferestrei. Şi-a stat. El singur le-a povestit alor mei că, la ora convenită, a venit un vârtecuş de vânt, aşa, ca o vântoasă ce răscoleşte vara colbul pe uliţă, s-a apropiat de fereastră şi-a luat toţi banii, ridicându-i în văzduhul alb-albăstriu ca metalul. Şi duşi au fost. Într-un ceas, Lucreția şi-a descăţat privirile pironite de cornul casei şi s-a ridicat singură de pe scaunul ei, apucându-se de făcut mâncare, ca şi cum n-ar fi avut niciodată nimic.

Sănătoasă şi veselă a rămas cât am ştiut-o eu, episodul, pe care azi l-aş numi de psihoză, nu s-a mai repetat niciodată. Târziu, când am rugat-o pe Mica să îmi povestească ce-a fost atunci cu mătuşa, mi-a spus simplu că n-a fost beteagă defel, că-l vedea pe Dracu' într-un colţ al casei şi vorovea tătă vremea numai cu el, dar c-a scăpat-o un făcător de boscoane dintr-un sat din Sălaj, din Zimbor, parcă.

*

Mai bine de un an, de prin toamna lui 1959 şi până în toamna anului 1960, casa noastră a fost invadată, serile, de echipa de lămurire. Erau profesorii de la şcoală şi învăţătoarele din sat, împreună cu primarul şi cu preşedintele de la Gospodăria Colectivă, care se porneau, spre seară, pe la casele celor care n-au vrut să se înscrie în Colectivă, şi începeau să îi *lămurească*. Nu era încă seară, şi ei erau prezenţi. Câte cinci, şase oameni, care se invitau în

casă şi începeau să le explice lui Ticu şi lui Mica cât de bine o să le fie când o să-şi bage pământul la Colectiv.

La început, ai mei i-au primit ţinându-şi rangul, adică le-au pus mâncare şi băutură pe masă şi i-au ascultat răbdători, cum se cuvine cu oaspeţii, chiar dacă sunt nepoftiţi. Pe urmă le-au închis poarta. De frica lor, cum se însera, Mica şi Ticu mulgeau vitele, hrăneau găinile şi porcii şi închideau amândouă porţile, legându-le cu lanţul. Cinam repede la lumina focului şi ne culcam. Îi auzeam, din întunericul casei, cum trag de poartă şi strigă să le deschidem. Nu deschideam. Apoi n-au mai primit-o pe Ana, care intrase în clasa a şasea, în clasă: când se ducea, dimineaţa, la şcoală, i se spunea să se întoarcă acasă.

Nu mai rămăseseră prea mulţi pe dinafară. Numai câţiva, printre care şi-ai mei. Îmi amintesc numele unui sat, pomenit mereu de echipa de lămurire: Luna de Sus, unde, după ce toţi şi-au pus pământurile „în comun, laolaltă”, spunea unul dintre lămuritori, a început să le meargă tare bine, curg laptele şi mierea pe uliţă, îngâna în batjocură Mica.

Pe noi nu ne-au lămurit. Dar ne-au strâns cu uşa. L-au chemat pe Ticu la Gherla, la lămurire, şi s-a întors de-acolo cu capul umflat ca un bostan, îşi aminteşte Tinu. Iar eu ţin minte cum, într-o dimineaţă rece de toamnă cu brumă, trebuie să fi fost în octombrie 1960, după ce Ana şi Tinu plecaseră la şcoală, l-am văzut pe Ticu, în pantalonii lui bleumarin de doc şi cu clopul lui de paie pe cap, întorcându-se din sat. Avea faţa unui om de care nu-i bine să te-apropii. El s-a dus la Mica, lângă cătreţ, ea tocmai slobozise galiţele şi le arunca grăunţe. Cu vocea mică, pe care o foloseau amândoi când se fereau de noi, Ticu i-a spus Mamei:

— Gata. Am semnat. Era Fărcaş acolo, şi şeful de post.

Mica avea o privire îngrijorată, era clar că se întâmplase o nenorocire. Ticu a desfăcut plugul în bucăți şi l-a ascuns în fân, în podul poieții. Iar grapa, pe care mă aşeza pe mine deasupra, ca greutate, când grăpa pe Tăuşorul nostru, a dat-o la Întovărăşire, să dea şi el ceva, un „mijloc de producție".

Din primăvara următoare, au primit amândoi parte la Colectiv şi-au început să fie trimişi, dis-de-dimineață, de şeful de echipă sau de brigadier, la lucru. Îşi notau zilele cu grijă, într-un caiet de şcoală cu coperte albastre, ținut pe pervazul ferestrei, lângă medicamentele pentru ulcer ale mamei şi lângă *Biblia* lui Ticu, dar, cam de pe clasa a treia, socotelile le-am preluat eu. M-au luat de câteva ori cu ei, mai ales când aveau de lucru unde erau pământurile noastre. Mi le arătau, „Uite, ăsta e locul nostru", spuneau ei, cu glas umed.

În prima toamnă de când eram şi noi în Întovărăşire, într-o zi când amândoi erau la lucru pe hotar, a venit un brigadier, a deschis poarta cea mare, fără să ne întrebe pe mine şi pe Tinu, singurii care eram acasă, şi a descuiat şura. Şi-apoi a fost un du-te-vino de care şi căruțe care aduceau până-n poarta noastră mare saci plini cu grâu, şi mai mulți bărbați au început să ducă în spate sacii cu bucate, clădindu-i în şura noastră. Ne-au umplut şura cu sute de saci de grâu nou – şi-au plecat. L-am aşteptat înspăimântați pe Ticu, ne simțeam vinovați că n-am ştiut apăra curtea şi şura. Ticu a venit, noi ne-am repezit şi i-am spus întâmplarea înspăimântătoare la care asistaserăm în tăcere, el a deschis poarta şurii şi s-a uitat la belşugul de dinăuntru. Era negru de supărare, dar nu ne-a spus niciun cuvânt. Şi-a pus pălăria pe cap şi s-a dus. S-a întors şi mai supărat. Cred că spaima lui era mai mare decât a noastră, pentru că el ştia ce însemna bogăția asta înfricoşătoare: Gospodăria Agricolă Colectivă ne rechiziționase şura în

proprietatea ei, ca loc de depozitare. O asemenea cantitate de grâu noi nu văzuserăm niciodată, dar grâul intrase în şura noastră fără să fie Ticu de faţă, să asiste la cântărire şi să semneze de primire. Cu cât o să-l încarce când o să ridice grâul? Şi dacă o să îi pună în cârcă o cantitate mai mare, şi-o să-l bage în închisoare ca hoţ, ca sabotor? Lucruri de felul acesta şi-au şoptit Ticu şi Mica după ce-au crezut că am adormit. Ne-au interzis să ne apropiem de şură, sub ameninţarea bătăii, iar Ticu a umblat cu şapca în mână, săptămâni la rând, la toate autorităţile din sat, milogindu-se de şefi să vină să scoată grâul afară, să-l ducă unde-i e locul, la cinci minute de noi, în Măgăzânul Gospodăriei, nu-n şura lui, şi să nu-l nenorocească, că are trei copii mici de crescut, şi nu poate răspunde de averea Întovărăşirii. Până la urmă, într-o dimineaţă, când noi nu eram acasă, au venit şi-au ridicat grâul din şura noastră, iar Ticu a umplut-o pe loc cu jupi de pănuşi, să nu mai ispitească pe nimeni să vină să-şi pună bucatele la noi.

*

Nu-mi plăcea casa Mamei Bătrâne, a părinţilor lui Mica, deşi ograda era largă, şi acolo era Deiu, cu numai un an mai mic decât mine. Dar Mătuşa Dochiţă se uita prin mine ca prin sticlă. Iar Mam' Bătrână, pe care în sinea mea o numeam Sfânta Vineri, umbla, dreaptă şi tăcută, dar mereu cu buzele strânse. Numai gredinuţa de flori, cu lalele galbene şi sasău, îmi plăcea la ei, şi mărul de după poiata lor, cu mere oarzăne, care se coceau la începutul verii, albicioase şi parfumate. Mam' Bătrână le aduna şi le ascundea în sân, în laibăr, apoi ni le dădea în mână, cu o privire bucuroasă şi bună. Era frumos gestul ei, aproape coregrafic: se apropia de mine în tăcere, îşi ducea dreapta în laibărul rochiei, în apropierea inimii, apoi o scotea şi mi-o întindea cu un măr verde-alburiu în palmă. Poate de-aceea

am visat-o, la peste treizeci de ani după moartea ei, într-o noapte. Mă aflam pe un drum de livadă, sub soarele palid al amiezii de toamnă, de jur împrejur erau meri cu mere roşii, strălucitoare. M-am apropiat de un şir de lădiţe pline şi de cântar, Merele celor morţi le mănânc, fredonam eu, şi-atunci o femeie cu spatele drept, în rochie lungă, neagră cu cenuşiu, cu laibăr, o femeie mărunţică, îmbrobodită cu basma neagră, şi-a băgat mâna dreaptă în sân şi-a scos din dreptul inimii o piersică uriaşă, palid-aurie, pe care mi-a întins-o tăcută, etalând-o pe palma ei bătrână şi zbârcită, cu un gest de-a dreptul coregrafic, de zeiţă austeră şi bună. Am făcut gestul să o plătesc, piersica era bună, cam tare, femeia, în care am recunoscut-o pe Mam' Bătrână, mi-a făcut un semn tăcut că „Nu, nu trebuie", şi-a dispărut. M-am trezit fericită, ca şi cum aş fi fost în Grădina Hesperidelor şi aş fi primit, deodată cu enorma piersică alb-aurie, şi o invulnerabilitate nemuritoare şi tainică.

În copilărie îmi era drag mai ales Tica, a cărui boală avea exact vârsta mea şi care s-a bucurat când m-a văzut umblând. Umbla şi el, uriaş, cu piciorul lui de lemn şi cu partea stângă paralizată. Se ajuta de cârje. Dintr-un taciturn cum fusese, acum devenise un bâlbâit.

Cred că aveam cinci ani şi vremea trăgea înspre toamnă când mi-a intrat, cu privirea lui de câine bătut, pentru totdeauna în suflet. Era o zi de vară târzie, o lumină de miere scălda ograda lui largă, cu tei şi troscoţel, şi albea lespezile late, din piatră de carieră, pe care te urcai lin în bucătăria de vară. În amintirea mea, ziua aceea are aroma prunelor galbene pe care le mâncasem în grădina din spatele cohiei lor, în timp ce-n jur bâzâiau paşnic albine. Albinele lui, ale bunicului meu, care mai avea câţiva, puţini, stupi. Tica a încercat să urce în cohie şi a căzut. Mi-l amintesc căzut într-o rână pe scara lină de piatră şi încercând să se folosească de mâna dreaptă şi de cârje ca să

se ridice sau să se târască mai departe. Era uriaş. M-am opintit să-l ridic. Nu am putut. Îmi amintesc privirea cu care m-a privit şi sunetele nearticulate prin care încerca să-mi spună ceva. Era un munte de om şi eu eram mică. La câţiva paşi, cu nişte vase în mână, a trecut nevasta lui, Ana. Mama Bătrână. Părea că nu ne vede. Am strigat-o să ne ajute şi ea şi-a continuat, cu gura strânsă şi cu privirea îndreptată înainte, calea. Mă doare ascuţit ori de câte ori îmi amintesc această scenă a neputinţei. Şi a nepăsării. Neputinţa lui şi a mea. Umilinţa noastră comună. Ajunsese de prisos ca gândacul lui Kafka.

A murit în vara anului 1961, în 11 iunie. Grâul tocmai dăduse-n lapte, iar florile de neghină erau înflorite ciclamen. Ultima lui grijă a fost pentru recolta de bucate, îl tot întreba pe unchiul Alesandru cum s-a legat bobul la grâul de La Cruce. El nu ştia că nu mai are deloc pământ şi că se făcuse şi-n Cutca, cu forţa, Întovărăşirea.

L-au aşezat în camera dinspre drum, iar eu m-am dus de zeci de ori la el, să-l văd. Era acoperit cu fatiol, cel mai alb şi mai strălucitor lucru pe care-l văzusem vreodată. Lanul prin care Ticu, Mica şi cu mine ne-am întors de la cimitir, unde fusesem să vedem cum îi este săpată groapa, era înalt, mai înalt decât mine şi bălţat cu flori ciclamen de neghină. Am rupt câteva, cu codiţa scurtă, şi le-am strâns în pumn, în timp ce-o-ntrebam, a nu ştiu câta oară, pe Mica ce-o să se întâmple cu fatiolul, cu giulgiul de mătase brodată sub care zăcea Tica în sicriu. Deşi Mamica îmi mai spusese, eu nu puteam să accept că un obiect atât de frumos, cel mai frumos pe care îl văzusem până atunci şi pentru care intrasem des în camera mortuară, o să fie îngropat. În pământ. Împreună cu el. Înaintam în şir indian pe cărăruia din grâu, pe locul numit La Cruce. Eram chiar pe pământul lui Tica, al bunicului meu, care murise fără să ştie că acesta şi toate celelalte pământuri ale lui, pentru

care plătise bani mulți, i-au fost luate la Colectiv şi că el nu mai are nimica. De data asta, la întrebarea mea repetată, Mica mi-a poruncit aspru să tac, „Taci odată, tu!”. Am tăcut. Tac şi acuma ori de câte ori mă duc la mormântul lui, pe care Mica a plantat stânjenei galbeni. Îl salut în gând şi fără voia mea mi-l amintesc cum era el căzut la pământ în ziua aceea părelnică de vară-toamnă, când am încercat să-l ridic de pe jos şi nu am putut.

Mi-l amintesc pe unchiu’ Nelu apărând în ogradă şi îmbrățişându-se cu unchiu’ Alesandru, cu Marta şi cu Mica şi plângând toți patru. Tăceau şi lăcrimau, în picioare.

În ziua comăndării, în 14 iunie 1961, Ana era la examenul de absolvire şi a ajuns la ceremonia funerară cu întârziere de-un ceas. Îmi amintesc dimineața aceea de vară crudă şi-nmiresmată, mi-o amintesc pe Mica, subțire şi tăcută, cu privirea întoarsă spre înăuntru, netezindu-ne cu ticlazăul încins hainele. La înmormântarea lui Tica, a primului meu mort, Mamica m-a îmbrăcat într-o bluză albă cu mâneci scurte, bufante, şi pe deasupra cu o rochie albă cu bretele, un material cu un imprimeu suav, verde cu galben, cu ciupercuțe. Era scrobită şi frumoasă. Fatiolul era însă mult mai frumos.

*

Ana şi Dodo au terminat şcoala, iar unchiul Nelu i-a luat şi i-a dus la Mediaş, să dea admitere la liceu. Au intrat amândoi. Peste vară însă, Mica s-a răzgândit, cuprinsă de-o mare mânie, şi n-a mai vrut să-şi lase fata să plece.

— Ce vrei, tu, să te duci la liceu să te faci doamnă? Ți-arăt eu doamnă! o împungea Mica pe Ana, cu un venin nu se ştie din ce străfund izvorât, înghiontind-o în coaste cu pumnii strânşi. Ce, vrei să te faci doamnă şi pe mine să mă laşi cu ăştia – şi arăta spre noi, spre Tinu şi spre mine – pe

cap? Şi-u-ai tu de minune să şii! Nu te duci. Nu te las. Liceu! Asta îți trebe?

Apoi i-a dat nemăsurat de mult de lucru, să nu se poată apropia de vreo carte în timpul cât mai rămăsese până în toamnă.

În 14 septembrie, când a venit unchiul Nelu cu o dubiță să-i ia pe cei doi liceeni, Ana a rămas, în lacrimi, în ogradă. Mica şi Ticu au scos-o la hotar, la Colectiv, la cules cucuruzul şi la curățat sfeclă, nu cumva să rămână fără ocupație şi fără câştig.

Drept compensație că a rămas în sat, Mica a început s-o îmbrace ca pe-o fată de măritat, în rochii de stofă şi de păr, elegante, făcute la lelea Lidie a lui badea Niculiță, a căror fată, Leontina, era la liceu la Gherla, iar ei adunau banii să-i plătească internatul. Mica şi-a scos garderoba ei de fată, rochiile ei elegante de păr verde, de stofă negră cu striuri ori de material pepit, alb cu negru, rochia de poplin verde şi şorțurile de mătase înfloratã, şi i-a făcut Anei haine la modă, frumoase. A încurajat-o să intre în vorbă cu Ion al lui Puravu, iar când el s-a dus în armată, cu Niculae al lui Ticăla. Niculae al Ticălii venea la noi în serile de iarnă şi-o curta pe Ana cu tot ceremonialul, cu acordul părinților noştri. Cred că ei ar fi lăsat-o şi să se mărite imediat, numai s-o fixeze în Cutca.

De Crăciun, deşi ştia că-l va supăra pe Ticu, Mica o lăsa la colindat. Iar la un Sânjorz i-a îngăduit să iasă în sat, la petrecere, şi la întoarcere Ana ne-a povestit cu însuflețire ce strigă ficiorii despre fete peste sat, „Tu, Mărioara, ce te ții aşè țanțoşă, nu te vezi ce hâdă eşti, dejeaba umbli tu măreață....”, şi cum le-au udat pe câteva cu gălețile de apă, să le învețe minte cum să se poarte la joc. Primăvara, când Mica i-a dat voie să doarmă cu mine în cohia de vară, Ana întârzia mult pe-afară cu drăguțul ei, şi uneori îmi cerea să nu-i spun lui Mica cât de târziu a venit la culcare. Atunci

ne-a prins Ticu, pe toți trei, că Ana ne citeşte poveşti erotice din *O mie şi una de nopți*, o carte groasă, cu coperte albastre împodobite cu arabescuri albe, şi i-a confiscat cartea, împrumutată de la bibliotecă, şi i-a pus-o pe foc.

După doi ani de colectivistă, sătulă de Colectiv şi umilită să îşi vadă fostele colege de clasă cum se întorc în vacanțe ca liceene, în timp ce ea era tot mai mult numai o țărăncuță frumuşică, legată la cap cu năframă de păr sau cu batic de ațică, Ana i-a cerut ajutor Martei să scape din sat şi din ghearele lui Mica. De câte ori o prindea că a fost la Marta, Mica o înghesuia la întoarcere într-un colț şi-o înghiontea îndesat, cu pumnii:

— Ce, tu? Ai fost la curva de soră-mea, să te învețe? Ai fost la şcoală la Marta? Ți-arăt eu oraş! Vrei să te faci doamnă, ți-arăt eu ție!

Marta l-a lămurit pe Nelu, atotfăcătorul, şi el a venit în septembrie 1963 şi a luat-o pe Ana la Mediaş. Nu ca să facă liceul, asta, după ce ratase cu doi ani înainte, nu mai era cu putință, ci să intre ucenică la o frizerie. Mica s-a împotrivit din nou, dar n-a mai avut spor, a trebuit să-şi lase fata să plece. În curtea joasă a Martei, unde a fost ceremonia de plecare, Ticu, în picioare lângă fântână, i-a spus Anei, cu lacrimile curgându-i şiroaie pe obrazul slab:

— Acuma ne împrăştiem în toate părțile, şi cine ştie dacă ne-om mai vedea şi întâlni toți vreodată!

Un fel de a gândi pe care eu nu i-l cunosc şi-o față pe care mi-e greu să mi-o închipui. Cu ea vorbea, se vede, mai uşor decât cu mine.

*

În capul meu, cel care i-a interzis Anei să se ducă la liceu a fost Ticu. Toată copilăria am întrebat-o, temătoare, pe Mica, cum să-l fac pe Ticu să mă lase să mă duc mai departe la şcoală. Şi niciodată, dar niciodată, Mica nu mi-a

mărturisit adevărul, că nu Ticu, ci ea a fost piedica din calea Anei. Iar când sora mea mi-a spus, într-o zi, că altul ar fi fost destinul ei dacă Mica, da, Mica, n-ar fi împiedicat-o să facă liceul, eu n-am înțeles. A trebuit să îmi repete de mai multe ori adevărul, până am reuşit să-l pricep şi să-l pot ține minte, atât era de străin de tot ce crezusem şi de tot ce mă lăsase Mica, în mod mincinos, să cred.

Ana mai era acasă când eu am început şcoala. Mica mi-a cumpărat nu un ghiozdan, ci o geantă de muşama, verde, şi, după năravul ei, o uniformă prea mare, să îmi fie bună măcar până într-a patra. O aveam învățătoare pe doamna Runcu, aceeaşi cu care făcuse şi Ana primele patru clase, o femeie frumoasă şi blândă, cu un păr buclat aureolându-i auriu fața luminoasă. Ea şi domnul Runcu, profesorul de matematică, stăteau în sat, la bloc. Era minunată, datorită ei mi-a plăcut la şcoală. Învățam cititul şi socotitul, iar la ora de lectură doamna învățătoare ne punea diafilme cu poveşti frumoase, *Tinerețe fără bătrânețe şi viață fără de moarte*, ori ne citea. Aşa am văzut şi eu povestea fiului de împărat care nu vrea să se nască înainte ca tatăl lui, Împăratul, să îi făgăduiască tinerețe fără bătrânețe şi viață fără de moarte, şi-am aflat că dacă fugi după un iepure, mori. Şi-apoi am plâns în felul meu, pe-nfundate şi pe tăcute, cu lacrimile pe obraji şi mânurile la spate, pentru că aşa ne pusese tovarăşa învățătoare să stăm, ca să avem spatele drept, când am văzut că pe fiecare Făt-Frumos îl aşteaptă în pivnița casei, ascunsă într-un tron hârbuit, Moartea lui. Tot la o oră de lectură ne-a citit tovarăşa învățătoare povestea căprioarei care stă pe muşchiul gros, ca o blană a pământului, lângă puiul ei, pentru care se lasă omorâtă. Şi am plâns şi atunci pe tăcute, nu mai era întuneric, ca la diafilm, şi ceilalți copii, nu numai băieții, au râs de mine în hohote şi m-au arătat cu degetele, Ni!, asta se cântă la o poveste! Stăteam țeapănă, cu spatele lipit de

spătarul băncii, îmbrăcată în sfetăraşul meu de lână vişinie, şi mi-era grozav de greu auzindu-i cum mă batjocoresc ei cu voce tare, până când tovarăşa învățătoare mi-a spus să îmi scot batista şi să îmi şterg fața, iar apoi s-a întors spre ei şi le-a spus că „Unii copii sunt mai sensibili pentru că au mai multă imaginație, şi-atunci plâng". Asta este, mi-am spus eu, nemângâiată totuşi că tovarăşa o să mă spună lui Mica, şi ea o să mă certe c-o fac din nou de ruşine, am imaginație, când plâng înseamnă că am imaginație.

Pe la jumătatea clasei întâi, într-o pauză mare, m-a chemat la ea doamna învățătoare, m-a arătat unei profesoare, doamna Maria Chiorean, o doamnă blondă şi parfumată şi frumoasă, toți profesorii erau frumoşi, aveau haine frumoase şi miroseau aşa de frumos, îi inspiram adânc, ca pe-un buchet de viorele culese primăvara din parc, şi doamna blondă m-a dus într-o încăpere îngustă de la parter, cu ferestrele înspre Hagău, vedeam pe fereastră cele două drumuri care taie dealul şi urcă de la moară spre sat, unul de oameni şi de săniuțe, celălalt de care şi de căruțe, vedeam teii şi castanii de lângă fostele terenuri de tenis, acum pierite. În încăperea îngustă şi lungă erau cărți. Numai cărți. Doamna profesoară mi-a scos dintr-un raft o carte cu poze, mare cât geanta mea de şcoală, şi mi-a dat-o s-o citesc acasă: George Coşbuc, *Nunta în codru*. Aşa mi-am început cariera de cititor de cărți împrumutate de la bibliotecă. De la orice bibliotecă. Curând, mi-am făcut fişă de împrumut nu numai la biblioteca şcolii, ci şi la aceea din sat.

În vacanțe, mă duceam în prima zi, cu noaptea-n cap, la biblioteca sătească, aşteptam cu o răbdare de piatră să apară doamna bibliotecară, venea cu cel puțin două ore întârziere, ea era nevasta primarului, a domnului Baciu, nu avea niciodată clienți, n-avea de ce să se grăbească, mai ales iarna, când biblioteca nu era deloc încălzită. O aşteptam să

apară totuşi, somnoroasă şi nervoasă, după o vreme o anunța cineva că este acolo un copil care-o aşteaptă în drum, şi ea se ivea, vizibil deranjată, aştepta să îmi aleg un vraf mare de cărți şi mi le dădea pe toate acasă, cu speranța că n-o s-o mai deranjez prea curând. Se înşela. Citeam oricât. Îmi alegeam cărțile după titlu, *Castelul*, de exemplu, apoi le consumam ca pe o hrană obligatorie. Şi dacă nu înțelegeam nimic dintr-o carte, eu tot o citeam până la capăt. Mă păcăleam destul de des, dar nu mă opream, aşa am pățit şi cu o carte pe care mi-o făcuse cadou soră-mea în vara anului 1968, când am terminat clasa a şasea: Liviu Rusu, *Eschil, Sofocle, Euripide*, nu mi-a plăcut, dar am citit-o cu încăpățânare până la ultima filă. La şcoală mă păcăleam mai puțin, acolo puteam scotoci îndelung prin rafturi, biblioteca se mutase la etaj, treceam prin cancelaria uriaşă, intram în bibliotecă, mă oglindeam în marea oglindă venețiană, prinsă în perete, era o rămăşiță din obiectele vechi ale Castelului, priveam al doilea obiect vechi, un scrin înalt, de lemn galben, şi în sfârşit ajungeam la rafturile ticsite cu volume uzate, din care puteam alege orice, după imaginația inimii mele de cititoare.

Nu înțelegeam toate cuvintele din cărți, mi le scoteam într-un vocabular, iar la şcoală o întrebam pe doamna învățătoare sau pe profesori ce înseamnă cutare sau cutare cuvânt. Îmi amintesc un cuvânt cu care mi-am înnebunit profesoara de română dintr-a cincea. Îl întâlnisem într-un roman citit la Mediaş, prima carte din „Colecția celor 15 lei" care mi-a căzut în mână. Văd scena, n-o pot uita, aşa a fost de dureroasă şi de confuză: am ieşit din aripa secundară a clădirii şi am urmărit-o pe doamna Voia prin curte, întrebând-o cuvânt după cuvânt, mai aveam unul, profesoara tocmai se pregătea să intre în clădire, era cu un picior pe scară, la intrarea principală, când eu, cu vocabularul meu în mână şi cu creionul pregătit să îmi

notez pe loc sensul, i-am cerut: „Bordel?”. Drept răspuns, ea şi-a dus arătătorul de la mâna dreaptă la obraz, avea unghiile roşii, şi l-a bătut de două ori de obrazul ei, făcând semnul acela, „Nu ți-e ruşine! Să-ți fie ruşine!”.

Doamna Runcu mi-a spus că există nişte cărți mari, în care scrie ce înseamnă fiecare cuvânt, se numesc „dicționare”. Am început să visez un dicționar al meu. Într-un târziu, când am ajuns la liceu, mi l-am cumpărat în loc de cantina pe-o lună. Ce pudoare la profesoara mea, la doamna Ioana Voia, mi-am spus, descoperind în sfârşit înțelesul „bordelului”, păi nu e plină *Biblia* de curve şi de prostituate, a curvi şi a preacurvi sunt verbe frecvente în *Sfânta Scriptură*, ce e de ruşine aici?

*

Într-adevăr, doamna învățătoare m-a spus Mamei că plâng – nu când mă bate careva, ci la „lecturi”. Şi că stau singură lângă acățul cel mare, se pare că nu ştiu să mă joc. „E un copil sensibil”, i-a spus doamna învățătoare lui Mica. Măgulită de discuția cu doamna Runcu şi poate crezând că a dat naştere unui specimen rar, Mama, căreia îi plăcea la nebunie să facă impresie bună şi să fie luată în seamă, a început să aştepte de la mine note numai de 10 şi, în calitate de „sensibilul” familiei, m-a mustrat ori de câte ori am venit acasă cu o notă mai mică. Nu s-a întâmplat prea des, dar s-a întâmplat. După un an de şcoală, ştiam alfabetul, socotelile elementare şi o limbă străină: limba română literară, destul de îndepărtată de dialectul de câmpie al părinților mei. N-aveam voie să vorbesc în limba asta decât la şcoală. Altfel, luând-o drept un răsfăț de-al meu şi un afront adus ei, Mica mă aducea la realitate:

— Nu te mai întrece!

Mult mai târziu, când mi-a vorbit în batjocură despre cineva care exagera pronunția literară, i-am reproşat pe

îndelete, cu cruzime, felul cum mi-a reprimat în copilărie vorbirea corectă. N-a dat niciun fel de explicaţii. Mie, acum, îmi pare rău că i-am spus. Cred că era înspăimântată că atât de multe gesturi de-ale ei, unele bine intenţionate, altele răutate pură, i s-au întors peste ani înapoi. Şi mai cred că toată energia ei, de când s-a măritat şi până la moartea lui Ticu, adică vreme de douăzeci şi opt de ani, s-a cheltuit pe Taticu, pe efortul de-a-l suporta şi de-a se apăra de suflul armaghedonic al iehovismului lui.

Niciodată n-a fost el un om al petrecerilor. Şi, chiar dacă nici Mica nu era, nu le-ar fi stricat o viaţă ceva mai veselă. Până în 1954 mai primeau şi ei oameni, se mai duceau ba la biserică, ba la un botez sau la o nuntă, mai făceau câte-un „ospăţ” între neamuri şi prieteni. După ce Ticu s-a pocăit, vieţile lor s-au separat. El se ducea, săptămânal, la „adunare” în sat, iar din când în când în altă localitate. Mai mergea şi la câte-un târg sau la Cluj. Călătorea, cum s-ar zice. Mica, în schimb, a devenit prizonieră în casa proprie: nu mai existau petreceri, nu se putea duce nicăieri, nici măcar la biserică, pentru că ar fi însemnat să îi aducă bărbatului ei un afront public. Ei îi rămăsese să se ducă la lucru şi să ne crească pe noi. Iar din când în când, să facă câte-un drum până la maică-sa sau până la soră-sa. Nu era mare lucru. N-aveam radio, socotit de Ticu unealta Satanei. Iar să citească vreun roman în faţa lui Ticu n-am văzut-o niciodată. În faţa lui, trebuia să fie şi ea „ocupată”, să arate că munceşte. Ca noi în faţa ei.

Dacă o prindeam binedispusă, o păcăleam povestindu-i, cu multe detalii, cartea pe care o citeam eu. Uneori, când torcea sau când ţesea, îi citeam cu voce tare. Mi-o amintesc într-o iarnă, ţesând la războiul ei de ţesut, unul comandat anume pentru ea, mai scurt decât cele obişnuite. Mă văd şi pe mine făcându-i ţevile la sucală, apoi citindu-i *Mara*, cartea ei preferată. Era frumos. Asta, în zilele ei bune.

Câteodată însă îşi dădea seama că o manipulez şi că, sub pretextul că îi fac ei o plăcere, de fapt îmi văd de ale mele. Atunci îmi întindea o cursă şi mă prindea. Îmi amintesc o vară în care mi-a dat lână de scărmănat, în vreme ce ea meliţa cânepa. M-am aşezat confortabil pe patul din cohie şi am scărmănat un pic, o grămăjoară pufoasă şi albă, aşa, cât să acopere o carte. Apoi m-am pus pe citit, cu urechea îndreptată spre ritmul meliţei din grădină. La un moment dat, am uitat să mai pândesc meliţa şi m-am pomenit cu Mica lângă mine: mi-a smuls cartea, s-a uitat la ea, un roman, bineînţeles. L-a rupt în bucăţi sub ochii mei şi l-a băgat pe gura cuptorului, să aprindă focul cu el. Mie mi-a tras o bătaie.

De bine ce-i mergea în viaţă, se înrăise, îşi pierduse frumoasele ei maniere de ţărancă şcolită de măicuţe şi drăcuia ori trăsnea cât ţinea ziua.

— Trăzni-te-ar Dumnezău să te trăsnească! rostea ea sfidător, cu mâinile în şolduri şi capul înălţat semeţ înspre zare.

O auzeam aşa de des trimiţând la dracu' şi trăsnind, încât aceste vorbe, pe care nouă ni le interzicea totuşi, îmi păreau la fel de nevinovate ca „Bună zua", „Zua bună".

Nu ştiu ce-a ţinut-o în picioare, neclintită, când toţi în jur, de la părinţi şi fraţi la bărbat, cumnaţi şi cuscri, s-au pocăit, fremătând în aşteptarea Nimicirii. Până la urmă, ea, în îndărătnicia ei, a fost o insulă, o singularitate absolută într-o mare tălăzuitoare de fraţi de Legământ care cântau, cu gurile rotunjite de voluptate, cântări despre Iehova al oştirilor şi al nimicirii ori despre uriciunea pustiirii. Nu greco-catolicismul a salvat-o pe Mica. Din respect pentru bărbatul ei, ea nu şi-a mai permis să meargă la biserică şi n-a ţinut, cu excepţia Crăciunului şi Paştelor, nicio sărbătoare religioasă, deşi le cunoştea pe de rost pe toate. Se mulţumea să le ţină pe ascuns. Altceva a salvat-o, nu

ştiu ce, o tărie misterioasă, pe care a avut-o în ciuda labilității ei sufleteşti, în ciuda sufletului ei larg ca o voce de cântăreață wagneriană. Poate capacitatea pe care nu mulți o au de-a trăi într-o mare singurătate lăuntrică. Ca şi cum ar fi făcut parte dintr-o spiță severă, de femei aprige şi ingenioase în dragoste atâta vreme cât, iubind, li se răspunde cu o iubire mai mare, dar care n-au de fapt sorți de-a-şi avea pe lumea asta perechea, Mica trăia cu inima împietrită într-o singurătate cenuşie şi groasă ca banchiza polară. Şi, cum femeile care iubesc şi vor să fie iubite de unul anume, la care n-au însă cum să ajungă, n-au de ce să vrea ca spița lor aspră şi fără noroc să se perpetueze, Mica părea doritoare să fie temelia unei dinastii de femei şi mai însingurate ca ea, cu care în două, trei generații s-ar putea stinge şi neamul, şi lumea.

Într-un anumit fel, ea, de care era plină casa şi curtea şi care ne umplea viața cu stările ei, era absentă. Nu ne răsfăța. Nu inventa nimic pentru noi. Ne purta de grijă fără niciun fel de grijă, ca să zic aşa, ca şi cum şi-ar fi făcut datoria la minimum, ca şi cum şi-ar fi propus să fie ireproşabilă, în vreme ce atenția ei interioară ar fi fost de fapt îndreptată spre altceva, de noi neştiut. Mi-amintesc când m-a lăsat, o singură dată în opt ani, să mă duc la ziua de naştere a unei colege de clasă. M-am întors de acolo înveselită şi i-am povestit cum am fost primiți, ce mâncăruri misterioase am mâncat, printre care şi un amestec de morcovi, mazăre, castraveți murați, toate într-o pastă galbenă.

— Maioneză, a pufnit Mica, disprețuitoare, salată boeuf cu maioneză, no!

— Fă şi dumneata, am scâncit timid, nu atât de poftă, cât dintr-un fel de ciudă că îşi permitea atât de des să mă pună, pe mine, față de alți copii, în situații de inferioritate prin neştiință, şi asta cu privire la nişte lucruri oarecare.

La fel îi cerusem, insistentă până la pisălogeală, să facă un fel de mâncare despre care citisem într-o carte şi la care mă înnebunea imposibilitatea naturală ca aşa ceva să existe: lapte-de-pasăre. Susţinea că e uşor de făcut şi că ştie să-l facă. A durat măcar şase luni până când, într-o duminică, s-a-ndurat în sfârşit să îl facă.

Avea într-adevăr mult de lucru, mergea la hotar cu Ticu, ţinea casa, nu uşoară, cu bivoliţă, porci, oi, torcea, ţesea, croşeta, făcea mâncare, adesea bolea. Şi ne creştea, cu sufletul în altă parte, neamintindu-şi decât arareori să ne facă şi bucurii. După ce ne ameţise povestindu-ne despre copilăria ei veselă, tot ea nu ne lăsa să facem nimic din ceea ce ea însăşi făcuse în copilăria ei plină de jocuri şi de voie bună. Noi stăteam sub răspunderi şi griji, iar ea ne controla cu un soi de vrăşmăşie difuză, ca şi cum i-am fi greşit cu ceva tot timpul.

Aşa cum era, noi o iubeam cu toată iubirea noastră. Din când în când, când avea ea chef, era duioasă şi bună. Îmi amintesc un amurg de vară albastru, ceţos, şi Mica strigându-mă în grădina de pomi, lângă alun. M-am apropiat. Avea în palmă un brotăcel verde cu guşa gălbuie, pulsând rapid.

— Uite! mi-a şoptit, şi vocea ei era de o nesfârşită dulceaţă, pentru care am iubit-o fierbinte.

Mi-o amintesc iarna, când era gerul mai mare, chemându-ne cu glas tainic să ne arate nişte păsăruici albastre cu guşă galbenă, refugiate de frig în sat, pe lângă casele oamenilor. Nu le ştia numele. Le întâmpina cu duioşie, poate pentru că veneau de departe, de-atâta de departe cum ea nu fusese niciodată şi nici n-avea vreodată s-ajungă, şi presăra pentru ele firimituri de pâine şi boabe de grâu pe pervazul tărnaţului, să le hrănească, în timp ce noi le pândeam din casă, de după perdeluţe, cu inima muiată de grijă pentru soarta lor.

Într-o primăvară târzie, întorcându-se de la săpat cucuruzul de Pe Dos, unde era şi-un loc de-al nostru, mi-a adus în dar o creangă de cireş cât braţul, cu cinci cireşe aproape coapte. Era superbă. O rupsese din livada Colectivului. În toată Cutca erau numai trei cireşi, iar acuma rodeau, pentru prima şi poate pentru ultima oară, cireşii plantaţi în Râtul Sărăţii, în livada Ceapeului. De frică să n-o vadă careva c-a făcut o asemenea crimă, cum era să rupi o creangă de pom, şi, pe deasupra, dintr-unul care nu era al nostru, ci-al Colectivului, Mica îmi adusese crenguţa ascunsă-ntre haine. A pus-o într-o vază, cu apă, pe masă, apoi m-a chemat să mi-o arate. Cireşele erau roşii ca muşcatele Mamei şi străluceau vesel între frunzele suculente, nu le-am mâncat, creanga cu cireşe era un obiect de privit, nu de mâncat, de consumat cu ochii, nu cu gura, era frumuseţea însăşi, adusă printr-un truc în casa noastră şi pusă la vedere, drept în mijlocul mesei.

Din când în când, Mica ne făcea, în felul ei poruncitor, şi câte-o bucurie ciudată şi-amară, pe de lături de ceea ce râvneam noi. M-am rugat într-un an de ea să îmi facă, de Paşti, când se făcea oricum un rând nou de haine pentru fiecare, o rochie roşie. Mi-a făcut una mov. Movul era culoarea ei preferată.

*

Avea un fel al ei de a ne trimite la şcoală. Mie îmi plăcea la şcoală. Mă îmbolnăveam însă des, răceam, făcând de fiecare dată câte-o bronşită îngrozitoare, cu o durere mare în piept şi-o voce hârâită. Ea mă împacheta ca întotdeauna şi mă trimitea la ore, mucoasă şi cu fierbinţeală. Îmi amintesc o iarnă când, răcită fiind, am ieşit noaptea desculţă afară. Urmele paşilor mei desculţi au rămas întipărite în zăpadă, iar dimineaţa Mica m-a sfădit că nu m-am încălţat şi că am făcut pipi prea aproape de casă, de-a avut de lucru după

mine, să arunce apă, să-mi ascundă urmele. Apoi m-a mânat la şcoală, bolnavă şi răguşită cum eram. Abia la sfatul doamnei învăţătoare, care a venit să-i spună, blând, că sunt cam răguşită, Mica mi-a făcut un şodou să mă vindece şi m-a pus să fac inhalaţii cu muşeţel.

Era rău când mă îmbolnăveam, mă simţeam la fel de vinovată ca atunci când fura uliul un pui de găină. În prima fază, Ticu îmi recomanda tratamentul: pită prăjită frecată cu ai şi ceai de chimin. Acum ştiu că leacul lui avea o noimă, că usturoiul are proprietăţi antibiotice, deşi pe pielea mea nu şi le-a dovedit niciodată. Noaptea, când îl trezeam pentru că tuşeam tare, venea partea a doua a terapiei:

— Întoarce-te pe-o parte, să nu mai tuşeşti aşè! mormăia el.

Mă întorceam şi, ce era să fac, tuşeam mai departe, cu conştiinţa încărcată că nu-i las să doarmă. Atunci intra în acţiune Mica:

— Unde-ai răcit aşè? De ce n-ai avut grije? Tătă vremea eşti beteagă! bodogănea ea dimineaţa, când îmi punea ceaiul în faţă: Na! Be-l!

După care mă trimitea la şcoală.

Fiecare boală pe care am făcut-o a fost o vină grea. Când simţeam primele semne, nici nu ştiam de ce să mă tem mai tare, de durerile care vor veni sau de Mica. Odată, cred că eram pe clasa a doua, m-a apucat sâmbăta o durere mare de cap. Mica m-a învinovăţit că, anume ca să nu merg cu ei la hotar, unde ar fi trebuit să stau înaintea bivolilor câtă vreme încarcă ei carul cu pănuşi, mă prefac. M-a lăsat totuşi acasă, nu înainte de a-mi spune ce am de făcut. Mi-era rău. Şi am avut ghinionul că purceii cei noi au scăpat din ocolul lor, iar eu a trebuit să îi prind şi să-i bag înapoi în îngrăditură. La sfârşit eram asudată, lumea se învârtea cu mine, vedeam dublu, triplu. Am vărsat în cohia de vară, mult, apoi am adormit sau am leşinat, nu-mi dau bine

seama ce-a fost, pe jos, în propria mea vărsătură. Aşa m-a găsit Mica. Nu m-a sfădit. Cu voce mică, i-am reproşat:

— N-ai vrut să mă crezi când ți-am spus că mă doare capu'!

— No taci amu, mi-a răspuns ea molcom, taci şi dormi, să te faci bine, să poți mere luni la şcoală!

Nu pot uita un Paşte ploios, de prin 1967, cred. O aşteptasem pe Ana, într-una din acele sfâşietoare aşteptări zadarnice care mi-au umplut viața, căci ea n-a venit. Atmosfera în casă era ca la noi de Paşti: de catastrofă. Şi, pe toată amărăciunea asta, Tinu a mâncat, făcută de el însuşi, o ratotă măreață, din zece ouă. Pesemne că pusese pariu cu cineva câte ouă poate el să mănânce la o singură masă. I s-a făcut rău, s-a înroşit la față şi-a început să asude. Şedea, mi-l amintesc şi-acuma, pe butucul de lemn de lângă cohie, violaceu la față şi transpirând în şiroaie, în timp ce deasupra lui bătea o ploaie măruntă, rece. Mă învârteam speriată şi tăcută în jurul lui. Îi era rău, foarte rău, şi mie îmi era frică. Mica i-a aruncat, mânioasă:

— Dacă ai băgat atâta în tine!

Nu i-a făcut nici măcar un ceai. Şi nu i-a trecut prin minte să cheme asistenta medicală din sat sau să telefoneze după doctor ori după salvare.

La fel a fost şi într-o iarnă grea, când Tinu, trimis de Ticu la Mera cu treburi, nu s-a mai întors acasă. Se făcuse seară, apoi noapte, şi Tinu, nicăieri. Între Mera şi Cutca distanța e mare dacă o faci pe jos şi iarna umblă lupii. Cel mai simplu ar fi fost ca Ticu să meargă înaintea lui, să îl întâmpine sau să îl caute. Dacă s-ar fi pierdut o bivoliță, aşa ar fi făcut. Nu ştiu de ce nu s-a mişcat din loc să îşi caute copilul, poate Mica nu l-a lăsat. Ne-am culcat. Iar târziu în noapte a apărut, în sfârşit, Tinu, înghețat şi bolnav. Mica, ce îl aşteptase clocotind, dar fără să mişte un deget pentru a-şi recupera unicul băiat, s-a sfădit cu el. Nu i-a făcut nici

măcar un ceai, să se încălzească. A doua zi, capul lui Tinu se lipise de pernă de la puroiul copt, galben, care îi curgea dintr-o ureche. Cred că avea dureri îngrozitoare şi febră mare, dar, de frica lui Mica, tăcea. Ea n-a anunţat medicul, n-a adus asistenta medicală, l-a îngrijit singură, cum s-a priceput, într-o vrăşmăşie şi iritare ce mă făceau să umblu în vârful degetelor şi îmi tăiau curajul să stau lângă el, să-i ţin de spaimă şi de urât. Era teribilă, Mama noastră, care ne făcea să simţim că ea este cea mai importantă persoană din lume, iar noi, cei mai răi copii de pe pământ.

Îmi amintesc şi de bolile ei, de migrenele ei dese, pe care i le-am moştenit întru totul: o durea aşa de tare o jumătate de cap, încât se culca unde apuca, în casă sau în bucătărie, acoperită până peste cap, iar noi umblam în vârful degetelor, neputincioşi şi înfricoşaţi. Ce mult am fi vrut să-i treacă! Cel mai des o durea însă stomacul. Ţinea regim, dar degeaba. Într-un an a făcut răni mari în stomac, paloarea o făcea aproape transparentă. Umbla zilnic la tratament, la dispensar, doctorul nostru, Grecu', cum îi zicea tot satul, căci era comunist grec refugiat în România, îi făcea în fiecare dimineaţă injecţii cu fier, pentru anemia de după melenă, şi calciu, care, spunea Mica, îi dădea o căldură mare în cap. Umblam prin curte tăcuţi, să n-o supărăm, să nu sufere şi din cauza noastră. Şi Ticu se plângea de stomac, dar nu s-a dus niciodată la doctor, el se trata singur, cu bicarbonat şi ulcerotrat.

— Ce avea Ticu la stomac, am întrebat-o odată pe Mama, că dumneata aveai ulcer, asta ştiu.

— Mânca prea mult, mi-a răspuns ea sec. Băga în el până nu mai putè, şi-atunci îl durea stomacu'. Da' tu ce crezi, pangastrinul şi ulcerotratul erau apă de ploaie. Şi scobutilul, la fel. Mie nu mi-au folosit la nimic. Eu aveam răni.

N-aş crede că avea dreptate în privinţa lui Ticu, era el mai sănătos decât ea, dar asta nu însemna că durerile lui au fost chiar închipuite. El se plângea şi de reumatism, diagnosticat de el însuşi, după cum îi înţepeneau articulaţiile şi muşchii. Mergea vara la mărătoare pe Pârâul Sărăţii, sus înspre Pădurea Ciorii, şi se împacheta în nămolul sărat. „Iar mă doare cânele de reumatism!" se văieta el nimănui, frecându-se cu mâna pe umeri şi pe omoplaţi. O dată pe an venea cineva şi îi punea ventuze, iar el stătea câteva ore culcat pe burtă, cu spatele plin de păhăruţele alea care îl sugeau şi îi umflau carnea. Bombănindu-l pe la spate, ca bolnav închipuit cum îl socotea, Mica îl lăsa să facă ce vrea, fără nicio împotrivire.

Pentru ea şi în comparaţie cu ea, toţi eram atunci nişte bolnavi închipuiţi. Dura ceva vreme până când observa şi ea că suntem câteodată şi noi într-adevăr betegi. Atunci, de gura lumii, făcea şi ea ceva.

Mi-amintesc şi o gripă serioasă de-a ei. Primise ca tratament de la dispensar, printre alte medicamente, codenal pentru tuse. Noaptea, după ce toţi am adormit, Mica s-a sculat şi-a aprins lampa. Şi ne-a întrebat pe toţi, pe rând, cu glas străin şi înfricoşat:

— Ce faceţi? Dormiţi? Toţi dormiţi? De ce dormiţi? Nu sunteţi niciunul fără somn, să vorovim? Că mi-e urât, sufletul meu e cuprins de un urât de moarte!

M-am trezit şi eu în culcuşul meu de pe conopei şi-am auzit-o, apoi n-am mai putut veghea, am adormit la loc, cu pleoapele îngreunate de somn, în ciuda lămpii aprinse. A doua zi, Mica avea să povestească, uimită şi încă înspăimântată, urâtul care a sugrumat-o din toiul nopţii până să se crape de ziuă:

— Aşè urât nu mi-o fost niciodată, m-o mâncat un urât... În crucea nopţii! Şi toţi dormeaţi şi vă hodineaţi, niciunul n-aţi fost în stare să fiţi cu mine! Şi noaptea a fost

aşè de lungă... povestea ea, încă înspăimântată, dar prefăcându-se că râde de întâmplare şi încercând să-şi ascundă spaima sub un zâmbet tremurat, îndoielnic.

Şi nici peste patruzeci de ani n-a uitat experiența aceea pustiitoare, a urâtului şi a singurătății fără de leac, pe care a pus-o mai ales pe seama codenalului, medicament pe care de-atunci l-a socotit, alături de paduden, de la care o durea stomacul, printre cele mai rele din lume. Nici eu n-am putut uita cât de singură s-a simțit şi a fost ea atunci, când avea mai mare nevoie să fim cu ea şi să-i spunem careva dintre noi o vorbă de liniştire.

*

Eram elevă de liceu când, citind ciclul Halippilor, am tresărit nu numai la guşa albă a Lenorei, ci şi la un mărunțiş pe care nu-mi amintesc să-l fi găsit vreodată exploatat în vreo exegeză: şi anume, am tresărit la pantofii lui Nory, care-i încalță aşa de bine piciorul... Chiar dacă m-a nedumerit că umbla iarna în pantofi de lac – şi, recunosc, n-am dezlegat misterul decât în 1991, la prima mea ieşire în Occident, când am văzut, la început de iarnă, toate belgienele din Leuven încălțate în minunați pantofi cu toc jos, în timp ce noi, româncele, purtam mătăhăloasele noastre cisme negre –, am priceput instantaneu ce înseamnă o încălțăminte elegantă.

Pentru că eu n-am avut-o. Iarna purtam bocancii butucănoşi, cu talpă groasă, de nu ştiu câte ori pingelită, ai fratelui meu. Cum îi rămâneau mici, cum treceau în folosința mea. Erau cu patru, cinci numere mai mari, aşa că lunecam şi-n interiorul lor, şi pe zăpada înghețată a uliței. Bocancii lui peticiți şi răsuciți, cu capse de metal – ruşinea iernilor mele. Aş fi vrut şi eu ghetuțe frumoase, cum aveau câteva dintre colegele mele ai căror tați erau muncitori navetişti la Cluj. Ticu nu naveta şi nu avea salariu, nu se-

ndura să se despartă de pământul Cutcii şi de orizontul lui pustiit, noi n-aveam bani, iar eu purtam bocancii lui Tinu, contorsionaţi ca nişte animale prost împăiate.

Am avut în schimb o pereche de sandale frumoase, 48 de lei, cadoul Martei, pentru cine ştie ce chestie drăguţă i-oi fi spus. La început m-au tăiat la degetul mare, dar cu timpul s-au lăsat... De fapt, vara umblam desculţă, iar Tinu, la fel. Atunci ne purtam şi ne arătam fiecare propriile noastre picioare, iar furia mea că sunt obligată să-i port încălţările se pierdea. Acum râdem amândoi ca proştii de bocancii aceia, cum râdem şi de ziua când, lăsată în grija lui, m-a convins să sărut motanul negru, pe numele lui Ionel, pe bot: „Pupă-l, dragă, că-i frumos!”. Şi l-am pupat. Poate din aprilie, poate din mai, când şi alţi copii de pe uliţă începeau să lipăie desculţi pe pământul răcoros şi abia zbicit al cărărilor, ceream şi noi voie Mamei să ne descălţăm. Tălpile mele îşi amintesc şi acum senzaţiile pe care le-au încercat pe pământul bătătorit al curţii, pe iarbă, pe troscoţel, pe uliţă ori pe miriştile triste de august, pe arătura de primăvară şi pe aceea de septembrie. Îmi amintesc roua de dimineaţă udându-mi glesnele şi prundişul cald de pe malul Someşului, pe care călcam precaut. Fiecare bucată de loc pe care am păşit s-a imprimat senzual în tălpile mele şi-n degetele mele de la picioare, cu temperatura, asprimea şi consistenţa ei. Chiar şi zăpada, pentru că într-o noapte de iarnă cu febră, rătăcită în labirinturile părelnice ale fierbinţelii, am umblat pe zăpadă desculţă. Senzaţia cea mai vie mi-a lăsat-o însă pe tălpi şi pe piele grâul din lădoiul de grâu, în care mă cobora tata desculţă, să pun frunze de nuc şi de pelin, să nu se facă gărgăriţe. *Mirabila sămânţă* a lui Blaga îmi aduce întotdeauna în minte şura de acasă şi uriaşul lădoi pentru bucate, la buza căruia ne urcam cu scara, în interiorul căruia era întuneric şi mirosea ca la moară. Când mă scotea afară din lădoi, Ticu trebuia să mă

tragă de braţe, ca oamenii când mă scoteau din morminte: aproape că mă îmbrăţişa.

Ca să ne lase să umblăm desculţi, Mica întâi cerceta răceala pământului, apoi ne povestea despre cismuliţele ei negre de box, cu tureacul tare, făcute la comandă, la şuşterul Elecheş Ţala, din sat. Cele de duminica erau însă lucrate la Cluj şi aveau blacheuri la tocuri, astfel încât pasul ei suna ca o defilare militară. M-am amuzat extraordinar când, citind viaţa reginei Maria, am aflat că mama ei, fiica ţarului Alexandru al II-lea, şi-a comandat toată viaţa ghetele în Rusia natală, la Petersburg, şi că avea acelaşi calapod pentru stângul şi dreptul. Asta da, mi-am spus mirată, asta este o performanţă de ţinut minte, la fel ca năravul chinezesc al picioarelor mici, înfăşate şi atrofiate, din vremurile imperiale. Şi gândul mă ducea la mama şi la cismele ei făcute la comandă, şi-apoi la toate prinţesele de basm, pedepsite, ca-n *Povestea porcului*, să poarte opinci de fier, şi la condurii lor de sticlă... Cum poate cineva să umble în pantofiori de cleştar? sau de aur? mă întrebam stupefiată în duminicile de vară în care-i citeam pe Fraţii Grimm, întinsă în iarba caldă de sub peri. Pentru că eu, dacă aş fi fost prinţesă, mi-aş fi cumpărat cei mai moi pantofiori roşii şi mi-aş fi luat o mulţime de ghetuţe, toate pe măsura mea.

Da. Înainte de-a ne îngădui descălţarea, Mica ne mai povestea şi cum mergea ea la şcoală, de primăvara foarte devreme, desculţă. Aşa mergeau toţi în anii aceia, ‘30 – adăuga. Şi cum odată, într-un aprilie smintit, a prins-o zăpada la şcoală fără încălţări, iar Alesandru, fratele ei uriaş, cel pe care mai târziu, ca flăcău, l-a purtat o mândră pe dealuri o noapte întreagă numai în izmene, a venit s-o ducă acasă pe sus, în braţe. Asta îmi plăcea, asta credeam, fiindcă şi pe mine mă purta unchiul Alesandru – dar nu în braţe, ci în spate.

Tălpile mele îşi amintesc senzaţia rece a pământului zbicit. La început, umblam precaut, iar dacă voiam să ne jucăm coţca ne încălţam iute la loc. Dar din aprilie, mai şi până în septembrie, când mă încălţam pentru şcoală, tălpile mi se întăreau ele însele ca o talpă de bocanc augustin, şi mai nimic nu mă putea înţepa sau răni. Numai mirişte a de La Cruce, locul de grâu al lui Tica, acum însă al Gospodăriei Colective. Pe mirişte, printre cotoare ascuţite de grâu, vrejuri de mure şi flori sărace de ciocănaşi ori de trei-fraţi-pătaţi, unde păşteam curcile, da, acolo mă înţepam.

Să-ţi aminteşti seamănă cu ruperea crustei maronii de pe-o rană. Dedesubt, carnea e fragedă, roşie ca pielița buzelor. Alteori, afli carnea fermentând în puroiul galben, gras, hrănitor de bacterii. Crusta maronie de pe coate şi de pe genunchi, tare ca o coajă de pâine, sub care mocneşte, portocaliu, gros ca smântâna, puroiul, a fost crusta verilor mele desculţe, când alergam prin praful moale al uliţei şi căde am, dubindu-mă adânc. Ori, mai rău, lovindu-mă la unghia de la degetul mare al labelor mele bătucite.

Da. Existau loviturile de prăpăd la unghiile degetelor mari de la picioare. Îmi amintesc ca prin aburii suferinţei o vară splendidă, în care fratele meu a născocit cele mai sălbatice jocuri. Ştiam că fiecare lucru îşi are preţul său şi că, pentru mine, din start, nu există bucurii fără plată. Am căzut repetat, lovindu-mă urât la unghiile degetelor de la picioare, la genunchi şi la coate. La începutul toamnei, labele picioarelor, genunchii şi coatele îmi erau acoperite de o crustă cafenie, dură, care se întindea sus pe braţe şi pe picioare, iar sub pojghiţa cheratinoasă de gândac kafkian mustea voios un puroi consistent, galben ca florile de ciocănaş. Începuse şcoala şi lumina avea culoarea palidă a mierii de salcâm când Mica m-a dus, într-o dimineaţă, la medic. Îmi amintesc degetele Grecului palpându-mi mâinile, picioarele, labele, în timp ce Mica era ţinută lângă uşă, în

picioare. În dispensar era răcoare şi o lumină gri-verzuie, rea ca în poveştile cu Muma-Pădurii, filtrată dinspre nord prin coroanele încă verzi ale copacilor. „Te doare?" mă întreba doctorul grec. Nu, nu mă durea deloc. Aşa că sora Rozica a lui Ţâţa mi-a pus sub coate şi sub genunchi tăviţe, mi-a dat jos crusta şi a început să mă spele cu ceva ce semăna cu apa şi care, pus pe plăgile verii mele, se transforma într-o spumă clocotitoare, într-un clăbuc murdar şi sfârâitor. Acum ştiu – era apă oxigenată.

— Te doare? mă întreba mereu Grecu'.

Dar nu-mi amintesc de nicio durere. Şi chiar dacă m-ar fi durut, nu e cazul s-o recunosc aşa, în gura mare. Ştiam deja, deşi n-aş fi putut încă formula în cuvinte, că durerea este o proprietate şi o vinovăţie intimă, poate o trăsătură de caracter.

Am fost dată cu iod şi pansată. Tot nu durea şi nu ustura, puroiul meu gras mă proteja amniotic de orice durere. Am fost scoasă apoi frumuşel pe uşă, în sala de aşteptare, iar Grecul a mai ţinut-o pe Mica vreo două, trei minute, vorbindu-i. Nu înţelegeam ce-i spune, iar membrele mele bandajate cu şase bandaje albe îmi absorbeau toată atenţia şi mă umpleau de importanţă.

Am umblat la tratament câteva săptămâni, singură însă, căci pentru singurătate fusesem adusă pe lume, până când masa oranj şi nesimţitoare a puroiului viu care mă invada a început să dea înapoi, iar de sub ea mi-a crescut o pieliţă roşie ca pielița de pe buze şi subţire ca foiţa de *Biblie*. O dată, o singură dată, am fost şi eu dusă la medic, dusă, nu trimisă, imediat ce m-am plâns de durere. Era iarnă, mă întorsesem de la şcoală şi n-am vrut să mănânc ciorba fierbinte cu care m-a întâmpinat Mica, pentru că, am spus eu, mă doare măseaua. Ticu s-a ridicat pe loc şi m-a dus, el!, la cabinetul stomatologic. Ţin la amintirea asta ca la o broşă de diamant.

Tot desculță am umblat însă și-n verile următoare, până am părăsit satul. Cel mai grozav era când ploua. O, ploile bogate de vară caldă și roditoare, de pe vremea Sânzienelor. Văd apa curgând pe uliță la vale și simt noroiul țâșnindu-mi, cald și senzual ca o cremă vie și nisipoasă, printre degetele de la picioare. Stam vreme îndelungată în câte-o băltoacă, călcând și frământând, într-o dulce uitare, tina moale, călduță, a locului meu natal. Dacă Tinu era și el cu mine, cu atât mai bine, căci imaginația lui drăcească născocea întotdeauna un joc nou, din care eu, copilul cu coroniță al familiei, ieșeam murdară ca un purcel, cu hainele rupte și nu o dată învinețită ori plină de sânge. Dar sângele este parte și a vieții, și a morții, iar eu trebuia să învăț, fără menajamente și fără mofturi, din vreme, câte ceva despre amândouă.

De culoarea sângelui închegat au fost poșeta-tolbă-de-vânătoare și pantofiorii mei pe care mi i-am cumpărat dintr-un magazin parizian de pe bulevardul Saint-Michel, în 2003, cu banii pe care i-am primit pentru un spectacol. Pantofiori roșii, fără toc, cu desenul rafinat-naiv, ca pentru copii. Cred că Nory i-ar purta cu plăcere, sunt frumoși și încalță bine. Nimic nu-mi poate da o satisfacție mai adâncă decât să-mi port în picioare și pe piele amintirile pe care le-am purtat înainte sub piele.

De culoare neagră au fost cismulițele mele de cauciuc, pe care mi le-a cumpărat, pe clasa a II-a, Taticu.

— Vezi să nu le strici! m-a avertizat el în ziua când le-am încălțat pentru prima dată.

Era toamnă târzie, cu un cer vânăt, vântos, și o lumină de cenușă. Urma să mergem cu toții pe Dealul Viilor, foarte aproape de fosta vie a Martei, într-un loc de unde fusese adunată floarea-soarelui și se mai scoteau napii.

Nimeni n-ar trebui să ne dea cadouri cu avertisment. Există un minunat desen al lui Saul Steinberg: o cutie cu

daruri – un ceas şi un ciocan – sub bradul de Crăciun împodobit; un copil se pregăteşte să se joace cu cele două obiecte, şi e limpede că va sparge ceasul cu ciocanul!, în timp ce doi adulți se uită la el, din fundal, cu înduioşare. Da, asta e rezonabil, să dai darurile cu îndemnul sau măcar cu permisiunea: Fă-le praf, dacă-ți place!

— Să nu le strici! mi-a spus Ticu despre cismulițele mele lucioase, nou-nouțe şi, ce fericire, exact pe măsura mea. Cismulițele mele de toamnă.

După ce am umblat câteva ceasuri pe Dealul Viilor, uitându-mă la buruieni şi la rapița înfloritã, cismulița mea stângă avea, pe interior, chiar în dreptul glesnei, o uriaşă tăietură. O rană hidoasă. Cred că m-am înnegrit de supărare şi spaimă. Era, bineînțeles, mai rău decât dacă m-aş fi tăiat la o mână şi mi-ar fi curs sânge. Era rău de tot. Aşa că m-am îndreptat poticnit spre Tatăl meu, hotărâtă să înfrunt imediat destinul potrivnic. Era într-un grup, lângă o grămadă de napi necurățați. M-am aşezat pe vine, în aşa fel încât rana urâtă din cisma mea să cadă în centrul privirii lui, şi-am aşteptat *să o vadă*. N-a durat mult. S-a uitat la bunătatea mea de cismuliță stricată, şi-a mutat privirea lui albastră la mine şi m-a întrebat:

— Unde ți-ai tăiat cisma?

Am tăcut.

— O să trebuiască să-i pun un petec.

Ştia să peticească foarte bine, numai amintindu-mi-l aş putea şi eu, nu să fac ciubote noi, ca Tolstoi, ci să peticesc, oricând, chiar şi sculată din somn, orice vis şi orice încălțare de om.

V

De Crăciun şi de Paşti, când toată lumea se ducea la biserică, la colindat, la stropit, când lumea petrecea, la noi era o tăcere stingheră. Mica spăla şi scutura toată casa din vreme, o lustruia cum se face de marile sărbători. Apoi făcea bucatele rituale, cozonaci şi cornulețe, sarmale, de Crăciun, miel şi ouă roşii, vopsite în coji de ceapă, în Joia Mare, de Paşte. De cum se apuca ea de făcut marea curățenie, Ticu se ascundea în el însuşi şi se scufunda în tăcere. Nu-şi mai vorbeau. El refuza să pună gura pe mâncărurile rituale, pe sarmale şi cozonaci, pe miel şi ouăle roşii. În loc de sarmale, mânca, tăcut şi jignit ca un sfânt printre draci mici şi fără cuviință, pită cu compot de prune. Lua câte un borcan mare, de trei litri, de compot de prune bistrițe din cămară şi le mânca tăcut. Mica tăcea. Noi tăceam. Nu aveam voie să ne ducem la colindat, nici să primim colindători. Mama, ca să-l menajeze pe Tata, lega poarta cu un drot să nu vină, în Ajun de Crăciun, copiii cu straița. Iar pe mine, oricât m-am rugat, nu m-a lăsat să mă duc niciodată la colindat cu străițuca, ar fi însemnat să îl mânie prea tare pe Tata. Când totuşi ne intrau colindători în casă, de pildă propriii lui nepoți de frate, Titus al lui unchiu Iuăn sau băieții care o curtau pe Ana, Ticu îşi lua căciula de miel şi zeica şi părăsea încăperea.

De Paşti, tot aşa. Nu aveam voie la Înviere, nu aveam voie să primim stropitori. Iar Ticu n-ar fi mâncat un ou roşu pentru nimic în lume. Îşi fierbea singur, în tăcere, ouă albe, şi le mânca pe acelea.

Celelalte sărbători, pe care Mica le cunoştea prea bine, nu erau ținute la noi decât pe furiş. O auzeam pe Mica zicând că azi e Sânjorzul sau Sântamărie Mare sau Înălțarea Crucii sau Buna-Vestire, nu-i voie să spălăm, nici să facem

pâine, astăzi nu se mai lucră, că e păcat. În asemenea zile, se ferea de muncile mari, sfidătoare, de îmblătitul sacilor cu fasole uscată, de tors şi de ţesut, iar pentru prânz făcea ceva sărbătoresc, dar aşa, ca-n treacăt, altfel risca din nou ca Ticu să nu se atingă de hrană.

Se certau des. Nu-i suprindeam decât arareori, de obicei vedeam numai rezultatul: tăcerea. Ticu tăcea. Mica tăcea. Iar dacă aveau ceva să-şi spună se foloseau de noi. Mai ales de mine, că eram cea mai mică.

— Du-te la Ticu-to şi cheamă-l la prânz, îmi poruncea Mica, lăsându-i mâncarea în farfurie, pe masă, în timp ce ea părăsea casa şi îşi făcea de lucru în grădină sau la flori, oriunde, numai să nu dea faţă cu el.

Iar Ticu venea, mânca şi tăcea.

Nu vorbeau între ei, nu mâncau împreună, dar se culcau împreună, în acelaşi pat.

Era înspăimântător.

Era grotesc.

Era umilitor.

Era războiul zilei celei mari de dinaintea scufundării pentru vecie a lumii acesteia. Da, era lunga bătălie dintre armatele vrăjmaşe, exact cum ne tot spunea Ticu. Era crâncenul război al sfârşitului, Armaghedonul cel adevărat de pe Câmpia Armaghedonului. Şi trecea chiar prin mijlocul casei noastre.

Şi era şi foarte distractiv, cel puţin pentru mine, să-l văd pe Ticu lăsându-şi neatinsă farfuria cu ciorba făcută de Mica – era mare amator de „zeamă” la amiază – şi mâncând, la mânie mare, numai pâine cu compot de prune. De parcă ăsta nu l-ar fi făcut tot Mica, în fiecare toamnă! În pieptul meu se amestecau ciuda şi mila pentru amândoi, şi pentru ea, şi pentru el. Şi furia. Furia mare că n-am şi eu părinţi ca toată lumea, care să mă ducă amândoi de mână prin sat, care să se bucure de notele mele, să vină la şcoală, la

şedinţele cu părinţii, nu să mă lase să înfrunt lumea cu mâinile goale. De exemplu, să nu mă lase să fiu închisă în clasă cu cei mai răi şi mai blăstămaţi copii din şcoală, drept pedeapsă că nu mi-aş fi anunţat părinţii să vină la şedinţă. Erau grozavi ei, părinţii noştri, cu războiul lor religios şi amoros, schijele sfintelor şi lumeştilor lor proiectile treceau prin noi tustrei, sfârtecându-ne. Şi erau aşa de ocupaţi să se pândească şi să se lupte, ca şi cum fiecare ar fi fost o întreagă armată, una luminoasă, alta întunecată, încât nu mai aveau ochi să vadă cât suntem noi de îngroziţi. Şi de umiliţi.

Pe clasa întâi, de Miculaş, am trăit umilinţa nou-nouţă de a descoperi că sunt singurul copil din clasă care nu are cu ce se lăuda că i-ar fi pus Miculaşul în ghetuţe. A fost grozav: habar nu aveam că există un sfânt, Sfântul Niculae, care îţi umple ghetuţele de daruri şi îţi lasă şi-o jordiţă poleită şi împodobită cu panglici, ca vesel îndemn să fii cuminte. Îmi amintesc zumzetul din clasă, hârtiile colorate de ambalaj foşnind misterios, moşii din zahăr şi de ciocolată, mari cât palma, glasurile colegilor, care se făleau cu bogăţia nemaivăzută a darurilor lor minunate. Numai eu habar n-aveam de nimic şi n-aveam nimic. Nici măcar o bomboană. Erau grozavi ei, părinţii noştri, folosindu-ne pe noi ca proiectile şi scuturi! Primul meu Moş Niculae a fost la 19 ani, după ce m-am măritat. Primul pom de Crăciun ni l-am făcut, Tinu şi cu mine, când eram eu cam pe clasa a şasea: un pomuleţ cât o vază de flori, vârful unui brad, pe care l-a agonisit Tinu pentru noi amândoi şi pe care l-am împodobit împreună, cu evlavie, cu podoabe de hârtie creponată, cu complicitatea tăcută a Mamei, pe care n-a lăsat-o inima să ne strice bucuria asta secretă. L-am ascuns în fereastra de la casa de dinapoi, după draperiile ivorii, să nu-l vadă Ticu, să nu-l apuce mânia că i l-am băgat în casă pe Diavolul Satană.

În zilele acelea de sărbătoare, la noi aerul era dens ca negura de toamnă pe Someş. O linişte compactă acoperea ca un clopot casa, scârţâitul unui scaun suna ca tunetul. Ticu îşi citea tacticos şi ostil *Biblia* ori multele lui cărţi şi broşuri despre Domnul Iehova. Mica însă ţinea sărbătoarea, nu mai torcea, nu mai ţesea, nu împletea sfetere sau ciorapi. Dar vorbea cu noi pe şoptite, chiar şi când Ticu era dus la vite, ca şi cum în casă ar fi zăcut un bolnav a cărui supravieţuire atârnă de tăcerile noastre. În acele zile, eu primeam în sfârşit aprobare să citesc ce vreau.

Deşi arareori le surprindeam cearta, noi presupunând-o numai după tăcerea care se aşternea între ei, am asistat şi noi, Tinu şi cu mine, o singură dată, la o sfadă mare de-a lor. Era o seară de toamnă şi stăteam în cohia de vară, nu eram încă mutaţi în casă. Nu ştiu dacă lampa, agăţată de grinda de deasupra mesei, era sau nu aprinsă, însă flăcările înalte din cuptorul de cărămidă, pe care Mica pregătea cina, luminau în brazde încăperea mică. Acum, dar abia acum, mă gândesc că motivul acestui conflict n-a fost religia, ci iubirea. Adică faţa ei întoarsă pe dos, gelozia. Noi i-am prins în plin război, Ticu ameninţând şi ridicând mâna, Mica ţipând ascuţit ca o pasăre mare. Eu m-am pomenit că sunt între ei, scoţând strigăte mici şi înspăimântate, s-o lase în pace. L-a potolit unchiul Gherasâm, apărut nu ştiu cum nici de unde, pesemne că zarva a fost aşa de mare, că s-a auzit peste grădini, până la a treia casă. Mica, într-o fierbinte mânie, îşi arăta urmările luptei.

Peste câteva zile, nu multe, i-am ţinut lui Ticu o predică lungă, bine gândită. M-am aşezat în faţa lui, cu mânurile în şolduri, şi l-am acuzat, tacticoasă, de lipsă de iubire pentru Mica noastră frumoasă şi bună. I-am cerut să plece, să ne lase în pace pe toţi. Îmi amintesc privirea lui atentă şi albastră precum cerul palid de august.

Acum, când e prea târziu, ştiu că de fapt el o iubise cu o răbdare de câine, pe care ne-a transmis-o şi nouă, copiilor lui, în iubirile noastre de câine. În vreme ce Mica, ea – nu. Şi că, dacă a fost aşa de nefericită, asta i se trăgea de la faptul că iubise pe-un altul, cu care n-a ajuns să fie împreună, n-a ajuns să facă copii, iar noi, copiii ei, eram ai celui care din iubire îi distrusese ei propria dragoste. În zilele ei rele, ne-a urât anume pentru că eram ai lui Ticu, nu ai lui Niculae. Eram sângele şi carnea ei şi-a lui Agustin, şi-am fi putut fi sângele şi carnea ei şi-a iubitului ei. Cu care n-a ajuns niciodată să se iubească.

Atunci l-am întrebat eu pentru prima oară pe Ticu, cu o intuiție nu ştiu de unde venită:

— De ce m-ai făcut? De ce m-ai făcut? Mai bine nu mă făceai!

Întrebare la care nu mi-a răspuns nici atunci, nici altă dată. Atunci, în ziua aceea de toamnă, Ticu numai şi-a luat clopul şi-a plecat. La întrebare mi-a răspuns, mai târziu, Mica: s-a scăpat, de fapt, şi mi-a spus adevărul.

Oricum, în războiul ei de rezistență, fără ca Mamica să se fi aşteptat, fără să fi făcut ceva pentru a-l câştiga, la un moment dat i-a apărut un aliat: eu.

*

Când eu abia învățam să scriu şi să citesc, din *Abecedarul* cu poze colorate, iar doamna Runcu încerca să mă deprindă să spun „lampă”, nu „lòmpă”, „mâini”, nu „mânuri”, Ticu a crezut că venit-a timpul să mă-nvețe credința adevărată. Până atunci, deşi ne citea în fiecare seară din *Biblie*, prozelitismul lui familial fusese, în prezența mea, destul de blând, ca dovadă că nu i l-am băgat în seamă. Numai din când în când, serile, în vreme ce el ne citea, iar eu îmi învârteam jocurile puzzle primite de la unchiul Nelu şi completam coada unui dinozaur sau capul

unei şopârle, puneam şi eu câte o întrebare nepotrivită. Era nepotrivit din partea mea, înainte de a mă duce la şcoală, să corectez poeziile pe care le învățau cu voce tare Ana şi Tinu, dar la care ei se împiedicau când îi punea Mica să le spună pe dinafară:

— Soarta noastră fuse crudă astă dată:/ Mica mea oştire fuge sfărâmată./ Dar deschideți poarta... Turcii mă-ncongior.../ Vântul suflă rece... Rănile mă dor! turuiam eu, când se poticnea Ana.

Le prindeam de la ei din zbor, nu-mi era greu, aşa nealfabetizată cum eram, să-i completez sau să-i corectez, fără să am cartea de română în mână, ca Mica. Era nepotrivit ce făceam, nu mă mir că Ana se răzbuna câteodată răsucindu-mi nasul şi spunându-mi că o să îmi crească tot mai mare – ceea ce s-a dovedit a fi adevărat.

Dar a fost şi mai nepotrivit să-l întreb pe Ticu, care ne spusese că Dumnezeu e unul singur, câți erau idolii la care se închinau oamenii, şi asta numai pentru că ne citise din *Biblie* versetul „Să nu vă faceți idoli...”. Ticu a răspuns cum a ştiut, uitându-se însă bănuitor la mine, cu o privire curbată.

Când am devenit deci şi eu oarecum ştiutoare de carte, Ticu, plin de hotărâre şi de nădejdi, şi-a spus că sosit-a vremea să îmi arate calea salvării. Avea motive serioase să se grăbească, *Turnul de priveghere* anunța că se apropie sfârşitul celor şase mii de ani ai omului pe pământ. Vine Nimicirea, vine sfârşitul timpului şi al lumii. După cum ne spunea seară de seară Ticu, lumea se umpluse peste tot, până şi-n insulele cele mai îndepărtate, de semne, sfârşitul era aproape, între 1970 şi 1975, chiar în timpul vieții noastre. Iar el voia să ne mântuiască măcar pe noi, dacă pe femeia vieții lui nu reuşise s-o convingă să păşească în eternitate împreună, ținându-se unul pe altul de mână.

Credeam în Dumnezeu. Uneori, prea des din păcate, fără să îmi dau seama, îi luam numele în deşert, de pildă spuneam, ca alți copii, de la care preluasem vorba, „zău”; când m-a auzit, Mica m-a pleznit peste gură cu dosul palmei. Spuneam şi eu în cor, cu voce tare şi cu ochii închişi, în fiecare seară, în fața mesei întinse pentru cină, *Tatăl nostru*. Şi ori de câte ori mă lua gura pe dinainte şi drăcuiam, chiar dacă Mica sau Ticu nu erau pe-aproape, să mă plesnească, nu mă simțeam prea bine, ştiam că am mai făcut un păcat.

L-am crezut pe Ticu atunci când mi-a explicat, seri şi ierni la rând, cum a făcut Dumnezeu lumea şi pe om. Lua *Biblia* mare de pe pervazul ferestrei şi ne citea. După ce am învățat eu să citesc, el alegea pasajul, apoi îmi pasa Cartea, să citesc eu, cu glas tare. La pasajele delicate, de genul: „s-a culcat cu nevasta lui”, sărea textul, iar dacă citeam eu, îmi înşfăca *Biblia* din mână, alegând altceva. Îmi plăcea *Biblia*. Era plină de poveşti frumoase, Daniel în groapa cu lei mă delecta, sufeream cu Samson pentru că s-a lăsat păcălit de Dalila şi a murit orb, plângeam de mila smochinului neroditor pentru că s-a uscat de tot în urma unui blestem. Iar povestea leului în care s-a făcut stup cu miere mă umplea de mirare, şi noi aveam albine sălbatice, în stuful care acoperea coteţul porcilor, le căutam, Tinu cu mine, cuiburile şi sugeam cu grijă mierea depozitată în trestii. Dacă Ticu ne spunea că pe Dumnezeu îl cheamă Iehova şi că e unul singur, n-aveam niciun motiv să nu-l cred. Peste câteva seri, când Ticu ne-a citit *Cele zece porunci*, am comentat linişti tă, numai un pic mirată, dar sigură că o să primesc de la Ticu, care ştia tot, un răspuns, că, din moment ce e interzis să ai alți Dumnezei, înseamnă că există alți Dumnezei, mai mulți, oare câți or fi? Atunci Ticu mi-a dat o palmă peste gură. Forța contra logicii, aş zice acum.

Ne-am certat de când mă ştiu.

Ne-am luptat măcar doisprezece ani, până când a murit.

Nu îl contraziceam, nu îmi dădeam seama că îl contrazic, eu numai îi puneam întrebări. Voiam să pricep. Ne vorbea mereu despre semnele care arată cum vine sfârşitul lumii acesteia, ţinute de Diavolul Satană în ghearele lui. În fiecare vârtej de vânt care vălătucea colbul de pe uliţă sau vălurea cucuruzul, eu îl vedeam pe Diavol, de a cărui realitate nu m-am îndoit atunci, cum nu m-am îndoit nici de realitatea lui Dumnezeu. Deoarece Diavolul este cel care ne duce-n ispită, cum ne spusese Ticu, fiecare dorinţă pe care o aveam îmi părea semnul prezenţei Satanei. Ştiam că vine Apocalipsa, că binele se va înfrunta cu răul, că întunericul se va încleşta cu lumina, iar omenirea toată va pieri în chinuri cumplite, sub lăcuste şi foc, pe Câmpia cea mare a Armaghedonului.

După învăţăturile lui Ticu şi după lecturile de seară din *Biblie*, cel mai cumplit lucru nu era că vom pieri pentru totdeauna, cu asta eram împăcată, ci acela că vom pieri numai după ce vom trece prin chinuri cumplite, lungi cât Armaghedonul. O, împărăţia Fiarei Stacojii, care rupe peceţi! Şi îngerii mâniei, suflând din trâmbiţele lor de argint! Cât de tare mă înfricoşau! Ce tare m-a zguduit ameninţarea cu vremea când oamenii îşi vor căuta moartea şi n-o vor afla, vor dori să moară şi moartea va fugi de ei! Asta anume mi s-a părut cumplit. Era prea mult pentru minţile noastre de copii – şi e prea mult şi pentru mintea mea de-acuma. Ideea că nu voi putea muri, că va trebui, păcătoasă şi nedemnă de salvare cum sunt, să îndur toate chinurile Judecăţii din Urmă, era insuportabilă. Foarte devreme, poate la nici zece ani, am învăţat că dreptul de a muri este o binecuvântare. Că moartea este sora noastră trupească, la care se cuvine să ne gândim recunoscători.

Ticu a reuşit să mă facă să cred că între cei buni şi demni de mântuire, ca el, şi cei răi, ca mine, este o distanță infinită. Nu mă simțeam în stare să mă pocăiesc, cum mă îndemna Ticu. Cum să reuşesc eu să fiu atât de vrednică încât să intru în numărul celor puțini şi aleşi? În Poporul de Legământ. Nu eram cuminte, drăcuiam, pierdeam puii de găină, uneori simțeam o ciudă fierbinte contra Mamicii, prea multă treabă îmi dădea, în loc să mă lase să citesc în tihnă. Şi contra lui Ticu, prea mă strivea prin prezența lui tare şi mă punea, când clădea jupii de cucuruz în car, să stau înaintea bivolilor, de care-mi era frică. Cum să mă pocăiesc, din moment ce era aşa de greu, iar eu eram aşa de păcătoasă? Mântuirea nu este pentru mine, ştiam prea bine.

Tocmai pentru că-l credeam, Tinu şi cu mine ne-am făcut planul nostru de salvare: ne-am înțeles că, atunci când va începe sfârşitul, noi o să ne facem o groapă adâncă în temeteul de lângă casă şi-o să ne omorâm. Să nu apucăm timpurile când oamenii vor vroi să moară, dar moartea va fugi de ei. Ne omorâm şi scăpăm de toate, de toată Apocalipsa, am calculat noi. Iar când vom fi înviați, cum spunea Ticu cu *Biblia* în mână, şi împărțiți ca oile la stână, noi pentru moartea veşnică, Ticu pentru viața veşnică, atunci măcar o să fie un chin mai scurt. Era limpede pentru noi că nu suntem din tagma celor zece mii sau şaizeci de mii sau şase sute de mii de aleşi care vor fi, de însuşi Dumnezeul Iehova al Mântuirii, salvați. Aleşii, între care era şi Ticu. Poporul de Legământ, ai cărui apostoli se află permanent în lume, unul chiar în țară, în România, zicea Ticu. Nu, noi nu eram dintre aleşi, dintre drepți şi buni. Noi o să ne băgăm în groapă – şi gata, am hotărât amândoi. Tot ce aveam de făcut era să pândim cerul, să fim primii care văd venirea ploilor de foc şi de pucioasă ale Armaghedonului.

Într-o dimineață luminoasă de primăvară, eram poate pe clasa a cincea, poate pe-a şasea, Tinu terminase şcoala, Ticu ne-a spus că, „Gata, sfârşitul e aici!”. Ținea în mână ziarul, *Făclia* de Cluj, la care era abonat, şi lovea cu degetul, ca un profet adeverit, bucuros că a avut dreptate şi în acelaşi timp agitat, într-un articol de pagina întâi, despre centura de radiații Van Allen care înconjoară globul pământesc.

— Uite, ne spunea, uite, centura asta de radiații este semnul îngerului. Îngerul a sunat din trompetă...

Ne-am uitat cu Tinu unul la altul, ne înțelegeam din priviri, oare o să mă mai trimită astăzi la şcoală sau nu, dacă acuma vine sfârşitul lumii? Dar pe el, oare o să-l trimită la lucru? Aveam prima oră ştiințe ale naturii, aşa că l-am întrebat pe profesor, tovarăşul profesor Mircea Sfeclă, ce e cu centura asta de radiații? M-a privit stupefiat, apoi mi-a explicat ceva, că e un strat protector al Pământului. L-am rugat să îmi mai explice o dată, s-a mirat şi mai tare, de obicei nu eram aşa grea de cap, pricepeam mai repede, eram eleva lui preferată, pe mine mă trimitea după materiale în laboratorul de ştiințele naturii, lipit de cancelarie, o încăpere largă şi frumoasă, cu ferestre mari, de unde puteai să vezi până hăt departe, înăuntru era un frig etern, într-un colț se afla un schelet întreg, vertical, apoi mulaje, planşe, eprubete, magneți, reactivi, microscoape, tot bâlciul didactic al cunoaşterii elementare şi oficiale, într-o dezordine prăfuită şi înghețată. Domnul profesor mi-a explicat, răbdător, încă o dată. Am înțeles. Şi mi-am băgat bine în cap tot ce mi-a spus.

Abia am aşteptat să ajung acasă, să îi spun lui Tinu că nu e niciun pericol, Ticu mai spune, încă o dată, prostii de-ale lui. Probabil că domnul profesor Mircea Sfeclă a făcut atunci, fără să ştie, cea mai importantă lecție din cariera lui, în care a scăpat doi copii de la o iminentă tentativă de

sinucidere sub reînnoita teroare a Armaghedonului. Târziu, pe la sfârşitul anilor 1970, m-am încrucişat cu fostul meu profesor de ştiinţele naturii. Mă mişcam stângaci în lumea în care ajunsesem, nu eram pregătită să îi explic ce şi cum şi nici să-i mulţumesc. Dar i-am mulţumit totuşi într-o anumită formă, căci l-am rugat pe P., al cărui pacient ajunsese, să fie foarte foarte atent cu el, pentru că omul ăsta care nu-şi mai aminteşte de mine mi-a făcut cândva, demult, o foarte mare favoare.

*

Încet, încet, dar foarte devreme, ce-mi spunea Ticu a început să mi se pară greşit. Tot ce auzeam la şcoală, în anii aceia de educaţie ateistă, „materialist-ştiinţifică", a devenit hrana mea preferată, cu care m-am nutrit din belşug, cu poftă: era bună, mă proteja de teroare. Mă apăra de Apocalipsa care, spunea Ticu, va veni curând, mâine, în 1970, cel târziu în 1974-1975. Pentru că timpul însuşi se apropie de sfârşit şi Dumnezeul răzbunării şi al oştirilor, Dumnezeu Iehova, şi-a pierdut răbdarea. Şi fierbe de mânie. Era mult mai avantajos pentru mine să nu-l cred pe Ticu decât să-l cred: însemna că nu mai trebuie să ne omorâm, la primele ploi de foc şi pucioasă, în groapa din cimitir.

Am început să-l contrazic. Să-l „combat" – spunea el, băgându-mă, cu o intuiţie sigură, în aceeaşi oală cu duşmanii oficiali ai credinţei lui apocaliptice. Mica şi Ana datează certurile dintre mine şi Ticu de dinainte de a mă duce la şcoală. Dar acelea trebuie să fi fost simple nedumeriri. Fleacuri. Abia după ce am fost alfabetizată am început eu cu-adevărat războiul. De fapt, eu nici măcar nu ştiam că mă lupt cu el: nu-i făceam niciodată nimic, nu-l provocam şi nu începeam niciodată eu, din senin, o discuţie. Când însă începea el să mă *lămurească*, îi răspundeam. Îi arătam că nu are dreptate, că e greşit informat şi gândeşte

greşit. Îi răsuceam argumentele pe toate feţele şi i le întorceam tacticos înapoi.

Nimeni, niciodată, nu s-a băgat între noi, nici să ne oprească, nici să ne ajute. Nimeni, niciodată, nu m-a îndemnat să îi răspund, nimeni nu mi-a dat niciodată nici măcar un singur argument pe care să i-l servesc tatălui meu. Îmi luam substanţa din ce învăţam la şcoală şi din cărţile, tot mai multe, pe care le citeam. Inclusiv din romanele ştiinţifico-fantastice. Sau pur şi simplu îl prindeam că argumentează câş şi îi răsturnam afirmaţiile. A fost o luptă pe viaţă şi pe moarte, pe care am dus-o aproape fără să-mi dau seama, ca tusea cu expectoraţie la un copil bolnav de plămâni. Cu Mica în frunte, ceilalţi asistau tăcuţi la lupta noastră, încremeniţi că îndrăznesc nu numai să-i răspund, ci şi să-l contrazic lui Ticu. Pe care îl învingeam zilnic, săptămână de săptămână, an după an.

Ticu se enerva, ridica vocea, eu îi răspundeam rece, sec, nu o dată în batjocură. Uneori, el însuşi îmi furniza argumentele cu care să-l înfrunt. Mi-amintesc cum ne-a povestit într-o seară, nostalgic, despre pădurea noastră de la Mera, confiscată la naţionalizare.

— Dacă aş fi ştiut ce vine, că o să ne-o ia „ăştia”, aş fi vândut-o după ce m-am întors de pe front. Şi-aş fi făcut o casă mult mai mare şi mai frumoasă. Cu etaj, cum au domnii la Bucureşti, cu podele de lemn şi cu baie! a spus el, blând şi visător.

— Păi la ce bun o casă cu etaj dacă tot vine Apocalipsa? Sau atunci n-ar mai fi venit? l-am întrebat, fulgerător.

Îl contraziceam punct cu punct. Îi prindeam fisurile din fiinţă, lipsa de unitate care-l făcea şi să creadă în sfârşitul iminent al lumii, şi să-i pară rău că nu şi-a făcut o casă mai frumoasă. Pentru el, am fost duşmanul.

De fapt, mă apăram. Dacă m-ar fi lăsat în pace, dacă n-ar fi încercat să mă învingă, nu l-aş fi atacat, din proprie

inițiativă, niciodată. Dar el a simțit în mine rezistența compactă şi a vrut, pentru propria lui demnitate, să îşi asigure victoria şi liniştea acasă, în spatele frontului. A greşit. Frontul nu era afară, aiurea, era chiar la noi, trecând ca o crăpătură în pământ chiar prin mijlocul ogrăzii şi-al casei. În fața Anei, pe care de asemenea o educase iehovist, care nu-l contrazisese niciodată, dar nici nu-l urmase în pocăința lui, ci, plecând de-acasă, i-a scăpat printre degete şi şi-a văzut de viața ei cum a ştiut şi cum a putut, în fața surorii mele, Ticu a recunoscut, necăjit:

— Tu, nu ştiu ce-i cu asta, asta nu ştiu ce are cu mine, asta atâta se sfădeşte cu mine! m-a pârât el.

N-aveam nimic cu el. Îmi plăcea să stau cu el ori să-l însoțesc în scurtele lui călătorii cu bicicleta. La sfârşitul unei veri, m-a luat cu el la Coasta, unde l-a vizitat pe Cornel, cel cu care fugise de pe front. Pe drum, m-a ajutat tăcut să îmi împing bicicleta la deal, iar la fratele lui de război şi de dezertare mi-a luat apărarea: când ei au observat, pieziş, că sunt asimetrică şi cam urâțică, Ticu le-a spus că „Nu, nu, e mai cinaşe, dar amu are o falcă umflată de la o măsea, a prins-o boala pe drum, ce să facem, n-am vrut s-o trimit singură înapoi, nici să mă întorc din drum”. Căci eram într-adevăr cu un obraz umflat, pe nepusă masă, de la o măsea.

Destul de des mă lua cu el la Morlaca, la târg sau la cumpărături. Pe drumul de țară erau numai 5 kilometri, dar era greu, tot un deal şi-o vale, aveam ce împinge la biciclete. Intram în sat dinspre sud-vest, trecând pe lângă pădurile de molid şi stejar pe care le vedeam de-acasă, din curte. Erau ale Castelului din Morlaca, mai bine-zis ale fostului Castel, o clădire falnică, renascentistă, care se dărăpăna de la un an la altul. O splendoare în ruină. De pe bicicletele noastre, vedeam, pe stânga, Castelul lui Bánffy, acum sediul C.A.P.-ului din Morlaca, priveam zidurile lui lungi şi înalte,

împodobite de statui. Dincolo de ziduri, până la albia Someşului, se întindea un parc uriaş, prin care Mica umblase ca fată tânără, în duminicile când era deschis pentru vizitatori. Ştiam de la ea că acolo fuseseră tot felul de plante rare, copaci aduşi de cine ştie unde, şi că parcul era tăiat de mici canale de apă, derivată din Someş, cu podeţe arcuite deasupra, iar pe fundul pârâiaşelor era nisip de culori diferite, alb, galben, roşcat ca grâul, negru. Într-un loc fuseseră şi nuferi, mari cât palma şi albi, aşa îmi spusese Mica. Iar pe deasupra parcului puteai vedea, fâlfâind greoi din aripe, fazani de la fazaneria Castelului.

Noi nu intram la Castel, nu mai era voie, ne duceam numai la prăvăliile de pe uliţa principală, Ticu îşi cumpăra şuruburi, cuie, pânză de firez şi câte-o cute pentru coasă, eu cumpăram boldurile sau mosoarele cu aţă pe care mi le comandase Mica, iar la sfârşit treceam pe la sectorul alimentar şi Tata îmi lua, de-un leu, un cornet cu bomboane acrişoare. Morlaca îmi plăcea, era mai mare decât satul nostru, avea mai multe clădiri frumoase şi mai multe biserici, pe uliţe se vorbea şi româneşte, şi ungureşte, erau şi mulţi ţigani, ţigănci cu copii în braţe îşi trăgeau poalele înflorate ale rochiilor prin colbul uliţei.

Nu vorbeam prea mult. Lui nu-i puteam povesti nici lecţiile de la şcoală, nici romanele pe care le citeam. În asemenea drumuri, nici el, nici eu nu pomeneam nimic despre cer ori despre Univers, ar fi însemnat să ajungem la Iehova şi să ne sfădim din nou. Povesteam alte lucruri, despre câmp, despre locurile pe unde treceam, despre hipodromul din Cutca, acum complet abandonat, în amintirea căruia într-o toamnă cutcanii au organizat o cursă de căruţe la care am asistat şi noi, unchiu' Alesandru concurase şi el, fără să câştige. Într-un asemenea drum mi-a povestit cum era să-l muşte o viperă în Râtul Păglişei, altă dată mi-a spus, cu mândrie, cum şi-a clădit el casa,

scoțându-şi piatra din carieră, şi cum s-a surpat un perete pe el, de acolo era să-i rămână oasele. Câteodată, foarte rar, devenea vorbăreț ca Mica şi-mi povestea şi el despre Castel, despre minunățiile din parc şi despre cum a fost distrus în război şi mai ales după, când, zicea el:

— Morlăcanii au azvârlit cărțile din Castel pe jos, în loc de cărămizi ori de lodbe, să nu se muruiască de tină pe picioare.

Dar mai ales tăceam amândoi, pedalând umăr la umăr, sincronizați ca atunci când trăgeam la spata cea mare, să tăiem împreună o lodbă sau un trunchi de copac. Era greu, trebuia să trag drept, să îmi calculez la secundă mişcarea, şi mă făleam cu priceperea pe care am câştigat-o cu timpul. Îmi plăcea să lucrez cu el, să îi țin cuiele, să-i aduc sculele din şură, să car lemne ori saci mici de cucuruz, era mai interesant decât să plivesc straturile Mamicii ori să păzesc mieii.

Apocalipsa lui însă, în care urma să mă sufoc în pucioasa sfârşitului şi să ard pe toate părțile ca un cartof în jar, până mă fac sperlă şi scrum, îmi dădea noaptea coşmaruri şi ziua halucinații. Aşa că m-am apărat. Ne-am certat sălbatic, el apărându-şi credința şi dreptul la mântuirea eternă, eu apărându-mi viața imediată. Groaza mea era adâncă, de fapt mă temeam şi de el, şi de Apocalipsa lui de foc, întrebându-mă zilnic: Şi dacă are dreptate?

Eram încă foarte mică, Ana era încă acasă, când, de spaima Armaghedonului, l-am visat, în vise naive, arhetipale, de două ori, pe Dumnezeu.

Eram în grădină, sfârşitul începuse, bătea vântul pustiirii, iar Dumnezeu a venit la mine, tăcut, şi m-a luat de mână. Era bun. M-a luat de mână – cum, de fapt, nu m-a luat de mână nimeni, niciodată – şi m-a pus la adăpost. Pur şi simplu. M-a pus la adăpost. Într-unul dintre vise m-a

ascuns chiar la noi, în ocolul oilor. Peste vreo treizeci de ani, abia atunci, m-a pufnit râsul în fața acestei simbolistici de cristal: ocolul oilor! am râs eu, admirând uluitoarea inteligență a inconştientului meu, a pulsiunii mele vitale, care mi l-a adus pe însuşi Dumnezeu ca să-mi spună, simbolic, eşti şi tu o oiță a Domnului, nu te mai speria, că n-ai de ce! În al doilea vis, eram în grădină, sub prunul cu prune negre mălăiețe, foarte bune pentru gomboți, iar Dumnezeu a venit să mă salveze şi să mă țină de mână, să mă pună la dreapta lui, la adăpost de orice Armaghedon.

Nu i-am povestit lui Ticu visele mele. Nu le mai povesteam alor mei ce visez, decât cel mult Mamicii, şi numai când visam bani sau cireşe, şi-atunci ea îmi tălmăcea în batjocură că o să iau bătaie – ceea ce se şi împlinea. Exista o ştiință a tălmăcirii viselor, Mica o cunoştea, fără să creadă o iotă în ea, cum nu credea nici în chibriturile stinse-n apă pentru deochi. Când mătuşa Mòtora, cu care eram gard în gard în spatele grădinii de pomi, a visat într-o noapte pui de găină, şi la trezire s-a bucurat că va câştiga bani, Mica a ascultat-o ascunzându-şi râsul. I-a dat ouă împrumut, cum i-a cerut mătuşa. Iar mătuşa Motorişca s-a dus la cooperativă şi le-a vândut, cumpărându-şi în schimb un loz în plic, prin care, credea ea, va ajuta la împlinirea prevestirilor din vis. Lozul era necâştigător. Mica şi-a bătut joc, împreună cu noi, de naivitatea cu aripioare a mătuşii.

— Astea-s prostii! a spus ea.

Eu nu îmi mai povesteam nimănui visele mele importante, renunțasem la o asemenea intimitate cu ai mei, cel mult lui Tinu mă scăpam să-i mai spun câte ceva, dar noi eram prieteni, el era fratele meu, adică omul cel mai apropiat din lumea întreagă, şi el îmi povestea aproape orice. Am păstrat numai pentru mine cele două vise cu Dumnezeu, mi-au rămas în minte fără niciun efort, comoară pură şi infantilă cum sunt. Vise simple, naive, vise de

împlinire a unei dorințe, cum ar zice Freud. Astăzi aş spune că ele dovedesc că organismul meu era întreg şi lupta, rezista, că inconştientul meu, puternic ca îngerii mei protectori, mi-a dat visele ca pe o armură intimă şi invincibilă. Şi că, producând nu numai coşmaruri de foc şi de sânge ori înalte rostogoliri de pe scara care duce la cer în întunecatul abis, ci şi o asemenea capodoperă infantilă, de perfecțiunea unui cântecel de Haydn, mi-a venit, la timp, în ajutor.

Eram sub aripa neagră a Apocalipsei, încleiată, ca un cărăbuş în smoală, în delirul de un nesfârşit sadism al Armaghedonului, şi-asta îmi contorsiona şi veghea, şi somnul. Nu cunoşteam atunci nicio altă religie, nu mergeam la biserică, habar n-aveam ce îți făgăduiesc şi ce îți cer alte credințe. Dar decât cu un asemenea Dumnezeu sângeros şi neiertător, care îşi suge vinul mâniei din cupa mâniei, mai bine fără, a spus străfundul meu, triumfător. Aşa că, în loc să mă aducă la mântuire, Tatăl meu a făcut din mine, pentru multă vreme, un ateu conştient de drepturile lui, iar apoi un singular. Decât un asemenea Dumnezeu, mai bine golul. Mai bine cerul gol şi negru ca un sac de păr, către care să-mi îndrept, ca lupii, urletul meu de urât omenesc.

Mult mai târziu, când eram pe clasa a şaptea şi-am povestit odată despre toate astea cu profesoara mea de română, care mă iubea, cu doamna Maria Chioreanu, am aflat de la ea că alte religii au un alt fel de Dumnezeu, unul care nu înspăimântă, ci mângâie. Vorbea cu reținere, gânditoare şi poate contrariată că eu cred toate prostiile ateiste pe care le aud la clasă, numai ca să nu cred în Dumnezeul Tatălui meu. Din ce a spus ea atunci, eu am reținut noutatea, că Dumnezeul altor religii este altfel, mai suportabil decât Iehova al lui Ticu. Iar peste ani, în 1995, în preajmă de Paştele catolic, când mă aflam, singură, în Biserica Saint-Séverin din Paris, şi-am văzut blândețea cu

care un preot vorbea cu o fetiță, adusă de tatăl sau de bunicul ei la împărtășanie, mi-am dorit să mă fi născut catolică, să am în mine şi alături de mine un Dumnezeu bun şi liniştitor ca aroma de pâine proaspăt scoasă de Mica din cuptor. Sau ca mirosul de regina-nopții, când peste sat se lăsa înserarea albăstrie de vară frumoasă. Şi mi-am amintit brusc, cu o adiere de recunoştință şi de iubire, de doamna profesoară Maria Chiorean.

Şcoala m-a ajutat, fireşte. Educația ştiințifică la care eram supuşi m-a învățat că universul este enorm, infinit – se credea pe vremea aceea – şi că e numai materie. Astăzi ştiu că ştiința asta şcolară este la fel de precară ca mitologia armaghedonică a lui Ticu. Dar în momentul acela mi-a căzut bine să cred într-o lume fără Dumnezeu, în loc de Dumnezeu Iehova cu care ne amenința Ticu. O lume numai materie şi lege a fost, pentru mine, atunci, mai bună decât Armaghedonul cu armatele lui de metal pe care-l vestea, cu sumbră satisfacție, Ticu:

— Vine Armaghedonul!

De fapt, mă gândesc eu acuma, Ticu ar fi putut câştiga, măcar pentru câțiva ani, dacă ne-ar fi înfricoşat mai puțin. Ar fi câştigat, dacă mi-ar fi spus că sunt perfectă pentru cerul nou şi pământul nou de Apoi, de după Apocalipsă şi de după Judecată. Că pot s-ajung şi eu să fiu înscrisă în Cartea Vieții. Dar el vedea în noi numai nişte păcătoşi şi nişte rebuturi de la marele treierat al mântuirii. El vedea în noi numai o neghină spurcată care va înteți focul din iazul de foc. M-aş fi pocăit cu el, măcar pentru o vreme, dacă nu mi-ar fi fost aşa de groază. M-aş fi pocăit şi eu, dacă prorocii lui, cărora ideea nimicirii le rotunjea gurile c-o indicibilă voluptate, ar fi avut privirile mai puțin fixe şi strălucitoare când vesteau suferințele stelei Pelin.

— Vine Nimicirea! ne vestea Ticu, s-a isprăvit!, şi-i vedeam gura umplându-se de satisfacţie, de parcă ar fi mâncat în arşiţa verii miezul îngheţat al unui pepene roşu.

Ce-l dusese pe Ticu la Străjerii lui Iehova? m-am întrebat uitându-mă la o fotografie a lui, una dintre puţinele pe care le am, făcută la cinci ani după ce se pocăise. Are treizeci şi nouă de ani, o faţă brăzdată de cute adânci, verticale, şi o privire înfrântă. Pustiită. De om care nu se mai bucură de nimic. Care, aici, nu mai aşteaptă nimic. Cât de mare trebuie să-i fi fost spaima, mânia, durerea? Dar singurătatea?, singurătatea lui de acasă? De ce lui i-a fost mai uşor printre ei, în universul lor de catran şi de sânge, decât printre oamenii ceilalţi? Ce l-a înspăimântat aşa de tare şi ce l-a rănit aşa de adânc, încât s-ajungă, el, un om înainte normal, să se pocăiască? Ce i-au dat străjerii, încât să se simtă bine cu ei? Poate mândria că e un candidat la noul popor ales? Un locuitor din Arca a doua?

Altfel însă, trebuie să recunosc că Ticu a fost cel mai onest adversar pe care l-am avut vreodată. Mă ataca frontal şi îi răspundeam de asemenea. Ne luptam, ca doi cerbi, luându-ne în coarne. Nu m-a lovit niciodată pe la spate, cum mi s-a întâmplat după aceea de mai multe ori în viaţă cu alţii, pe motive mult mai neînsemnate, ci m-a provocat întotdeauna cavalereşte la luptă faţă în faţă. Da. Eram faţă în faţă, ne uitam unul în ochii celuilalt şi ne luptam pentru şi împotriva lui Iehova. Noi am avut un cod de onoare rigid cum au duelgiii, acceptat tacit de-amândoi, faţă de care luptele mele de astăzi îmi apar ca nişte înfruntări de troglodiţi, de populaţii postistorice, iar adversarii, nişte coropişniţe de gunoi, inevitabil cam murdărele. După ce n-am pierdut în faţa lui, după ce i-am făcut lui faţă, lui, care îl avea pe Dumnezeu Iehova în suflet, în răsuflare şi pe umăr, cum aş putea eu, azi, să mă las înfrântă de alţii, care insultă nelegiuit şi-atacă pe la spate? Doar eu am luptat cu

Tata, şi amândoi am avut dreptate, el, care aştepta Apocalipsa pentru 1974-1975, a avut parte de Apocalipsă, eu, care negam că sfârşitul poate să vină, am trăit mai departe. Fiecăruia după credința lui. Ce ar putea să îmi facă azi cineva, după ce pe mine n-a reuşit să mă doboare Ticu împreună cu Iehova al lui cu tot? După un asemenea război mai lung ca al Troiei, devii sensibil ca un evreu şi simți adversitatea şi ura imediat ce ai păşit într-o încăpere. Mârşăvia atacurilor te poate deprima atât de tare, încât ajungi la fund, la străfundul adânc, dincolo de care nimic nu mai este, acolo unde linia orizontului dispare, căci se confundă cu zidul. Cu limita. Şi de-acolo te-mpingi din degete şi ieşi înapoi, la suprafață, strălucind de lumina neagră a altei lumi, întunecate, apari la lumina zilei mai fără iluzii în privința naturii umane decât Dumnezeu însuşi, însă tare ca diamantul şi în vecii vecilor viu. Ce înseamnă, pe lângă războiul cu Ticu, când noi doi am fost cele două armate de pe Câmpia Armaghedonului, sulițele aruncate astăzi, lateral, de unul sau altul? Să fim serioşi!

Cu ani în urmă, un prieten mi-a spus, în treacăt, că am capacitatea rezilienței. Eram într-un moment prost al vieții mele, pline de alte asemenea proaste momente, când el mi-a făcut, în cunoştință de cauză, acest cadou: reziliența. De fapt, conştiința rezilienței. Frumos din partea lui, mi-a dat un scut şi mi-a atras atenția că, de fapt, îl am sub piele încă din naştere. În realitate, după ce-am făcut Armaghedonul cu Ticu, am putut trece peste aproape orice, generându-mi singură, din propria mea limită, mânia albă, forța incandescentă de a ieşi în bună lumină. Ana, la fel. Tinu, la fel. Aşa cred. Aşa nădăjduiesc.

Şi-n plus, ce fel de religie era religia lui, care nu-mi dădea voie să citesc? îl întrebam eu. Ticu îmi ura cărțile. Ura dansul. Ura tot ce însemna desfăt şi petrecere, toate i se păreau că sunt „lucru cu dracu'". Peste tot, după el, exista

numai Satana, şi-n cărți, şi-n muzică, şi-n rochiile frumoase, şi-n mărgele, până şi-n curentul electric care se introducea atuncea în sat.

*

Fratele lui, Gherasâm, îşi băgase curent în casă. Şi doară erau iehovişti, cu verişoarele noastre, Daria şi Titiana, cu tot. Daria, fata cea mai mare, cu un an mai în vârstă ca mine, chiar renunțase, din sârguință şi supunere iehovistă, să mai meargă la şcoală. Nici amenzile pe care le-a plătit unchiu' Gherasâm, nici vizitele dese ale milițienilor la ei acasă, nimic nu i-a convins pe părinții ei s-o convingă la rândul lor pe fata lor să se întoarcă la şcoală. Era pe clasa a cincea când a întrerupt. Apoi, ca să nu piardă vremea până la Armaghedon, s-a băgat servitoare la bloc, la Domnuca, la care mă duceam şi eu cu lapte. Daria îngrijea copiii până când ei, Domnuca şi bărbatu-so, erau la lucru, la Transformatorul de Tensiune.

E drept, familia lui unchiu' Gherasâm nu era, în acel moment, cel mai bun argument pe care i-l puteam aduce lui Ticu în favoarea electricității. După o vreme de slujit ca servitoare, bărbatul Domnucăi, un tehnician de la Transformatorul de Tensiune, s-a încurcat cu bona lor iehovistă. A ieşit un scandal de pomină, uite ce fac iehoviştii, strică familiile! N-aş învinui-o pe Daria, era abia o adolescentă, ci pe el, om în toată firea. Şi nici pe el, de fapt, când este ca doi oameni să fie împreună sau să fie despărțiți nu despre vină e vorba, ci despre altceva, mai tulbure, mai vital, mai apropiat de străfundurile mâloase ale vieții. Oricum, a trebuit ca ei să plece din sat, s-au mutat la Reghin. Iar după ce-a trecut anul critic, 1975, pentru care aşteptau Nimicirea, vară-mea Daria s-a apucat cuminte să-şi completeze şcoala de unde-o lăsase, apoi a făcut liceul şi o şcoală tehnică. N-am mai văzut-o de mult, nu ştiu ce mai

înseamnă acum pentru ea iehovismul, boala copilăriei Vălenilor, şi nu mă hazardez să presupun că s-ar fi vindecat, poate că aceste două adevăruri funcționează în capul ei fără să scoată scântei.

În timp ce toți de pe uliță aveau electricitate, televizoare, aparate de radio, fier de călcat electric, noi stăteam şi ne luptam pe *Biblie* la lampa cu fotoghin, căreia eu îi ştergeam în fiecare seară sticla de funingine şi pentru care mă duceam la cooperativă, să ridic, contra 9 lei şi cinci ouă măsură mare, rația lunară de petrol. Pentru că Ticu declarase că „Eu nu-l bag pe Dracu' în casă", eu căram acasă damigeana de zece litri cu fotoghin, îndoindu-mă într-o parte de greutate, îmi călcam uniforma cu ticlazăul cu jar şi ascultam radioul la Moşul Martei, într-o limbă din care nu ştiam niciun cuvânt. Iar noaptea citeam, la lanternă, bine ascunsă sub plapumă, cărți ştiințifico-fantastice care mă făceau să dârdâi de-o altfel de groază, de cea a extratereştrilor, în timp ce o parte a minții mi se îngrăşa de satisfacție că universul e altcum alcătuit decât îşi închipuie, după *Biblie*, Ticu. Abia în 1969, în primăvară, s-a lăsat şi el convins că electricitatea nu-i dracu', ci doar o drăcie, şi a consimțit să avem şi noi curent. Iar după aceea, spre hazul nostru, l-a apucat meşteritul cu electricitate, şi-a făcut, împreună cu Tinu, un sistem de iluminat pe toată curtea şi grădina de pomi, cu becuri uriaşe, de 150 şi de 200, să vedem şi noaptea ca ziua.

*

O, da, ne-am certat doisprezece ani, de când am fost alfabetizată şi până la moartea lui. Sălbatic. Cu reguli de onoare, dar fără nicio cruțare. Ne-am făcut toate şicanele cu putință, dar numai când a fost vorba despre credință şi despre Dumnezeu. Altfel, puteam fi cei mai buni prieteni. Într-o primăvară mi-a făcut şi mie o gredinuță de flori, de un

metru pătrat, lângă cohie, să am şi eu pământul meu şi florile mele, ca Mica. Vara, când mergea la cosit în Prodaia, îmi aducea mănunchiuri de frăguțe legate cu iarbă sau buchete de flori de fânață, fixate, cu o legătură măiastră de iarbă răsucită, de coada coasei. Înseamnă că mă iubea, mi-am spus eu la ani de zile după moartea lui. Un asemenea buchet de flori mi-l amintesc obsesiv: flori de mărul-lupului, albastre-violet, cu patru petale păroase şi un miez galben ca un con păros, aduse din Fânețele Prodăii. Şi de câte ori descopăr câte un fir de mărul-lupului pe vreo pajişte sau doar prin vreo carte de botanică, mă pomenesc vorbind despre buchetul acela uriaş pe care mi l-a adus Tata într-un miez de vară, şi pe care acum mi-l reînnoieşte anual Nucu, nepotul lui şi al meu, care a mutat o tufă de mărul-lupului în grădina noastră.

La fel ca pe Ana şi pe Tinu, Ticu m-a folosit şi pe mine la orice. Pentru că nu-i plăcea să fie singur când lucra – nici mie nu-mi place, acum –, îi țineam de urât. Trăgeam cu el la spata mare, tăind lemnele de foc, îi căram sculele şi îi țineam cuiele când făcea gardul nou. Țopăiam veselă în jurul lui în fiecare primăvară, când mă chema să îi țin scara, să se urce în pomi, să îi curețe de omizi şi de găteje uscate, mai mult încurcându-l decât ajutându-l, eu, preocupată de pupele de fluturi pe care le găseam lipite pe gard, pe care le sfredeleam cu o crenguță, să le analizez conținutul sângeriu, palpitul mlăştinos al vieții. Ne luam unul altuia ziarul, să-l citim, amândoi începând cu ultima pagină şi citindu-l ticăit de la sfârşit spre început, clătinând din cap, nemulțumiți de cât de prost merge lumea.

O, felul lui de a citi ziarul! Ce n-aş da să îl mai văd o dată, o singură dată! Citea titlurile de pe pagina întâi, să zicem: „Marea Adunare Națională şi-a început lucrările”, apoi mormăia:

— De-aici numai rău poate să ne iasă!

Şi eu mormăi acuma la fel, fără să vreau, pentru că de multe poți scăpa într-o viață, numai de prima copilărie, ba. La alte titluri hotăra scurt: „Asta nu ne interesează”. Avea o neîncredere totală în autoritatea de orice nivel – care, sugera el, face numai rău oamenilor de rând, ca noi –, pe care mi-a transmis-o, difuz, şi mie. M-am surprins nu demult citind ziarul la fel ca el, clătinând din cap şi mormăind „De-aici numai rău o să ne iasă...”, şi mi s-a făcut un dor cumplit de el: nu l-am mai văzut din 2 septembrie 1974, din ziua când am asistat, în curtea casei noastre, la autopsia lui.

Mi-l amintesc, în cămăşile lui de pânzică, în pantalonii lui de doc, bătându-şi coasa sau cosind în grădină sau în Râtul Sărății. Îl văd mâncând pită cu slănină şi ceapă. Mi-l amintesc povestindu-mi cum a fugit odată de-o viperă, în fânața de la Ijac. Închid ochii şi-l văd meşterind te miri ce prin curte. Avea îndemânarea unui meşter bun la toate. Lucra pământul, dar lucra şi piatra şi lemnul, făcând orice: case, grajduri, şoproane, garduri, cotețe, cuşti, paturi, mese. Putea proiecta şi ridica o casă din temelie până la acoperiş; cu creionul lui bont de tâmplar, el, cel nul la matematică, însemna lemnul pentru acoperiş, calcula grosimea şi rezistența grinzilor, numărul de țigle. N-a greşit niciodată, casele ridicate şi acoperite de el stau şi azi, spre mândria mea de fată de meşter, în picioare. Şi, după prima spaimă, îi plăcea, ca tuturor țăranilor, tot ce ținea de tehnică, de maşini şi de scule. Tractoarele şi semănătorile, plugurile şi discuitoarele îl pasionau. Când au apărut „combainele”, cam prin 1967-1968, ieşea şi el, ca tot satul, la marginea drumului să le întâmpine.

— Uită-te! îmi poruncea, scuturându-mă de umeri.

Văd şi acum secerătorile late, roşii, greoaie, le aud duduitul, văd „combainele” argintii înaintând legănat ca nişte rațe prin colbul moale şi cald al drumului de țară. De dragul lor, recunoscător că au uşurat muncile agricole, Ticu

ajunsese să laude Colectivul, recunoscând că de unul singur nici el, nici alt țăran din Cutca nu şi-ar fi putut cumpăra niciodată o asemenea maşină care uşurează munca. Şi ori de câte ori citesc pledoarii nostalgice pentru imobilitatea satului românesc ori texte despre valorile neschimbătoare ale lumii rurale, pe care tehnica numai le-ar corupe, mă scutur a răscoală: „D-voastră nu cunoaşteți țăranul român...” îmi vine să spun, căci ştiu că asemenea texte şi teze nu sunt decât producțiile stupide ale imaginației şi ale ideologiei unor orăşeni care n-au avut nimic de-a face nici cu satul, nici cu țăranul din România. Țăranilor le-au plăcut şi le plac toate maşinile care le fac munca lor trudnică mai uşoară. Cum era să nu-i placă Taticului nostru combainele, care-l scuteau de zilele de secerat sub arşița năpraznică a lui cuptor! Şi Mama, ce se ducea la secerat îmbrăcată, ca toate femeile, cu bluze cu mânecă lungă şi cu clopul mare de paie pe cap, şi se-ntorcea seara cu brațele sângerate de spice şi cu glesnele numai o rană de la vrejurile de mure, cum să nu se bucure ea că nu mai trebuie să muncească din greu, adunând grâul cu secera spic cu spic, pentru pâinea noastră cea de toate zilele, pe care Dumnezeu ne-o dădea, dar numai plătită cu greutatea ei în sudoare. Da, le plăceau maşinile agricole, se topeau de admirație în fața hibrizilor de cucuruz care făceau ştiuleți cât brațul, erau bucuroşi că s-a inventat DDT-ul, cu care pot stârpi puricii ce ne omorau vara. Şi au fost fericiți când au apărut hainele de fâş, care-i apărau de ploile repezi de vară, pentru că dintr-o dată nu se mai temeau de-o aprindere de plămâni, din care să moară cu zile, cât ai zice peşte. „Marii binefăcători ai omenirii sunt necunoscuți şi neonorați, dacă ar fi după mine, aş ridica un monument celui care-a inventat fâşul, pentru că multe vieți a mai salvat!” mă dăscălea mai târziu P., ce-şi iubea pacienții. Şi-n fața privirii mele întrebătoare, îmi povestea despre țăranii pe

care i-a văzut murind în clinică, în plină vară, dintr-o aprindere de plămâni făcută în urma unei furtuni de iunie. „Sunt încălziți de muncă şi fac, săracii, imediat pneumonie. Mare binefacere au fost impermeabilele ieftine!” exclama el, iar eu îmi aminteam hainele de ploaie ale părinților mei, fâşurile lor urâte, făcute sul şi îndesate pe fundul sotiorului de papură în care îşi duceau de-amiaza la hotar.

Tata nu avea încredere în niciun fel de autoritate şi în niciun fel de partid. Despre legionarii din sat mi-a vorbit cu voce joasă: „Ăla al lui Colceriu a fost cu legionarii. La schimbare s-a făcut, primul, comunist”. Tot aşa vorbea despre vecina noastră, pe care tot satul o numea Ana Pauker, că n-a fost de treabă şi după război „s-a făcut, prima din sat, mare comunistă”. Şi acuma când mă gândesc la vecina aceea, care avea splendizi bujori albi şi roz în grădină, din care îmi făcea, la sfârşitul fiecărui an şcolar, pentru serbarea la care luam premiu, un buchet uriaş şi înmiresmat, îmi vine în minte nu numele ei real, ci porecla, pentru mine ea a rămas aşa cum o numeau, batjocoritor, tatăl meu şi tot satul, cu numele modelului ei de rea amintire, Ana Pokerița.

Am fost uluită, cu ani în urmă, când eu şi sora mea ne-am „bârfit” părinții, să aflu ce imagini diferite avem, eu şi ea, despre ei. Pentru Ana, Ticu era un om bun, iar Mica ar fi fost rea. Poate. Am tras concluzia că tot ce-mi amintesc eu despre ei nu este realitatea, ci doar amintire ce deține simpla realitate a amintirii. Cine ştie, de fapt, cum au fost ei. Cine ştie, de fapt, cum a fost tatăl meu, Agustin. Pentru mine – dar numai pentru mine –, tatăl meu a fost un Tată Cumplit. Ne-am înfruntat continuu, cu o încrâncenare vie, neobosită, mereu mai înveninată. Când eram mică, eram îndesată şi puternică, aşa că mă punea tot timpul la treabă. El mi-a dat etalonul frumuseții feminine rustice – fata sau femeia cu pielea albă – şi mi-a inculcat complexul că, neagră

şi îndesată cum eram, nu voi ajunge niciodată atrăgătoare. Într-o zi, când căram în spate un sac mic de cucuruz şi-l băgam în şură, l-am auzit şoptindu-i lui Mica:

— Tabita a început şi ea să se facă mai cinaşe, nu mai e aşè de neagră, s-o mai albit la faţă.

Dacă relaţiile mele cu Mamica erau când bune, când rele, căci uneori îmi cădea în cursă şi se lăsa prinsă de câte-un roman pe care i-l povesteam ori i-l citeam şi ei cu voce tare, cu Ticu relaţiile erau mai tot timpul încordate. Mă folosea – era nul la aritmetică, dar, fudul, ascundea asta – să-i calculez normele de la „ceape", şi mergea, cu calculele mele, la sediul Colectivului, unde mima comédia calculării rapide, în minte, a normelor sale, uimindu-i pe şeful de brigadă şi pe contabil. Deşi voia să am note bune şi să fiu prima în clasă, îmi ura cărţile, convins – şi el, ca Mama – că din cauza cititului o să înnebunesc şi-o să orbesc. Aşa că, şcolăriţă fiind, am mâncat bătaie, dar nu pentru teme nefăcute şi note de patru, eu aveam numai zece, ci pentru că citeam prea mult. Ei doi, Ticu şi Mica, mi-au rupt, îmbătaţi de mânie, cărţile pe care mă prindeau că le citesc în loc să-mi fac treaba. Mi le rupeau din motive diferite: Ticu, pentru că i se părea că citesc cărţi păcătoase, Mica, dintr-un soi de invidie, din aceeaşi reacţie adâncă de gelozie ce-o făcuse să n-o lase pe Ana la liceu, şi pentru că, în loc s-o ajut, eu citeam. În vreme ce învăţătoarea mea şi apoi profesorii mei nu mai pridideau să mă mângâie pe creştet, să-mi spună că trebuie să merg mai departe „la şcoală", adică la liceu şi la facultate, şi îmi aduceau cărţi din biblioteca lor să le citesc, părinţii mei nu ştiau cum să mă mai pedepsească pentru lecturile mele şi cum să mă îndepărteze de carte. Îmi amintesc o vacanţă de iarnă de coşmar: plănuind să mă facă croitoreasă, Ticu i-a cerut mamei să mă înveţe „cipcă", pentru că alte fete ca mine „fac cipcă". Cine ştie ce pocăite mici şi senine văzuse el făcând

cipcă, în vreme ce lălăiau tărăgănat cântări iehoviste despre vremea ferice a Nimicirii, îmi spun acum. Mica s-a conformat. Mi-a început câțiva colțișori din cea mai simplă cipcă de mână, mi-a arătat cum se face şi m-a pus la treabă. A fost o catastrofă: mâinile mele au devenit țepene ca nişte lemne, greşeam blestemata dantelă la fiecare mişcare, Mica mă corecta tot mai enervată şi a sfârşit prin a mă pocni sistematic peste degete. Blestemații colțișori de cipcă, de atâta făcut şi desfăcut, erau pământii, iar vacanța mea fără cărți şi cu lucru manual a fost o nefericire.

*

Nu ştiu cine a avut ideea, eram în ciclul întâi când Mica şi Ticu au descoperit cum anume le pot fi şi eu cu adevărat de folos. Mama creştea curci, curcanii pe care îi lăsa peste iarnă erau câteodată mai mari ca mine şi mă ciupeau cu clonțul, roşii-vineți de furie, când mă prindeau pe-afară. Ai mei au hotărât, de comun acord, că eu voi păzi vara şi toamna curcile. Tinu cu mieii, Pe Coastă, iar eu n-o să mă mai duc cu el sau în locul lui, ci o să pasc curcile pe mirişte, să se hrănească cu grâul scuturat după secerat. Şi-apoi la arie, unde a stat batoza. Nu era foarte departe, cam un kilometru şi jumătate, poate doi, în câmp.

— Şi-acolo poți citi cât vrei! m-a îmbunat Mica, perfidă.

Aşa că m-am dus cu curcile. Porneam zilnic pe la patru sau cinci, iar duminica toată ziua. După 15 septembrie, veneam acasă de la şcoală şi mâncam, apoi îmi alegeam cărțile şi caietele de şcoală pentru a doua zi şi o porneam, cu geanta de cărți şi caiete într-o mână, cu nuiaua în cealaltă, cu curcile mele. Aveam multe, patruzeci, poate cincizeci. Le mânam pe dumul dintre temeteuri, apoi pe drumul ce duce La Cruce, şi le îndreptam spre arie. Căutam un loc bun, cu mult grâu pe jos, şi ne opream. Îmi făceam un pătuc într-un stog galben de paie şi îmi începeam lecțiile.

Metodic, materie după materie, fără să sar niciuna. Îmi făceam şi temele scrise. Din când în când, mă uitam la curci. Din când în când, pioncăitul lor de alertă mă băga în răcori, mă uitam la ele, oare nu vine o vulpe să-mi ia de sub nas o curcă? Nu, nu, era numai un iepure sur, rătăcit prin împărăţia mea de paie şi grâu. În jur erau stoguri multe de paie aurii, ogaşele săpate-n pământ de batoze, grâul nou creştea verde crud, mai des ca peria. Cerul era înalt şi sur. Între două materii, priveam cerul, norii joşi de toamnă, le identificam formele.

Atunci am învăţat că nu există peisaj mai trist decât Câmpia Transilvaniei, toamna. Pe platoul larg dintre Someş şi Valea Sărăţii, între Mărători şi Pârâul Păglişei, Cutca se lăţeşte spre cer ca o şopârlă mare. Văzută de sus, aşezarea are forma unei cruci piezişe. Poate a unei păsări uriaşe, cu o aripă prea îngustă şi cu alta prea scurtă. Cum e construit sus, pe platoul înconjurat de văi, satul pare aşezat pe capacul lumii. De unde eram eu, din arie, vedeam departe în zare înspre răsărit, spre Staţia de Tensiune şi spre Morlaca, şi înspre sud-est, înspre Valea Sărăţii şi Păglişa, ghicind peste deal locul unde se află satul Mera. Peste platoul satului, înspre vest şi nord-vest, vedeam culmile Dealurilor Prodăii. Priveam dealurile sterpe, arse, pământoase, mă uitam la câmpul vast care mă despărţea de sat, apoi îmi întorceam privirile înspre cer. Era pustiu.

Dacă îmi terminam lecţiile, mi le repetam pe toate, cu voce tare. Apoi puteam să citesc. Adică să citesc romane. Nu aveam bani să îmi cumpăr cărţile mele, premiile mele întâi erau cărţi de poezie, Alecsandri, balade cu Toma Alimoş, mai apoi Blaga, Philippide, Minulescu, pe care le citeam din doască-n doască din pură obligaţie interioară, pentru că erau cărţi de premiu, dar fără să-mi placă. Mie îmi plăceau romanele, cu care mă aprovizionam din toate părţile, de la biblioteca comunală, de la aceea şcolară, de la doamna

Runcu, de la Veta, colega mea de clasă. Într-un an, când a început vacanța de vară, profesoara de geografie, doamna Rodica Bimbea, mi-a adus o grămadă de romane de-ale lui Jules Verne, iar Mica n-a avut încotro, m-a lăsat să citesc *Copiii căpitanului Grant*, ce era să facă dacă aveam cartea de la o profesoară... Profesoarele de română îmi aduceau şi ele cărți, din propria lor inițiativă: nu pot vedea Harper Lee, *Să ucizi o pasăre cântătoare*, fără să mă gândesc la zâmbetul dulce al doamnei Ioana Voia, profesoara mea de română pe-a cincea. Nuvelele lui Cehov le-am citit, cuprinsă de o tristețe de moarte, împrumutându-le de la Veta lui Ciobotaru, stătea la câteva case de noi. Aveam o provizie mare de cărți ascunse printre manualele mele şcolare, le înveleam la fel, în hârtie albastră, să nu îşi dea seama ai mei ce anume citesc. Dar nici ei nu erau chiar proşti, la mânie erau în stare să-mi arunce orice carte direct în mijlocul flăcărilor din cuptorul de pâine, chiar dacă era de la şcoală.

Nicăieri, niciodată, singurătatea mea n-a fost mai mare ca în toamnele acelea, vreo şase, de aur şi ceață în care am păscut curcile. Mă îmbătam de singurătate cât era după-amiaza de lungă. Priveam în jur, învățând dezolarea. Urâtul pe Câmpia Transilvaniei, pământie şi gata de moarte. Când ploua, îmi săpam în stog un adăpost, eram specialistă, îmi făceam nu numai o băncuță de paie pe care să stau, ci şi o măsuță pentru caietele de teme. Când era ceață şi câmpul larg se pierdea în aburul rece şi dens, de nu vedeai la mai mult de câțiva paşi, stăteam tot timpul cu ochii pe curci ori le dădeam roată, ca un câine de stână, să nu le pierd. Uneori, un brigadir, de obicei badea Oprea Fotoghinu, se rătăcea cu cine ştie ce treabă printre stoguri, eu tresăream, un pic speriată, deşi n-aveam de ce, oamenii erau cumsecade, eu eram zâna ariei şi-a câmpului, eram pe teritoriul meu, a mea era împărăția aceasta pustiită, cine ce să îmi facă? Badea Todor Oprea Fotoghinu îmi dădea bună

ziua, eu îi răspundeam, schimbam o vorbă. Când îmi era foame, mâncam pita cu unsoare pe care mi-o aduceam cu mine şi beam apă din căntuţa mică, vişinie, pe care Mica mi-o cumpărase anume pentru mersul cu curcile la arie. Guşile curcilor se umflau treptat, se rotunjeau. Când o luau încet, una după alta ca oile, spre alt loc, mă mutam şi eu după ele dacă locul era mai bun, cu mai mult grâu pe jos, şi îmi făceam alt culcuş în paie. Sau îmi luam în stăpânire un culcuş mai vechi, într-o toamnă întreagă ajungeam să locuiesc şi să îmi fac temele în toate stogurile din arie.

Într-un singur caz nu eram mânată cu curcile la arie: în sâmbăta ori duminica de după cules, când pe câmpul golit de bucate se porneau vânătorii. Le ascultam împuşcăturile de acasă, îi auzeam îndepărtându-se sau apropiindu-se de vatra satului, iar la sfârşitul zilei urmăream de după gard căruţele ce veneau pe drumul de La Cruce şi treceau în jos, înspre sat, încărcate cu iepuri împuşcaţi, sute de iepuri cenuşii atârnând de loitre cu capul în jos, de le fluturau urechile moarte înspre ţărna bătucită a drumului. Căruţele se perindau dinadins încet, să le putem admira prada, vânătorii mărşăluiau făloşi pe lângă ele, cu puştile atârnate de umăr. În ziua vânătorii, Mica şi Ticu mă ţineau în ogradă.

Târziu în noiembrie, după ce brumele şi îngheţul pustiau hotarul şi numai grâul răsărit în arie mai era verde, un verde degerat, când curcile mele, pe care le preluasem în iulie cât un pumn de copil, erau de-acuma de câteva kilograme bune, Mica se milostivea în sfârşit de mine şi le vindea. Le ducea la Cluj, la piaţă, câte patru deodată. O umilea să meargă să vândă, comerţul i se părea o îndeletnicire nedemnă de un ţăran, de o găzdoaică, aşa cum fusese ea pe vremuri şi cum încerca din răsputeri să fie şi-acum, în neprielnice vremuri de Colectivă. Dar le trebuiau bani pentru dări. Într-un an, ţin minte, i-au trimis o sumă şi

Anei, la Mediaş, să-şi cumpere palton. Mi-amintesc sentimentul usturător, de invidie, că mie nu mi-a cumpărat nimic, şi promisiunea lui Mica, „Lasă, la anu' îți cumpăr ție palton". Într-un an, ca să mă îmbuneze, mi-a dat 50 de lei, să îmi cumpere doamna Bimbea, profesoara de geografie, de la Cluj, *Atlasul României*. O singură carte, una singură, cu coperte cartonate, alb cu cenuşiu, cu cincizeci de lei, daţi pe mofturile mele şcolare!, ce risipă pentru ei, ce victorie pentru mine!

Când discul soarelui se făcea portocaliu-roşietic ca un gălbenuş de ou şi se apropia de Dealul Prodăii, aveam voie să pornesc cu cârdul de curci înspre casă. Pe când ajungeam era aproape noapte, Mica tocmai punea de cină, iar eu trebuia să mă prezint la masă, să spun *Tatăl nostru*.

*

Pentru că aşa cerea el, fiecare cină începea cu *Tatăl nostru*, spus cu voce tare, în picioare. Îl spuneam, pe rând, o seară fratele meu, o seară eu. Uram ceremonia asta. Când era rândul meu, încercam să mă fofilez, să dispar, să întârzii. Zadarnic: cina nu începea până nu apăream. Eu, cu o memorie foarte bună la poezie, mă încurcam invariabil la *Tatăl nostru*; mă împiedicam de o formulă din care nu înţelegeam nimic: „cataestempărăţia şi puterea şi mărirea"; nu dibuiam, cu imaginaţia mea altfel bogată, ce fel de monstru al sfârşitului ar putea fi „cataestempărăţia", dar îmi imaginam ceva atât de înfricoşător, încât memoria şi limba îmi împietreau. Cum Tatălui meu nu-i trecea prin minte să-mi dea textul rugăciunii, abia prea târziu, când el nu mai era, mi-am putut traduce „cataestele" în limbaj normal: „căci a Ta este împărăţia, şi puterea...". Prea târziu. Dialectul de câmpie transilvăneană, cu accentul lui şui, ne-a făcut figura. Oricum, la mormântul lui nu spun *Tatăl nostru*, unica rugăciune pe care o ştiu, ci inventez, de fiecare

dată, o rugăciune proprie, mereu alta, o rugăciune care are existența efemeră a clipelor cât o gândesc şi o recit, răspicat, articulat, în gând. Întotdeauna în gând. Îmi place să mă rog pentru el sub cerul liber. Din respect târziu şi inutil pentru religia lui fără lăcaşuri de cult. Dar m-am rugat pentru el şi în toate bisericile din lume în care am intrat şi am aprins pentru el şi pentru ceilalți morți ai mei, tot mai numeroşi, lumânări, într-o desconsiderare totală a diferențelor de cult: ce cult, ce moft, când aici, pe pământ, e plin de morminte, iar cerurile sunt negre, înalte şi goale? Cred însă că o rugăciune pentru vii şi o rugăciune pentru morți, adresate nu se ştie cui, pot drege ceva din echilibrul smintit al lumii... Din abisul misterios care este viața fiecăruia dintre noi, în care iubirea şi ura îşi împrumută adesea una alteia chipul, ce-mi pasă mie în cochilia cărui cult mă rog pentru ca starea de moarte a morților mei să fie uşoară...

Credea în credința lui apocaliptică şi ne-a vârât-o pe gât, zi de zi, atâta vreme cât ne-a avut în puterea lui. Îmi amintesc cărțile şi broşurelele lui clandestine, raziile Securității, care confisca tot, inclusiv *Biblia*, mi-l amintesc întorcându-se de la anchetele Securității cu sânge pe față şi mințindu-ne, calm, că s-a lovit. Îmi amintesc răul pe care ni l-a făcut tuturor, pe care l-am plătit şi-l plătim fiecare în felul lui.

Şi îmi imaginez, retrospectiv, şi nesfârşita lui singurătate: era în casa lui, cu nevasta lui, făcuse copiii lui, şi nu putea conta pe niciunul dintre noi. Nu. Niciunul din familie nu l-a urmat până la capăt în aspra lui credință. A reuşit, în loc să ne mântuiască, cum în mod evident îşi propusese, să facă din noi toți, inclusiv din Mica, din punct de vedere al credinței, nişte singulari.

La paisprezece ani, când, îmbolnăvindu-mă, medicii mi-au interzis efortul fizic, am scăpat de treburile gospodăreşti la care mă puneau amândoi şi mi-am câştigat dreptul de a

citi. Iar tot ce am citit am întors, atunci, împotriva Tatălui meu: ne-am certat continuu, sălbatic, cu scene de mare violență, până la moartea lui.

*

După cearta aceea a lor, din cohie, am descoperit fără greş ce-l poate scoate cu adevărat din minți, după ce mai întâi mă scotea el din minți pe mine:

— De ce m-ai făcut? Mai bine nu m-ai fi făcut! îi strigam, plantându-mă, mică şi groasă ca un dop, cu mâinile în şolduri, în fața lui, şi cu o voce din ce în ce mai înaltă, mai ascuțită, mai rea.

Nu mi-a răspuns niciodată.

Mi-a răspuns în schimb Mica. Ea, care se mulțumea să asiste tăcută şi neputincioasă la încleştările noastre, s-a scăpat o dată, nu atunci când s-au certat în fața noastră şi Ticu a ridicat mâna asupra ei, ci mai târziu. Şi mi-a spus. Şi-aşa am aflat că sunt un copil de război, şi încă de unul religios.

— Nu mă mir că vă sfădiți atâta, mi-a spus ea, că te-a făcut să se răzbune pe mine că nu mă pocăiesc, şi pe urmă nu te-o mai vrut. Mi-a zis să fac avort, că alte femei se duc şi rezolvă.

Ei, Mamei mele frumoase şi zvelte ca o fată, nu i-am reproşat niciodată că m-a făcut. Ştiam, tot de la ea, că nu-şi dorise niciun copil, ceea ce n-o împiedicase să nască trei şi să ne crească. Lui însă i-am scos ochii cu naşterea mea, ca şi cum aş fi ştiut dintotdeauna că el e de vină.

Încerc să îmi imaginez ce-a gândit Ticu despre mine şi întrebarea mea, el ştiind *de ce* m-a făcut. Mă întreb dacă nu m-a socotit pedeapsa lui Dumnezeu pentru el, căci era prea de tot, mă concepuse ca s-o constrângă pe Mica să treacă la Străjerii lui Iehova – şi s-a pomenit cu mine, care i-l scoteam zilnic pe Iehova pe nas şi-l mai şi acuzam pentru naşterea

mea de prisos. Dar astea sunt presupuneri. Pleavă şi pulbere peste un trecut ce îmi mai zvâcneşte ca o bubă ce coace în carne.

Cred că atunci, demult, când eu nu ştiam încă nimic despre dedesubturile naşterii mele, întrebarea mea, De ce m-ai făcut? De ce m-ai făcut? Mai bine nu m-ai fi făcut!, l-a lovit pe Ticu drept în mijlocul frunții. Ca o piatră trasă din praştie.

VI

Îmi place să cred că, altfel, eram ca oricare alții, nişte copii normali, cu poftă de râs, de joacă şi cu mare poftă de mâncare. Mâncam orice – eu, nu şi mămăligă. O poveste de familie spune că, pe vremea când învățam să vorbesc, îmi plăcea numai slănina, pe care o numeam carne şi o reclamam cu țipete: Ca... Ca... Mica îmi făcea soldății, bucățele mici de pâine cu slănină tăiată în cubulețe, apoi se întorcea cu spatele, să îmi dea timp să adun slănina şi s-o înfulec, pentru ca apoi să cer, cu țipete ascuțite, care pe ei îi distrau, alta. Spre deosebire de Ana şi de Tinu, eram leneşă şi grasă, nicio vigană nu stătea ca lumea pe mine, mi se ridicau toate pe burtă. Ideea că am fost cândva grasă este pentru mine ca o medalie pentru un veteran de război, mă gândesc la mine, cea de atunci, cu voioşie şi mândrie, ia te uită, am făcut-o şi pe-asta, am fost grasă şi am mâncat slănină de porc. Mâncarea de bază a țăranului român de pe Câmpia Transilvaniei.

Ticu cumpăra purceii de la Moci ori de la Morlaca, de la târg, iar noi îi hrăneam bine. Mica le pregătea, aproape cu mai multă grijă decât prânzişorul nostru, „cerealele” calde, cinci mese pe zi, un amestec de tărâțe de grâu cu lapte acru sau cu „sămătişe”, brânză de vaci, să se întărească şi să nu-i doară burta, zicea ea. De! Lupii se uită cu bunătate la pradă, căci e mâncarea lor, iar țăranii au grijă de sănătatea animalelor lor, pe care le iubesc până în clipa când le taie şi le pun în laboş. Mica hrănea puii de curcă proaspăt ieşiți din găoace cu ouă de găină fierte şi amestecate cu un pic de mălai opărit. Tot ea turna laptele abia muls de la bivolița noastră, cea cu stea albă-n frunte, Florica, întâi de toate în blidul mâțelor, apoi în candiraşele cu care îl duceam la bloc, la abonații noştri, şi-abia după se uita dacă a mai rămas şi pentru noi. Oricum, mâțele noastre aveau întâietate. Iar când părinții duceau câte-o bivoliță bătrână la abator, pe contract, Mica plângea o zi întreagă, ca la moartea unui neam, înduioşată de soarta animalului care ne hrănise ani buni cu lapte şi cu carnea viței lor, tăiați de noi pe-ascuns. Toamna, noi hrăneam porcii cu pere de pământ fierte şi amestecate cu mălai, să aibă slănina fragedă şi groasă. La noi se tăiau doi porci, „Ca să nu ducem lipsă”, spunea Ticu, şi-aş putea să jur că se gândea la slănina afumată, fără de care el nu putea trece vara.

Porcul îl tăia unchiul Onisei Oița, bărbatul leliuchii Lucreția, tăietorul oficial de porci al satului. Venea de dimineață bună, după şase, când cerul de decembrie este vânăt şi mohorât, iar noi eram deja sculați şi îl aşteptam cu lampa aprinsă. Eu nu asistam la înjunghiatul porcului, rămâneam în casă şi îmi acopeream urechile cu mâinile. Dar tot îi auzeam guițatul. După ce unchiul Onisei şi Ticu lăsau sângele să se scurgă-n pământ, ca apa de ploaie, pentru că noi respectam porunca să nu mâncăm şi viața din carne, aprindeau paiele, să pârlească porcul. La foc

mergeam şi eu, era o ceremonie voioasă, iar când unchiul Onisei îmi întindea urechea de porc, pârlită, răzuită de scrum cu cuțitul şi spălată până se făcea albă, o ronțăiam rapid. Nu simțeam nicio milă. Nici vara, când prindeam fluturi cu sutele, şi-apoi le rupeam aripile şi îi aruncam, mişcători, dar nemaizburători, în mijlocul cărării din cimitirul mare de lângă noi, nu simțeam nicio milă, dimpotrivă, mă uitam liniştită la ei cum se zbat grămadă şi mă mândream că i-am stârpit, erau nişte dăunători, ne umpleau pomii şi varza albă de omizi. Acum mă mir nu de cruzimea neconştientă de ea însăşi pe care am avut-o, ci numai că nu-mi era scârbă să pun mâna pe nicio vietate şi că viul mai era încă lumea mea, ce nu-mi producea, în niciuna dintre formele lui, nicio tresărire de dezgust ori de spaimă, că nu-mi striga, în urechea internă, ca acum, Nu mă atinge! Atunci însă, la tăierea porcului, aveam poftă de şorici.

Porc, totuşi, nu mai ajungeam să mănânc. Mirosul de untură topită, de carne proaspătă, vederea cărnurilor roz şi roşii şi a slăninilor albe, pe care Mica le mânuia, cu mâinile ei mici, cu mare îndemânare, transformându-le în jumări, cârnați, şunci, cărnuri pentru afumat, spete, ciolane, tobă, caltaboşi, tocana porcului şi aşa mai departe, toate îmi produceau o greață definitivă. Îmi juram în sinea mea că n-o să mai pun în vecii vecilor gura pe carne. Şi mâncam, precum Ticu la Crăciun, singurul aliment pe care îl puteam înghiți: compot de prune.

În câteva săptămâni, cât stăteau cărnurile şi slăninile la mărătoare, uitam. Aşa că participam veselă la dusul cărnurilor la afumat, în podul de stuf al casei lelii Litiții. Le duceam într-o coşarcă de nuiele, învelite în merindări albe de cânepă, cu săniuța noastră lătăreață, meşterită de Ticu. De cărat, le căra Ticu, eu şi Tinu numai tropăiam, drept gardă de onoare, pe lângă sania încărcată. Podul de stuf al

casei în care trăiau lelea Litiție şi badea Borcău era întunecat şi înalt şi-afuma tare bine cârnații. Participam şi la adusul cărnurilor şi cârnaților înapoi, de data asta cu nerăbdare, căci, uitând cu totul că am jurat să nu mănânc carne, abia aşteptam să facă Mama cârnați fripți cu pireu de cartofi sau, alt fel pe placul meu, tocană de cartofi cu costiță şi cârnați afumați, pe care o mâncam cu castraveți murați sau cu inima murată de la o căpățână de varză.

Cu mâncarea, cel mai rău era primăvara. De prin aprilie până prin iulie, când cresc puii de găină, la noi nu mai era carne decât în sezonul, scurt, al mieilor. Intervalul ăsta a rămas în amintirea mea ca timpul foamei, când, cu mâncarea în față, învârteam lingura în nesuferita ciorbă de varză sau în dezgustătoarea ciorbă de măcriş şi, fără să le pot înghiți, tânjeam după o necunoscută hrană. De slănină nu mă atingeam, untura, care peste iarnă îmi plăcea unsă pe pâine şi presărată cu miez verzui de ceapă, pe care o mâncam mai ales în tovărăşia lui Ticu, nu îmi mai pria defel. Merele, măcar trei feluri, ionatane, batule cu pielița subțire şi parmene, pe care Ticu le aducea în fiecare toamnă cu o căruță din Apuseni, cu argumentul „Să aibă copiii ce mânca peste iarnă!", erau de mult digerate. Aveam numai fasole, varză, cartofi, morcovi, pătrunjel, ouă şi lapte, apoi, când dădea primăvara, nesuferitele mâncăruri verzi, măcrişul lui Mica şi şelatele, pe care le uram.

Tot ce punea Mica acum pe masă mi se părea o searbădă hrană pentru îngeri, eu visam ceva „bun", şunci şi cârnați, fripturi şi tocane sățioase. Simțeam că aş mânca un porc întreg, la o singură masă. Dacă Mica se apuca să taie, în câte-o sâmbătă, o găină, mă învârteam în jurul ei ca pisicile noastre, care, la sunetul de ascuțire a cuțitului, începeau să i se frece de picioare: trepidam să o văd jumulită, ieşind aurie ca soarele din mâinile Mamei, şi-apoi gătită, transformată în lèvèşe cu steluțe aurii de grăsime şi

în pilaf ori în tocană cu găluşcuţe, să mănânc în sfârşit ceva pe gustul meu şi pe săturate. Când începeau să se taie mieii, abia aşteptam să fie gata tocănița, care îi reuşea lui Mica perfect, ea este autoarea celor mai gustoase tocănițe pe care le-am mâncat vreodată. Carne şi fructe, asta fantasma stomacul meu. Într-o primăvară, mânată de dorul meu după necunoscuta hrană ce îmi lipseşte, am mâncat lalelele abia încolțite în gredinuță ale lui Mica, le-am încurcat cu măcrişul, care, crud, îmi pria. Iar într-un sfârşit de august, cuprinsă de pofta nebună după carne, am început să ronțăi, crud cum era, ficatul auriu al unei rațe îndopate, pe care Mica şi Ana, ocupate cu jumulitul altor rațe, întârziau să îl prăjească odată. Exasperată, m-am lăsat în genunchi lângă masă, gura mea ajungea chiar în dreptul ficatului, pus pe-un lopitău mare de lemn, şi-am început să îl ronțăi încet, încet, cu muşcături mărunte de hoață. Asta până când Mica m-a descoperit şi-au început să țipe înveselită, arătându-mă Anei, „Tulai Doamne! Ni, tu Ană, asta mâncă maiul crud!”. Era foarte bun, îmi umplea gura de arome gras-cărnoase.

Gătea bine Mica dacă voia. Şi făcea o pâine minunată, pe care îmi plăcea s-o mănânc fierbinte, abia scoasă din cuptor, cu smântâna proaspătă, pe care o adunam de pe oalele înflorate de lut, pline cu lapte pus la prins. Dacă erau şi roşii sau ardei, din grădina noastră, era şi mai bine. Dacă aveam brânză proaspătă, frământată de Mica din caşul gălbui, untos, iarăşi era bine. Mica ne hrănea curat, sănătos şi pe săturate, cu produse mai ales din gospodăria noastră. Unele mâncăruri ale ei – fasolea frecată cu adaos de pârgălaş, adică o prăjeală cu usturoi, apoi, răzălăi în zeamă de moare – nu-mi plăceau, dar ea le făcea totuşi, pentru că îi plăceau lui Ticu. Din fasole îmi păstra o porție neusturoiată, la care eu adăugam ulei crud de floarea-soarelui, făcut la noi la oloire, la moara satului, şi varză murată. Dar de răzălăi în zeamă de moare ori de balmoş nu

m-aş fi atins pentru nimic în lume. Atunci trebuia să mă descurc, să mănânc altceva.

După experimentele din primii ei ani de nevastă, când încercase rețetele de la măicuțe, Mica nu mai experimenta nimic nou. Nu făcea nicio mâncare mai complicată decât sarmalele ori decât haioşul de Crăciun. Pentru haioş muncea o zi întreagă, pleznind aluatul de masă în nu ştiu câte rânduri şi împăturindu-l repetat, până făcea beşicuțe, era o treabă tare complicată şi zgomotoasă, dar ea o făcea totuşi, fălindu-se apoi cu cel mai bun haioş din sat. Altfel, nu gătea nimic care să îi ia mult timp şi care ar fi presupus răbdare şi fantezie. Unele legume – dovleceii, de pildă, ori spanacul – le socotea bune numai pentru porci şi nu ni le-ar fi gătit pentru nimic în lume. În schimb, la cererea lui Taticu, făcea o supă fără haz, supa de chimion. Făcea puține deserturi, mereu aceleaşi, pişcotă, clătite, pancove, ciureghe, plăcinte. De câteva ori, îmboldită de vecine şi mai mult de ochii lor decât de dragul nostru, a făcut „prăjitură cu gem cu gărduț”, îi ziceam noi, pentru că foaia de deasupra era din fâşii subțire de aluat puse cruciş. Când Tinu şi-a spart obrazul într-o căzătură urâtă, i-a făcut, pentru consolare, prăjitura cu gărduț, cu gem de mure.

Iar toamna făceam silvoizul. Ticu tocmea prune, ori de la mătuşa Rusandă, de lângă Criptă, care avea o mare livadă de pruni bistriți, ori, dacă la noi era un an rău pentru prune, în Apuseni, la mocanii lui. Aducea o căruță de prune şi noi ne puneam la lucru, le dejghiocam în covata de pită şi-n vailinguri mari, scoțându-le sâmburii. Între timp, Taticu aducea din Mera căldarea de aramă, un obiect prețios, greu cât un clopot, luminoasă pe dinăuntru ca soarele de pe cer. Era frumoasă, încăpeam în ea cât eram eu de mare. Taticu alegea locul, în grădina noastră de pomi, înspre unchiu’ Ştefan Mòtoru, şi se-apuca, împreună cu alți bărbați de pe uliță, să sape groapa pentru căldare. Făceau o groapă mare,

specială, cu loc pentru fundul căldării, pentru pusul pe foc şi cu un locşor pentru picioarele celui care urma să amestece silvoizul, cu mestecătoarea de lemn în formă de cruce, curbată în partea de jos, încât să se îmbuce cu fundul căldării. Era un obiect complicat, de lemn, un sistem genial de pârghii. Mergea ca uns. În jurul gropii erau bătuți pari, de care era fixată partea de sus a lingurii de învârtit silvoizul. Când toată instalația asta genială era gata, aprindeam focul. Puneam prunele în căldare şi le fierbeam. Trebuiau amestecate continuu, cu mişcări precise, o dată la stânga, o dată la dreapta, de mii şi mii de ori, cel puțin o zi şi-o noapte. Prunele se transformau într-un cir fierbinte, bolborositor şi parfumat, noi amestecam. Noaptea, în jurul căldării se aduna toată ulița şi, la lumina roşietică a flăcărilor, oamenii mari începeau să povestească. Era mai grozav ca la claca de desfăcat cucuruzul. În jurul unei căldări de silvoiz am auzit prima dată despre drumul de zahăr pe care ar fi avut capriciul să ajungă, vara, cu sania, Maria Tereza, la Castelul din Morlaca. Şi tot acolo am auzit despre vapoarele de hârtie în care au fost urcați evreii, în timpul războiului celui mare, şi-apoi puşi pe apă, să se scufunde în largul mării. „Ce sunt aceia evrei?" am întrebat-o pe Mica, şi ea mi-a spus că sunt nişte oameni ca toți oamenii, ca noi, iar Ticu a adăugat că sunt poporul din *Biblie*. Între timp amestecam cu arborele cotit al lingurii, o dată la stânga, o dată la dreapta, silvoizul fierbea, Mica adăuga prune noi, dădea cirul de la prunele grase prin strecurătoarea mare de lut, cu găuri mari, să scape de sâmburi, iar Ticu îşi începea poveştile despre front. Asta dezlega limbile tuturor bărbaților de pe uliță, mai toți fuseseră în război şi trecuseră prin multe. După o zi şi-o noapte de amestecat, silvoizul începea să se îngroaşe, nici Ana, nici Tinu, nici eu nu mai aveam destulă putere în mâini să-nvârtim linguroiul în formă de cruce, era deja o

treaba de femeie puternică ori chiar de bărbat, locul nostru era luat de Ticu. La un moment dat, Mica lua silvoiz pe lingura de lemn, se uita la el cum se lipeşte, şi hotăra:

— Gata!

Focul era lăsat să se stâmpăre, Mica muta silvoizul în oalele mari de lut şi în vèderele pregătite din vreme pentru asta. Iar după ce se răcea un pic, îl duceam cu convoiul în cămară, să pringă crustă şi să stea la-ntuneric până la iarnă, când îl mâncam uns pe pită ori în gomboții cu silvoiz. Petrecerea din grădină nu se termina însă, după noi intrau la făcut silvoiz ceilalți de pe uliță, uneori căldarea stătea în gredina noastră mai mult de-o săptămână, iar nopțile nedormite şi poveştile pe care le auzeam de la cei mari se țineau lanț. Mama povestea pentru a nu ştiu câta oară despre pasiunea pentru automobile a regelui Mihai ori despre cum a asistat ea, în vremea războiului, la înmormântarea unor evrei: fără copârşeu, numai într-o pânză, zicea ea, uimită, şi-au fost puşi direct în pământ, lângă Cripta grofului, înspre Cutca de Sus. Badea Bazil, care venea negreşit pe la noi cu ocazia asta, se îmbăta încet cu jinarsul pe care i-l da Ticu şi-apoi plângea după rusul acela al lui pe care l-a omorât în timpul războiului, l-a puşcat privindu-l în ochi – şi de-atunci nu mai are nicio noapte fără ca soldatul hăla tânăr să-i treacă prin somn, privindu-l lung şi-arătându-i rana neagră, gâlgâind de sânge. Unchiu Ilie povestea cum a fost la Jula, pe vremea când era tânăr, unde făcuse ferestrele tuturor caselor, erau sparte de la o bombă.

Cam după zece zile, făcutul silvoizului se-ncheia, Ticu strângeau urmele din ogradă şi din grădină şi ducea căldarea înapoi, la Mera, neuitând să ia cu el şi-o oală mică de lut, umplută cu silvoiz, drept dar de mulțumire. Iar Mica revenea la ritmul obişnuit de viață, ne hrănea, ne spăla, ne trimitea la şcoală, dar fără atâtea poveşti. Dacă însă o

linguşeam, îmi mai povestea, cu ochii duşi departe, câte ceva, povestea ghemului de şerpi împerechiaţi într-o primăvară pe malul Someşului, peste care dăduse din întâmplare, sau cum a căzut Marta în apă, de era s-o ducă viitura, când s-a spart gheaţa.

Da, Mama ne hrănea pe săturate, alimentele de bază erau bune, curate, produse chiar la noi în gospodărie, şi încă nu se auzise de chimizare, de pesticide şi de insecticide, de conservanţi şi coloranţi. Dacă stau să mă gândesc, atunci am mâncat cel mai sănătos şi mai curat din viaţa mea. Atâta doar că lui Mamica nu-i ardea să ne răsfeţe prin cine ştie ce feluri spectaculoase sau prin cine ştie ce surprize. La ce s-o fi gândit ea, în timpul acestei lungi prezenţe absente din viaţa noastră? mă întreb eu, şi îmi place să cred că era îndrăgostită de cineva şi că bărbatul necunoscut pe care l-a iubit a iubit-o şi el. Nu am nici măcar un singur indiciu pentru această presupunere, dar îmi doresc fierbinte ca aşa să fi fost, ca Mica să fi avut un iubit secret, prin care viaţa ei, grea şi lipsită de bucurii, să-i fi dat, măcar pentru o scurtă vreme, un sâmbure secret de căldură şi consolare.

*

O, da, am fost nişte copii normali, credem noi, cu poftă de râs şi de joacă. Şi-oricum, nu eram nişte îngeri. Aveam o mare poftă de râs, cu care cutremuram sălile de clasă, mai ales la orele de matematică, cu domnul Runcu, care ştia să ne înveţe geometria şi algebra în joacă. Acasă, râdeam şi eu, şi Tinu până când Ticu scotea replica lui invariabilă, aşteptată de noi, la care ne înveselim şi-acuma când ne-o aducem aminte:

— Aşè, măgariule! îi spunea lui Tinu. Aşè! Râde, râde, măgariule. Şi tu! Măgăriţo! se-ntorcea el înspre mine.

Verile, în după-amiezile prăfoase şi calde, când plictiseala cobora peste noi ca un colb călduţ şi înecăcios, nu mai ştiam ce să născocim ca să ne facem viaţa interesantă. Copiii din jur se adunau grămadă pe pusta mare, mai jos de biserică, la joacă. Dacă Mica era în toane bune, ne lăsa să ne ducem şi noi, măcar sub pretextul că adunăm romaniţă, care creştea acolo din belşug.

Pusta era un loc al întâmplărilor. Acolo se afla atelierul căuaciului, cu foale ca aripele unui liliac gigantic, şi-o vatră cu foc şi cu jar pe care încingea fierul la roşu, noi ne uitam înăuntru numai de la câţiva metri distanţă, căuaciul nu ne lăsa să ne apropiem, l-am fi încurcat când potcovea caii. Tot acolo se aduna, dimineaţa, ciurda, şi-acolo mă trimitea Mica să aduc, pe făraş, câte-o balegă mare, pentru făcut faţa casei: amesteca balega cu lut şi o întindea, în strat subţire, pe jos, în bucătăria de vară – asta, până târziu, când ţăranii au descoperit cartonul gudronat, foarte bun de pus pe jos, în loc de pământ bătătorit sau de mult prea scumpele podele. Muruitul „feţei căsii" cu lut şi balegă se făcea, bineînţeles, cu mâna. Înfoiată de ciudă, eu alegeam de pe pustă o balegă mare şi proaspătă şi încercam s-o încarc pe făraş fără s-o ating, nu reuşeam, aşa că nu aveam încotro, o trăgeam, cuprinsă de-o mare mânie, cu mâna şi veneam degrabă acasă, ţinându-mi mâna murdară departe de trup şi făraşul cu balegă departe de nas. Deşi, de fapt, balega de bivoliţă miroase frumos, a ierburi macerate în sucuri şi-a lapte. Pe Mica, scârba mea faţă de balegă o jignea adânc, aşa că mă muştruluia prompt, să îmi reteze aerele, să nu mai fac pe domnişoara.

Tot pe pustă se împreuna turma de Sânjorz, iar noi ne însoţeam mieluţii, împodobiţi cu cănăcei de lână colorată, până la turmă. Iar când turma era dusă în deal, în Prodaia, pe pustă ne luam rămas-bun de la oi, cu părere de rău că n-o să le mai vedem, dar şi cu groaza lui Tinu şi a mea că o să

trebuiască să umblăm noi cu mieii, până la toamnă. Era o pacoste să ai miei acasă de-a lungul verii, însemna că eu şi Tinu trebuie să îi paştem pe rând, dimineaţa şi seara, Pe Coastă, ceea ce avea avantaje, căci puteam să ne scăldăm oricât în Someş, la prunduţ mai ales, dar şi dezavantaje, căci eram tot timpul ocupaţi şi vinovaţi dacă îi pierdeam şi scăpau în vreo grădină sau în lucernă. La Someş era mai bine să ne ducem fără mieluţi, numai cu pachetul de mâncare la noi, liberi să pierdem vremea, să trecem apa pe malul celălalt, pe pământul statului, al I. C. Z-ului, să căutăm ceva interesant, de pildă gulii noi de mâncat. Sau morcovi. Numai în bărcul mare nu aveam voie să ne ducem la scaldă, acolo apa săpase cotloane şi cuptorişuri, te puteai îneca, iar când Tinu o lua într-acolo, cu alţi băieţi, mă întunecam de îngrijorare.

Pe pustă se ţineau târgurile, şi-mi amintesc un an în care am văzut pentru prima oară un ieduţ, şi supărarea mea că Ticu n-a vrut să mi-l cumpere, deşi l-am rugat cu cea mai dulce voce a mea. Tot spre pustă o luam la goană când auzeam gornaşul. Pe badea Nistor, omul cu goarna. Umbla cu ea tot satul în lung şi-n lat, oprindu-se la marile intersecţii. Atunci scotea goarna, care nu era de argint bătut, ci galbenă, şi sufla. La sunetul ei, eu o luam la fugă în jos, spre pustă, fără să mai cer de la nimenea voie. Era îndatorirea mea. Omul sufla, apoi se oprea şi striga, cu glas tare, cel mai mare glas pe care îl putea el scoate:

— Tătă lumea.... mâine... la Sfatul Populaaar... gardurile şi drumurileeee!

Transmitea o veste. O poruncă. Era musai s-o ştim. Badea Nistor Gornaşul îmi plăcea indiferent ce striga el peste sat, era o apariţie, avea o putere şi un mister, goarna lui a fost pentru mine modelul pentru trâmbiţele de argint ale îngerilor Apocalipsei, care anunţă amărăciunea cea mare, Abadon o asemenea trâmbiţă a avut când a descuiat

fântânile de pelin ale adâncului. Iar poruncile Gornaşului, oricât de rele, erau un fleac pe lângă ceea ce anunţau cu glas puternic de leu îngerii albi ai lui Ioan, despre care citeam seara. Uneori, Gornaşul suna pentru strângerea adunării în faţa Sfatului. Alteori, în preajma marilor sărbători comuniste, porunca era să îşi mătură oamenii drumul şi să-şi văruiască gardul, încât echipa de propagandă să poată scrie, pe alb, cu vopsea roşie, în chenare, pe toate palanturile: „Trăiască marea noastră prietenie cu Uniunea Sovietică!", înainte de 7 noiembrie, „Trăiască Republica Populară Română!", înainte de 30 decembrie, „Trăiască solidaritatea internaţională a oamenilor muncii!", înainte de 1 Mai Muncitoresc, „Trăiască a douăzecea aniversare a insurecţiei armate împotriva imperialiştilor!", înainte de 23 august 1964. Şi altele, multe, „Jos mâinile de pe Cuba!", „Moarte trădătorului Tito!", pe care noi le învăţam pe de rost chiar şi fără să vrem, şi ni le răcneam unul altuia în joacă.

La noi pe gard nu scria nimeni, gardul nostru era din leaţuri verticale, nu se putea scrie nimic pe el, dar pe acela de la casa natală a Mamicii echipa cu propaganda scria şi de o parte a porţii mici, şi de cealaltă, în chenare uriaşe, toate îndemnurile şi urările de trăiască ale regimului. Umblai prin sat printre lozinci agitatorice, munca de agitaţie funcţiona bine în satul nostru, iar Mica şi Ticu ne-au spus, cu voce înceată şi cu uşa închisă, să nu cumva să ne atingem de lozinci, că ne bagă pe toţi la Gherla. Unde, dar asta nu ne-au mai spus-o, i-am surprins noi cum vorbeau cu voce joasă, să nu-i auzim, unde deţinuţii sunt ţinuţi în străfunduri, pe grătare de fier, iar sub ei curge Someşul. Iar când ies de acolo, dacă mai ies, nu mai sunt oameni şi nu mai au mult.

O, da, eram nişte copii normali, cu poftă de râs, de joacă şi de mâncare, chiar dacă lumea noastră parfumată

era uneori grea şi vrâstată, ca un chec noapte şi zi de-al lui Mica, cu umbrele lumii de Dincolo şi de-Apoi, despre care ne citea Ticu. Da, da, eram nişte copii ca oricare alţii, porniţi să ne obţinem şi noi ceea ce credeam că totuşi ni se cuvine şi nouă din torta vieţii. Din pâinea vieţii, însiropată, dar nu în ceai negru cu vanilie, ca blatul de tortă al Mamei, ci într-o porţie generoasă de durere şi spaimă.

*

— Noi am fost nişte cobai, îmi spune soră-mea râzând, tu nu-ţi aminteşti că, dacă ne îmbolnăveam, nu ne ducea la dispensar? Că trebuia să ne vindecăm singuri?

Şi râde. Toţi trei râdem de copilăria noastră de lagăr.

Mica era absentă din viaţa noastră, pe care o reglementa însă prin porunci aspre şi pretenţii, făcându-şi datoria de a ne spăla, de-a ne cârpi, de-a ne hrăni, dar fără risipă de gesturi. La fel ca-n toamna când am ajuns la dispensar cu coatele şi picioarele numai puroi, şi în toamna anului 1968 a trebuit să vină altcineva să îi spună, „Vezi, lele Màrie, fata dumitale are ceva, e palidă şi tristă”. Îmboldită de profesoarele mele, care i-au spus că arăt rău, Mica s-a uitat într-o zi la mine şi a reuşit să mă vadă. Apoi m-a dus la dispensar. De-acolo am fost trimise la Cluj, la Policlinica de pe Constanţei, pentru analize. Ne sculam la patru să luăm cursa de cinci, prinzând pe drum lumina vânătă, de zgripţuroaică, a dimineţii. Oraşul era încă adormit şi, sub lumina rece a zorilor, prăfos şi trist. Ajungeam la policlinica de pe Constanţei după şase, un pic înaintea femeilor de serviciu. Aşteptam. Când se deschidea, Mica scotea de la ghişeu un număr, apoi aşteptam din nou, dar înăuntru, în faţa câte unei uşi. Medici, laboratoare, examinări, zile în şir. Când terminam, ne duceam în părculeţul de lângă piaţă, pe o bancă, Mica îmi cumpăra o franzelă albă, moale, despre care ştia că îmi place, şi

parizer. Mâncam. Cu maşina de prânz ne întorceam acasă. A doua zi o luam de la capăt.

Curcile rămăseseră, de la mijlocul lui octombrie, nemaipăscute la arie, aşa că m-am bucurat că nimeni nu mi-a scos boala pe nas. Îmi era însă frică. Şi-atunci m-am rugat Dumnezeului meu din vis, vechiului meu Dumnezeu care mă ţinuse de mână, să fiu bolnavă măcar până vine vremea să vândă Mama curcile la Cluj.

A fost fabulos: m-a ascultat. Medicii i-au spus lui Mica că ori mă internează la spital, ori să mă ţină ea acasă, dar la pat, câteva luni bune. Şi mi-au prescris un tratament.

Zăceam în pat toată ziua. Nu puteam citi. Nici mânca. Mica se ruga acuma de mine să mănânc şi îmi făcea ficăţei de pui, doar-doar o să mă convingă. Pe mine însă mă durea stomacul de la aspirină şi vărsam tot ce înghiţeam. În decembrie, ca să nu pierd trimestrul, m-am dus la şcoală, să dau tezele. Profesorii au fost buni şi mi-au dat, cel mai probabil fără să merit, note maxime.

Atunci am învăţat forţa pe care ţi-o dă boala şi mi-am educat părinţii să nu mă mai oblige să fac ceea ce îmi producea rău. Nu m-am mai spălat cu apă rece de la halău pe mâini, arătându-i Mamei că mi se înroşesc pe loc şi mi se umflă ca perinuţa pentru ace şi mă dor. Nu am mai păscut niciodată curcile. Nu am mai făcut pe-acasă decât munci uşoare, care, la urma urmelor, mă distrau. Am stat şi-am citit cât am vrut eu, orice fel de cărţi, tone de romane de spionaj uneori, romane păcătoase de dragoste, pe care nici nu mă mai osteneam să le învelesc, să nu le vadă Ticu titlurile. Totul, sub acoperirea injecţiilor săptămânale şi a celor trei feluri de medicamente pe care le înghiţeam de trei ori pe zi. Iar în anul următor şi-n ceilalţi care au urmat, la fel. Mica a trebuit să mă ducă periodic la analize, să se teamă că boala îmi atinge inima, medicii îi spuneau că sunt în continuare bolnavă, să nu fac eforturi, să mă tratez.

N-au avut încotro, au acceptat ce le-au spus doctorii. Ticu mi-a planificat viitorul, unul pe măsura mea de bolnav: croitoreasă. Sau, de ce nu, contabilă la C.A.P., nu calculam eu aşa de isteţ normele? o asemenea meserie n-ar presupune cine ştie ce efort, zicea el. Nici măcar nu m-am ostenit să-l întreb ce-i cu grija asta a lui, să am o meserie, din moment ce peste şase, şapte ani vine-vine Armaghedonul! Deodată cu boala, am descoperit că nimic, dar nimic nu mai stă între mine şi şcoală.

Iar Ana mi-a promis, şi ştiam că ea întotdeauna se ţine de cuvânt, că mă ia la ea, să fac liceul.

*

Şi-aşa mi-am făcut eu o gogoaşă din cărţi şi cuvinte, punând în paranteze realitatea reală. Cărţi şi cuvinte. Litera scrisă a avut asupra mea o putere mai mare decât realitatea reală. Am crezut că mă aflu pe unul dintre rafturile de bibliotecă a lumii. În satul meu, pe unul dintre cele mai de sus, în lume, pe unul dintre cele mai de jos. Cărţile. Poveştile. Şcoala. Lumea căreia i-am acordat multă vreme o realitate mai reală decât noroiului găinilor porcilor cucuruzului straturilor de zarzavat pe care trebuia să le plivesc, smulgând fir cu fir buruienile toate. Şi nu terminam unul, şi Mica mă punea la celălalt. Puii de găină curcile mieii porcii – munca infinită de la ţară, în care eu eram o parte a forţei de muncă a familiei mele. Am urât pământul. Am urât noroiul ploaia şi colbul. Mi-am urât satul meu prăpădit cenuşiu tinos cu burta lipită în tină în care din noiembrie până-n aprilie dispăreau culorile toate şi tristeţea avea o greutate de plămădeală din pământ frământat cu frig şi cu apă. Noroiul. Plictiseala. Pogoanele de plictiseală păscută cu dinţii. Mâinile mele împletind cipca cenuşie a plictiselii. Urâtul de tot şi de toate. Oho. Urâtul. Oboseala mea de copil pus în forma vieţii la ţară, oboseala de-a avea o

viață secretă, de-a mă preface, de-a face ceea ce aşteptau ei de la mine. Spaima. Vinovăția eternă. Vinovăția de a fi în fața lor în plus vie nedorită vinovăția de-a ocupa locul de-a respira aerul de-a le face atâtea probleme. Vinovăția de-a fi bolnavă fragilă de-a avea dureri de cap grețuri dureri de apendicită vărsături dureri de oase de cartilagii alergie la apa rece cu care mă spălam pe mâini toamna târziu la halău oboseala de a mă duce răcită la şcoală oboseala de a răci mereu de-a tuşi de-a scuipa puroiul galben de-a ieşi afară cu picioarele goale în zăpadă urma picioarelor mele desculțe-n zăpadă febra coşmarul pe care îl visam toată noaptea de mii de ori într-o eternitate rotativă ca şi cum m-aş fi mişcat pe unul dintre cercurile de sub pământ ale lumii.

Mie îmi plăceau cărțile. Cuvintele. Poveştile nesfârşite. Lumea de la oraş, în care îmi imaginam că banii sunt de-ajuns şi că nenorocirea nu dă niciodată târcoale decât sub forma elegantă a sufletelor rănite problematice tragice. Lumea pe care eu o credeam în sărbătoare continuă. O eternă duminică într-o zi splendidă de vară târzie, cu cerul semiacoperit, cu lumina cernută de filtre fine de pulberi de apă. Nori. Da. M-am construit din cărți şi cuvinte, detestându-mi familia şi visând ziua măreață când voi fi singură singură-n lume, nesupravegheată de ochiul ostil poruncitor al familiei. Al lui Ticu. Al lui Mica. Ziua în care voi face ce vreau, singură-n lume, în casa mea, numai a mea, în care voi putea citi în sfârşit pe săturate, fără să primesc bătaie pentru lecturile mele. Eu față în față cu marea bibliotecă a lumii. Fără ei, care-mi cer mereu să mă mişc să dreg să muncesc să îmi fac datoria. Cărți. O lume din cărți. Din hârtie. O lume cu personaje distinse citite. Lumea ca bibliotecă şi dragoste. O lume în care în sfârşit să nu-mi mai fie frică c-o să-mi smulgă careva cartea din mână, pentru ca apoi să mă bată nu tare nu cu nuiaua la

dos cu dosul palmei peste gură şi o dată Ticu da o singură dată ca o arsură cu biciul. O lume în care Apocalipsa lui Ticu nu mai există, sfârşitul lumii nu vine Tinu şi cu mine nu mai trebuie să ne gândim la o groapă în care să ne-omorâm împreună fiindcă nu suntem cum să fim? demni de salvare. Mântuirea e numai pentru aleşi spunea Ticu. Cu capul plin de intrigile atâtor romane cum am fi putut noi să aspirăm la o asemenea avansare în cerul de după sfârşitul definitiv al acestei lumi păcătoase? Cum?

Ea n-avea ochi pentru noi şi nu ne privea decât arareori duios iubitor ca o mamă. În ochii ei eram mereu vinovaţi pentru că trebuie să ne pună în blid să ne spele hainele noastre murdare să ne scalde o dată pe săptămână să ne dea bani pentru fondul clasei la şcoală. Eram vinovaţi pentru că îi tulburam durerea ei mare cât cerul de femeie nefericită pe care lucrând de toate şi-o torcea ca pe-un fir de cânepă fină de fuior toată ziua toată săptămâna toată viaţa. Nefericirea ei toarsă în creierul ei mereu şi mereu zi şi noapte. Nefericirea ei de-a fi făcut copiii cu Ticu, care în tăcerea lui se făcea tot mai sumbru tot mai trist tot mai înger deplin pe placul lui Iahve. Tot mai singur. Oho. Ce război era între ei – şi cum nimeream şi noi cei născuţi din nopţile lor între fronturi. Mai rău ca o cruciadă. Cum au putut să-şi reziste unul altuia fără să îşi piardă minţile cum au putut noaptea să se amestece unul în altul şi de ce Mica o ocăra pe Ana când ea era fetiţă cu formula aceea cea mai rea dintre toate. Din ce abisuri de durere-frustrare-răutate poate să iasă o asemenea infamie absolută. Cât de nefericită a putut fi pentru a scoate pe gură o asemenea vorbă. Şi lui Tatăl nostru chiar aşa de rău îi era lui ca bărbat încât până-n ultima zi a vieţii lui a bănuit-o pe Mica că l-ar putea înşela. El. Care i-a făcut trei copii.

În aşteptarea Apocalipsului celui mare şi-a marii bătălii a Armaghedonului Ticu transformase casa şi ograda într-un

câmp de luptă Mica era pentru el tabăra duşmană diavolească bezna în timp ce el iehovist şi propovăduitor era lumina celestă matinală a Lumii de-Apoi. În tabăra lui Mica eram eu. Ana era dezertorul lui Ticu. Tinu, ca mine, duşmanul. Până la nefericita întâmplare Tinu a fost ca şi mine duşmanul. Pe urmă, Ticu l-a atras în tabăra lui de luminoşi. Kant. *Critica raţiunii practice*, cumpărată de la cooperativa din Cutca din raftul de cărţi nu mai mare decât un dulap de bucătărie. Argumentele lui Kant pentru existenţa lui Dumnezeu, asta citea fratele meu, învăţând sârguincios sintagmele kantiene. Eram două tabere faţă în faţă. Luptându-ne pentru Dumnezeu Iehova pentru pieirea sau dimpotrivă pentru continuarea lumii. Oho, căile teologiei iehoviste la Cutca de Jos în ograda noastră de pe uliţa Vălenilor, în anii 1954-1974. Când am trecut într-o seară, în toamna anului 2007, pe Câmpia Armaghedonului din Valea Meghido a Israelului, mi-am spus că nu eu: Ticu ar fi trebuit să ajungă aicea între cele două armii nepământeşti de lumină şi beznă. Al lui era locul acesta. Lui i s-ar fi potrivit să bată Ţara cea Sfântă dintr-o parte într-alta ca ograda lui cu piciorul. Asta visase. Armaghedonul. Până când el i-a venit.

*

Într-o iarnă, în 1969, în ianuarie, am rămas singuri, numai cu Ticu. Pentru mai multe luni, căci se născuse, la Mediaş, prima nepoată, Laura. Singura pe care el a cunoscut-o, de altfel. Iar Mica s-a împachetat în grabă şi s-a dus la Mediaş, să aibă grijă de Ana. S-o ajute. În cele vreo două luni, poate mai mult, cât a lipsit, casa a fost pe mâinile noastre. N-a fost uşor, Ticu lăsa gătitul, spălatul, curăţenia pe seama noastră. Tot făcându-şi el de lucru pe-afară, apoi la bărc, la tăiat răchită, ne-a dat mână liberă. Sau ne-am luat-o noi. Şi am folosit-o din plin.

Întâi, am fost de acord unul cu celălalt că vinul lui Ticu este bun şi pentru noi, nu numai pentru el, şi nu numai duminica la cină, cum ne mai lăsa câteodată Ticu să îl gustăm, ci zilnic, şi anume la masa de prânz. Aşa că ne-am cinstit zilnic cu vinul auriu al lui Ticu, producţie proprie, din via nobilă pe care şi-o plantase în fundul grădinii, spre unchiu Mòtoru, unde înainte era numai o pajişte cu păpădii şi un mare pomnițar cu pomnițe albe, la care veneau vara aricii. Este un vin sec şi bun şi nouă ne place – am hotărât noi. Ca să facem rost de bani, ne-am apucat şi să-l vindem – cu 10 lei o oiagă de-un litru. Aveam muşterii destui. Şi-acuma râdem când ne amintim: Ticu n-a ştiut niciodată de ce în anul acela vinul i s-a terminat aşa de repede. Cu banii ne-am cumpărat cărți de la cooperativa din sat. Exista acolo şi un mic sector de librărie, pe care eu îl scotoceam cu poftă, iar Tinu l-a golit de tot ce i s-a părut lui interesant: Strindberg, *Întâmplări din arhipelag*, cu 4 lei, în B.P.T., de pildă, *Faust*, tradus de Blaga, despre care el credea că „trebe să fie tare bun”, tot în B.P.T., două volume. Şi altele, care nu s-au salvat în biblioteca mea, sunt şi acuma la Tinu, şi cărora le-am uitat titlurile. Poate un roman de Elsa Morante, *Insula lui Artur*? Nu mai ştiu. Tinu îşi citea cărțile numai după ce le semna cu cerneală, la început şi la sfârşit. Apoi mi le dădea mie, unele sunt la mine şi acum, iar după ce le citeam şi eu, le comentam, plini de importanță, împreună.

Când, după vreo două luni, s-a întors, într-o amiază, Mica, noi am primit-o cu răceală. Eram supărați că ne lăsase atâta vreme singuri, de capul nostru, noi să ne certăm, noi să ne împăcăm. Şi eram supărați de asemenea pentru că se întorsese, căci ne descurcam foarte bine şi fără ea. Şi, deşi o iubeam amândoi pe Ana, care juca în ochii noştri rolul de soră mare şi zână bună, am fost destul de puțin interesați de fetița ei, de Laura.

Abia după ce a adus-o şi a lăsat-o la Cutca, s-o creştem noi, am iubit-o ca pe fiicasora noastră, cu toţii.

Ticu, care pe noi nu ne luase niciodată în braţe, şi-a primit pedeapsa, căci acum o păzea pe Laura mică mai ceva ca pe ochii din cap, lăsând-o să facă orice, chiar şi să tragă mieii de coadă. Se umanizase şi el, aşa, într-o clipită. Nu mai era profetul cu ochii aprinşi de sulfuroase viziuni lăuntrice, ci un bunic tânăr, de patruzeci şi nouă de ani, care-şi ţinea nepoata în braţe şi o lăsa, fericit, da, fericit, să îi umble cu mânuţele în mâncarea din blid, un bunic tânăr şi grijuliu, care tresărea la orice scâncet al fetiţei, gata să sară, el!, din somn, s-o ia în braţe, s-o legene, să-i ogoiască spaimele ori durerea. Era în stare să stea ore în şir cu ea, veghind-o cu privirile lui albastre şi perpelindu-se de iubire şi îngrijorare la orice diaree a ei.

După ce veneam de la şcoală, Laura era a mea. Îmi făceam lecţiile cu ea în braţe, cu ea în braţe rezolvam pagină de pagină toată culegerea Gheba, pentru admitere, cu ea îmi făceam rezumate la română, pentru admitere, pe ea o plimbam, o hrăneam, o arătam oricui cu mândrie, ca şi cum ar fi fost fetiţa mea timpurie. Tinu i-a meşterit o hintă agăţată de părul cu pere mici din grădină şi a lăsat-o să-i smulgă părul din cap, numai s-o facă să râdă. Mica îi aranja zulufii creţi şi îşi amintea ce păr creţ a avut tatăl ei, Tica, deşi n-ar fi trebuit să meargă aşa de departe, căci Aurel, tatăl Laurei, era el însuşi creţ.

Bolnăvicioasă din naştere, căci avusese infecţii, flegmoane, septicemii şi operaţii încă din primele luni de viaţă, Laura era un suflu plăpând, pe care toţi l-am protejat cu îngrijorare. Şi cu dragoste. Mica n-a învinovăţit-o niciodată pe Laura că e bolnavă, în sfârşit la noi în casă trecuse vremea când bolnavul este de vină pentru boala lui, iar dacă fetiţa scâncea, Mica fugea cu ea la dispensar, la doctor.

Cu Laura am fost, în sfârşit, cu toţii nişte oameni normali, banali, întregi la minte şi numai dulceaţă. Am iubit-o. În sfârşit, datorită ei, eram şi noi, pentru prima şi ultima oară în viaţă, ca toată lumea.

*

Dacă Ana îi scăpase lui Ticu din mână prin plecarea la Mediaş, unde s-a făcut frizeriţă, dacă eu i-am scăpat prin război, Tinu în schimb i-a căzut, de la un moment dat, cu totul în gheare. Terminase şcoala, cele opt clase, şi nu era încă angajat nicăieri. Într-o seară de vară timpurie, să fi fost iunie, început de iulie, la Căminul Cultural, într-o încăierare de căţei cum făceau mereu băieţii din sat, Tinu, stupoare, a rănit un om cu cuţitul. Avea vreo şaisprezece ani şi era copt la minte exact ca un puşti de şaisprezece ani. De ce avea el cuţitul mic, cu prăsele de ebonită neagră cu roşu, la el, în loc ca acesta să fie acasă, în trocuţa de lemn pentru tacâmuri, asta nimeni n-o ştie. A scos cuţitul, iar victima, împinsă de un altul, a căzut pur şi simplu în cuţitul lui, sigur este că un om a fost rănit de un cuţit, al lui Tinu, aflat în mâna lui Tinu. Victima, de altfel un prieten de-al lui, Silviu, a recunoscut de bunăvoie că a căzut în cuţit şi că bătaia dintre ei era o joacă, o hârjoneală, o arătare a muşchilor, cum se întâmplau săptămânal în sat. O încăierare de căţelandri. Însă lama cuţitului a trecut pe lângă inima omului, Slavă Domnului! Slavă Domnului!, fără s-o atingă. Sau poate lama numai a crestat între coaste, pe-aproape de inimă. Oricum, victima a fost internată în spital, de unde a ieşit după o vreme, fără alte urmări. Ticu a umblat ceva atunci, la părinţii victimei, la autorităţi. Incidentul a fost închis, fără urmări juridice. Iar Tinu, distrus de ce era cât pe-aci să facă, din joacă, din prostie băieţească, s-a lăsat dus de Ticu la adunările lui de iehovişti. S-a pocăit.

Îl citea pe Kant şi, combinându-l cu iehovismul, îl folosea în stupefiante cuvântări despre existenţa şi însuşirile lui Dumnezeu Iehova. Mai ales despre existenţa lui Iehova era vorba, pentru că existenţa lui Dumnezeu era pusă în discuţie şi negată cu orice ocazie de propaganda şi educaţia socialistă. Când i-a venit rândul la armată, ca un Străjer al lui Iehova ce se afla, fratele meu a refuzat să pună mâna pe armă. Asta era formula consacrată, folosită de toată comunitatea străjerilor, de întreg Poporul de Legământ al Dumnezeului Iehova: refuzul de a pune mâna pe armă. Eu recunosc că refuzul lor de a atinge armele ţine nu numai de utopie, ci şi de sublim. Dar tot mai am un dinte contra acestui cult, pentru ce i-a făcut lui Tinu.

Chemat la încorporare, Tinu şi-a declarat refuzul. Iar prin cineva din Comisariat, căci Străjerii aveau oameni peste tot, a fost amânat: o dată, de două ori, de câteva ori. Timp în care a lucrat, a curtat fete, unele, poate, iehoviste. O vreme a fost pe un şantier de construcţii, câştiga bine. Primăverile lucra în bărc, la nuiele. Oare în ce an, într-o primăvară, i-a băgat cineva în cap că nu e băiatul lui Ticu, ci al lui Chirica? Nu îmi mai amintesc anul, îmi amintesc numai locul unde mi-a destăinuit, chinuit, marea lui descoperire: în gredinuţa de flori, lângă zidul galben şi bătut de soare al casei noastre, de care ne rezemaserăm amândoi să ne însorim ca nişte goange. Nu ştiu nici acuma cine a fost nemernicul care a îndrăznit s-o bârfească pe Mica şi să îi facă lui Tinu o asemenea rană. Multă vreme după ce mi-a spus tot, tot, Tinu s-a uitat cu ură şi la Mica, şi la Ticu. Nu am crezut prostiile pe care ticălosul acela i le-a băgat lui Tinu în cap, cum era să cred, când Tinu semăna şi seamănă şi-acuma leit cu Ticu? Când am învăţat, mult mai târziu, psihanaliză, mi-am spus că pentru Tinu primăvara aceea a fost a marii crize oedipiene. Iar dacă l-aş întreba acum ce-a

fost povestea aceea de primăvară, mi-ar spune, fără să mintă, că n-a existat niciodată.

După ce a fost de patru, cinci ori amânat, în 1974 însă lui Tinu nimeni nu i-a pus, discret şi binevoitor, dosarul de la Comisariat la o parte, ci i-a fost lăsat să intre în mecanism. Fratele meu a fost judecat şi condamnat – la cinci ani de închisoare. Am fost de faţă la proces, desfăşurat într-un tribunal militar, la Tribunalul Militar din piaţa Ştefan cel Mare. Bineînţeles, Tinu era condamnat dinainte, iar avocatul nu l-a apărat, ci l-a incriminat. Sala, plină de iehovişti din tot judeţul, mai puţin Mica şi cu mine, a primit condamnarea lui ca pe-o dovadă a tăriei lui iehoviste în faţa prigonirilor lui Satana. Pot să presupun că îl şi invidiau un pic pentru că va suferi mult în numele Domnului Iehova, mărindu-şi astfel şansele de mântuire în Apocalipsa ce urma să vină curând, imediat, după cum prorocea Ticu. Mi-l amintesc pe Tinu în sala întunecoasă şi rece de judecată, avea un aer uşor buimac şi părea dintr-odată plăpând. S-a dat sentinţa, cinci ani de închisoare, iar pe el l-au dus cu pază armată în puşcărie.

Acolo, în sala Tribunalului Militar din Cluj, a fost ultima dată când s-au văzut Ticu şi Tinu.

Pentru Tinu, mai exista viaţă de trăit.

Pentru Ticu, care prorocise sfârşitul lumii, sfârşitul lumii era aproape. Lumea este reprezentarea fiecăruia. El îşi reprezentase lumea ca Apocalipsă – şi-Apocalipsa lui era pe-aproape şi i-a venit exact pe când o prevăzuse şi când o aştepta. A murit la sfârşitul verii, în ultima zi din august, luna naşterii lui.

VII

Era cald, bătea un soare copt în sâmbăta aceea, 31 august 1974. La dispensarul în care lucram ca registrator medical era zi scurtă. M-am dus la gazdă, în Mănăştur, mi-am luat bagajul, neuitând sticla de ţuică pentru Ticu. Abia aşteptam să ajung acasă, să văd ce ochi mari o să facă pentru că-i duc eu, din Cluj, o sticlă de ţuică, calitate prima! Şi alte daruri, lui şi lui Mica, din primul meu salariu. Lui, fructul lui preferat: o lebeniţă uriaşă. Nu mâncaserăm noi, Ticu, Tinu şi cu mine, acum un an, când Tinu era acasă, o lebeniţă căzută în fântână, se rupsese plasa de aţă în care o atârnaserăm la răcit? Sigur, pe urmă am făcut toţi trei diaree, dar asta era o altă poveste. Lui Mica nu-i plăceau lebenişele, urma s-o mâncăm, toată, eu cu Ticu, Tinu se afla în puşcărie, la Braşov, pentru dreapta lui credinţă străjeristiehovistă.

În autogara din Mărăşti, în care aşteptam cu ceilalţi cutcani cursa de 2.30 spre casă, autobuzul a întârziat ore în şir. Am plecat din Cluj numai după 7 seara, într-un amurg fastuos, cu un cer vast, căpşuniu. Pe drum, cineva m-a întrebat de facultate, am recunoscut că am picat la admitere şi că acuma lucrez, cineva m-a provocat, pomenindu-mi de pocăinţa lui Ticu, m-am pomenit apărând-o, e dreptul lui, le-am spus, un copil nu poate să îşi renege părinţii, cu tot ce au ei, şi ce dacă e ţăran, şi ce dacă e Străjer? Era o discuţie prostească, nu aveam loc, stăteam, ca alţii, în picioare, ţinându-mă cu mâna de bară şi temându-mă, la fiecare zdruncinătură, că o să-mi scape sacoşa cu pepenele uriaş, pe care o fixasem între glesne, că o să mi se spargă bunătatea de sticlă cu ţuică pe care mi-o dăduse P. pentru Ticu. Mai târziu, când am rememorat călătoria, întrebându-mă mereu ce-ar fi fost dacă nu întârzia cursa, dacă

ajungeam la timp, în loc să ajung cu cinci ore întârziere, mai târziu mi-am spus că Ticu era atunci cu mine, venise la mine şi mă locuia, dictându-mi cuvintele. Că m-a ferit să mă fac de ruşine.

Când am ajuns în Cutca, era noapte neagră, deplină. Cursa m-a lăsat la un pas de Poarta Curții, lângă poarta lui Bondaş. Imediat ce am coborât, încovoiată de greutate, mi-a ieşit din beznă în față o siluetă:

— Tu eşti, Tabită? m-a întrebat, şi-am recunoscut-o după voce pe Marta lui Bondaş.

După ce i-am confirmat că eu sunt, da, Marta lui Bondaş a spus formula fatidică, ce anunță nenorocirile definitive:

— Nu te speria!

— Ce?

— Nu te speria, Ticu-to a murit. A avut un accident, la grajduri. Mică-ta...

Îmi amintesc gestul cu care am lăsat sacoşa în țărnă, în mijlocul drumului, şi-am luat-o la fugă. Poarta casei era deschisă, la fel casa, iar în curte ardeau toate becurile pe care Ticu le meşterise, împreună cu Tinu, să avem noaptea lumină-n ogradă şi-n grădina de pomi. Nu nu era nicăieri nimeni. Am bătut la vecini, unde e Mica?

— E la arie, dragă, acolo lângă grajduri, s-au dus cu căruța cu Alesandru, cu frate-so, să-l aducă, mi-a spus lelea Lucreție a lui Lóți.

Pe drumul care duce La Cruce era beznă adâncă, cum numai în câmp într-o noapte de august şi început de septembrie poate să fie. Pe după sat însă se auzea o căruță venind încet, ca la mort, recunoşteam vorba domoală a unchiului Alesandru. Mica venea pe jos, pe lângă dric. Era îmbrăcată într-o fustă alburie, cu năframă albă cu floricele mărunte cât bobul de piper, galben cu verde, aşa cum o prinsese nenorocirea.

L-au pus în casa de dinainte, pe loitrele de la căruță. Fără lumânări, conform crezului lui de pocăit. L-am spălat amândouă şi l-am îmbrăcat, eu uitându-mă în altă parte, în hainele lui bune. Apoi Mica şi cu mine ne-am culcat în cohia de vară, amândouă în acelaşi pat, cum nu-mi mai aminteam să fi dormit vreodată. Cu Ana, da, cu ea dormisem, chiar în cohie, eu la perete, ea la margine, în patul îngust de lemn, pe vremea când ea era ceapistă şi o curta Niculae al lui Ticăla. În bezna compactă a ultimei nopți de august, luna naşterii şi luna morții lui Ticu, am sărit toată vremea din aţipeală şi coşmar direct în fund, ținându-mă cu mâinile de grumaz. Mă sufocam. Lumea se golise de aer.

Atunci, în noaptea aceea, şi-apoi de alte multe ori, până-n ultimele luni ale vieții sale, Mica mi-a povestit cum s-au petrecut lucrurile. Şi de fiecare dată, ca o culoare nouă într-o acuarelă udă, ceea ce îmi povestea Mama mişca detaliile ultimelor lor zile, modificând mai ales cursul acelei ultime şi blestemate zile de 31 august 1974.

Cu o săptămână înainte, Ticu mă aşteptase să vin acasă. A fost destul de nedumerit, poate chiar trist, că nu am apărut. Eram certați, nu la fel de grav ca-n alte dăți, dar certați. Iar eu, în loc să merg acasă, mă dusesem la mare, să-l întâlnesc pe P. Primiseră vederea mea, cu „multe salutări de la Mamaia”, el o comentase moale:

— Ni, buleandra, o aşteptam să vină acasă, să mai vorovim, şi ea s-a dus la mare!

Nu era nicio răutate în spusele lui, era un fel de-a vorbi, din care nu lipsea totuşi desconsiderarea față de mine. Poate şi o resemnare că el înseamnă acum pentru mine aşa de puțin. Terminase reparațiile la Măgăzân, la panta pentru elevator, lucrări grele, făcute la 20 de metri înălțime, şi luase o lucrare nouă, tot la Colectivă, să repare şoprul de lângă grajdurile Colectivului. Undeva, foarte aproape de aria unde păscusem eu curcile. Singur. Erau certați, el cu Mica.

Ea însăşi lucrase la Colectiv cu alte femei din brigada ei, la vânturat grâu, la Măgăzân, goleau saci cu grâu pe banda elevatorului, muncă grea, să-şi rupă şalele, pe ea o apucase durerea de ulcer şi i se spărseseră vene mici pe braţe. Iar el, văzându-i vănătăile de pe braţe, a bănuit-o că s-a lăsat pişcată de cineva, de vreunul dintre bărbaţii care lucrau cu ele. Mai ales – şi-asta Mica nu mi-a spus-o decât târziu de tot, poate cu vreo doi-trei ani în urmă – că lucra cu ele şi şeful de la o echipă, Niculae Chirica. Pentru Mica, bănuielile lui au fost o jignire adâncă, se săturase să îi fie scoasă pe nas o poveste de la optsprezece ani, mereu aceeaşi, unica ei poveste de dinaintea măritişului şi din viaţă. S-a gândit că plăteşte prea scump şi prea îndelung faptul că a râs de câteva ori în viaţă la poartă cu un flăcău, pe vremea când era fată de măritat.

— Aşè să-ţi ajute Dumnezău cum mă bănuieşti tu pe nedrept! i-a răspuns ea, în timp ce-i da prânzul mic.

El s-a întors acasă pe la unu, la prânz. Adusese cu el un iepuraş de câmp, după care a fugit şi, culmea, cu gândul la o tocană, chiar a reuşit să-l prindă. Mica l-a pus la rece, i-a dat lui Ticu zamă de fasole verde cu poprică usturoaie, cum îi plăcea, şi clătite cu brânză de vaci. Iar când el a reînceput sfada, pe aceeaşi temă, a lui Chirica, Mica i-a spus, ultragiată până la os cum era şi sătulă până peste cap de viaţa pe care-o are:

— Să-i dea Dumnezău fiecăruia după dreptatea lui. Şi ţie să-ţi ajute Dumnezăul tău, hăla la care te tot rogi, după cum de nedrept mă bănuieşti tu pe mine!

El şi-a luat fără o vorbă clopul şi s-a ridicat de la masă. A intrat în şură şi şi-a luat pentru lucru o rangă lungă. Mica, care-l urmărea din ochi, l-a întrebat:

— Da’ aia ţi-o iei? Nu-i mai bună ranga mică?

El a ieşit pe poarta mare, fără să îi mai răspundă.

— Era un om rău, mi-a povestit, mult mai târziu, Mica. Şi atâta m-o chinuit cu gelozia lui. N-avea motive, da' şi le-nchipuia. M-a chinuit până-n ultima zi a vieții lui. Când i-am zis – şi ochii lui Mica străluceau, cu negrul irisului dilatat parcă –, Agustine, aşè să-ți dea Dumnezău după cum mă bănuieşti tu pe mine! Fiecăruia după faptele sale, aşè să ne dea Dumnezăul tău, hăla la care te rogi. Fiecăruia după dreptate! Şi n-a trecut un ceas, şi-o fost mort.

Apoi reia povestea dintr-o suflare:

— În ziua aceea când a murit a venit la amiază acasă să mânce. Şi s-o legat de mine, m-o luat la rost, ce vânătăi am pe brațe. Descărcasem grâu la Măgăzâie şi eram vânătă unde m-am lovit. Da' el, nu – că m-o pițigat careva. Chirica. Agustine, i-am zâs: să ne dea Dumnezău fiecăruia după dreptate. Şi m-am ridicat de la masă şi m-am dus în gredină. L-am văzut plecând înapoi, ieşea pe poartă şi ținea în mână, ia aşè, zice Mica, mişcându-şi mâna dreaptă, ranga mare şi şirezul ăla nou. Da' astea le iei? i-am zis eu. Ia ranga aia mică, că-i mai bună. Stai să ț-o còt eu. Însă el nu m-o ascultat şi nu s-o întors din drum. Nici nu s-o uitat înapoi. Şi păstă niciun ceas a venit badea Gavrilă şi mi-o spus că-i mort, cu ranga mare înfiptă în inimă.

Mica plânge, suntem în anul 2007, au trecut o grămadă mare de ani de-atunci. Treizeci şi trei. Îmi spune a nu ştiu câta oară povestea şi plânge, uitându-se negru la mine, ca şi cum ar mai vrea să îmi spună ceva. Ca şi cum ar vrea să mă facă să pricep, în sfârşit. Apoi o ia de la capăt şi-mi mai povesteşte încă o dată tot, tot, tot:

— Agustine, i-am zis, Agustine, Dumnezău să-i dee fiecăruia numai partea lui. Şi peste un ceas vine Găvrilă şi-mi spune că a murit, cu ranga lungă în inimă, într-o baltă de sânge. Dumnezău i-a dat partea lui pentru că eu i-am zis să-i ajute Dumnezău după cum meritä. Dumnezău m-o ascultat şi i-o dat în sfârşit partea lui – încheie ea plângând

din greu, şi eu nu mai ştiu dacă trăieşte un triumf sau o vinovăţie, dar e sigur, crede că Ticu a murit din cauza vorbelor ei, că, dacă n-ar fi existat schimbul acela de vorbe între ei, el ar mai fi trăit şi acum.

Bănuiala îmi creşte în creier ca o năpârcă şi devine certitudine: Mica ştie că l-a blestemat, recunoaşte că l-a blestemat – şi crede că blestemul ei a acţionat, a fost eficient, ca dovadă că el a murit la niciun ceas după ce-a ieşit pe poartă. Când el şi-a ales din şură, unde-şi avea frumos aliniate uneltele, ranga mare în loc de ranga mică, el şi-a ales de fapt unealta prin care urma să moară, şi, deşi ea l-a avertizat să ia ranga mică, el, cu sufletul întunecat de bănuielile lui necurate, n-a ascultat glasul ei, care era şi glasul previziunii. Al viziunii. Iar Dumnezeu a ascultat blestemul ei şi i-a dat fiecăruia după dreptatea lui: lui, care greşise faţă de ea, moartea în sângele lui, iar ei, care era inocentă şi chinuită, să trăiască.

La niciun ceas după ce-a ieşit Ticu pe poartă, badea Găvrilă a strigat-o cu un glas înfricoşat şi i-a spus că Ticu a murit. Erau nişte oameni care lucrau la cântare, la doi paşi de arie, notau carele mari de fân care veneau de pe rât, şi au auzit dinspre şopru un răcnet adânc. Au auzit groaza cea mare. Au fugit acolo înspăimântaţi şi l-au găsit pe Ticu prăvălit la pământ, lucrase la un fleac de înălţime, la un metru şi şaizeci, dar, ceasul rău, era căzut la pământ şi în miezul inimii lui era înfiptă ranga de fier cu care lucrase. A murit repede, sângele lui s-a bulucit tot afară ca apa dintr-un izbuc. Şi-a fost gata. În a nouăsprezecea mie şapte sute patruzeci şi noua zi a vieţii lui.

Atunci, în prima ei noapte de văduvă şi-n prima mea noapte de orfană, i-am făgăduit lui Mica, îmbrăţişând-o strâns, c-o să am eu grijă de ea, că o să am eu grijă. Pot oare să ştiu dacă m-am ţinut de cuvânt? Nu. De-atunci, din prima noastră noapte de singurătate, fără de Ticu, a rămas

în mine groaza de-a nu le greşi celor pe care-i iubesc. Căci prea multe lucruri rămăseseră nespuse între mine şi Ticu – şi prea greu m-a apăsat războiul dintre noi. Chiar şi povara faptului că mă aşteptase, degeaba, cu numai o săptămână înainte, să merg acasă, în timp ce eu mă dusesem la mare, să îmi văd iubitul. Din cauza morţii lui năpraznice, m-am temut zi de zi pentru viaţa lui Mica şi-am îndurat din partea ei orice, fără să îmi întrerup niciodată drumurile acasă, fără să suspend niciodată darurile pe care i le duceam şi „pensia" pe care i-o dădeam. Chiar şi când viaţa cu ea a stat sub blestem, eu mi-am controlat vocea şi i-am spus, invariabil, că o iubesc.

*

Dar n-am iubit-o întotdeauna.

*

Da. Eram certaţi când a murit. Conştientul meu n-a fost foarte lezat de moartea lui însângerată. Inconştientul meu a înregistrat, însă, din plin şocul. Vârsta lui, atunci mai mică decât vârsta mea de-acuma, nu mi-a stârnit nicio revoltă contra lui Dumnezeu, cum urma să mi se întâmple la moartea Laurei, când am urlat de mânie la icoana Maicii Domnului, că e luată o fată de numai treizeci şi şapte de ani, în timp ce eu rămân aicea, de prisos. Uscat, cu faţa străbătută de cute adânci şi cu spatele uşor aplecat, Ticu îmi părea bătrân. Ştiam, fireşte, că cincizeci şi patru de ani abia împliniţi nu înseamnă bătrâneţe adâncă, că Ticu a murit nemeritat de tânăr, că ar mai fi putut trăi. Dar eu însămi aveam atâtea de trăit, încât n-am stat să-i plâng tinereţea la care a pierit el. Orice loc strâmt şi în beznă m-a făcut însă de-atunci să mă sufoc. Iar cuvântul autopsie îmi lipseşte pur şi simplu din vocabular, ca şi cum autopsierii care au ciopârţit trupul lui Ticu ar fi extirpat, deodată cu măcelărirea corpului lui, şi-o bucată din creierul meu, aceea

pe care a fost înregistrat cuvântul. Şi asta după ce atunci, în 2 septembrie 1974, pe la trei şi ceva după-amiaza, am asistat, fumând, la autopsia Tatălui meu. Când am nevoie de cuvânt, îl caut în dicționar, la litera a, atâta pot ține minte. Dar nici cele mai stăruitoare exerciții mnemotehnice nu mi l-au putut reintroduce în memorie.

Ticu îmi lipsea altfel – în somn şi în vis. L-am visat, ani mulți, pe Tatăl meu cu fața întoarsă de la mine. Cu spatele. Chiar şi când, în vis, îi auzeam vocea, el mi se arăta cu fața întoarsă, semn al unei adânci supărări ce îmi poartă. Mă trezeam ca atinsă de grație, bucuroasă că el mai este în mine, şi cu inima strânsă că nu-i mai văd fața. Într-o noapte, pe la sfârşitul anilor '80, am visat că l-am omorât: că l-am tăiat în două, pe la mijloc. Visul a fost atât de înspăimântător, încât, după un urlet, am început să îl cos, potrivindu-i cu măiestrie chirurgicală toate fibrele, toate organele, toate venele, exact cum trebuia, şi-apoi l-am înviat glorios, spre marea mea uşurare. Când, după mulți ani, l-am întors, în vis, cu fața la mine, m-am simțit uşurată că m-a iertat. Că s-a întors. Târziu, foarte târziu, mi-am dat seama că el, Tatăl meu cumplit, a fost personajul principal al imaginarului meu, arhetipul meu, coloana mea vertebrală.

*

În duminica pe care eu plănuisem s-o petrec cu Mica şi cu Ticu mâncând pepene şi povestind, poate chiar certându-ne încă o dată unul cu altul pe seama lui Iehova şi a sfârşitului lumii, aşa, de formă, ca doi duelgii care îşi lovesc spadele de paradă, pentru ca să ne dovedim unul altuia importanța şi stima, eu şi Mica am avut o mulțime de treburi de rezolvat. În primul rând, trebuia începută groapa. Iar eu, devenită brusc şi fără să ştiu cum anume capul familiei – Mica era complet năucită de o asemenea moarte,

Tinu era în puşcăria lui politică, Ana nu apucase încă s-ajungă din Mediaş acasă –, am ales locul de groapă. Nu pe temeteul de lângă casă, cum vroiau fraţii şi sora lui Ticu, ci pe celălalt temeteu, de după sat, unde era îngropat şi Tica. Pentru că Ticu murise într-un accident de muncă la C.A.P., Colectivul ne-a trimis, de la atelierul propriu, gratis, adică drept ajutor de înmormântare, sicriul pentru Ticu. Aşa că l-am pus pe Tata în sicriu, în casa de dinapoi, şi i-am ţinut de urât. I-am telegrafiat lui Tinu la închisoarea din Braşov, în speranţa că ăia de la închisoare îl vor învoi pe Tinu pentru o zi, să participe la înmormântarea Tatălui nostru. Cel puţin aşa nădăjduia, utopic, Mica. Bineînţeles, el n-a apărut. De la Mediaş au venit Ana şi Aurel. Nu şi Laura, pe care Ticu o iubise şi-o purtase în braţe, abandonându-şi, de când devenise bunic, scorţoşenia lui ţărănească, ce spune că un bărbat nu trebuie să-şi arate simţămintele.

Năucită cu totul de ceea ce se întâmplase, spre amiază, Mica şi-a amintit la un moment dat şi m-a întrebat:

— Ticu-to a prins ieri un pui de iepure pe hotar. Vrei să ţi-l fac de mâncare, o tocană?

Iar eu m-am uitat la ea încremenită şi i-am răspuns că nu, pentru nimic în lume, nu, să arunce iepurele ăsta la câine. Ceea ce ea a şi făcut.

Iar luni m-am dus la Cluj să îi cumpăr lui Ticu fatiol, obiectul acela alb şi strălucitor ca acoperământul lui Iosif, pânza aceea ca un văl de mireasă care mă fascinase la primul mort din viaţa mea, la Tica. I-am luat fatiolul cel mai bogat pe care l-am găsit, pentru că acum nu-mi mai părea rău că un asemenea lucru frumos intră-n pământ, ci începeam să mă întreb cum e cu putinţă să pui în pământ oameni, de parcă ar fi cepe sau morcovi, şi-n ce fel de specie am fost trimisă, ce fel de specie este asta, a oamenilor, de suportă să se mişte pe suprafaţa pământului, când toţi ştiu că dedesubt sunt numai morţi destrămaţi şi morminte. Iar

după ce îi aruncasem lui Ticu de-atâtea ori în față De ce m-ai făcut?, De ce m-ai făcut?, Mai bine nu m-ai fi făcut!, acum, când de multă vreme ştiam răspunsul, îmi venea să îi spun încă şi încă o dată că ar fi fost mai bine pentru amândoi să nu mă fi făcut. Dar sub oasele craniului pâlpâia gândul ciudat că, poate, a trebuit să mă facă anume pentru aceste zile, pentru ca eu să stau verticală ca o lumânare lângă trupul lui mort şi exsangvinat, lângă care altfel, deoarece credința lui nu îngăduia, nu ardea nicio lumină.

Iar luni după-amiază, cam la ceasul la care Ticu murise, au apărut, într-o maşină albă, cei de la Medicina Legală. Abia ajunsesem şi eu acasă cu fatiolul şi-a trebuit să mă ocup de ei. Pentru că fusese un accident de muncă şi o moarte violentă, trebuia făcută autopsia. Mica mi-a spus scurt, băgându-mi un şomoiog de bani în palmă:

— Du-te tu, vezi tu ce vor ăştia!

Şi s-a întors, cu privirea ei arsă, la socăcițele cu care pregăteau pomana: sarmale cu carne de oaie.

Doi bărbați l-au scos pe Ticu din casă, uitându-se în altă parte, nu la fața lui, îi ieşea pe nas şi pe gură mâncarea fermentând în stomac, ultima lui masă, era cald şi nu fusese îmbălsămat, l-au scos din casă şi l-au dus lângă şură, lângă stogul de paie aurii şi nu departe de cuşca lui Flutur, câinele nostru care da din coadă ca din aripi de fluturi. L-au pus pe loitrele de la carul nostru, iar medicii şi-au început treaba. Am asistat la autopsia lui. De bunăvoie şi nesilită de nimeni. Pentru ca el să fie, în lumina glorioasă a începutului de septembrie, mai puțin singur. Am stat lângă el în picioare din primul până-n ultimul moment, pentru că, deşi el mă învățase că moartea este sfârşitul a tot şi că sufletul nu supraviețuieşte după moarte, că omul învie numai la Judecata de Apoi, eu simțeam că acum el suferă de singurătate. Şi-am stat lângă el pentru ca el, în moartea lui grea, să se simtă mai puțin singur.

L-au tăiat. Întâi i-au crestat capul. Pielea capului, în linie orizontală, pe frunte. Şi-apoi craniul, cu fierăstrăul. Am citit undeva că cei incinerați par, o clipă, că învie în flăcări. Ceva asemănător s-a întâmplat cu Tatăl meu, cu fața Tatălui meu, la autopsie. Când i-au tăiat craniul cu fierăstrăul şi i-au dat la o parte pielea feței, fața lui a reînviat, miraculos şi monstruos, pentru câteva clipe. Mi s-a părut că mă cheamă şi mă priveşte şi că vrea să îmi mai spună ceva. Iar eu, dreaptă în picioare, fumând o țigară albaneză, Kom, pachet alb cu roşu, ceea ce nu mi-aş fi permis niciodată să fac în fața lui cât a trăit, eu am fost martorul acestei pseudoînsuflețiri monstruoase. Era o după-amiază luminoasă, numai miere şi aur, cerul înalt şi albastru deschis precum cicoarea, luni, 2 septembrie 1974.

Da. L-au tăiat tot. Mi-au cerut un vas în care să îi scurgă sângele, şi eu m-am dus la prepeleac şi-am luat la întâmplare o oală mare emailată, una dintre oalele vişinii de care Mica era aşa de mândră. I-au luat probe din toate organele interne. Cei care făceau autopsia, asistenți sau medici, nu ştiu, erau iritați de prezența mea. „Vă face plăcere să vedeți toate astea?" m-a întrebat, cu adâncă reprobare, unul dintre ei, în momentul când i-au dezgolit pântecele. E un biet idiot, mi-am spus atunci şi-mi spun şi-acuma, nu din curiozitatea de a vedea pentru prima oară în viață pântecele dezgolit al tatălui meu şi sexul lui ofilit, culcat în părul castaniu, am stat eu acolo, ci pentru a da demnitate, atâta câtă puteam să dau eu, cea mai mică fiică a lui, morții lui năpraznice şi acestei măcelăriri inutile la care ei îi supuneau trupul. Voiau să vadă dacă n-a fost băut. Ticu! Pocăitul care bea numai când era răcit sau când îl biruia, iarna, gerul. Alcool, într-o zi caldă de vară! Orice om din Cutca ar fi putut să le spună dinainte că aşa ceva n-o să găsească, nu era Ticu omul care să bea ziua, când se ducea la lucru! La sfârşit, când au terminat de prelevat

țesuturi din toate organele, mi-au dat oala mare în care era sângele Tatălui meu. Să-l arunc. Iar eu, cu oala vişinie de tablă emailată în braţe, le-am dat, ca un ţăran ce eram, domnilor autopsieri şomoiogul de bani şi i-am petrecut spre poarta mică, urmând deodată cu ei şi bietul trup hăcuit al Tatălui meu înapoi, în casă. Iar după ce Tata a fost pus înapoi în sicriu şi maşina de la Medicină Legală a părăsit ulița, eu am luat o sapă din şopru şi, cu oala roşie plină de sângele negru, m-am dus în grădină şi-am săpat, în mijlocul lanului de cucuruz copt, gândindu-mă că azi-mâine trebuie cules cucuruzul şi desfăcat, o groapă cât am putut eu de-adâncă. Am îngropat acolo, adânc, oala cu sângele Tatălui meu. În fiecare toamnă şi primăvară am întrebat-o pe Mica dacă n-a ieşit, după arat, vreo oală la suprafață. După vreo zece-doisprezece ani, Tinu mi-a spus, dezaprobator, că Mica şi Ticu n-au ştiut avea grijă de pământ, uite, când s-a arat adânc cu tractorul, a găsit şi oale stricate.

— Câte? l-am întrebat iute.

— Una, mi-a răspuns.

— Era Graalul, i-am spus.

Şi-n faţa privirii lui nedumerite, i-am tradus:

— Era oala în care am adunat sângele lui Ticu, la... când au venit şi au făcut... disecție, ştii tu, ce se face când moare violent un om... – iarăşi nu găseam cuvântul, dar el a priceput. Ştii, tu erai la puşcăria ta politică, şi-am îngropat oala adânc, cât am putut eu, între cucuruzi. N-am ştiut ce să fac altceva cu sângele Tatălui nostru.

*

Dat fiind felul cum murise, autoritățile au închis ochii şi-au autorizat o înmormântare iehovistă, cu predici. Prin sistemul lor de anunțuri mai rapid ca telegraful, iehoviştii din toate satele dimprejur au aflat şi-au venit. O mare de frați şi de surori Străjeri întru Iehova ne-a umplut marți

dimineață ograda. Iar cutcanii au venit, indiferent de credința lor, din compasiune pentru o asemenea moarte sfârtecată. Curtea era plină, oamenii umpleau ulița şi pustuța.

În lumina splendidă şi caldă a amiezii, o adevărată zi glorios-târzie de vară, aşezați sub pomnițarul cel mare, lângă sicriul închis al lui Ticu, au vorbit predicatorii. Ascultam ceea ce auzisem toată copilăria:

— Voi, popoare de pe pământ,/ Veniți să vă închinați, cânta corul fraților şi surorilor.

După o cântare, unul dintre ei a spus o rugăciune:

— Să fiți atenți că oi rosti o rugăciune de începere, şi pe urmă s-a începe programul de vorbit. Doamne Dumnezeule scump şi drag Iehova,/ Care tu eşti cel suprem în univers,/ Din mâna ta îşi primesc existența/ Toate creaturile Universului/ În numele sfântului tău Fiu/ Pă care Tu l-ai pus Domn şi Rege/ Şi domneşte în mijlocul vrăşmaşilor săi/.../ Să-ți mulțămim, Tată Ceresc, pentru existența noastră/ Doamne, numai datorită milii şi bunătății Tale/ Mai putem exista şi rezista în aceste vremuri critice/ Şi de mare încercare/ Îți mulțămim, Bunul Nostru Părinte,/ Pentru că ne deschizi inima şi mintea şi inima noastră/ Ne-ai făcut, Iehova, ca să ne aplecăm mintea şi inimile noastre/ La cuvântul şi adevărul Tău/ Şi ne-ai lăsat şă şim în Poporul Tău de Legământ/ Pentru ca lucrarea Ta să ajungă până la marginile pământului/.../ Ajută-ne să ne pătrundă cuvântul şi adevărul Tău/ În mintea şi în inima noastră/ Ajută-le oamenilor să le pătrundă cuvântul şi adevărul Tău/ În mintea şi inima lor/ Ca să păşească şi ei în rândul Poporului Tău/ Ca să scape de marea mânie/ Care-n curândă vreme o s-o aduci Tu/ Pe acest glob pământesc/ Ca să distrugi Tu tătă răutatea şi tăt sistemul nou şi rău/ Şi să îl înlocuieşti cu scumpa şi glorioasa Ta împărăție/ Ca să aduci toate binecuvântările tale promise/ De care trebuie să

se bucure tăți oamenii credincioşi/ Începând de la Abel.../ Te rugăm, bunul nostru Tată,/ Dacă am supărat scumpul Tău nume, prin vorbire sau prin fapte,/ Să recunoşti că suntem carne şi sânge păcătoase şi imperfecte/ Şi Te rugăm fă bine şi ne iartă/ Te rugăm, scumpe Tată, pentru toți acei frați şi surori care/ Din cauza statorniciei şi devotamentului față de cuvântul şi adevărul Tău/ Au greutăți din cauză că slujesc numele Tău/ Doamne Iehova, mângâie-i şi întăreşte-i în credință şi în corp/ Ca să poată rezista la toate probele şi încercările/ Care vin din partea celui Rău/ Şi la timpul hotărât de tine eliberează-i pe oameni/ Doamne, nu-i lăsa ca să cedeze în fața duşmanului/ Ca să iasă biruitori ca să poată păşi în Lumea Nouă a dreptății/ Lăudat şi slăvit să fie Numele Tău Iehova Doamne/ Din veşnicie în veşnicie/ Amin.

Erau bine organizați. Au urmat trei predicatori de gheață.

— Programul se va începe, a anunțat primul vorbitor, după ce şi-a dres glasul. Vor vorbi frații, cât s-a putea, aşè mult nu s-a putè să se întingă, că-aşè-s vremurile şi stările. Însă, cât s-a putè şi cât îi programat, aşè după cum am căpătat şi noi instrucțiuni, s-a face. Numa' să fiți atenți, să mereți acasă cu ceva în minte şi-n inimă, pentru ca Satan Diavolul să nu izbândească.

Ascultându-le acum cuvântările lor de țărani de câmpie, mi-ar plăcea să le ştiu numele. Soră-mea îşi aminteşte că au fost Şoni şi bătrânul Horvat, din Cutca, iar al treilea, cineva de peste sate.

Şi Ticu predica. Propovăduia, adică. Poate chiar la înmormântări.

— Iubiți frați şi surori Străjeri ai lui Iehova, şi onorat public! a început primul. Datorită faptului că, cum se vede, cu această ocazie că suntem adunați în fața unui sicriu în care se află un corp neînsuflețit, este bine ca cu această

ocazie să facem de cunoscut acele lucruri pe care Dumnezeu Iehova le arată că sunt importante deoarece sunt legate de viața omului. Înțeleptul Solomon, cu o ocazie, ne spune că este mai bine ca să trăieşti sau ca să te duci într-o casă de jale, deoarece acolo îți aduci aminte de Făcătorul tău, şi-ți aduci aminte de sfârşitul oricărui om, decât într-o casă de petrecere. Unii din dumneavoastră ar putea să îşi pună această întrebare, de ce cu această ocazie de înmormântare nu se pot observa anumite ceremonii religioase, pe care oamenii în general le practică, pentru aceasta cu această ocazie care nu se vor putea vedea. Străjerii lui Iehova şi la înmormântări se ghidează după Sfânta Scriptură. Toți credincioşii din vechime, cu ocazia când au trecut din viață în adormire, ei au procedat într-un mod simplu, fără multe ceremonii. Şi de aceea avem pe Avraam, pe David, şi pe alți credincioşi din vechime. În primul rând, ca să ne apropiem de subiectul care este de cel mai mare interes şi de cea mai mare importanță, se pune problema care a fost scopul lui Dumnezeu de la început cu privire la om. Datorită faptului că toți oamenii din trecut până în prezent, de la prima familie, care a fost Adam şi Eva, şi până azi, tăți îşi trăiesc viața aşa cât este în generația respectivă şi oamenii se duc în mormânt. Oare scopul lui Dumnezeu de la început acesta a fost? Se pune o întrebare.

Vorbea precipitat, ca şi cum timpul i-ar fi fost măsurat şi-ar fi vrut să *transmită* cât mai multe *cunoştințe* de-ale străjerilor în bruma de vreme pe care o avea la dispoziție. Vorbea ca un activist străjerist. A început de la Adam şi Eva, care-au fost puşi de Dumnezeu în Rai, să trăiască veşnic acolo. Şi-a continuat aşa, vreme lungă, explicând fraților şi surorilor cum l-a făcut Dumnezeu pe om din țărână şi i-a pus nişte condiții, o probă a ascultării, pe care omul nu le-a respectat.

— Diavolul Satană şi Eva, femeia care s-a lăcomit la acest fruct, al cunoaşterii, au stricat rânduiala lui Iehova. Adam şi Eva au călcat amândoi, clar, porunca dată de Dumnezău. După ce ei au călcat această poruncă ei îşi motivează fapta... dau vina unul pe altul... Ei trebuiau ca să îşi ieie pedeapsa, cu moartea... La Dumnezău o zî este ca o mie de ani, ne spune Apostolul Petru, şi o mie de ani este ca o zî. Dar că Dumnezeu i-a dat, i-a pus omului un preț de răscumpărare. Omul a fost creat de Dumnezău cu un scop... Omul căzut în păcat să poată fi răscumpărat... În *Apocalipsa*, douăzăci, versetul unu şi doi... şarpele, balaur... Un înger ținea în mâini pe balaur, pe Şarpele cel vechi, care este Diavol şi Satan. Şi cuvântul s-a făcut trup... Deci cine a fost acest cuvânt? Corpul omenesc după moarte intră în putrefacție... Isus a fost înviat a treia zi şi după un timp oareşcare a fost înălțat la cer, unde primeşte toată puterea în cer şi pe pământ din partea lui Dumnezău şi începe să domnească la dreapta lui Dumnezău... Atunci Isus îşi începe lucrarea şi începe să îl arunce pe Şarpele cel mare, îl aruncă pe acel Şarpe jos din cer şi în curândă vreme îi va veni de hac... Scopul lui Dumnezău cu privire la om Dumnezău nu şi l-a anulat, numai l-a suspendat... a început stârpirea lui Diavolul Satan.

Vocea pripită a predicatorului a proclamat apoi adevărul:

— Şase mii de ani după ce omul a căzut în păcat, Dumnezău promite prin Sfânta Scriptură care este cuvântul Său, că va fi restatornicit omul la o viață la care a fost înainte, adică la o viață perfectă. Aceea ce omul a pierdut în Eden, aceea va fi câştigată la sfârşitul celor şase mii de ani, prin jertfa de răscumpărare... Numai şase mii de ani şi-a suspendat Dumnezău Iehova scopul său cu privire la om. De supărare, el şi-a suspendat scopul, dar numai şase mii de ani. După ce omul a căzut în păcat. Iar toți cei care îl

ascultă pe Dumnezău vor putea beneficia de o viață nouă, de după Armaghedon.

Nimic nou, ştiam totul, de la Ticu. Poate un pic mai corent şi mai pe scurt.

— Atunci când omul a murit, el nu a mers undeva într-un loc ceresc, aşa cum unii oameni cred, el nu merge undeva pentru înviere, într-un loc pregătit anume de Dumnezău, aceasta este un lucru din capul locului credință falsă. Pentru ca un om să fie înviat, trebuie întâi să fie mort. *Biblia* ne arată că Isus a spus că toți cei ce sunt în morminte, cei ce au făcut bine vor învia pentru viață, cei ce au făcut rău vor învia pentru judecată. Deci promisiunea este aceasta, din partea lui Dumnezău... Eu vă mulțumesc pentru ascultare, se va cânta o cântare şi va urma alt frate, pentru a continua programul.

Era un predicator de țară, un frate de-al Tatălui meu. Bucuros că poate da învățături unei asemenea mulțimi, de câteva sute de oameni, nu numai frați de-ai lor, ci şi alții, nepocăiți, dintre care spera, probabil, că el însuşi îi va converti, chiar acum, pe câțiva.

— Stimat public, stimați frați şi stimată familie îndoliată, a început al doilea predicator, care şi-a amintit că existăm. Doresc şi eu să vorbesc câteva minute din această carte care este *Biblia*, care este Legea, sau colecția de cărți a Legilor lui Dumnezău. Cu siguranță că noi, în calitate de Străjeri ai lui Iehova, ne-am prezentat ca să comunicăm oamenilor adevărul, şi nu nişte colecții de poveşti goale. Noi nu închidem *Biblia*, ca să vorbim de la noi, ci căutăm să vorbim Cuvântul lui Dumnezău. Cine vorbeşte – să vorbească Cuvântul şi Adevărul lui Dumnezău. Noi din această Carte căutăm să îi mângâiem pe oameni, aşa cum spune şi Apostolul Pavel, *Doi Corinteni*, capitolul doi, versetul tri şi patru. Cazul de față care este în prezent nu este nici primul, nici ultimul, că doară oamenii mor de şasă

mii de ani! Aşè cum o spus şi fratele de mai înainte, *Biblia* ne învaţă că e mai bine să te duci într-o casă de jale decât într-o casă de petrecere. Unde să meri? Într-o casă de jale. Da' întrebarea este: numa' atunci să ne gândim la Dumnezău, când suntem într-o casă de jale? Nu... Aicea este nu o casă de petrecere, ci o casă de jale. Da' nu e nici prima, nici ultima. Tăţi murim! Bucuria şi mângâierea nòstă de fraţi şi surori îi o profeţie: că vom învia. Această profeţie a început să se împlinească sau să fie pusă în aplicare. Când anume? Când Isus Cristos a venit pe pământ. Dumnezău i-a făcut o promisiune chiar lui Avraam, zice că „în tine şi în sămânţa ta vor fi binecuvântate toate seminţiile pământului". În cine? În tine şi în sămânţa ta. Care era sămânţa? Cu siguranţă că de la acei oameni, de la Avraam, se trage Isus Cristos, fiul lui Dumnezău, prin care toţi oamenii vor fi binecuvântaţi. Pentru ce? Eu vreau să vă citesc din *Biblie*, din *Unu Corinteni*, capitolul cincisprezece... Unde îţi este biruinţa în moarte? Care este boldul păcatului? Uite, aicea spune că Sătana este boldul păcatului... Da' cum ne-a dat nouă biruinţa? ...

Avea o tehnică impecabilă, enunţa o problemă, formula o întrebare, răspundea, apoi sărea la altă problemă, formula altă întrebare şi răspundea.

— Sunt semne ca să cunoaştem noi vremea în care ne aflăm. Neamul omenesc trăieşte pe pământ aproximativ şase mii de ani. Şase mii de ani se vor împlini în '75. La anu'. La anu' împlineşte neamul omenesc, în 1975, şase mii de ani. Boală, moarte, păcat, suferinţă, astea i-o muncit şi i-o amărât pe oameni. Dumnezău promite în *Isaia* 57, 56 cu 17, iată, Eu fac tăte lucrurile noi. Ce spune Dumnezău? Că face tăte lucrurile noi. Da' ce trebe să întrebe că face tăte lucrurile noi? Mergem la *Eclesiastul* 3, unde spune că orice lucru îşi are vremea lui. Apoi dacă citiţi o să vedeţi că plânsul îşi are vremea lui, urâtul îşi are vremea lui,

îngropatul, semănatul ş-aruncatul şi strânsul, toate îşi are vremea lor. Apoi, dacă toate îşi are vremea, apoi asta de-amu nu-i acuma vremea? Ba da. Asta-i vremea sfârşitului. Şi-atuncea o să aibă lumea un sfârşit? Da. Eu vreau să vă citesc acuma o dovadă de la *Daniel*, 11 cu 25, unde arată că există un timp hotărât de Dumnezău. Sfârşitul vine la vremea hotărâtă. Dumnezău a făcut profeţiile, dinainte, şi cine a vrut să le urmărească, ca să vadă că se împlinesc... Când a fost potopul lui Noe, s-a împlinit? S-a împlinit. Aşè o să se împlinească şi acuma profeţia sfârşitului. La potop au scăpat opt oameni. Aşè şi noi. La sfârşitul care vine o să scăpăm noi, cei la care nouă Dumnezău ne-a spus că ne va învia. Murim şi noi, pocăiţii, că suntem oameni, ca şi ceilalţi. Dar noi avem o speranţă, că Dumnezău ne va învia, şi-asta este speranţa, că vom învia. Dumnezău nu ne minte, ne va învia. Încă nu au dat greş profeţiile lui Dumnezău. Cine doreşte să rămână cu viaţă trebuie să se pună de partea lui Dumnezău. De unde ştim lucrul acesta? De la Dumnezău. Lucifer, care a fost un cherubim, nu a respectat legea lui Iehova, el trebuia să aibă să se grijească de om. Noi citim în *Apocalipsa* 9, că iată cortul lui Dumnezău cu oamenii. Îngrijirea lui Dumnezău o să fie cu oamenii, care n-o să mai moară. În Lumea Nouă, o să fim sub grija lui Dumnezău. În Lumea Nouă, oaminilor sănătatea o să le fie garantată, şi viaţa la fel. N-o să mai murim. Acuma vedem boală, moarte, foamete şi năcaz pe-ntreg pământul. Şi-aceste-s semnele pe care Isus le-a profeţit. Vremea este aproape. Vine sfârşitul. Că aşè scrie în *Biblie*. Satan a fost un ucigaş şi un mincinos. Satan. Noi trebuie să ne lepădăm de toate lucrurile rele. De Sătan. Orice carte pe care o citeşti nu te duce la viaţa veşnică, ca *Biblia*, căci Dumnezău este izvorul vieţii. Dumnezău o garantat viaţă lui Adam şi Eva. Asculţi, trăieşti. Care dintre noi n-ar merge spre viaţă?, dacă am avea două cărări, pă una să te duci la pierzare şi pă una

să meri la viață? Există un timp hotărât de Dumnezău, care spune că sfârşitul vine la vremea hotărâtă. Vrem să ştim vremea pe care Dumnezău a fixat-o pentru sfârşit. Dumnezău n-a mințât cu Potopul. Nici acuma n-o să mințască.

Era într-adevăr un Rostogan, punea întrebări şi dădea răspunsuri, jubilând că moartea omului e completă, trupească şi sufletească deopotrivă, până la învirea cea din urmă, în vederea judecății finale.

— Pe noi, pocăiții, Dumnezău ne va învia. Pe noi, Mărturisitori ai Săi, Străjeri ai lui Iehova, ne va scula. Ne va mântui.

Predicatorul se precipita, cu o voce simultan arțăgoasă şi triumfătoare. Niciunul dintre ei nu pomenise numele lui Ticu. Nu-mi plăcea religia Tatălui meu, i-o dovedisem lui însuşi, repetat. Mie îmi era deja dor de Ticu, dacă nu din alt motiv măcar pentru că rămăsesem cu darurile pe care i le adusesem. Aveam nişte chestii cu el, era dreptul meu să le am. Aveam o problemă, noi doi, nu mi se părea drept să-mi rămână numai mie în spate, pentru tot timpul cât voi trăi.

Mă uitam la Mica, stătea dreaptă lângă sicriu şi plângea pe tăcute sub năframa neagră, trasă mult în față. Ana plângea înfundat, cu capul aplecat. Marta, unchiul Alesandru, mătuşa Dochița, unchiul Gherasâm, Lina, mătuşa Tiberia şi Aurica lui unchiu Ilie făceau legătura între familie şi corul iehovist. Cu o zi înainte, unchiu' Gherasâm îi spusese Mamicii, şi-apoi avea să repete amenințarea ani de zile, că, după înmormântare, ea trebuie să plece de-acolo, pentru că pământul şi casa sunt de-acuma ale lor, ale fraților lui Ticu. Mica se uitase la el şi-i răspunsese ca unui prost ce era: „Du-te, mă omule, şi vezi-ți de treabă, nu mai vorovi ce nu ştii. Agustin are acte pe casă, de la tată-so şi tată-to. Şi nu uita că sunt şi tri copii! Amu te-o apucat lăcomia?". Mă uitam la ei, la frații şi cumnatele lui Ticu, toți

aveau carnețele de cântări şi cântau tărăgănat, unduindu-se în ritmul cântării, ca şi cum lutul Câmpiei Transilvaniei i-ar fi tras în jos şi le-ar fi pus piedică.

Al treilea predicator, cu o voce mai puțin precipitată, poate un lider al vreunei organizații transilvănene a Străjerilor, a fost mai lung decât ceilalți. De la cosmonauții care-au umblat pe Lună şi până la ce-a scris în 14 mai în ziarul *Făclia* de Cluj, totul intra în cuvântarea lui.

— Iubiți frați şi surori Străjeri ai lui Dumnezeu Iehova, onorat public! În ceea ce priveşte viața şi viitorul omului rămâne valabil cuvântul Creatorului, că numai cel ce a adus la existență omul va putea să se grijească de soarta lui şi a întregii omeniri... Pentru că suntem obligați să ne întoarcem la cazul din fața noastră...

Acum, mi-am spus, acum va spune un cuvânt, măcar unul singur, despre Ticu. Credeam că i se cuvine măcar o frază, mai bine ar fi un portret. Şi-un cuvânt de părere de rău c-a murit aşa de singur, cu o rangă de fier în inimă, la ceas însorit de după-amiază. Singur. Înainte să apuc să îl mai văd. Vai! Însă predicatorul continua:

— Omul ar fi putut să îşi continue viața mai mult. Dar Satan Diavolul... Cosmonauții au spus că au avut o poftă nebună după hrana de pe pământ. Vedem în jur lucruri scrise şi profețite, care s-au împlinit. Vedem şi diferite succese şi înaintări de ştiință. Celulele din corpul uman se schimbă, în timp ce unele se pierd, altele vin sau se nasc. Dar după vârsta de douăzeci de ani sunt mult mai puține cele care se nasc. Viața omului se duce la moarte. Cercetările ştiințifice arată că din zece miliarde de neuroni el le foloseşte în prea mică cantitate a acestor celule neurotice. Omul n-a fost creat pentru o viață de şaptezeci de ani, deci aceste lucruri împreună cu altele dovedesc că ceea ce spune Dumnezeu în *Biblie* este adevărat, că ar exista posibilitatea unei vieți fără sfârşit. Apocalipsa... Iubiți ascultători, la

sfârşitul timpurilor, care este aproape... Apocalipsa... după şase mii de ani... promisiunile divine... dacă se-ntâmplă să vie moartea, planurile oamenilor au rămas nerezolvate... oamenii de credinţă au o speranţă... noi suntem Servii lui Dumnezeu... pentru credincioşi mormântul va fi loc de repaos şi de odihnă, până când ei se vor întoarce la viaţă, pe un pământ curăţit de tăte relele. După sfârşitul zilelor... la sfârşitul timpului...

Apoi a explicat cum pentru viaţa veşnică vor învia numai iehovişţii, iar ceilalţi vor învia pentru Judecata finală, care îi va duce la moartea veşnică. Îl ascultam cu gândurile aiurea, mă prăjeam în mânie, ca la întrunirile de la noi din casă, când eu mă refugiam în cealaltă cameră, cu uşa închisă, şi deschideam radioul lui Tinu, pe care îl dădeam, în mod sfidător, tare, eu eram sătulă de iehovism. Pentru ei, moartea lui Ticu era o mană cerească, se fuduleau lângă sicriu cu ştiinţa lor, cu condiţia lor de aleşi, de cititori de semne ale catastrofei totale pentru care îşi înălţau rugile: Apocalipsa. Calm şi fără grabă, predicatorul a pomenit, o singură dată, numele celui din sicriu, datorită căruia se făleau acuma cu talentul lor de predicatori. Pentru Ticu, care ne-nnebunise cu vestirea Armaghedonului, acuma, în 1974, cel mai târziu în 1975, sfârşitul lumii venise: era mort, în faţa mea. Iar „fraţii" lui iehovişti îşi făceau, satisfăcuţi, numărul, pe seama lui, însă uitându-l cu totul, scoteau mulţumiţi vorbe şi panglici despre iminenta catastrofă finală, bucuroşi că ea este atât de aproape, anul ăsta, cel mai târziu la anul. Iar de nenorocirea lui Ticu, era limpede, nu le păsa nici cât negru sub unghie. Vorbeau despre Armaghedon aluziv, în pilde, mai puţin răspicat decât îmi vorbea mie Ticu, căci se ştiau supravegheaţi: în masa întunecată care umplea curtea şi uliţa, era cu siguranţă şi cineva, poate mai mulţi, de la Securitate.

Ascultându-le astăzi, 5 august 2010, cuvântările, astăzi, când Ticu, dacă ar fi trăit, ar fi împlinit nouăzeci de ani, ascultându-le pentru prima oară cuvântările acum, la treizeci şi şase de ani de când au fost ţinute, le-am socotit nu numai lăbărţate şi emfatice vorbiri de semidocţi, ci şi abile bolborosiri de iluminaţi posedaţi de extazul negru al Armaghedonului. Nu erau complet nătângi. Nici răi. Erau numai nişte oameni care n-au mai putut face faţă realităţii, şi-atunci s-au mutat cu totul într-o credinţă care le flata imaginea lor despre sine: ei erau Poporul de Legământ, locuitorii Ultimei Arce.

Acum, la treizeci şi şase de ani de când nu l-am mai văzut pe Ticu, mă-ntreb, încă şi încă o dată, cutremurată de completa absenţă a omeniei din aceste cuvântări pseudofunerare: ce-a căutat Ticu printre oamenii ăştia? El era, totuşi, de alt nivel. Ce l-a înspăimântat într-un asemenea hal, războiul? regimul comunist? Ce l-a durut într-o asemenea măsură, încât să se adune cu ei şi să se adăpostească în bezna psihotică a unei asemenea religii? Ce i-au dat ei? Orgoliul că este unul dintre aleşi, că face parte din Poporul de Legământ?

Când şi-au terminat toţi cuvântările, ceasul se făcuse aproape patru şi deasupra noastră cădea o lumină ruginită, bătrână. Patru bărbaţi s-au apropiat să ridice sicriul, să-l scoată din curte.

Pe zgomotele de ridicare a sicriului, vocea tânără şi ascuţită a lui Mica a izbucnit, sfâşietor:

— Agustine, cum îi spun eu copilului de ce-ai păţit! Ioi, Agustine! Agustine!

„Copilul” era Tinu, în închisoarea braşoveană. Iar neştiinţa lui în privinţa marii nenorociri care ne lovise îl adusese, în ochii Mamei, la vârsta de prunc. Din Ana a izbucnit, cutremurătoare şi dulce, chemarea:

— Taticule! Taticule!

Iar peste aceste strigăte muiate în lacrimi de deznădejde, se aude vocea clară şi puternică a unui frate de legământ, care anunţă „programul”:

— Ascultaţi! Programul îi aiesta. Amu se mere la groapă, şi după aia, tătă lumea e chemată să vie, suntem la Cutca, aicea oamenii îs primitori, aşè îi obiceiu’, tătă lumea să vie la masă. Că s-o făcut de mâncare, să viniţi, este bugăt pentru cât de mulţi. Să viniţi să mâncaţi, să-nţălegeţi, să nu să arunce mâncare, că-i păcat.

VIII

„Copilul” a venit din închisoare în martie 1976, eliberat mai devreme, condiţionat: trebuia să-şi facă armata pe care o refuzase cu tărie cât stătuse, ca străjer iehovist, în ghearele lui Ticu şi ale comunităţii străjeriste din sat.

Ca-n filmele sentimentale, el şi Mica s-au întâlnit, din pură întâmplare, pe peronul gării din Cluj: el, venind de la închisoarea din Braşov, ea, pregătindu-se să meargă la el, la penitenciar, doar, doar o s-o lase să-l vadă, pentru că ei „îi era tare dor de el”.

Era schimbat. Marcat de această călătorie în lumea subpământeană şi mare a României. Şi ce putea fi o puşcărie românească de-atunci, dacă nu reprezentarea în mic a României celei mari, dar în variantă nocturnă. Trăise multe acolo, nu plăcute. Ştia să spele vasele mai bine ca înainte, să ţină furculiţa neapărat de coadă când o clăteşte şi alte asemenea inutilităţi. Nu vorbea prea mult despre

asta, iar unele mărturisiri nu eram eu, atunci, pregătită să i le ascult. Iar P., care a avut un umor real, nu s-a scandalizat să mai aibă-n familie, pe lângă Baciu, care făcuse puşcărie ca episcop greco-catolic în clandestinitate, încă un deținut politic, tot din motive religioase, deşi altele.

La început, Tinu s-a lăsat în voia bucuriei de-a fi liber. Curând însă i-a venit scadența de plată: ordinul de încorporare. Şi-abia atunci am aflat şi noi că a fost eliberat condiționat, că promisese să meargă cuminte la armată. A venit la noi, înfricat, şi-n fața groazei mele nemăsurate, P. i-a rezolvat, cu eficiența lui de domn, problema: la încorporare, fratele meu, tapetat cu certificate şi internări, a fost respins ca inapt medical şi trimis cu iuțeală acasă.

E miraculos că ritmul lui interior i-a dictat apoi pas cu pas ce să facă, iar realitatea – adică Mica, mătuşa Marta şi, de nevoie, şi eu – i s-a supus. Nu trecuse nicio lună de la povestea cu încorporarea şi comisariatul, şi Tinu s-a apucat să lucreze la proiectul lui de reabilitare interioară: la casa lui viitoare.

În numai câteva luni, în perimetrul ogrăzii natale s-a făcut o aglomerație grozavă: s-a mutat la noi Marta. O mutare de mirare, căci surorile nu se iubeau cine ştie ce, ca să nu spun că se urau de-a binelea, iar Mica putea avea izbucniri violente contra surorii ei mai mari. Argumentul suna frumos: Marta s-a săturat să mai stea singură, îi este greu şi urât de când i-a murit Moşul. Acesta murise de pneumonie cu un an înainte de Ticu, în 1973, în etate de şaptezeci de ani. Casa Martei nu era pe numele ei, ci chiar pe numele lui Tinu – o precauție a Moşului Martii, căruia prima lui nevastă îi cerea, fără nicio ruşine, găzduşagul pentru băiatul ei, făcut cu un alt bărbat. Ca s-o pună pe Marta la adăpost, Moşul Martii şi-a vândut casa, gratis dar cu acte în regulă, lui Tinu, protejându-şi suplimentar nevasta şi printr-o clauză.

După întoarcerea fratelui meu, Marta şi Tinu au vândut casa. Am bănuit întotdeauna că ideea a fost a lui Tinu, care n-a vrut să se împartă între două gospodării, a Martei şi a Mamei. Şi-am mai bănuit că Mica şi-a folosit fabulosul ei farmec, cu care putea vrăji oricând, pe oricine, şi-a convins-o pe Marta să accepte vânzarea. Poate însă că ideea a fost, în primul şi-n primul rând, a lui Mica. Probabil că ea s-a gândit că vânzarea casei Martei este o sursă bine-venită de finanțare a planurilor de construcție şi reconstrucție pe care le avea copilul ei. Banii de pe casa vândută au fost din prima clipă sortiți să finanțeze construirea casei celei noi şi cu etaj a lui Tinu. Nu voi şti însă niciodată adevărul, Mica şi Tinu s-au ferit să îmi dea detalii, ştiind că dezaprob ce fac ei.

Cert este că i-am găsit pe toți trei în casa noastră, la început înveseliți de schimbare, dar în nici două luni gata să îşi scoată unul altuia ochii. Iar Tinu, între Mica şi Marta, lucra la Arca lui. Îmi amintesc şi-acuma, cu strângere de inimă, după-amiaza de primăvară în care m-am dus, cu P., să vedem ce mai fac ai mei de la Cutca. Am dat de-un şantier: grămezi de saci, unelte, şanțuri de fundație pentru casa nouă, plasată exact pe locul unde fusese bucătăria de vară, faimoasa cohie. Iar cohia – nicăieri.

Mica înflorea, stăpânită de o surescitare. Construiau şi dărâmau, adică înălțau casa cea nouă a lui Tinu şi dărâmau casa părintească. Dacă aceasta fusese vreodată grozavă, atunci când a clădit-o Ticu, acuma, în mod sigur, nu mai era. Eu însă aş fi vrut să rămână în picioare. I-am implorat pe amândoi, pe Mica şi pe Tinu, s-o lase în pace, să facă oricâte case noi, dar să mi-o lase mie pe asta veche, să merg cu P. în ea la sfârşit de săptămână, la aer. Mica şi Tinu au făcut ce-au vrut. Mai exact, au făcut ce-a vrut Tinu, voința lui era acum, dintr-odată, legea cea nouă şi adevărată a Mamei. Singura ei lege, la drept vorbind.

Au făcut o casă nouă şi au dărâmat-o pe cea veche. Îmi amintesc imaginea ultimă a casei părinteşti, când am ajuns într-o zi la Cutca, din pură întâmplare: mai era în picioare un singur zid albastru, peretele dinspre curte al primei camere, cu văruiala lui în albastrul pal de Mândrămărie – culoarea ochilor lui Ticu şi culoarea simbolică, de Marie, a Mamei –, dar şi acela doar de trei sferturi. Fereastra se ţinea încă la locul ei, cenuşie, aşa cum o vopsise ultima dată Ticu. Iar la sticla geamului se mai afla încă, precum o cămăşuţă de copil pe catargul unei nave care se scufundă, o perdeluţă albă, apretată şi călcată în pliuri.

O dărâmaseră, deci. Împotriva rugăminţilor mele. Tinu îşi urma neabătut planul lui de autoreconstrucţie şi nu puteam decât să mă bucur pentru el că are atâta tărie să se reconstruiască pe sine construindu-şi o casă. Era dreptul lui să se vindece de durere şi să se salveze. Clădeau, voioşi şi intempestivi, casa cea nouă, cu etaj, castelul viitoarelor bucurii, în care să încapă cu toţii, în care toţi să fie fericiţi cum niciodată n-au fost. Teoretic, au prevăzut şi pentru mine şi P. o cameră. N-am avut-o, bineînţeles, niciodată.

Prima care s-a lăsat eliminată de-acolo, în construcţia-demolarea asta care a durat doi ani, a fost proasta de Marta, că nu i-oi zice mai bine, care şi-a luat lumea în cap şi-a început – avea vreo cincizeci şi trei sau cincizeci şi patru de ani! – să navigheze stângace prin lume. Din cauza scandalurilor cu Mica, a plecat întâi aproape de Cluj, la Someşeni, unde s-a măritat cu acte în regulă; apoi la Mediaş, unde-a fugit de noul ei soţ legal, al treilea, depozitându-şi însă lucrurile exact în locul de unde fusese alungată: la Cutca, în şură la Mica; apoi Marta s-a dus la Blăjel, unde şi-a construit, cu ajutorul lui Nelu, veşnicul Nelu, fratele lor bun ca Făt-Frumos din poveste şi bănos ca nimeni altul din familie, o casă nouă, numai a ei. Iar pe fratele meu, o, Marta l-a dat în judecată şi a obţinut

împotriva lui o sentință care-l obliga să îi plătească o pensie de 200 de lei pe lună, pentru toată viața. Când a murit Marta, în aprilie 2003, casa ei ultimă, din Blăjel, i-a moştenit-o soră-mea, Ana. Şi, după ce în anii '70 fusese de acord să treacă tot ce avea pe numele lui Tinu, şi-apoi fusese de acord ca el să vândă tot ceea ce era de fapt al ei, încât ea ajunsese să umble la bătrâneţe ca Lear pe drumuri, acum, în clipa de dinaintea sfârşitului, Marta şi-a lăsat prin testament toate pământurile ei din Cutca – nu puţine, nici foarte multe – fratelui meu. Prin ce răsucitură psihologică şi prin ce compulsiune de repetiţie s-a îndreptat ea din nou spre cel ce-o lăsase pe drumuri eu nu mai pot şti şi nu vreau să ştiu: poate numai ca să-i facă în ciudă lui Mica, aflată atunci în război cu el. Ori poate a ascultat de sfatul surorii noastre, care s-o fi gândit, în bunătatea ei veşnică, să-l aranjeze şi pe Tinu, că, de!, îi este frate. Oricum, prin testament, Marta a lăsat tot ce-a avut în Cutca fratelui meu.

Adică celui care, în imperativa lui voinţa de autoreconstrucţie, în intempestiva lui poftă de a dărâma închisoarea paternă care-l trimisese într-o închisoare reală, de stat, care, în dorinţa de a-şi face o casă a lui, în reacţia lui de-a se vindeca de tot răul pe care i-l făcuseră, pe rând, Ticu, iehovismul, statul român, puşcăria şi nu mai puţin ghinionul, avea nevoie să-şi înalţe egoul printr-o casă proprie, gândită de el şi clădită de el. Casă nouă, făcută pe seama dărâmării casei construite de Ticu singur, a casei care fusese, la bine şi la rău, casa noastră părintească. Casă nouă, făcută pe seama spulberării casei Martei. Două case spulberate de-o singură tornadă, a vindecării lui Tinu. Două gospodării spulberate pentru a-şi putea el înălţa, cu etaj, casa nouă a făgăduinţei, unde urma că curgă lapte şi miere.

Casa nouă, adică iadul perfect al următorilor lui treizeci şi patru de ani. Al următorilor lor treizeci şi patru de ani.

*

Din casa părintească, construită de Ticu cu piatră scoasă de el însuşi din deal, Tinu n-a folosit, pentru propriul lui castel, nicio singură bucată de rocă. S-a înțeles cu Pestrița, cu femeia aceea zdrobită de viață, care venea des pe la noi, femeia aceea puțin nebună, iubita unchiului Iuăn, păcurarul satului, să-i facă ei o casă nouă cu materialul vechii noastre case părinteşti. Şi i-a înălțat-o degrabă în grădina ei, sus Pe Coastă, mai sus de casa lui Cuța, locul de baştină al Sucutărdenilor, un loc de unde se vedeau aşa de frumos Someşul şi lunca lui, de la prunduțul mic până-n Prodaia. Şi, bineînțeles, Tinu i-a dărâmat Pestriței casa ei veche, cu tindă întunecoasă şi camera de dinainte plină de candele şi de icoane, mirosind a levănțică, a busuioc şi a aburi de frecție „Diana". Piatra casei noastre a intrat în casa Pestriței. Iar ferestrele casei noastre au ajuns ferestrele casei Pestriței.

Mai puțin una: în aprilie anul acesta, când Mica mai trăia încă, în timp ce fumam o țigară în ogradă, privirea mi s-a oprit, intrigată, pe o fereastră mică, plasată într-o anexă a casei lui Tinu, deasupra uşii de la pivniță. Am tresărit, fericită ca atunci când te întâlneşti cu o veche cunoştință, pe care o crezi de mult şi pentru totdeauna pierită: o fereastră de la casa noastră! Îmbătrânită, cu vopseaua cenuşie sărită, dar integrată, totuşi, în zidul lateral al casei celei noi. M-am înălțat pe vârful degetelor, s-o ajung, şi am pipăit-o neîncrezătoare cu mâna, să-i simt lemnul, amintindu-mi cum au vopsit ai mei, demult, într-o pierdută copilărie, ferestrele şi uşile cu vopsea de ulei cenuşie, şi cum eu, bucuroasă de punguțele de aer care apăruseră în vopsea, m-am apucat într-o zi şi le-am spart, spre enervarea vădită a Mamei, cu unghiile, ca pe nişte beşici apărute pe piele când stai prea multă vreme la soare.

Iar bordura de lemn traforat care tivea, sus, tărnațul nostru, cu decupaje în formă de soare şi de porumbei, cu

care Ticu împodobise, în cinstea lui Mica, tărnațul, a ajuns la Pestrița. Câteva bucăți care n-au încăput acolo au fost însă socotite de Tinu destul de bune pentru a fi puse la streaşina de la ocolul oilor, reconstruit de Tinu lângă poiată, spre drum.

Aşa.

Prin iunie 1976, în timp ce tremuram pentru admiterea la facultate – până atunci, de două ori ratată din pricina dosarului: aveam un frate în puşcărie, un frate la politici! –, m-am pomenit într-o după-amiază, exact în preziua primului examen, cu un telefon de la Mica. S-a nimerit că am răspuns eu. Telefonul era aşezat pe hol, pe spătarul unui fotoliu roşu, cubic. Îmi amintesc şi-acuma lumina roşie de amurg ce se filtra în hol când am ridicat receptorul. Credeam că Mica mă sună să-mi ureze să am în sfârşit succes. Nu. Mi-a spus că Tinu are dificultăți cu procurarea materialului de casă:

— Tabita, Tinu n-a găsit destul ciment. Spune-i tu lui P., poate are el relații şi la Turda, să îl ajute! Are nevoie...

Şi-a urmat un şir de cifre. Mica înflorea. I se întorsese copilul, nu mai era singură, proiectul lor de fericire funcționa ca pe roate, era lumea ei. Şi-mi cerea să mai pun o dată umărul şi să ajut la construirea viitorului lor paradis.

— Asta îmi spui? Eu mâine dau examen, ştii de ce am picat doi ani la rând, pentru că aveam un frate la politici, condamnat de tribunalul militar. Am crezut că mă suni să îmi spui succes. Şi-mi spui că n-a găsit Tinu ciment! De mine chiar nu-ți pasă?

Începusem normal – la sfârşitul discursului mugeam ca o vită înjunghiată în inimă. Ştiam năravul țăranilor, câinoşenia lor: dacă le pleacă un copil de-acasă, e bun plecat, ca mort pentru moştenire, îl iau în calcul numai când au nevoie de ceva, poate de-o relație la oraş, poate de nişte bani. A venit P., mi-a luat receptorul din mână şi l-a

pus în furcă. Apoi m-a făcut să râd. Pe-ai mei nu i-am mai căutat cât a ținut admiterea. Mica n-a îndrăznit să sune.

Peste cam două săptămâni, când s-au afișat rezultatele și am aflat că am intrat cu medie mare, m-am pomenit cu Mica la mine. Ne-am purtat amândouă ca și cum nu s-ar fi întâmplat niciodată nimic, ea mi-a povestit că s-a dus la facultate, că m-a văzut afișată la avizierul de admiteri și că e foarte mândră de mine.

Nu sunt sigură, acum, în timp ce rememorez mica și usturătoarea mea întâmplare, că Mica mi-a spus adevărul. Ea nu fusese niciodată la niciuna dintre școlile mele, nici măcar la ședințele cu părinții, fusesem închisă în clasă din cauza absențelor ei, nu a absențelor mele, împreună cu cei mai răi elevi din școală, deși eu am fost premiul întâi vreme de opt ani. Nu era în firea ei să facă așa ceva, să meargă la o școală de-a vreunui copil de-al ei. Poate că, de fapt, P., știind cum mă perpelesc din cauza acestei enorme insolențe, a adus-o la Cluj și-a instruit-o ce să îmi spună. Nu știu.

Oricum, Mica îmi aducea, semn al sentimentelor ei față de mine, un buchet uriaș și superb de gladiole vișinii, catifelate.

Mica detesta gladiolele.

Eu, la fel.

M-am prefăcut că-mi plac, că am uitat că ei înseși, care iubea așa de mult florile, îi displăceau violent anume acestea. Și nu i-am adus aminte că eu, la rândul meu, detest gladiolele și le consider înghețate și artificiale. Peste mulți ani, un bărbat cu care m-am împrietenit, unul dintre cei mai interesanți bărbați pe care i-am cunoscut, mi-a povestit cum i-a dus fostei lui iubite, în semn de pacificare, un buchet de flori și cum, fiindcă ea a refuzat să-l primească, el s-a întors la biroul său cu florile. Și-abia când să le pună în apă și-a dat seama că-i cumpărase iubitei sale un buchet foarte arătos – de flori uscate. Nu a trebuit să

aud această istorie de amor ca să înțeleg mesajul real al Mamei mele din vara anului 1976.

*

Praf şi pulbere s-a ales din casa noastră părintească după ce s-a întors Tinu. În cei 3. 000 de metri pătrați ai ogrăzii şi ai grădinii, numai grajdul a rămas, fisurat şi părăginit, la locul lui. Gredinuța de flori, declarația de dragoste răsădită-n pământ, sub formă de straturi de flori, pe care Ticu i-a făcut-o Mamei, a fost desființată, curtea a fost transformată, pe jumătate, într-o grădină de flori, stogurile de paie şi de fân, în care puneam pere de iarnă şi păruțe sălbatice de la lelea Litiție la mormoiat, au fost mutate de Tinu în grădină, pe teren arabil, iar în final, când a renunțat să mai țină vreo vită sau vreo oaie, au dispărut cu totul. Cotețul porcilor, acoperit cu trestie, în care îşi aveau cuiburile lor negricioasele albine sălbatice, cărora Tinu şi cu mine le căutam mierea s-o bem, a fost modernizat şi acoperit cu tablă, ocazie cu care a dispărut şi copăcelul de melin albăstriu care creştea în spatele cotețului. Curtea largă, curată, în care mă jucam în copilărie în troscoțelul moale, a chelit cu totul, iar vederea ei spre uliță a fost astupată de atelierul ciudat, monstruos, al lui Tinu. Plopul şi salcia de la drum, din dreptul fântânii, despre care întotdeauna m-am gândit că îi reprezintă pe Ticu şi pe Mica, şi-ai căror mâțişori dulci şi invadați de albine zumzăitoare îi culegeam primăvara, mângâindu-le etamina vişinie şi galbenă, au dispărut pentru totdeauna.

Iar grădina de pomi din spatele casei, cu pruni timpurii, „dejghiocători”, îi numea Ticu, din cauză că pulpa prunelor era uşor de desprins de pe sâmbure, cu pruni de toamnă, cu doi pruni rengloți, cu trei peri de vară şi doi peri de toamnă, cu vişini şi cu o tufă de alun, grădina în care Ticu cosea iarba din două în două săptămâni, iar eu eram obligată să

culeg zilnic toate poamele căzute, să nu cumva să putrezească în iarbă, şi le dădeam la porci, ori, dacă erau coapte, le goleam în butea largă în care Ticu aduna fructe pentru jinars, grădina aceea curată ca o livadă de mănăstire, şi care era însăşi imaginea micii prosperităţi cinstite, obţinute cu trudă zilnică, grădina aceea care era însăşi imaginea cosmosului, a devenit, sub domnia lui Tinu şi-a lui Mica, un depozit de fiare vechi, sticle, sârme, lemne, roţi desperecheate, var, gudron, pietriş, pari putrezi, gunoaie. Nu există niciun metru pătrat de iarbă pe care să te poţi aşeza fără riscul să te răneşti într-o tablă ruginită sau să te contaminezi de cine ştie ce substanţă chimică. Toată grădina arată ca terenul din jurul unei fabrici clandestine de acid, acum dezafectată, cu maţele utilajelor aruncate la ruginit prin colţuri şi cu otrăvurile puse în grămezi, la îndemână, sub cerul liber. În spatele acestei enorme paragini şi mizerii întreţinute cu obstinaţie, în culisele acestui apocalips meschin de buzunar, se ghiceşte delirul unui paricid care şi-a măturat, cu un dos de labă, deodată cu Tatăl, şi Dumnezeul, înlocuindu-i pe-amândoi cu haosul în fermentaţie şi oxidare al unei gropi chimice de gunoi.

Nu a fost chiar de la început aşa.

Deşi mânia lui Tinu faţă de tot ce a rămas de pe urma lui Ticu şi faţă de tot ce a clădit acesta cu Mica a funcţionat pe cât de tăcută, pe atâta de pustiitoare, la început grădina a fost totuşi, presupun că din inerţie, oarecum îngrijită. Destul de îngrijită pentru ca vărul nostru, Fărcaş, cam de-o vârstă cu Tinu, să îl roage, într-o primăvară, să-l lase să se odihnească şi să se plimbe prin ea. Ion Fărcaş era bolnav de scleroză în plăci şi era chiar pacientul lui P., care dăduse un prognostic destul de rezervat. „E grav bolnav, nu reacţionează bine la tratament. E bolnav grav”, îmi spusese, nu fără îngrijorare.

Într-o dimineață din primăvara lui 1979, Ion Fărcaş a apărut ca din întâmplare, în cârje, la Mica şi la Tinu, şi le-a făcut o vizită. Aşa, ca-ntre neamuri, maică-sa era rudă cu noi prin Tica. S-a uitat la grădina de pomi, frumoasă şi curată aproape ca pe vremea lui Ticu, cu pomii văruiți şi iarba verde proaspăt greblată, şi i-a spus lui Mica, cu o voce pofticioasă şi celuită, că simte cât de bine i-ar face să se plimbe dimineața printr-un asemenea loc. Săritoare, Mica l-a poftit:

— Păi, mă Ioane, n-ai decât să vii, să te plimbi. Că gredina n-o duce nimeni de-aci.

Din ziua următoare, Ion apărea dis-de-dimineață, venind în cârji pe ulița dinspre Nuțăşti, intra în curte, dădea bună dimineața, apoi intra în grădină şi se aşeza în iarba crudă şi primăvăratică. Din discreție, Mica şi Tinu l-au lăsat singur, să se odihnească în tihnă. Venea zilnic şi, ca să îşi antreneze picioarele, se întorcea acasă pe dincolo, pe temeteu şi pe după sat, lungind drumul. După câteva zile, le-a spus că se simte mai bine şi că statul în grădina lor, dimineața pe rouă, îl întremează de-a binelea.

Tinu făcea atunci o lucrare la badea Vițian al lui Hodiş şi într-o zi i s-a plâns lui Mica de mâncarea grea, care nu i-a căzut bine. În două, trei zile, a căzut de-a binelea bolnav: nu mai mânca, nu mai avea niciun chef şi nicio putere. Degeaba îi făcea Mica felurile lui preferate, el le dădea la o parte cu mâna. Dormita, lipsit de vlagă.

După vreo săptămână-zece zile, Mica mi s-a plâns mie, cu vocea ei scăzută, semn de mare îngrijorare, că Tinu nu e deloc bine, nu mai mâncă nimic şi este aşa, slăbit, ba chiar slăbeşte. În prima după-amiază liberă, ne-am dus, P. şi cu mine, acasă.

Tinu era acum mai bine, noi ne-am plimbat prin grădina proaspăt cosită, pe iarba căreia Tinu împrăştiase gunoi de grajd, s-o îngraşe.

Povestea am aflat-o de la Tinu, dar mult mai târziu, în iarna lui 1988, când am zugrăvit la mine în apartament. Ne-a povestit-o într-o seară, în timp ce şedeam toţi trei, Tinu, D. şi cu mine, pe jos, pe un ţol de lână, şi aşteptam să se usuce huma dintr-o cameră. Iar mai apoi, prin 1989, în iarna când mi-am pus parchet şi Mama a venit să stea cu parchetarii cât sunt eu la şcoală, încă o dată, de la ea. O istorie secretă, una dintre multele pe care le-au ţinut ascunse de mine. Narațiunile coincideau şi mi-au fost povestite cu patosul pe care îl au poveştile trăite, nu inventate.

— Într-o noapte, povestea Tinu, în timp ce mi-era rău, mi-am amintit ca prin ceaţă ce mi-a prorocit unul, Păvălucă Petrache, un proroc închis cu mine la Bod, nu pentru altă vină decât că prevestea, asta când eram în închisoarea de la Bod. Mi-a spus c-o să ies din închisoare şi-o să fac o casă cu paisprezece uşi. Şi că n-o să apuc să îmi termin casa, şi-un neam de-al meu o să vină să îmi pască iarba ca Nebucadneţar. Şi să lingă roua de pe fire. Şi pe măsură ce el o să se facă bine, luându-mi puterea, eu o să mă slăbesc. Şi că o să rămân cu puterile legate dacă n-o să îmi amintesc ce mi-a spus el şi dacă n-o să mă scol să tai iarba pe care neamul meu o paşte ca boii. Ia aşè mi-o spus. Şi că trebe şi s-o spurc. Şi m-am sculat să număr câte uşi are casa mea, şi mi-am dat seama că sunt paisprezece. N-am mai dormit în noaptea aia, m-am temut că dau ortu' popii în somn. Dimineaţa am întrebat-o pe Mica ce face Ion în grădină. Aşa că atunci când a venit Ion Fărcaşu, ştii tu, văr cu noi după Tica, Tica şi bunica lui, Anica, erau fraţi, şi lui Ion îi era mult mai bine, aproape că nu mai trebuia să se sprijine în cârjile lui, Mica s-o ascuns şi l-o pândit. Ion s-a băgat în grădină şi, uitându-se-n jur să nu-l vadă careva, s-a lăsat la pământ şi-a păscut. Ia aşè îmbuca iarba, mima Tinu pentru noi, aplecându-se spre podea, ca o oaie sau ca un cal, de două-trei ori. Şi se tăvălea prin iarba cu rouă. Pe urmă Ion o

şezut un pic, apoi şi-o luat cârjile şi dus o fost, tot peste temeteu, şi pe drumul de după sat, pe lângă mătuşa Tiberie spre badea Gruia. „Mă, Ion paşte iarba din gredină”, mi-o spus Mica după ce s-a dus Ion. Şi-atunci am luat coasa şi-am cosit. Mica mi-o spus să las pe altă zi, când o să fiu mai bine, dar eu am cosit tot, tot, curgea sudoarea pe mine ca apa de ploaie, şi-am îngropat iarba în gunoi şi am încărcat tărăbònța cu gunoi şi-am gunoièt peste tot. Şi m-am culcat, deşi era dimineață. În ziua următoare, Ion a apărut, sprijinindu-se în cârjile lui, abia umbla, a dat binețe şi-a-ntrebat dacă s-a întâmplat ceva cu gredina. „Ia, a cosit Tinu şi-a gunoiet-o, i-a răspuns Mica, să crească iarbă mai frumoasă.” El s-a uitat la iarba de sub pomi, şi-o văzut gunoiul, povesteşte Tinu mai departe, aprinzându-şi o țigară.

— „No bine, mulțam”, mi-o zâs el şi fără să mai intre în ogradă, s-a-ntors acasă pe unde-a venit, pe la Nuțăşti, narează Mica. Iar Tinu, în două zile, era bine. De-aia, când ai venit tu cu P., era bine, nu mai avea habar de nimic, îmi spune Mica.

Mica întoarce povestea pe toate părțile, insistă că Ion al lui Fărcaş umbla în jurul casei în cerc, că pe un drum venea, pe altul pleca, înconjurând casa şi grădina noastră. Şi apoi, cu voce scăzută, îmi aminteşte că vărul nostru a murit în vara aceea, în iulie 1979.

După povestea asta, grădina, pângărită cu metodă, a devenit depozitul de vechituri al lui Tinu. Orice încercare de a-l hotărî să facă curat îl scoate din minți, la orice i-am spus, de-a lungul anilor, despre grădină, a răspuns ca şi cum aş vrea să-i jupoi pielea. Are dreptate, poate. Şi nu se poate vorbi cu el despre asta.

La fiecare drum pe care l-am făcut acasă, de-atunci şi până astăzi, priveliştea grădinii de deşeuri m-a usturat de mânie. Împotriva lui Tinu, împotriva lui Mica: şi-au permis

nu numai să dărâme casa părintească, dar şi să maculeze grădina, una dintre cele mai frumoase grădini ţărăneşti în care am păşit, cum numai la mănăstirile din Muntenia am mai putut vedea.

Nu le-am spus însă mare lucru niciodată. Războiul lor, care înlocuise, în interiorul gardului, vechiul război dintre Ticu şi Mica ori războiul dintre Ticu şi mine, m-a împiedicat să mai torn şi eu petrol pe foc. Pe pământul acesta mustind de durere şi ură nu a mai fost niciodată loc nici pentru nostalgia mea după grădina pură, mănăstirească şi roditoare, a lui Ticu, nici pentru mine.

*

În anul următor morţii lui Ticu, s-a stins, previzibil şi de moarte bună, Mam' Bătrână, mama lui Mica. Apoi, în martie în 1977, Aurel, de numai treizeci şi unu de ani, într-un lac de sânge, iar Ana a rămas atunci să-şi crească singură fetiţa, pe Laura. Singură o adusese pe lume, bărbatul ei fiind atunci închis pentru că lovise un miliţian, singură urma s-o crească. Când a murit Aurel, Mica se afla la Ana în vizită, una dintre rarele ei plecări de-acasă, pentru că nu-i plăcea să-şi lase găzduşagul – vai, atâta de părelnic – şi să se ducă. Aurel era la un vecin şi a murit într-o baltă de sânge care i-a curs din nas. A fost sau nu şi o intoxicaţie cu monoxid de carbon? Poate. După Ticu, Aurel a fost al doilea nostru mort tânăr. Foarte tânăr chiar.

După ceva vreme, după vreo patru ani, Ana s-a măritat cu un bărbat fermecător, Valerian, Ţuchi, cum îl alinta lumea. De mult divorţat, cu doi copii, pe care îi creştea fosta lui nevastă, Ţuchi era şofer de cursă lungă, unul descurcăreţ. Iar între curse, om de petrecere şi mare băutor de bere şi vin. A fost un tată bun pentru Laura. Am fost cu P. la căsătoria lor şi i-am văzut destul de des, deşi nu de fiecare dată când veneau la Cutca, la Mica şi la Tinu. O

vedeam însă pe Laura, care, în amintirea copilăriei, îşi făcea vacanţele de vară la Mica, lenevind somnoroasă în şezlong, între florile Mamicii, sub soarele înalt al verii, ca o nimfetă care nu-şi cunoaşte încă puterile. Ea era în continuare legată de Cutca, de Mica şi de Tinu, cărora le scria regulat, şi din Mediaş, şi din Sibiu, unde a urmat Liceul Sanitar. Le povestea toate necazurile ei de şcolăriţă, se plângea de profesori, uneori şi de propria ei mamă, care aştepta de la ea note mai bune decât avea. Şi le mulţumea lui Tinu şi lui Mica pentru banii pe care i-i trimiteau din când în când.

Mica era într-o formă bună atunci, poate cea mai bună din viaţa ei. În anii de după întoarcerea lui Tinu şi de după construirea casei, ea a înflorit şi a întinerit. Era frumoasă, veselă, sănătoasă, iar sufletul şi mintea ei erau doldora de faptele şi planurile lui Tinu. Se înţelegeau bine. Îl stăpânea cum nu-l stăpânise niciodată pe Ticu şi arăta ca o persoană cu rost. El lucra la construcţii de case sau la hotar, iar ea, care lucra pe măsura ei, adică mai puţin ca înainte, îi administra veniturile.

Mai băga ea intrigi între noi, căci, după cum am descoperit noi cu mirare, nu ne putea iubi pe toţi trei deodată. Când am citit romanele lui Călinescu, mi-a rămas în minte teoria lui despre femeile care nu pot avea simultan mai multe sentimente, pentru mai mulţi oameni. O presupunere misogină, sigur, dar îi pot găsi exemplificări, funcţionează, ca să zic aşa. Iar uneori, în clipele de mare mânie amară, mi-am spus că, poate, aşa a fost şi Mica, ne-a putut iubi numai pe rând şi de preferinţă pe unul contra celorlalţi. Putea fi atât de critică despre Ana şi Tinu, când vorbea cu mine, încât părea că vorbeşte despre străini. La fel, putea vorbi cu Ana sau cu Tinu despre mine ca despre un ciudat pe care s-a întâmplat să-l cunoască şi pe care îl descrie numai de mirare că aşa ceva există sub soare. Îi plăcea la nebunie să ducă de la unul la altul părerile

noastre proaste despre ceilalți, la care tot ea ne incita, generând certuri sau măcar lungi tăceri între noi. Nu era o tehnică premeditată de-a divide pentru a ne stăpâni, ci modul ei natural de-a fi. Poate că ne visa perfecți şi se împiedica în cusururile noastre ca într-un ciot când umbli desculț pe câmp. Nu ştiu. Oricum, Ana şi mai ales eu nu întruneam nici nivelul ei de frumusețe, nici idealul de eleganță pe care-l avea în privința noastră. Mult mai târziu mi-am dat eu seama ce ar fi aşteptat ea de la noi: dacă tot n-am rămas în Cutca, măcar să fim şi să arătăm ca nişte doamne adevărate, elegante, coafate, fardate, cu unghiile lăcuite, aşa cum vedea ea câteva vedete de televiziune. Mie cel puțin mi-a spus-o verde-n față, amărându-mă, pentru că mi-am dat seama şi că am dezamăgit-o, şi că o voi dezamăgi în continuare, idealul ei de eleganță nu se potrivea în niciun fel cu al meu. În mod sigur, încă de-atunci, din anii ‘80, era blând dezamăgită şi de mine, şi de Ana, din multe puncte de vedere, poate multe îndreptățite. Mai puțin de Tinu.

Ar fi putut să se mărite şi să se concentreze pe altcineva decât pe noi. Mai ales că pentru noi era cam târziu. Nu s-a măritat. După o asemenea căsnicie cum avusese, probabil că şi numai gândul îi dădea frisoane. La scurtă vreme după moartea lui Ticu, când un vecin i-a făcut o aluzie de măritiş, iar ea mi-a povestit, amuzată, că badea Gore o cere de nevastă, eu am îndemnat-o să se mărite, dacă vrea, şi cu cine vrea.

— Nu mă mărit, draga mamii, mi-a răspuns. Că nu vreau să mai învăț năravurile nimănuia şi nici să spăl izmenele unui străin.

După ce s-a dus la o înmormântare la Şomcuta, la neamurile noastre dinspre Mama, unul din familia Pascu a căutat-o, cerând-o direct de nevastă, cu declarația că „Aşè muiere frumoasă el n-a mai văzut”. Mica mi-a povestit veselă, evident flatată, că l-a respins pe şomcutean:

— Nu mă mărit, că nu vreu să să uite nimeni hâd la mine când oi da ceva copiilor mei.

Poate din cauza asta, a renunțării la un nou măritiş, s-a crezut o mamă-model, care s-a sacrificat pentru copiii ei. Tinu, cu care se înțelegea de minune şi care nu-i ieşea din voie, cum nici ea nu-i refuza nicio propunere de demolare ori de construcție prin ogradă, îi era de ajuns. Avea de cine să aibă grijă, avea bani, nu mulți, dar destui să îşi cumpere câte un material de şorț şi de năframă, iar P., care avea o înțelegere tandru-cinică asupra naturii umane, îi suplimenta satisfăcător şi plin de umor veniturile. Din când în când, dacă Tinu făcea ceva de capul lui, o ceartă violentă, cu reproşuri ascuțite, pe care, nu ştiu cum se nimerea, dar le striga exact când trecea cineva pe drum şi o auzea, restabilea relațiile de putere în matca lor veche. Iar când ea s-a îmbolnăvit, în toamna anului 1986, de pancreas, de m-am dus cu P. şi-am internat-o la Medicala III, cel mai tare suferea de grija şi de mila ei Tinu, nu eu, căci eu, după ce-am ştiut-o cu diagnostic şi sub tratament într-o clinică universitară, m-am mai liniştit.

Pentru alte griji, pentru amenințarea că tot centrul Cutcii va fi demolat şi umplut de blocuri, aşa cum se întâmplase deja în Şomcuta, sau pentru sărăcia lucie la care ajunseseră toți cutcanii, nu mai aveam cum s-o ajut. Mai ales după ce a murit P.

Dimpotrivă, la sfârşitul anilor ‘80, ea m-a ajutat pe mine, pentru că la sat mai exista totuşi ceva ce la oraş nu se mai găsea: mâncare. Iar Mica putea fi minunată. Îmi amintesc că în vara anului 1988, ghinion, mi-am pierdut cartela de pâine. M-am rugat de vânzătoarele de la Pâine să îmi vândă totuşi un sfert de franzelă, pe cartela lunii următoare. Învățam pentru grad, iar pogoanele seci de doctrină pe care trebuia să mi le vâr în creier îmi înrăiau ulcerul, mă rodea stomacul de parcă ar fi adăpostit un cuib

de şoareci. Îmi trebuia pâine, bucăţele mici, uscate, să ronţăi. În loc de asta, făceam pur şi simplu foame. Şi m-a sunat, într-o seară, Mica. M-a întrebat ce fac. Iar eu i-am spus adevărul, că mă doare stomacul şi nu am nimic potrivit să mănânc. În două ceasuri a fost la mine, cu o jumătate de pâine de casă şi cu o cratiţă cu tocăniţă de pui. Da, putea fi minunată.

Nu i-am putut întoarce gestul peste câteva luni, iarna, când ea a făcut o gripă urâtă.

— Aş bea ceai cu lămâie, mi-a spus stins când m-am dus acasă s-o văd.

Am răscolit Clujul căutând o lămâie. Întâi m-am rugat de vânzătoare în alimentare, apoi de cele din cofetării, apoi am luat restaurantele la rând: Daţi-mi o lămâie, vă implor, plătesc oricât pe ea! Apoi m-am rugat în cancelarie, la liceul unde eram profesoară, milogindu-mă de toate colegele să îmi dea o lămâie. O jumătate, măcar. Nimeni n-avea niciuna, lămâile dispăruseră de pe suprafaţa Clujului, a României, a pământului. Mă zvârcoleam că Mica o să moară şi eu nu i-am putut împlini dorinţa din urmă, un simplu ceai cu un strop de lămâie. Din fericire Mica s-a făcut bine, iar după vreo două luni, când o colegă de la liceu, Lăcrămioara, mi-a adus, triumfătoare, o lămâie galbenă şi luminoasă ca soarele de pe cer, eu i-am dus Mamei lămâia. Şi ea şi-a stors-o într-o cană de ceai.

Erau ani răi. Tulburi. Lucrau amândoi la Colectiv, şi ea, şi Tinu. Şi furau, ca toţi ceilalţi colectivişti, tot ce putea fi furat. Dacă nu furăm, nu avem ce să mâncăm, mi-au spus întunecaţi. Furau cucuruzul, gata desfăcat, în cismele de cauciuc şi în buzunarele de la canadiană, şi blestemau în gura mare comunismul şi pe Ceauşescu:

— Comunistul! Uită-te, zicea cu obidă Mica, uită-te, am fost găzdoaie la Tata şi la Mama, şi-ăştia ne-au luat tot şi ne-au făcut hoţi! Au făcut din noi nişte hoţi!

În acelaşi timp, se distrau de sfatul pe care li l-a dat Gheorghe al Ciorii, brigadirul:

— Când furați, să puneți ia pe-aicea, reproducea Mica cuvintele brigadirului, indicând pieptul, că pe muieri nu le còtă nime pe la țâțe. Că noi suntem nişte domni!

*

După câțiva ani de la întoarcerea lui Tinu acasă, noi, Ana şi cu mine, de asemenea P., am fi vrut să-l vedem însurat. Din gură, Mica era de acord. Nu ştiu ce fel de noră îşi dorea ea, dar când Tinu a intrat în vorbă cu o profesoară, Delia, pe care a cunoscut-o la spital, erau internați împreună, când cu recrutarea lui de după ieşirea din închisoare, Mica a sărit ca friptă. Şi nu s-a lăsat până n-a alungat intrusa. Mi s-a plâns şi mie că Tinu îi cumpără profesoarei flori şi că a invitat-o pe vedere, la noi acasă, şi-au povestit tot prânzul numai literatură:

— Atâta vorovea şi el, de gândeai că el îi profesor de şcoală, nu ea, a ricanat mânioasă Mica. Tăt zicea de unu', Faust, pă care io nu l-am cetit, cine-i? m-a iscodit în treacăt, fără să insiste. Şi de Camil Petrescu, p-ăsta-l ştiu şi io, şi de Hâşdeu. Da' *Micuța* şi io am cetit-o, când erai tu la liceu.

Nu vreau să mă gândesc ce nazuri i-o fi făcut Mica bietei profesoare picate, ca musca, în laptele amestecat cu var al casei noastre. Dar vedeam cum dintr-odată cunoştințele literare ale lui Tinu o deranjau pe Mama, în loc s-o bucure şi s-o facă să se gândească la o noră stilată. Mica a lichidat prima idilă a fiului ei proaspăt eliberat din puşcărie cum ai împrăştia un muşuroi nou de furnici cu o lovitură de sapă. Sigur, poate că era o poveste fără viitor, dar nu ea ar fi trebuit să hotărască asta.

Uneori, bazându-se pe istoriile altora despre închisoare, prin capul ei treceau fantasme înspăimântătoare despre viața trecută şi viitoare a copilului ei, despre pericolele prin

care, nu din vina ei, a trecut. Se gândea ea că între oameni se întâmplă de toate, despre asta scrie şi-n *Biblie*, unde sunt înşirate toate năravurile, nu degeaba făcea *Leviticul* un pomelnic cu de-amănuntul al pedepselor pentru toate felurile de-a păcătui şi de-a preacurvi, de la omul care crede în alţi Dumnezei la ticălosul care îşi blastămă tatăl sau mama, apoi la cei ce se culcă cu un bărbat sau cu o vită cum se culcă bărbatul cu femeia, şi toţi meritâ, pentru păcatele lor, moartea. Erau şi-n sat destule, tot ce este şi-n lume, de la oameni cumsecade la mari desfrânaţi. Nu mai departe de Florian al lu' Roatiş, neam cu noi, nu se ştia în tot satul că trăieşte cu mumă-sa? Şi că, după fiecare beţie cruntă urmată de pângărire, o bate bine, de-o învineţeşte toată, numa' că nu-i rupe cioantele! Doamne fereşte! Ştia tot satul, bunînţăles, iar când la casa lor se auzeau ţipete în zori, săreau vecinii de pe uliţă s-o scape din mânurile neomului. Sau Todor al Ţalii din capu' satului, croitorul, n-a fost el închis într-un proces de lot, pentru clienţii lui ciudaţi, care veneau tocmai din Cluj şi din Dej la Cutca, zicând că nu este croitor mai bun ca el pe toată Valea Someşului. Şi s-a văzut că nu arta de croitor a lui Toader îi trăgea la Cutca, ci năravurile lor de ruşine. Neoameni. Curvari, aşa cum *Biblia* însăşi spune despre toţi, şi despre cei care se închină la Dumnezei străini, şi despre ceilalţi. Sau altele, de tot soiul. Nu puţine vrednice şi de râs. Ce, nu era de minune Monica, vecina noastră, fata popii din Cutca, o frumuseţe de se putea mărita cu oricine, da' nu era ea de mândră minune cu bărbaţii pe care îi aducea acasă, unul mai frumos ca altul, unul mai cunoscut ca altul, Miroiu, care joacă în filme, şi-amu vine aci şi stă în tărnaţ să citească, şi Harald, care face muzică, aşa s-a auzit prin sat, şi-un poet nalt ca plopul, Valentine!, Valentine!, aşa îl strigă ea peste întinderea verde a grădinii de flori, şi-apoi alţii, pictorul acela, Manfred sau Alfred, chelu' acela ursuz, şi ea vine,

clătinându-se pe picioarele ei subțiri, la noi, să cumpere vin? Madona cu ochii de curvă, aşè-i ciufulită în Cluj, doară tăte se află, doamna Erji, prietena lu' Nelu, o cunoaşte, şi-o povestit în Cutca, şi-amu ştie tăt satul. Şi zice că are tensiune mică, iar doctorii i-ar fi prescris să bea vin alb şi să facă amor. Da' nu s-o făcut ea de minunea lumii povestindu-i asta lui P., despre care nu ştia că-i doctor? Tensiune mică pe dracu', era bată de tăt, şi mai vroia vin, să mai bea, că nu-i ajunge cât o băut! Asta barem o băut tăte pământurile lui Deac, şi casa de pe marginea pustei, şi casa cu gredină de după sat, de lângă Măgăzân, şi pământurile din Valea Almaşului, de unde se trăgea Scumpa – şi tot nu-i ajunge. Şi-o luat şi banii din cutia besericii. Şi din frumoasa Clujului s-a făcut o urâciune, arată mai bătrână ca Fătoaia! Da. Şi nu se întâmpla oare, măcar la doi ani o dată, ca-n sat să moară, rând pe rând, orătăniile câte-unei găzdoaie, pentru că dădea iama la ele vreun neruşinat şi nebun? Şi, ca şi cum ar fi vorba de o boală molipsitoare, era altul întotdeauna, dar satul îl identifica fără greş, însemnându-l pentru vecie cu stigmatul celor cu năravuri de ruşine, atât de aparte, încât nici nu puteau fi descrise în gura mare.

Aşa că a-nceput şi ea să-şi îndemne băiatul, cu buna sau cu cearta, să se însoare. Sigur, nu cu Delia, profesoara de română. Nici cu Camilla din Morlaca. Nici, peste vreo doi ani, cu Ilona din Mera. Nici cu aia din Tulcea, cum o cheamă? Dar nu sunt destule fete în sat? Şi în satele vecine?

Şi, pentru că el amâna, încurcat chiar de ea, care-i îndepărta rând pe rând toate drăguțele care şi-au luat inima în dinți şi-au călcat în ograda lor, ei i se năzărea că el ar fi de vină, că băiatul ei este nu numai un candidat la luxurie, ci, în momentele de mânie, că o chiar practică. Un singur lucru nu vedea – că ea însăşi îl împiedică, prin mii de

tertipuri zilnice, să se însoare. Uneori, orbită de mânie, striga:

— Da' însoară-te odată, mă! Să nu mai trebuiască să spăl după tine! Că mi-o ajuns cât căcat ţ-am spălat când ai fost mic! Şi cât căcat v-am spălat la tăţi tri, copiii lui Văleanu!

Avea o limbă de viperă în asemenea furii şi ne rezolva pe toţi trei dintr-o lovitură. O fi având într-adevăr nevoie fiul ei şi fratele nostru să fie scos din inerţie de asemenea scene, adesea publice? ne întrebam Ana şi cu mine, cu dezaprobare şi îngrijorare, văzând cum pe Mica o apuca strigatul celor mai neverosimile bănuieli şi ocări exact când trecea cineva pe uliţă şi nu avea cum să n-o audă. Mai ales că fetele pe care le curta Tinu, începând cu profesoara aceea de literatură şi continuând cu Lidia, Camilla şi mai ştiu eu care şi câte, nu păreau a-i fi niciuna pe plac augustei noastre Mame. Vechiul ei obicei, de pe vremea când trăia Ticu, şi ea o blestema pe Ana, strigându-i: – Fute-te-ar tată-to!, învia pentru o ceartă de-un ceas sau de-o săptămână. Înviase blestemul urii absolute şi al scârnăviei totale la adresa întregului univers – căci, ce poate fi mai scârbavnic decât să îţi blestemi prima născută să fie pângărită incestuos, şi ce poate fi mai degradant la adresa bărbatului tău legal decât să-l blestemi să păcătuiască cu fiica lui, încălcând toate legile, şi-ale oamenilor, şi-ale lui Dumnezeu care ne veghează în cer.

— M-a blestemat de mică. M-a blestemat din pântecele ei! plânge şi-acuma, la disperare, soră-mea. Tu nu îţi aminteşti? Nu îţi aminteşti? Cum nu îţi aminteşti că mi-a spus, da' nu o dată, Fute-te-ar tată-to! Ce, ţie nu ţi-a spus?

— Nu, nu-mi amintesc. Mie nu mi-a spus, adică pe mine m-a blestemat altfel. O să îţi spun, i-am răspuns, gândindu-mă că poate m-a blestemat *aşa* şi pe mine, iar eu am uitat, dar Ana, care n-a uitat, se fereşte acuma să-mi

aducă aminte, să-mi spună direct, protejându-mă, ca-n copilărie, luând *asta* asupra ei.

Ei bine, acum, în aşteptarea miracolului la care toţi împingeam din greu, să-l vedem pe Tinu însurat, Mica şi-a dezlănţuit, poate ca argument final, poate din alte motive, pe care nu i le ştiu şi nu pot, nu îndrăznesc, să i le cercetez, blestemele şi mâniile. Uimitoarele, înfricoşătoarele ei mânii. Cu privirile negre, aprinse, cu năframa alunecată strâmb de pe fruntea ei înaltă, bombată, arăta uneori ca o Zeiţă-Mamă, spurcând lumea cu arhaica ei mânie aflată dincolo de înţelegerea vreunui muritor de rând. Părea că vrea într-adevăr să-şi vadă copilul însurat şi că îşi iese din minţi în faţa întârzierii lui inacceptabile. Sau ce? ne întrebam Ana şi cu mine, evitând, cu grija cu care ocoleşti gheaţa subţire de pe un lac adânc, hăurile întunecate ce ni se căscau în minte în faţa faptelor şi cuvintelor sfintei noastre Mame.

IX

Aşa stăteau lucrurile, mişcându-se cu iuţeală ca o hintă ce se leagănă de la aproape normal la aproape infernal şi înapoi, când, în aprilie 1987, P., tânăr şi el, a murit într-o suferinţă atroce. I-a explodat sângele-n creier ca o petardă. M-a tulburat felul delirant-premonitoriu în care am trăit orele de dinaintea îmbolnăvirii lui subite. În după-amiaza de dinaintea accidentului lui vascular am avut, exact ca-n după-amiaza şi seara aceea de august, din cursa de Cutca, o vorbire ciudată, care a durat trei ceasuri, câte ore aveam

eu la liceu în ziua aceea, când le-am explicat elevilor, pornind de la Pascal, ce înseamnă să ai în stăpânire un trup, al tău, fără de care rămâne un mare mister ce suntem şi dacă mai suntem. Mai târziu, când faptele erau timp trecut, mi-am spus că în orele acelea eu ştiam şi că am fost în avans anunțată de ceea ce urma să se întâmple, să vie.

În spital, în rezerva numărul treisprezece, mă uitam intrigată când îi recoltau lui P. probe pentru analize: picăturile lui de sânge căzute întâmplător pe cearceaf se solidificau în câteva clipe, formând mărgele vişinii, mari cât bilele de la socotitoarea mea de lemn, din copilărie. Degeaba mi-au spus medicii lui că nu simte nimic, n-am putut şi nu pot nici acuma să-i cred. L-am vegheat rugându-mă lui Dumnezeu să ia din viața mea şi să înnădească la a lui, iar dacă nu, să nu-l mai batjocorească. Pentru că, dacă avusese vreo calitate, mintea lui clară îi fusese cu siguranță calitatea principală. Iar când am văzut că de Sus nu vine niciun răspuns, m-am rugat către cele de Jos şi către stăpânul lumii acesteia să facem pactul, să ia din viața mea şi să adauge la a lui P., iar dacă nu, să-i pună capăt. Îmi învățasem cuvintele, le gândisem, cu teamă mare şi grijă, silabă cu silabă, pentru că voiam într-adevăr să-mi dau o bucată de viață pentru P., în fața căruia aveam multe vinovății, şi căruia aveam încă multe să-i spun, precum ai de spus celui mai bun prieten pe care soarta ți l-a scos, pentru o singură dată în viață, în față. Şi nu voiam nici să îl pun în pericol, nici să generez un miracol pe dos.

La rugăciunile mele n-a răspuns nimeni. N-am primit de nicăieri niciun semn. Era un aprilie secetos, iar cerul alb ca lama unei securi ascuțite cu tocila se rotunjea mut şi sec deasupra pământului tăcut şi uscat. Imaginile agoniei lui P. m-au urmărit multă vreme după aceea.

*

Cândva după moartea lui P., Mica a pus ochii pe o fată pentru Tinu. O noră, din Morlaca. O fată cuminte, care lucra la ferma de porci a I.C.Z.-ului. Tinu însă i-a făcut figura şi-a luat, de la aceeaşi fermă de creştere a porcilor, pe altcineva, o dobrogeancă blondă şi buclată, Viorica.

Au venit amândoi la noi, în toamna târzie a anului 1988, în apartamentul de bloc în care mă mutasem după moartea lui P., să ne cunoaştem. I-am primit, eu şi D., cu bucurie, uşuraţi că în sfârşit se taie în mod norocos măcar nodul ăsta, că viaţa e mai tare ca moartea şi că Tinu intră în sfârşit în melasa caldă şi confortabilă a vieţii obişnuite. Prin februarie anul următor, 1989, înainte de Lăsatul Secului, s-au luat la Sfat, pentru ca pruncul pe care Viorica îl purta în burtă să fie legal. Iar noi ne-am dus toţi, Ana cu Ţuchi, Laura cu soţul ei, Buţi, eu cu D., să îi felicităm şi să-i sărbătorim. Convalescentă după una dintre cele mai urâte gripe din viaţa mea, de pe urma căreia am rămas şi-un pic surdă, eu eram legată la cap cu un batic galben, iar Mica, văzându-mă cum mă îmbrobodesc peste urechile mele săgetate de junghiuri, nu s-a abţinut să-mi râdă, înveselită, în faţă:

— Doamne, hâdă mai eşti! Dă-l jos!

În fotografiile de la cununie şi de la scurta petrecere de-acasă, Mica nu apare nici unde: se retrăsese la bucătărie, unde se prefăcea mai ocupată decât era în realitate, numai să nu stea la masă cu noi, numai să poată apoi să le arunce, o dată şi încă o dată, şi încă:

— Eu v-am fost servitoare! V-am servit!

Clocotea. Mici semne de mânie şi ceartă apăruseră imediat după ce s-au luat Tinu cu Viorica. Şi la nicio lună după însurătoare, castelul de vis al fratelui nostru şi-al Mamei s-a transformat, pentru toţi locatarii lui, într-o închisoare pe viaţă, cu uşile prinse-n zăvoare.

Primele certuri mari au izbucnit din fleacuri, iar Viorica s-a refugiat la mine. Apoi s-a întors şi-a înfruntat ameninţarea. În primăvară, când a izbucnit marele scandal, primul dintre ele de fapt, eu, împreună cu Ana şi cu Ţuchi, chemaţi de mine de la Mediaş, am încercat să aplanăm conflictul. Dar nu exista niciun conflict. Exista numai gelozie şi ură, adică luptă pentru putere. Străina, nora, uzurpase locul şi micşorase până aproape de anulare importanţa lui Mica în viaţa lui Tinu. Tânărul cuplu avea o viaţă proprie, de zi şi de noapte, la care Mica nu mai putea fi părtaşă, Tinu nu se mai sfătuia cu ea în nicio privinţă, ci vorbea, bineînţeles, cu nevastă-sa. Lăsată pe dinafară din viaţa fiului ei în sfârşit emancipat, Mama n-a putut şi nu a vrut să accepte realitatea. Şi a început sfada şi represaliile. I-a confiscat fratelui nostru până şi zestrea pe care i-o dăduse la însurătoare, la egalitate cu a noastră, a fetelor. După ce îl iubise ani de zile numai pe el, sau mai ales pe el, acum îşi întorsese iubirea pe dos ca pe-o mănuşă şi, stăpânită de-o mânie fără seamăn, începuse războiul. Unul total.

— Şi-u-aţi voi de minune să şiţi! Aci eu îs stăpână! Tot ce-i aici e-al meu şi dacă vreau aprind tot! Dau foc la tot şi mă duc într-o temniţă! striga Mica la Tinu şi la nevastă-sa, stând cu mâinile-n şolduri lângă fântână.

Avea o voce stridentă şi se înroşise aşa de tare de furie, încât, ştiind-o hipertensivă şi cu inima slabă, ne-am temut că o să-i plesnească ceva în cap sau că o să facă infarct.

— Să şiţi blăstămaţi! Să vă trăsnească Dumnezău! Mai bine te omoram de mic şi nu mai sufeream acum! a continuat ea, întoarsă spre Tinu.

Mai clar de atâta nu se putea. Am deplâns în gura mare, ca un profet adeverit şi zdrobit de durere că prevestirile i s-au împlinit, momentul când Tinu şi-a făcut casă împreună cu Mica, în loc să îşi facă o casă a lui şi

numai a lui, pentru viața lui şi pentru familia lui. Am deplâns greşeala fatală de-a se pune laolaltă, între aceleaşi ziduri, două generații dintr-un neam neaşezat, în rele vremuri de neaşezare şi sărăcie.

Până la urmă, am obținut ceva: împărțirea casei în două, pentru Mica parterul, pentru Tinu şi nevasta lui, etajul, şi împărțirea grădinii arabile în două, o parte a lui Mica, una a lui Tinu şi a familiei lui. Iar cuvântul de ordine după care ne-am purtat şi eu, şi Ana a fost să nu stârnim niciuna dintre tabere, să nu cerem nimic pentru noi, să îi sfătuim tot timpul cu duhul blândeții şi pe fiecare în parte, să-l lase pe celălalt să trăiască. „Faceți să fie bine", se ruga cântat Ana. Pârile însă nu s-au oprit niciodată, fiecare ni-l pâra nouă pe celălalt cât de rău este.

*

La Mica, dezamăgirea că a fost trădată în dragoste de copilul ei a fost atât de adâncă, ura şi mânia ei au fost atât de mari, încât aproape că a reuşit să îl bage înapoi pe Tinu în puşcărie. Ca un judecător dürrenmattian, a inventat, de mai multe ori, fapte pe care Tinu nu le făcuse şi l-a reclamat pentru ele, cel puțin o dată, la miliție.

Iar miliția a venit, a doua zi: a căutat probele unei fraude economice pe seama statului. Şi n-a aflat nimic. Nu exista nimic ce să afle, Mica inventa. Iar eu mi-am dat atunci seama că şi bănuielile de luxurie pe seama lui Tinu, strigate de ea în gura mare, încât o auzea oricine trecea pe drum, ar fi putut deveni, în anii aceia, motive de anchetă, de arestare, de proces... Şi m-am gândit că Mica fantasma, dar în aşa fel încât să îşi livreze fiul unei condamnări facile. Sau măcar unor anchete uşor de pornit. Şi că, pentru a-şi atinge scopul, îi lipsea numai o miliție ceva mai vigilentă decât aceea din sat – sau un milițian zelos, care nu mai este prieten cu Tinu, dar care, în schimb, vrea să avanseze, şi-

atunci livrează câțiva oameni pentru puşcăriile socialiste ale țării noastre socialiste.

Am aflat ce a făcut Mica numai cu o anumită întârziere. Tinu s-a ferit să vorbească de la-nceput, anume ca să n-o mai stârnească. Eu am aflat numai atunci când Mica, înveninată, mi-a povestit ea însăşi ce-a făcut.

— Io n-am făcut decât să spun adevărul. O furat. Şi dacă o furat, l-am pârât la miliție. Că io nu vreau să am un copil hoț.

— Şi dacă ar fi adevărat, o mamă bună nu procedează aşa, i-am răspuns. O mamă normală îşi ajută fiul, nu-l dă nici pe mâna nevestei, nici pe mâna miliției. O mamă adevărată îşi ascunde copilul şi îl apără. Dar dumneata ai urlat despre el toate minunile, iar apoi te-ai dus la miliție.

— D-apoi dacă-i adevărat ce-am zâs! s-a apărat Mica.

— Şi dacă ar fi fost adevărat, nu aveai voie să te duci. Ştii că Tinu a făcut o dată o puşcărie, pe degeaba. Din cauza lui Ticu şi a iehovismului. Acuma vrei să mai facă una, din cauza dumitale?

Era o catastrofă.

Era o catastrofă adevărată, mare, şi mie îmi era frică de ceea ce o să urmeze.

Faptul că niciuna dintre noi nu-i dădeam dreptate n-a făcut decât s-o întărâte şi mai tare. Din acel moment, Mica ne-a stăpânit nu prin autoritatea ei de mamă, pe care noi i-am recunoscut-o întotdeauna fără împotrivire, ci prin teroare. Ne-a fost frică de ea. Aveam dovada că este în stare de orice, că e capabilă să îl pună pe Tinu în pericol prin orice mijloace, oricât de infame, chiar dacă se punea şi pe ea în pericol împreună cu el. Din acel moment şi pentru foarte mulți ani, practic până aproape la capăt, Mica a fost, în primul rând pentru Tinu, dar şi pentru noi, periculoasă şi cu totul imprevizibilă.

M-am întrebat mereu când anume am greşit noi, eu mai ales, cu ea. Probabil că atunci când l-a turnat ea pe Tinu la miliție. Cred că atunci ar fi trebuit să rup pentru termen nelimitat orice legătură cu ea, să nu-i mai vorbesc şi să nu-i mai calc pragul, până nu recunoaşte că fapta ei este monstruoasă. Poate că dacă n-aş mai fi vorbit cu ea, ar fi revenit la rațiune şi la bun-simț. Dar eu mă temeam că, în disperarea ei că a pierdut lucrurile de sub control, că l-a pierdut pe Tinu, lui Mica o să îi vină într-o zi în minte să pârască la miliție ceva şi adevărat, şi ilegal: de exemplu, că Tinu a tăiat un vițel, pe care l-au mâncat împreună – dându-mi bineînțeles şi mie o bucată. O faptă pentru care în anii aceia se intra fără discuții în puşcărie.

Orice familie are o puzderie de secrete meschine, sordide, prin care fiecare membru al ei poate fi făcut de minune. Secrete prin care familia supraviețuişte, dar pe care, dacă sunt descoperite, în mândrele vremuri de teroare socialist-comunistă, cineva le plăteşte: făcând puşcărie, de exemplu. Cât a mai ținut socialismul multilateral dezvoltat, am tremurat că Mica, într-una dintre certurile lor, va reuşi să-l bage pe Tinu înapoi, la puşcărie. Pe Tinu îl rugam, ca-n treacăt, cu voce mică, să nu cumva să facă ceva ilegal, vreo învârteală oarecare, vreo prostie măruntă pe muchie cu legea. Iar cu Mica m-am purtat precaut. De fapt, înfricat. Iar Ana la fel.

În loc să mă supăr eu pe ea, s-o şantajez eu pentru gestul ei de gelozie bolnavă, am luat-o cu buna. Rezultatul: pentru că nu eram cu totul „de partea ei", s-a mâniat ea pe mine. Pe noi toți. La sfârşit de an, era aşa de mânioasă că nu i-am ținut partea, că o îndemn să îi lase pe Tinu şi pe-ai lui în pace, încât nici n-a mai vrut să vorbească cu mine.

— Nu mai eşti fata mea. Gata. Nu mai sunt mama ta. Nu vreau să te mai cunosc, mi-a spus ea la telefon, vorbea de la doamna Ciobotaru, prietena ei, şi-atunci eu am fost

sigură că de căderea mea în dizgrație o să afle în două zile tot satul.

Din momentul când Ticu murise supărat pe mine, eu cunoşteam puterea de fier a remuşcării. Ştiam că moartea poate să lovească oricând şi oriunde, umplând mica mea lume de sânge. Şi nu voiam să mi se repete cu Mica ceea ce mi se întâmplase, o dată, din greu şi din plin, cu Ticu. După moartea lui Ticu, la orice telefon care suna după ora zece seara, săream înspăimântată că îmi aduce vestea *aceea*, că i s-a întâmplat ceva lui Mica. Iar când a început războiul de exterminare dintre Mica şi Tinu, eu am hotărât, pentru mine, şi că o să mă port corect cu amândouă părțile, dar şi că o să mă port cu Mama ca şi cum totul între noi două ar fi în ordine. Că orice îmi va spune şi orice îmi va face, eu tot o să am grijă de ea: aşa cum i-am făgăduit lângă trupul lui Ticu, în prima noastră noapte de singurătate. Că eu tot o să mă duc la ea măcar o dată pe lună, că tot o să îi dau pensia de la mine şi aşa mai departe – numai să nu mai trec încă o dată, atunci când ea n-o să mai fie, prin ce-am trecut la moartea Tatălui meu. Să nu mai am remuşcări, asta am vrut, să nu sufăr, cum am suferit după Ticu şi după P., învârtindu-mă în vinovăție ca un pui pus la fript.

Şi aşa am făcut, de-atunci şi până în ultima clipă a vieții ei.

Dar asta nu m-a scutit de alte păreri de rău şi de-alte vinovății, față de Tinu.

Şi n-am mai putut să îi povestesc lui Mica mai nimic despre mine. Nu mi-am propus să nu-i mai povestesc, ci pur şi simplu, după povestea aceea aşa de urâtă cu miliția, mi-am pierdut elanul, bucuria de a-i spune una şi alta. Uneori, când mă duceam s-o văd – şi nu puteam să nu mă duc, mi-aş fi pierdut somnul –, îmi propuneam să îi povestesc pe-ndelete tot ce-am făcut, ce-am văzut, ce-am citit. Dar în fața ei îmi pierea cheful. Îmi pierdusem, fără să-mi dau seama

când, cum, încrederea în ea, nu ştiam niciodată când o să-mi scoată pe nas, răstălmăcit, ceea ce i-aş fi putut povesti. Îmi tăiase cheful ca pe-o maioneză brânzită. Mă duceam să o văd. Formal, mă purtam aproape ireproşabil. Dar sufletul meu îngheţase în mânie şi se retrăsese de groază ca un arici într-un nod de durere şi ace.

*

— Dacă mi-ar da cineva pământu' înapoi, nu mi-ar trebui! Da' ce să facem cu el? obişnuia să spună Mica în ultimii ani ai regimului socialist, istovită de sărăcia tot mai mare şi răzbită de greutatea muncii.

Îşi mai amintea ea, cu o nostalgie tot mai pălită, că locul cutare sau cutare este al ei ori al lui Ticu, dar nu i se mai umpleau ochii de lacrimi că pământurile nu mai sunt în proprietatea familiei, gata, se terminase cu asta, munca grea pe care-o făcea o săturase de pământ. Moartea rărise numărul colectiviştilor, cei tineri se luau şi se duceau la oraş, la un trai mai uşor şi mai bun, aşa că muncile rămăseseră pe seama unor femei care începeau să îmbătrânească ori erau bătrâne de-a binelea. Cum să-ţi placă să culegi cucuruzul pe zăpadă?, se scandaliza Mica, adăugând că nu e cine să-l culeagă mai repede, gata, nu mai e „forţă de muncă", şi, uite, le-o mânat brigadirii la cules prin omăt, la sfârşit de noiembrie şi început de decembrie. Tot ea îmi spunea că o parte din recoltă rămâne în fiecare an pe hotar, s-o mânce şoarecii şi ciorile ori să putrezească acolo, pentru că nu-i cine s-o adune.

— Mânca-l-ar focu' de pământ! Să mi-l deie cineva înapoi, nu-l primesc! exclama ea de Crăciun, când în sfârşit era lăsată să stea acasă.

În 1990 însă, când a început să se vorbească despre spargerea ceapeurilor şi despre restabilirea proprietăţii ţărăneşti, toţi cutcanii şi-au luat înapoi ce-au avut. Memoria

lor a funcționat precis, la milimetru, fiecare a știut și unde-i sunt loturile, și cât de mari sunt ele, și cu cine se învecinează. Ca un balon de săpun, Colectivul s-a spart cât ai bate din palme, deși fiecare țăran se întreba ce-o să facă el de-acuma cu pământul, cum o să și-l lucreze, dacă n-au de nici unele, nici mașini, nici bani să-și cumpere? Într-o buimăceală mare pentru unii, într-un calcul rapid și profitabil pentru doi, trei oameni, cele două grajduri ale Colectivului au fost golite de vite, șeptelul de șase sute de vaci de rasă s-a volatilizat ca printr-o scamatorie la circ, grăjdarii și mulgătorii au rămas fără normă și fără loc de muncă. Vreo lună, două, clădirile au fost lăsate-n picioare, pustii. După aceea, au dispărut ca prin vrajă țiglele de pe grajduri și de pe silozuri, apoi zidurile însele au fost demolate și vândute cu câțiva lei. În locul unde fuseseră saivanele și grajdurile n-a mai rămas nimic, decât lanuri înalte de cucută înfloritã.

În luna mai, când erau frunzele mai verzi și mai suculente, iar fructele, abia arăduite, erau mici cât gămălia, a fost tăiată livada Colectivului, de unde Mica îmi furase în copilărie o crenguță de cireș cu câteva boabe roșii, aproape coapte, strălucind între frunze. Pe toată Coasta Livezii, puteai vedea cum pomii, cu frunzișul bogat și rodul abia prins, se uscă în soare, culcați la pământ cu topoarele. Apoi au dispărut de-acolo, oamenii și-i cărau noaptea acasă, pentru foc. Căci pământul trebuia dat înapoi adevăraților proprietari așa cum fusese luat, fără livadă. Nu-i vorbă, țăranilor care avuseseră vii pământul le-a fost înapoiat fără sutele de butuci de vie, tăiați toți prin anii ‘70. Dar au primit fiecare, despăgubire, o oaie.

Tot cât ai clipi și fără urmă s-a risipit parcul de mașini pe care-l folosea Colectivul, contabilul și un inginer și l-au cumpărat de la stat, pentru ei. Din cele vreo treizeci de tractoare, dotate cu pluguri, cu discuitoare, cu sămănători,

cu maşini de ierbicidat ori cu săpătoare, n-a mai rămas în Cutca nimic. După doi sau trei ani, proprietarii acestor maşini, cumpărate pe nimica toată, le-au tăiat în bucăţi şi le-au vândut la fier vechi, câştigând pe ele o avere, şi şi-au putut porni alte afaceri, mai profitabile.

Practic, în două, trei luni, Ceapeul din Cutca, creat prin teroare în urmă cu treizeci de ani, s-a destrămat ca şi cum nici n-ar fi fost, îmbogăţind vreo cinci, poate şase persoane istețe, şi lăsându-i pe cutcani cu pământul în braţe, dar fără nicio putinţă să şi-l şi lucreze.

Şi-atunci frate-meu a scos din fundul podului poieţii plugul lui Ticu şi-a început să facă agricultură cu vitele şi cu braţele proprii. Iar Mica şi-a tocmit lucrători şi s-a dus ea însăşi la lucru, de parcă ar fi avut douăzeci de ani, nu peste şaizeci şi cinci. Însă de la an la an şi-au dat amândoi seama că aşa nu se poate, şi încet, încet, au cedat. S-au dat bătuţi. Nu numai ei, toţi cutcanii şi fiii lor care făceau agricultură de sâmbăta şi duminica. De la un an la altul, mănoasele hotare din Cutca au căzut în paragină, fiecare îşi lucra, cu mare greutate, numai un lot sau două, pentru că, repeta Mica, „De unde bani pentru lucrările agricole?”.

În vreme ce numărul locurilor nelucrate a crescut, numărul vitelor din ciurdă şi-al oilor din turmă a scăzut de la un an la altul. În satul ăsta cândva bogat şi sărăcit de colectiv, însă mai rezistând, pe vremea C.A.P.-ului, cu un fel de îndârjire, în faţa foametei şi-a sărăciei lucii, s-a instalat, în câţiva ani după retrocedarea terenurilor, o paragină definitivă. Pe măsură ce cutcanii îşi primeau, cu întârziere de ani, titlurile de proprietate pe pământ, pământul însuşi rămânea nelucrat, şi-n locul lanurilor unduitoare de grâu, din marginea cărora culegeam în copilărie maci şi ciocănaşi, acum creşteau buruienile. Nici măcar iarbă – buruieni. Acolo unde, în amintirea mea, creştea, într-o mare verde şi

foşnitoare, cucuruzul, acum se instala, de la un an la altul, împărăția lobodei şi-a costreiului.

Mă duceam acasă şi mă plimbam, uneori cu Mica, alteori numai cu copiii, pe drumul care duce La Cruce. Îmi refăceam, nu fără strângere de inimă şi nu fără gândul că, dacă ar fi s-o iau de la capăt, m-aş purta altfel, traseul meu de crescătoare de curci. De curcăreasă. Din mijlocul buruienişului îmi țâşnea uneori în față, ca gândul, un iepure sur, tăindu-mi calea şi împietrindu-mă. Prin mai şi iunie ascultam, din mijlocul clorofilei buimace, cântecul pitpalacului. Era frumos. Era sfâşietor. Era de-o tristețe fără margini.

De la o vreme, Mica m-a avertizat să nu mă mai aventurez chiar aşa pe hotar, s-a umplut de vulpi, să nu fie turbate, să mă muşte. Vulpi? am întrebat eu, mirată, cum vulpi, în toată copilăria n-am reuşit să văd mai mult de două, trei, şi asta departe de sat, la Ijac sau spre Pădurea Ciorii.

— Da, da, vulpi, vin până-n ogradă şi fură puii de găină, la Lucreția Ciochii i-au intrat în cătreț şi i-au dus găinile.

Şi-n fața nedumeririi mele, Mica mi-a spus că nu, nu mai sunt vânători, nu-i cine să le puşte.

La un asemenea drum acasă, pe la mijlocul anilor nouăzeci, l-am văzut, aşteptând pe marginea drumului, pe Isidor Deac, fostul preot al satului, acum foarte bătrân. Era toamnă târzie şi-ntunecată şi din cerul acoperit cernea o ploaie sură şi înghețată. Am oprit Oltcit-ul meu şi l-am invitat pe fostul meu vecin să urce. Era într-adevăr bătrân, trecuse de nouăzeci de ani, se uscase şi se micise. Avea în mână o plasă cu câțiva morcovi. Fusese la fosta parohie, să-şi recupereze nişte lucruri, să-şi mai regleze nişte încurcături, acum locuia la Cluj, mi-a spus el, într-un cămin pentru nevoiaşi al Episcopiei.

Am condus încet, să nu-l zdruncin pe bunul părinte, iar el, deşi nu m-a recunoscut, deşi nu şi-a amintit nimic nici despre mine, nici despre părinţii mei, nici despre casa noastră, aflată chiar peste pustuţă de-a lui, mi-a vorbit despre Monica. Murise. Ea, cea mai frumoasă dintre femei.

Era frumoasă ca o zeiţă, cum păşea, dreaptă, cu părul fluturându-i pe umeri, pe străzile oraşului. Curva cu ochi de Madonă. Mi-o aminteam, calm instalată în trupul ei şi-n fiinţa ei tânără şi dorită, lustruită de dorinţele atâtor ochi. Dar se pare că-n sângele ei trecuse tristeţea fosforescentă a mamei sale şi putregaiul inimii de femeie a Scumpei, care nu degeaba îi mărturisise Mamei mele că n-are nimic, nu, nu-i beteagă, numa' i-i urât, şi-atunci de urâtul ăl mare se-nchisese în propria ei cameră, în propriul ei culcuş, în propriile ei cârpe, din care nu s-a mai putut smulge cu anii. La Monica totul funcţionase pe invers, ca şi cum ea ar fi încercat, din strălucirea cărnii ei de zeiţă, să facă orice, numai să nu se oprească, să nu apuce s-o adie şi s-o prindă în ghearele lui încovoiate şi negre urâtul ce-o mâncase de vie pe Scumpa. Şi-atunci trecuse prin măritişuri şi despărţiri, prin iubiri şi dezolări, coborând, pas cu pas, din Olimpul ei de nemuritoare zeiţă până-n fundul slinos şi mucezit al mahalalei. Obrajii ei de marmură se buhăiseră de băuturile multe, tot mai ieftine, tot mai otrăvite, iar trupul ei perfect, pătruns de bărbaţi tot mai şterşi, mai umili, mai neîndemânatici, de umflase şi se hâise.

Sfârşise, la nici cincizeci de ani, spunea popa al nostru, confirmându-mi ceea ce eu însămi ştiam, da, vai!, murise în spital, la alcoolici.

— Fetiţa mea dragă a nimerit într-un anturaj nepotrivit, spunea el cu o voce stinsă, îndurerată. Domnii din jurul ei au tras-o spre obiceiuri nepotrivite. De exemplu, draga mea fetiţă, Monica mea, a început să bea. A făcut şi multe datorii, ea, lumina ochilor mei, şi-a murit datoare, i le-am

plătit eu pe toate, după moartea ei. Aşa cum am putut. Şi-acum mă rog pentru ea şi pentru viaţa ei nefericită, căci bun este Dumnezeu.

Şi după o scurtă pauză m-a întrebat din nou, cu dulceaţă:

— Copilă, a cui ai spus tu că eşti?

M-am cutremurat, mintea lui se golise de întâmplări şi de oameni ca toamna un câmp cules, şi-n pusta ei străjuia, strălucitoare şi dulce, icoana nepieritoare a singurului său copil, a fiicei lui minunate. Uitare pentru toţi, iertare şi veşnic-iubitoare amintire pentru „fetiţa mea", pentru Monica vieţii lui.

*

Încă nu scăpasem de imaginile atroce ale agoniei lui P. şi nu mă vindecasem de amintirea trupului lui înţepenit în pat ca un lemn şi acoperit de escare, când au murit, în primăvara anului 1990, tot printr-o moarte mie anunţată-n avans, unul după altul, părinţii lui D. Dar ei, deşi moartea fiecăruia mi-a fost prevestită prin acea stranie febrilitate de prorociţă care mă cuprindea cu câteva ore înainte, ei nu făceau cu adevărat parte din seria mea de familie şi de sânge. Atâta doar că îmi erau dragi. La înmormântarea lui Tanti Vichi, pentru mine îngrozitoare, i-am cerut lui Mica, care sta în stările ei sufleteşti ca şi cum ar fi şezut în scaunul unei hinte înalte, legănându-se ameţitor între voioşie şi vaietul lung, Vai!, vai! mai bine nu m-aş fi născut!, să trăiască şi ea măcar atâta, cât mama lui D., 84 de ani.

Şi rând pe rând au murit apoi frumos, căci de la o clipă la alta, ceilalţi. Întâi unchiul Nelu, în ianuarie 1994, în tren, de infarct, între două staţii de cale ferată. L-a descoperit controlorul de bilete, mirat că un domn aşa de distins şi de bine îmbrăcat doarme cu pălăria căzută alături. Apoi s-a dus unchiul Alesandru, în octombrie 1998: şi-a adăpat calul

şi i-a umplut ieslea cu nutreţ, să aibă ce roade, apoi s-a aşezat la poartă, pe bancă sub tei, să se odihnească oleacă. Inima lui a făcut simplu: poc, şi-n chip ferice viaţa şi-a sfârşit, fără să se chinuie şi fără să chinuie pe nimeni. Morţile lor blânde, prin sângele lor brusc revărsat în întunericul inimii rupte, mi s-au părut o favoare cerească. Şi m-am gândit, temătoare că fac un păcat şi chem nenorocirea, că poate aşa va avea norocul să moară şi Mica, şi că poate aşa voi avea norocul să mor şi eu. La înmormântarea străjerist-iehovistă a unchiului Alesandru, pe cerul întunecat de sfârşit de octombrie fugeau nori uriaşi, iar eu, de pe platoul gloduros al cimitirului, m-am uitat lung spre Valea Păglişei şi spre Valea Sărăţii, desenate clar, precum cu peniţa, cu trestii şi papură coapte, spre vechiul loc de vie al Martei, spre Dealul Comorii şi spre Dealul din Dos, spre Pădurea Ciorii din depărtare, acum toate golaşe şi triste, amintindu-mi cum le-a bântuit el desculţ într-o noapte dulce de vară, mergând pe urmele unui căţel bosconit.

*

Mama s-a sfădit cu Tinu douăzeci şi doi de ani, după anotimp. Când însă a avut absolută nevoie de el, a lăsat-o mai moale. Pe noi, pe Ana şi pe mine, ne-a vorbit de rău la întâmplare şi la mânie. Dacă, de exemplu, întârziam într-o lună să îi trimit banii, mă făcea troacă de porci în faţa prietenelor şi-a vecinelor ei. Dacă nu-i dădeam dreptate într-o ceartă cu Tinu, şi ar fi fost greu să îi dau, îmi spunea scurt că nu sunt fata ei.

— Nu-ţi mai sunt mamă. Să nu îmi mai spui mamă. Să te duci şi să mă laşi în pace, spunea ea, aruncând afară bietele fleacuri pe care i le adusesem cadou.

Şi la fel a făcut şi cu Ana.

În ogradă, nici tabăra cealaltă nu s-a lăsat. Tinu a spus despre Mamica noastră cele mai urâte lucruri. După 1990, când Mama, primind înapoi pământul ei şi-al lui Ticu, i l-a dat celui mai prăpădit om din sat, să i-l lucreze, Tinu ne-a spus, tremurând de indignare şi scârbă, că Mica şi-a luat un ibovnic. Mi s-a părut prea greu să îi demontez acuzaţia, să-i explic lui Tinu că Mica şi-a luat un surogat de fiu, nu de bărbat; şi că l-a ales pe cel mai jalnic om din sat anume ca să îl jignească pe Tinu şi anume ca să ne jignească pe noi. Mi s-a părut greu să îi explic toate astea, să îl conving că mesajul real este: „Uite, netrebnicul ăsta, Miheş al lu' Crişca, care vine pe la mine, e mai bun ca tine, Tinu, e mai bun ca voi, Ană şi Tabită". Aşa că i-am retezat-o fratelui meu altfel, cum mi-a venit mai uşor:

— Treaba ei! E dreptul ei, nu e treaba noastră. Să nu te bagi!

Şi-au făcut reciproc viaţa iad. Ne-am făcut unii altora viaţa iad. S-au urât de moarte. Ne-am mânjit cu toţii de ură. De-o dragosteură. Douăzeci şi doi de ani. Din 1988 până în 2010. În momentele ei cele mai bune, Mica se limita să îşi urască nora, despre care inventa, cu o frenezie de romancier pornografic, cele mai infamante calomnii.

— Lasă, le-am spus lui Tinu şi Viorica, când o să vină nepoţii, o s-o apuce dragostea de nepoţi şi-o să se schimbe totul.

M-am înşelat. Copiii s-au născut, trei, Nucu, Anica şi Raveca. Dar nu au îndulcit situaţia, Mica nu s-a uitat la ei nici cât la un pui de cioară de pe gard.

— Tu, pe asta a adus-o din Dobrogea! mi-a spus ea, cu o schimonositurădin gură, despre una dintre fetele nou-născute.

În prima clipă nici n-am înţeles ce vrea să spună. Mica îi număra pe copiii lui Tinu la duşmani, cu fiecare copil nou, şansele ei s-o arunce pe intrusă afară scădeau. La fel ca

Ticu, care nu ne-a luat niciodată în braţe, Mica nu şi-a luat nici măcar o singură dată în braţe nepoţii după Tinu, nu i-a îngrijit nicio zi, nu s-a jucat cu ei şi nu i-a mângâiat. Pentru ei a avut o voce de şmirghel, interzicându-le ba să îşi aducă prietenii în curte, ba să îi rupă florile, ba să-i intre în casă. Pentru ea, a existat o singură nepoată: Laura. Când venea Laura la Cutca, cu bărbatul şi copiii ei, era sărbătoare, Mica tăia vițelul cel gras, pregătea fantasticele ei sarmale şi minunatele ei tocănițe de pui, făcea prăjituri şi cozonaci. Şi, o zi sau două, cât stătea Laura, jucam cu toţii comédia bunei înţelegeri. Toţi ştiam, dar toţi făceam un armistiţiu acrişor de o zi, la nevoie de două, pentru a sărbători prezența acasă a primei noastre nepoate.

— Aprind casa şi merg într-o temniță! Ori vând tăt şi mă duc într-un azil! aşa suna amenințarea cu care ne-a ținut pe toți în şah.

Sperietoarea asta a căpătat înțeles mai ales după ce-n viața lui Mica a apărut omul acela ciudat, Miheş, căruia Mica i-a dat pământul nostru să-l lucreze. De dragul lui, Mica şi-a golit dulapurile de tot ce ţesuse ea o viață întreagă, cuverturi, ştergare, fețe de masă, şi i le-a trimis ăstuia, cu o căruță. Gândul că mi-aş putea vedea fratele, cu nevastă-sa şi trei copiii frumoşi după ei, pe drumuri, m-a pus, după apariția acelui om, în mişcare. I-am spus Mamei, cu buna, că vorbeşte prostii.

— Bine, aprinde. Dar ce crezi, c-o să ajungi la închisoare? Mă tem că nu. Mă tem că, după o asemenea faptă, o să te bage într-un spital de nebuni. De unde nu ştiu cum te mai poate scoate cineva. Şi unde, dacă strigi, te leagă. Pur şi simplu, te leagă.

Apoi i-am explicat ce înseamnă un azil de bătrâni.

— Mica, la azil trebuie să te duci cu tot ce ai, cu toţi banii, cu lucruri, iar ei îţi reţin pensia. Sau pensiile, că dumneata ai două, şi după Ticu de la Veterani, şi după

munca dumitale. Şi nu îți lasă banii la dumneata, ți-i iau la azil pentru întreținere. Şi acolo eşti între alți oameni, bătrâni, unii bolnavi, şi stai toată ziua cu ei. Crezi că rezişti? am întrebat-o eu, uluită de tot ce a putut aduce în viețile noastre iubirea ei întoarsă în ură.

Am continuat:

— O să te simți rău acolo. Dacă n-ai încăput cu Marta într-o casă şi-o curte întreagă, cum o să suporți nişte străini, o străină în aceeaşi cameră cu dumneata? O să fugi după două zile. Şi o să vii la mine. Şi degeaba te bizui c-o să vii, că n-o să te primesc. Eu am ritmul meu de viață, mofturile mele. Când te chem să stai la mine, iarna, să nu îți fie frig, zici că nu-ți place la mine. Dar la azil ce-o să te faci? Şi cu Tinu şi copiii lui ce vrei? Păi nu el a construit casa asta? Şi-acuma vrei s-o vinzi cine ştie cui, să-i furi lui Tinu munca. Eu o să mă străduiesc să rezolv problema lor, că e vorba de nişte copii, nu problemele dumitale.

— M-oi duce în şură şi m-oi spânzura! a răbufnit Mica, într-o dezolare totală.

— Uite, i-am spus, hai acuma la mine, stai la mine şi vezi cum e să fii într-un apartament, vara fierbinte ca un cuptor de pâine. La iarnă o să fie înghețat, de, etajul patru. Haide şi stai la mine, cât vrei, acuma. O să vezi cum este. Să vezi dacă îți place la mine, în bloc, i-am spus.

A venit, în absența mea, într-o vară, a stat ce a stat, singură în toată casa, şi-a plecat după câteva zile. După aceea, n-a mai vrut să vină să stea la mine nici măcar iarna, recunoscând că în bloc, fără curte şi fără galițe, fără flori şi fără vecinele ei cu care să mai schimbe o vorbă, îi e tare urât. N-a mai vorbit nici de mersul ei la azil. Dar a continuat să fluture amenințarea că aprinde tot sau că vinde casa.

Nu ştiam niciodată în ce pic la Cutca, într-o atmosferă paşnică de sat transilvănean sau într-un război de clan. Deschideam uşa şi îi spuneam, dintr-o suflare:

— Sărut mâna, Mica, am venit.

Mica îmi pâra toată familia lui Tinu, cinci persoane care, toate, i-au făcut ceva, o nedreptate, i-au adus un ultragiu, i-au furat ceva din grădină sau din casă şi aşa mai departe.

— Mica, lasă-i în pace! Vezi-ţi de ale dumitale şi pe ei lasă-i în pace, nu te amesteca. E familia lui Tinu, nu a dumitale, lasă-i în plata lor!

Urcam la Tinu şi auzeam, mai ştearsă şi pe frânturi, aceeaşi poveste, pe invers.

— Tinu, las-o în pace! Vezi-ţi de ale tale şi nu îi răspunde când se ceartă cu voi. Dacă poţi s-o ajuţi, ajut-o, dar nu te amesteca în treburile ei! Şi nu-i răspunde când se leagă de voi. Faceţi-vă că nu auziţi. E bătrână, s-a fixat într-ale ei, n-o băga în seamă, te implor!

Degeaba însă îi îndemnam pe fiecare să nu se amestece în treburile celuilalt. Mica avea drept conţinut unic al vieţii ei tocmai să-i pândească pe ei ce fac, să aibă apoi ce să critice, ce să comenteze, ce să urască. Iar după ce Mica l-a adoptat pe cel mai slab om din sat şi i-a dat lui pământul nostru să-l lucreze, am ştiut că gluma s-a îngroşat înspre o tragicomedie grotescă. Când Tinu a început să brodeze pe seama acestei întrajutorări, suspectă măcar pentru faptul că Mica îşi adopta un fiu în locul fiului ei real, un surogat cu care ne dădea tuturor peste nas, eu am proclamat totuşi dreptul lui Mica de-a avea orice relaţie, cu orice om pofteşte, pentru simplul motiv că nu mi se părea normal să încercăm să-i îngrădim noi libertatea. Era îndeajuns de nefericită şi-aşa, credeam eu.

Cu titlurile de proprietate pe pământ în mână, ameninţarea Mamei că vinde tot a căpătat o noimă. Atunci, abia atunci am făcut investigaţii şi calcule să văd ce e mai bine, să facem succesiunea după Ticu, şi Mica să ajungă proprietară pe partea ei de moştenire, sau să lăsăm totul

cum este, în indiviziune, pentru că în felul ăsta Mica nu poate vinde nimic fără acordul nostru. Nu averea era în joc, despre ce avere ar fi putut fi vorba la numai câteva hectare, ci ograda şi locuinţa, pământul de sub picioarele lor şi acoperişul de deasupra capetelor lor, aşadar căminul, chiar dacă deloc paşnic, al fratelui meu. Am mers de la unul la altul, de la Mica la Tinu şi de la Tinu la Mica, şi-apoi la Ana, explicându-le fiecăruia ce spune legea, iar Mamei, că nu poate să facă chiar numai ce vrea ea, că nu poate vinde nimic, pentru că suntem coproprietari.

Nu ştiu cât a crezut Mica din ce i-am spus, dar o vreme s-a concentrat numai pe pământurile pe care le primise de zestre „de la Tica". Nu spunea „de la Mama şi Tica" sau „de la părinţi", ci: „de la Tica". Pe-acelea, Mica le-a considerat numai ale ei şi s-a apucat să le făgăduiască lucrătorului ei în parte, lui Miheş al lu' Crişca.

— Nu-i frumos că vrei să nu ne laşi nimic din ce este al dumitale, Mica. Nu e vorba numai despre moştenire. E vorba despre altceva, despre dragostea dumitale pentru noi, despre dorinţa de a ne şti că folosim ceva ce-a fost al dumitale, că ne gândim la dumneata când păşim pe un loc anume.

Era de fapt vorba despre Moştenire şi despre Binecuvântare, despre un ritual de trecere pe pământ de la o generaţie la alta. Adică despre Binecuvântarea părintească pe care o voiam, da, o voiam, şi care, credeam eu, ni se cuvine tuturor celor trei. Mă uluia dorinţa ei de a-l lăsa pe Tinu în curul gol. Mă uluia şi că vrea să-l dezmoştenească, însă nu în favoarea noastră, ci în favoarea unui străin, ceea ce însemna că, în mintea ei, pe noi de fapt ne dezmoştenise deja. Eram uluită că, prinsă în această ură de război cu Tinu, uita cu totul că mai are încă doi copii, pe Ana şi pe mine, şi se purta ca şi cum singurul ei născut ar fi fost el, eu şi Ana fiind dispărute cu totul din mintea ei, că nu se

mai gândeşte niciodată că, dezmoştenindu-l pe el în felul acesta, ne dezmoşteneşte şi pe noi.

— Adică cum, i-am spus eu, cutremurată să văd faţa întoarsă şi rânjită în ură a unei foste mari iubiri materne, adică cum? noi suntem bune numai să venim acasă cu bani şi cadouri, dar când e vorba de moştenire, uiţi că existăm? Chiar vrei să nu avem nimic de la dumneata, când nu o să mai fii? dea Dumnezeu ca asta să se întâmple cât mai târziu.

— Ce, tu? Vrei avere? Vrei moştenire? Ce, nu-ţi ajunge ce ai? Nu ţ-î bugăt? Că doar ţi-am dat zestre când te-ai măritat. Şi te-am slujit când erai copil, te-am spălat de căcat! No, aşè! Să taci! Înaintea mea nu porunceşti tu. Nu vă dau nimic. Praful şi pulberea să se aleagă de toate! Tăt ce-i aici e al meu, şi le aprind pe tăte şi mă bag într-o temniţă! Moştenire? Îţi trebe moştenire? Ţi-arăt eu moştenire! mi-a răspuns Mica, roşie la faţă de credeai că acum i se întâmplă ceva. Şi, brusc iluminată de o intuiţie nu se ştie de unde venită, a adăugat: Te blăstăm pă tine anume să-mi moşteneşti ce am eu în minte şi-n suflet, puterile şi neputinţele mele! În veci!

Nu-mi era uşor nici cu Tinu. Pierdusem, în timp, cred că atunci când s-a pocăit, contactul acela mirific din copilărie, când ne ajungea o privire să ne-nţelegeam, fraţi univitelini cum ajunsesem. Acum, fiecare minut petrecut cu el atrăgea mânia lui Mica şi bănuielile ei. Iar el, neînţelegând cum pot să o mai apăr când ea îi face atâtea necazuri, îşi pierduse încrederea în mine şi mă bănuia pe tăcute că lucrez pe cont propriu, că-ncerc să-mi urmăresc obscurele mele interese contra familiei lui. Uneori, în butoiul de pulbere care era ograda noastră, o simplă propoziţie nevinovată de-a mea era de ajuns pentru a arunca totul în aer. O ceartă nouă, mustind de sânge şi de străvechi ranchiune stratificate, se declanşa cât mai eram acolo şi

continua după aceea cine ştie cât timp, nefericindu-ne pe toţi.

Şi-au făcut, reciproc, toate şicanele. N-am fost naivă să îmi imaginez că Tinu şi-ai lui ar fi fost o legiune albă de îngeri. Dimpotrivă, i-au răspuns. S-au bătucit acolo în ură şi suferinţă, fiecare vrând să îi facă celuilalt toate necazurile. Când Viorica s-a operat de rinichi şi eu am tremurat pentru viaţa ei, o văzusem cum e adusă pe targă, palidă ca o nălucă, din grupul operator, am rugat-o pe Mica să fie, măcar un pic, măcar acum, drăguţă cu ea, a trecut printr-o operaţie aşa de grea, aşa de riscantă. Dar la sosirea nurorii ei acasă, Mica o bârfise deja pe toată uliţa că a fost la Cluj, să facă un avort.

Despre copiii lor, mi-a spus fără nicio jenă că sunt bitangi.

— Serios? i-am râs eu în faţă, înveselită c-o am la mână. Da' te-ai uitat la mâinile lor? Ai văzut că au degetele mici strâmbe, cum le ai dumneata, cum le avem şi noi, uite, ăstea!

Şi i-am întins palmele, să îmi vadă degetele mici, strâmbe şi răsucite ca nişte găteje uscate. Ea a icnit, a devenit atentă, s-a uitat la mâinile mele, apoi şi-a privit dezorientată propriile mâini, mici, bătucite de muncă şi înnegrite de ţărâna care i-a trecut o viaţă prin palme. A tăcut. Niciodată n-a mai spus despre nepoţii noştri că ar fi copii din flori, sunt convinsă că imediat ce am plecat de-acolo i-a chemat, sub cine ştie ce pretext, să le examineze degetele. Cum de nu i-a trecut singură prin minte? Că doar era aşa de evident...

X

În primăvara lui 2003 a murit, la Blăjel, în casa ei, Marta. Tot aşa, subit. A fost găsită dimineaţa căzută deasupra mesei, neagră la faţă de la sângele care îi rămăsese în cap. Era singură, doar făcea şi ea parte dintr-o spiţă de femei nenorocoase şi trufaşe, cărora este greu să le intri în voie, şi eu nădăjduiesc că în clipele acelea, poate lungi, ale sfârşitului ei, ea n-a suferit peste măsură. După ce au pus-o-n sicriu, sângele ei s-a tras şi faţa ei s-a făcut albă, frumoasă – cel puţin aşa mi-a spus Ana. Sora mea a plâns-o şi-a purtat după ea doliu vreme aşa de lungă, încât bărbatul ei, Ţuchi, i-a cerut să mai termine cu-atâta negru, că-i aruncă hainele-n foc. Tinu şi-a luat în stăpânire pământul ei de la Cutca, vreo trei hectare şi ceva. Iar Ana şi-a luat în stăpânire casa ei din Blăjel, a golit-o de lucruri şi apoi a vândut-o. Şi-au cumpărat, ea şi Ţuchi, maşină, ceea ce, pentru doi oameni pensionaţi anticipat în vesele vremuri de tranziţie şi mizerie, a fost un lux nesperat. Apoi s-au apucat să îşi renoveze propria casă şi au putut chiar să-i dea şi Laurei nişte bani. Nu-i stricau nici ei, ea îşi câştiga fiecare bănuţ muncind în ture de noapte, în azilul de bătrâni în care lucra din 1989, de când fugise în Germania, trecând graniţa spre Ungaria cu piciorul. Avea şi ea greutăţi, doi copii de crescut, de la doi soţi diferiţi, căci făcea şi ea parte dintr-un soi de femei care n-au nicio haznă, care dăruiesc ca să piardă, iar apoi se însingurează cu totul.

Iar când banii de pe casă erau aproape gata şi nu mai rămăsese mai nimic de cheltuit, s-a îmbolnăvit Ţuchi. Fusese pensionat forţat, cu vreo doi sau trei ani înainte, prin falimentul fabricii lui, Salconserv. Iar el, umilit că a fost aruncat la gunoi la numai cincizeci şi ceva de ani, a început să bea fără nicio măsură. A băut ca să moară: dacă îl

întreba cineva ce mai face, răspundea că se pregăteşte de ducă, că-n anul ăsta, gata, se duce, nu mai stă pe-aicea, la ce să mai stea? „Anul ăsta mă duc!" îşi anunța el vecinii. „Mă duc, la ce să stau pe-aicea?" În primăvara târzie a anului 2004 a intrat în faza terminală, viața lui s-a transformat într-o vărsătură şi-o cufureală de sânge. Sora mea îmi povestea zilnic scenele de spital la care asista, la Sibiu, unde era el internat, îmi vorbea despre flacoanele mari de sânge care îi erau transfuzate bolnavului – şi cum pierde el tot, pe fund şi pe gură, într-o suferință fără de margini. Laura, care l-a iubit ca pe-un părinte, cum îi şi fusese de fapt, unul bun şi plin de gingăşie, a apucat să vină din Geretsried să îl mai vadă o dată.

— Ia-mă acasă, să nu mor în spital! i-a cerut el Anei.

Asta însă nu s-a putut. Şi-a murit unde n-a vrut, în spitalul de la Sibiu.

Şi-atunci am ştiut. Atunci, abia atunci, m-am întrebat pentru prima oară ce e cu-atâta sânge într-o singură familie, într-un singur neam şi la cei ce cutează să intre în el. Şi de ce. Şi, după ce mi-am răspuns cuminte şi rațional că nimeni nu îşi poate modifica genele, forma biologică a fatalității, şi că băutul nu e cea mai bună soluție dacă ai ciroză, am simțit că asta nu-i tot şi că n-am răspuns la de ce. Pentru că prea bătea la ochi că moartea în sânge a lui Ticu a destupat izvoarele vieții din familia noastră şi că nimeni nu le-a mai astupat la loc. Căci prea mureau cu toții în sânge. M-am apucat să număr morții în sânge din familia noastră şi din viețile noastre, şi-apoi m-am apucat buimacă să caut o noimă, o regulă, un ritm şi o lege după care ne mor atâția. Şi aşa de năpraznic. Ticu, Aurel, P., Nelu, Alesandru, Marta, Țuchi... Pentru că prea curgea sângele nostru şi în afară şi înăuntru ca apa pe Someş, într-un râu negru şi blestemat. Şi de ce atâția morți tineri, mă întrebam, Ticu, Aurel, P., Țuchi... Şi de ce atâta sânge ce dă pe dinafară din inimă şi

din vasele sale şi se revarsă sub piele. Şi de ce atâta sânge care țâşneşte din om pe pământ, pe cearceafuri, într-o grabă cumplită.

— Să n-aveți parte de ce v-i drag! strigase ascuțit şi nu o singură dată Mica, ridicându-şi mâna stângă spre cer.

N-aveam. Niciunul dintre noi.

*

După fiecare drum „acasă”, mă întorceam epuizată de încordare şi sufocată de durere. Uneori, nimeream într-o atmosferă paşnică, Tinu şi Viorica îmi spuneau că e oarecum linişte. Dar cel mai des cădeam pe o ceartă. Sufeream pentru felul insultător în care arată grădina noastră, fosta grădină de mănăstire a lui Ticu, devenită maidan sau curte de fabrică. Sufeream pentru fratele meu şi pentru copiii lui, pentru care Mica nu era o bunică. Sufeream pentru Mama, că îşi consumă ultimul segment al vieții în ură, în loc să trăiască în pace şi, de ce nu, în bucurie. Era aşa de prinsă de patima ei contra nurorii şi fiului ei, de războiul ei arhaic şi sfânt, încât nu-i mai încăpea nimic altceva în minte şi-n suflet. Îmbătrânind, oamenii se fixează pe dominanta vieții lor afective, mi-am spus, privind-o cu durere, cu milă, dar şi cu ranchiună.

— Ce faci? o întrebam când ajungeam acasă. Dar la doctorița ai fost? Îți iei medicamentele? Să le iei regulat şi cum zice doctorița! Dar bani ai? Uite, ți-am adus bani! Şi ce faci toată ziua? La cine te mai duci? Dar cine vine la dumneata? Te doare ceva? o întrebam eu, sistematic.

Îi ascultam răspunsurile, comentam. Îi spuneam, neîntrebată, ce a făcut Ana, ce zice D. Apoi aşteptam. Tăceam. Mica se plângea de Tinu, de Viorica, de copii. O rugam să nu îi bage în seamă. O imploram să îi lase în pace, să îşi vadă de ale lor. Asta o jignea. Începea să îmi spună cine a mai murit prin sat, cine e bolnav, ce boală rea are

Anuş, ce tare bolnavă e Lidia, ce a mai făcut Saveta, ce a cumpărat Paraschiva, cine e în casa lui Gorea, cum s-a certat mătuşa Tiberia cu unchiul. Când termina, îi dădeam o carte nouă, un roman. Îi plăceau Slavici şi Panait Istrati. Dar şi Ionel Teodoreanu. Comentam cu ea romanele lui Colette, pe care tot eu i le adusesem, nu fără intenţii ironic-educative, şi care au uimit-o:

— Asta mare curvă a fost! exclama Mica, înveselită.

Când nu-i ajungeau banii, mă anunţa că are o cheltuială nouă. Uneori îmi spunea că a dat bani împrumut, şi eu o bănuiam că se făleşte în faţa prietenelor ei că are, că nu-i lipseşte nimic, doar îi dă Tabita.

După ce parcurgeam tot ritualul întrebărilor, aşteptam, încordată, să mă întrebe ea ceva. Să pună şi ea o întrebare. Una anume. N-o punea. Plecam prăbuşită-n amărăciune. Uneori însă nu mă mai răbdam şi îi spuneam, cerşind, greu de spus ce, poate un strop de atenţie, poate o dezmierdare:

— Nu sunt bine.

— Bine, răspundea ea. Şi eu îs beteagă, ce crezi tu? Şi Anuş a fost tare beteagă, s-a dus la spital. Şi lelea Lidie a lui Niculiţa a stat internată mai mult de o lună.

Ani de zile i-am pândit o întrebare anume, Ce faci tu, Tabita?, întrebare care însă n-a mai venit. Iar când, într-un târziu, m-am scăpat eu şi i-am spus că am necazuri, ea mi-a răspuns mecanic, vag agasată, „Bine”. Iar după ce de mai multe ori mi-a răspuns cu „Bine” la toate problemele mele, într-o zi am explodat:

— Mica, ţi-am spus că sunt bolnavă, cum îmi răspunzi cu „Bine”? Ce e „bine” în asta? Şi-apoi treci la lelea Lidie! Sau la Valeria lui Onu. Sau la nora lui Berepchi. Pentru toţi ai curiozitate, interes. Pentru mine nu mai ai nimic. Nu îţi mai pasă chiar deloc de mine?

— D-apoi ce vrei să îţi răspund? Ce, pot eu să te vindec? Şi pe mine mă doare, să nu te gândeşti!

*

În toamna anului 2005, am făcut o înțelegere în trei, Ana, Tinu şi cu mine, să nu ne mai lăsăm manevrați de ea şi să n-o mai lăsăm să ne mai aducă în prag de ceartă.

— E rea, spunea Ana.

— Tu, aşè-i de rea! confirma Tinu, cu experiența lui de victimă zilnică a mâniilor ei.

— Şi noi cum suntem? întrebam eu, cu spaimă. Noi nu suntem ca ea?

— Noi suntem buni ca Ticu, a hotărât Ana, cu vocea ei de soră-mai-mare.

— Noi să ne purtăm bine. Noi să ne facem datoria. Noi să nu facem niciun rău. Noi să fim întotdeauna buni, să facem tot ce e bine pentru ea, am hotărât toți trei, aproape-ntr-un glas. Da, noi să fim cât putem noi de buni, în continuare.

A ştiut că ne-am înțeles. Mai bine zis, a simțit. Simplul fapt că ne-am întâlnit toți trei, în absența ei, a supărat-o adânc. De mânie, a vrut să vândă tot. În noiembrie, în timp ce ea era în spital, cu un puseu de tensiune, Ana şi Tinu i-au zugrăvit casa, fără ca ea să ştie, şi, cu ocazia asta, i-au confiscat titlurile de proprietate, cu care ar fi putut într-adevăr să înstrăineze toate pământurile şi casa. La externare, Mica a urlat:

— Ce v-ați băgat la mine în casă? Ce mi-ați umblat în lucruri? Cine v-a dat voie? Ce, ați gândit că mor? Uită-te că n-am murit! Călca-v-ar vaca aia neagră! Să n-aveți parte de ce vi-i drag! a tunat.

Iar când a descoperit că i-au dispărut titlurile de proprietate, le-a revendicat imperativ înapoi.

— Sunt la Tabita, au mințit-o ei într-un glas, le-a luat ea, să le țină.

Aşa că în 29 decembrie, când m-am dus s-o văd, Mica mi le-a cerut, paşnic, folosind însă un argument mincinos şi

pueril. I-am răspuns, paşnic şi la fel de mincinos, că le am, da, sunt la mine, dar că nu i le dau, pentru că nu vreau să-mi văd fratele şi familia lui pe drumuri. Atunci m-a blestemat:

— Blăstămată să fii! Te blăstăm cu blăstămul de mamă! Să nu-ți meargă bine cât îi trăi! Să vezi numai negru în față! Toate să îți meargă rău! Blăstămați să fiți cu toții, câte zile îți mai avea! Blăstămate să fie curvele de Mama şi de Marta, că ele m-o făcut să mă mărit cu Tată-to! Blăstămat să fie şi Agustin, Ticu-to! Blăstămați să fiți tăți tri! a răcnit Mica.

— Bine, Mica, tot nu ți le dau.

— Cu trizăci de lei scăpam de tăți tri! mi-a spus ea, stacojie de mânie.

Nu era pentru prima oară când mă blestema cineva. Nu era pentru prima oară când Mica ne blestema pe vreunul dintre noi, chiar şi pe tustrei. Poate nu cu aceeaşi intensitate, totuşi. Dacă nu ne putea iubi pe toți trei deodată, în schimb, ne putea urî pe toți trei în acelaşi timp. Asta, da, îi reuşea, ca şi cum fața întoarsă a iubirii ar fi avut însuşirea de a-i dilata sufletul, încât să încapă în el, dintr-odată, ură cât să omori trei oameni, venin şi-otravă pentru noi toți.

Era cu adevărat înfricoşătoare. Plângea cu lacrimi de ciudă lichidă şi se declara amenințată de Tinu şi de-ai lui:

— M-oi duce şi oi trăi în şură! hohotea ea, adunând într-un singur mănunchi răfuieli mai vechi cu Tinu şi cu dorința lui de-a se extinde, de a-i lua o cameră de la parter, şi sentimentul că este persecutată de copiii cărora le-a dat viață.

Peste un timp, nu foarte lung, m-am dus iarăşi s-o văd. Îngrijorată, cu inima strânsă de teroare şi de remuşcare, dar şi curioasă, la rece, să dibuiesc cauza urii. Plângând cu lacrimi aprinse de ciudă, cu fața înroşită şi buza de sus

tremurând, cu aceleaşi asimetriii faciale pe care le am şi eu, Mica a tras un ropot îndesat de blesteme:

— Şi-u-aţi voi de minune să şiţi! a început ea.

I-am confirmat că suntem, o, da, suntem. Uite, Ana e bolnavă, are o boală foarte gravă. Şi avem toţi necazuri.

N-am înduioşat-o. Durerile ei îi erau mai aproape, s-a plâns de dureri, de boli, de suferinţe. Apoi a plâns pur şi simplu.

— Cu trizăci de lei scăpam de tăţi tri! mi-a spus ea fierbinte, după care ne-a blestemat pe rând, metodic, pe toţi, de la mama şi sora ei, la Ticu, apoi la noi, copiii pe care i-a născut şi crescut.

— Mai bine nu m-aş fi născut, să fiu aicea de durere! Blăstămate să fie Mama şi Marta, curva de soră-mea! Că m-o făcut să mă mărit cu Ticu-to! Blăstămat să fie şi Agustin! Mai bine nu vă năşteam! Să n-aveţi parte de ce vi-i drag! Mai bine vă sugrumam de mici şi să mă fi dus într-o temniţă! Cu trizăci de lei scăpam de tăţi tri. Şi azi eram o femeie liberă! a blestemat Mica, plângând amarnic.

Nu mai văzusem niciodată o asemenea intensitate a mâniei şi a nefericirii. Din adâncul durerii ei de femeie pe care viaţa a înşelat-o metodic, hrănindu-şi înşelările chiar din investiţiile de dragoste pe care Mica le-a făcut uneori cu atâta nesăbuinţă şi care i s-au întors apoi împotrivă, Mamica răcnea cu mânie. Era un răget cumplit de la o rană cumplită.

— Te blăstăm! Vă blăstem! Şi să ştii că blăstămul de mamă se leagă!

A fost păcălită, mi-am spus, tot ce-a făcut s-a întors, diavoleşte, contra ei. Avea ochii plini de lumină, aştepta o Bună-Vestire, ca-n fotografia aceea a ei de la pod – şi l-a avut pe Ticu şi-apoi pe noi. Mica n-a ştiut niciodată cum e să stai cu bărbatul pe care-l iubeşti, ea nu ştie că şi asta poate să fie, la o adică, numai zădărnicie. Ea şi-a păstrat

toată viața iluzia că i-ar fi fost mult mai bine cu celălalt, cu Chirica. Când trecea el pe drum, poate că se mai uitau unul după altul cu păreri de rău şi iluzii. De aici poate şi sfada dintre Mica şi Ticu, măcar unele crize, poate chiar cearta aceea de toamnă, din cohie. A avut o viață strâmtă, ca priponită de-un par împlântat în mijlocul ogrăzii, a fost ca Flutur al nostru, legată de par şi având dreptul să umble numai cât îngăduie lanțul. Am fost constrânsă să recunosc că Mica n-a fost fericită nicicând, că viața i-a dat, punct cu punct, peste mâini. În primul rând, n-a avut bărbatul pe care l-a iubit. Cunoscuse orice, munca, aşteptarea, strădania, boala – numai bucuria de a trăi în doi, nu. Niciodată. Şi m-am gândit că ultima ei dragoste mare, Tinu, o dragoste greşită de-altfel, căci nu se investeşte atâta şi *aşa* într-un fiu, a fost pentru ea, şi mai ales din vina ei, cea mai amară. Şi mi-am dat seama că ne urăşte acum, chiar acum, pentru că suntem copiii lui Ticu. Pe care nu l-a iubit. Cu care nu i-a mers bine. Cu care s-a măritat contra dorinței.

Din felul în care ne blestema, mi-am dat seama că Mica a stat şi s-a gândit, că şi-a pus bucățile vieții ei cap la cap, iar acum *ştie*. Ştie că nu a avut parte de nimic din ceea ce-a aşteptat. A stabilit punctul de unde viața ei a început s-o ia razna, ca o sanie scăpată pe gheață la vale, până se izbeşte de fund, făcându-se țăndări. Din felul în care ne blestema metodic, luând-o de la mama ei şi de la Marta, continuând cu Ticu şi sfârşind cu noi, mi-am dat seama că nu mai are nicio iluzie, că într-adevăr doreşte să moară, aşa cum declară. Şi că-şi doreşte o moarte infamă, în degradare dacă se poate, pentru că are voluptatea neagră de-a dori să bea paharul până la drojdiile mâlite pe fund. Că strigătele ei disperate, cu totul mincinoase, cum că ar fi fost dată afară din casă, şi, iată, ea o să se mute în şură, ascund o fantasmă a ei, total autodistructivă. Că ne urăşte cu adevărat pe toți trei, ca pe nişte eşecuri complete ale

aşteptărilor ei de-a fi fericită şi-ale iubirii ei înşelate. Am înţeles că a mestecat ca Salina, în gură, coada şopârlei, că i-a simţit zgârciurile şi pielea solzoasă – şi că s-a cutremurat de oroare. Înghiţi şi înghiţi şi nu se mai termină, şi-o fi spus. Şi-a tot aşteptat ca după atâta eroism şi atâta cuminţenie, după atâta docilitate şi atâta dezamăgire, după atâta frustrare şi atâta durere cât tot rumegase în viaţa ei de femeie, să vină şi pentru ea, într-o zi, într-o sfântă zi, recompensa. Şi că, la un moment dat, cu nora în ogradă, după ce şi-a pierdut şi ultima ei dragoste mare, pe Tinu, a avut revelaţia: N-o să vină nimic, niciodată, degeaba aştept. Nu există recompensă pentru cât am suferit, nu există întorsătură de destin, nici uşurare de povara pe care o car. Nu există nimic.

Şi m-am uitat la ea cum a îmbătrânit în ură, lăsând răul să fie trăirea ei tip şi mereu-revenirea vieţii ei ca pelinul.

Ne-a urât, lungă vreme, repetându-şi blestemele. Le ştiam toţi trei, ni le comunicam unul altuia, cu promisiunea mereu reînnoită să ne purtăm cu ea cât putem noi de bine. Râdeam prefăcut de ele, toţi trei, ca să ne facem curaj, ca şi cum nu ne-ar păsa ce scoate Mama, contra noastră, pe gură. Dar socotindu-le, tustrei, un mare păcat, pentru care eu ceream dezlegare la preot. Iar eu mai ştiam, în plus de ce ştiau Ana şi Tinu, că Mama a crezut că blestemele ei au fost, cel puţin o dată, eficiente: în 31 august 1974. Şi-mi era şi frică să mă gândesc că ea ne blestemă amintindu-şi, măcar din când în când amintindu-şi, ziua aceea aurie de august şi promptitudinea cu care credea ea că i-a răspuns atunci cerul. Ceea ce însemna că în blestemele aruncate asupra noastră ca o plasă de peşte se afla nu numai suferinţă şi vorbire grea la mânie, ci şi altceva: o premeditare.

La sfârşitul lui august 2006, când am fost acasă cu Laura şi cu copiii ei, ne-am pornit, în blânda atmosferă de

început de toamnă, spre câmp, pe drumul care duce La Cruce.

— Aveți grijă, ne-a avertizat Mica, să nu vă muşte vreun câne, c-o adus din Cluj într-o noapte camioane de câni şi i-o descărcat pe hotar. Şi-amu îs sălbăticiți de foame şi sar la om!

Ne-am plimbat totuşi, cerul era acoperit şi aerul era dulce, Laura îmi povestea de-ale ei, din Germania, Andreas învăța să culeagă flori, se lupta cu tulpinile de ciocănaşi vineții, de albăstrele, de margarete întârziate şi de trifoi roşu, când dintr-o tufă înaltă de orzoaică i-a țâşnit, drept în față, speriindu-l, un iepure de câmp după care ar fi vrut să fugă. Dar Laura şi cu mine l-am oprit într-o clipă, prinzându-l iute de umeri.

Mica nu ne-a însoțit. Avea o privire rănită. Într-un conflict cu tabăra duşmană cu care locuia pe aceeaşi bucată de pământ, în ograda lor bătucită de ură, Viorica o brutalizase. Am aflat. Îi fusese dat să aibă parte şi de această ultimă umilință. I-am cerut Vioricăi să nu se mai apropie de Mica, să n-o mai atingă. Orice-ar fi, să nu se mai apropie de ea la mai puțin de 2 metri, i-am spus. I-am cerut lui Tinu să se gândească la viitor, să nu uite că, după ce Mica n-o să mai fie, o să-l muncească părerile de rău ca şi cum ar fierbe-n cazanul cu smoală, eu ştiu, după moartea lui Ticu şi după sfârşitul lui P., cât de rău poate să fie să te ştii în neordine, ai grijă, te implor, ai grijă! Şi m-am înfiorat de spaimă când am auzit-o pe Mica spunându-le, peste straturile de flori, cu voce amară:

— Atâta să vă ominească şi pe voi copiii voştri cât m-ați ominit voi pe mine!

Am implorat-o pe Mica să nu-i mai ia pe niciunul în seamă.

Şi-abia plecase Laura cu copiii de la ea, şi Mamica a fost internată din nou în spital, cu melenă.

Apoi a murit Laura.

*

Avea numai treizeci şi şapte de ani. Trecuse, la douăzeci de ani, în vara anului 1989, prin iunie, graniţa de la Satu Mare spre Ungaria, cu piciorul, noaptea, prin cucuruz. Lanul de porumb prin care a fugit îi ajungea atunci până la coapse. Era măritată cu Günter, zis Buţi, şi erau amândoi nu numai frumoşi ca nişte tineri zei de margine de imperiu, ci şi sătui până peste cap de România socialistă. Iar ei aveau termen de comparaţie, nu ca mine: saşii din Mediaş, la care veneau vara rude din Germania, le spuneau poveşti minunate despre Occidentul opulent şi plin de libertăţi pentru toţi la-ndemână. După o lună, prin acelaşi loc, prin care cucuruzul ajungea de-acuma până peste cap, a trecut după ea şi soţul ei, Buţi, un sas frumos de pe aceeaşi stradă cu ea, din Mediaş. S-au dus în Germania, unde Laura a învăţat limba germană şi, curând, a lucrat în meseria ei, de asistentă medicală. Şi-a găsit de lucru într-un cămin de bătrâni, făcea ce e mai greu, ture de noapte. În aprilie 1991 a născut o fetiţă, pe Kerstin. Apoi a lăsat-o bărbatul. Ea însă s-a remăritat repede, era frumoasă, cu un inginer neamţ din fosta Germanie de Est. Şi-a mai născut un copil, pe Andreas, care îi seamănă, până şi la umblet, ca o picătură de apă. Era o minionă dulce, cu părul şaten-deschis, numai bucle. Mlădioasă şi tandră. Cea mai tandră persoană din familia noastră – şi cea mai normală. Venea din Germania cu maşina încărcată de daruri, multe pentru Mica şi pentru copiii lui Tinu, era exact ca pe vremuri, când apărea maşina plină de cadouri a unchiului Nelu. Şi tot ce avea era din lucrul mâinilor ei.

Am văzut-o, cu exact o sută de zile înaintea morţii ei. Venise la mine. Era dulce şi obosită, descurajată de puţinul pe care îl realizase cu eforturi aşa de mari, în şaptesprezece

ani trăiți în Germania. Îmi spunea că o bate gândul să se întoarcă în țară. Am încurajat-o să vină acasă, poate chiar la Cluj, deliram eu, plină de speranțe. Am umblat cu ea şi cu Andreas prin prăvălii, le-am făcut cadouri, le-am arătat amândurora oraşul, era aproape ca pe vremuri, când Laura era mică şi venea uneori să stea câteva zile la Cluj, la P. şi la mine. Ne-am oprit în centru, în piața mare, şi-am contemplat împreună biserica Sfântul Mihail, luminată de soare, o duminică luminoasă de toamnă, iar noi ne-am aprins pe tăcute câte-o țigară. Atunci a fost incidentul acela inexplicabil, când s-a apropiat de noi o femeie rău mirositoare, jegoasă, şi fără niciun avertisment mi-a tras o palmă peste față, aruncându-mi, cu lovitura ei expertă, bine țintită, țigara din mână. Apoi s-a întors spre Laura şi spre Andreas şi le-a zâmbit ştirb şi şăgalnic, ca şi cum s-ar fi aşteptat să fie aplaudată. Am țipat de surpriză, oamenii care se însoreau pe bănci au început şi ei să țipe, însă la mine, care eram victima, în timp ce femeia nebună a ridicat liniştită țigara mea aprinsă de jos şi-a început-o s-o fumeze cu poftă. Ce-a fost asta? a întrebat Laura, Ce-a fost asta? am întrebat eu, terifiată. Nu ştim, nu ştiu, o întâmplare rea cum se întâmplă atâtea, e ca şi cum cineva ne-ar face vrăji rele, soioase. De la mine, Laura s-a dus la Cutca, unde a asistat la efectele târzii ale unui mare conflict între Mica şi familia lui Tinu, apoi a plecat la Mediaş. Era dulce şi bună. Cu doi copii. Cu o puzderie de datorii. Singură, separată de al doilea soț, care o lăsase şi el baltă şi se mutase la alta, făcea şi ea parte din stirpea fără noroc a femeilor neiubite, a acelora pe care mulți vor, cu patimă, să le aibă-n proprietate ca pe-o brichetă, ca pe un animal de casă, fără însă a cuteza ceva mai simplu şi mai direct, să le iubească pur şi simplu, lăsându-le să existe. Laura locuia într-un apartament nou, pe care tocmai şi-l pusese la punct, spunând că de-acolo n-o să mai plece până la moarte.

În decembrie, în 12 decembrie, dimineața la nouă, a vorbit la Mediaş, cu mama ei, şi-a anunțat-o că i-a trimis, printr-un autobuz de la Atlassib, o sacoşă cu lucruri şi câteva sute de euro. Apoi şi-a sărutat copiii şi s-a dus să se întâlnească cu soțul ei, cu Frank, amândoi porniți pe împăcare. Voiau să pună la punct, împreună, detaliile reunificării lor familiale. Conducea reglementar Fordul ei, cu 50 de kilometri la oră, prin localitate. Într-o curbă a intrat în ea un bolid, o maşină a cărei şoferiță se afla în criză de epilepsie – la volan. Laura a murit la spital, cu tot corpul sfârtecat, după cinci ore de agonie. Fața i-a scăpat intactă, numai părul, spune Ana, îi era pieptănat lins, nu în bucle, ci lins peste cap. Medicii au spus că n-a mai suferit. Cine însă să-i creadă?

O jeleam, îmbrăcată complet în negru şi strivită de una dintre stările „acelea”, cu câteva ore înainte de a şti. Ca în 31 august 1974. Ca în 19 martie 1987, când s-a îmbolnăvit P. Ca în 11 martie 1990, când a murit Tică. Ca în 16 mai 1990, când a murit Tanti Vichi. Când am ştiut fără să ştiu. Când am ştiut dinainte, fără ca nimeni să-mi spună. Una dintre zilele acelea când freamătul morții cuiva drag ajunge, ca lipăiala unui val pe nisip, şi îți linge inima în avans, şi-ți atinge în treacăt, străin, măruntaiele, care se chircesc ca frunzele căzute, anunțându-te de dinainte că o nenorocire urmează să vină, că iar e pe cale să-ți curgă în familie o vadră de sânge. Era o zi în care trebuia să moară cineva dintre ai noştri. Dar nu ea. Eu. Altcineva. Eu, mai bine eu, mi-am spus seara, când am aflat. Căci oamenii care nu trebuiau să se nască şi, în ciuda părinților, s-au născut totuşi, ca mine, n-au cum să nu strice ordinea firii. Şi poate că dacă mueam eu în locul ei, ordinea familiei şi-ar fi reintrat într-o matcă mai puțin crudă. Şi-mi doream din răsputeri, în genunchi şi în lacrimi, să fac schimbul, să trec

în locul ei, în morga aceea necunoscută, iar ea să se ridice şi să se întoarcă acasă.

Mă dureau braţele, în care simţeam forma şi elasticitatea trupului ei tânăr şi mlădios, dar nu ca prezenţă, ci ca absenţă. Am urlat în biserică, la icoana aurită a Maicii Domnului, Unde ai fost, Maică a Domnului, de-ai lăsat să se întâmple o asemenea grozăvie, să moară o fată aşa de tânără, cu viaţa ei netrăită, cu copiii ei mici, de cincisprezece şi de şase ani? Şi Ana, care şi-a îngropat doi bărbaţi, amândoi legitimi, morţi în câte-o baltă de sânge? Cât sânge trebuie să curgă în viaţa unei femei, pe care maică-sa a blestemat-o din pântece, pentru ca ea să se transforme – şi în ce? Cât sânge? Cât sânge trebuie să curgă în viaţa surorii mele, de-ai făcut-o să rămână mamă vie în picioare, în timp ce fiica ei, unicul ei copil, moare sfârtecată, într-o baltă mare de sânge tânăr şi într-un biftec măreţ de carne ruptă, strivită? Da, ghicitoarea aceea i-a spus, o ghicitoare întâmplătoare, care i-a luat Laurei mâna pe stradă şi-a început să-i prezică apropiata ei moarte. „Firul vieţii tale e-atât de scurt, foarte scurt!" i-a spus femeia, şi-a refuzat orice plată. Avea vise cu moartea, le-a povestit plângând mamei ei şi fiicei ei, plângeau toate trei pe terasa largă a apartamentului ei nou, „De-aicea", spunea Laura, „de-aicea nu mă mai scoate nimeni, până la moarte!". Moarte care avea să vină peste patru luni de zile. „Mi-a fost scris în cartea vieţii/ Un drum scurt şi greu urcuş./ Eu vă las pe toţi cei dragi", cânta ea, încetişor, trezită din somn, într-o dimineaţă. „Ce-i asta?" a întrebat-o Ana. „Nu ştiu, a răspuns ea, m-am trezit cu asta, visez urât." Şi chiar în casa nouă a visat că e bolnavă şi că medicii o anunţă c-o să moară curând. Şi ea s-a sculat şi le-a povestit, plângând, mamei ei şi fiicei ei, „Uite ce am visat, c-o să mor, c-o să mor curând, şi m-am rugat de doctor să mă facă bine, şi i-am

promis că mă las şi de fumat, numai să mă salveze. Că am copii!”.

Dar Doctorul n-a vrut, a momit-o să iasă din casă de dimineaţă bună, amăgind-o cu o întâlnire de dragoste şi împăcare cu propriul ei bărbat, şi i-a trimis moartea sub forma unui bolid condus de-o femeie în plină criză de epilepsie. Un bolid care a sfârtecat-o. O, da, a fost o zi în care trebuia să moară cineva dintre noi, dar de ce ea? De ce nu eu? I-aş fi dat lui P. câţiva ani din şirul anilor mei, să mai trăiască. Ei, Laurei, i-aş fi dat viaţa toată, numai să mai aibă ea viaţă şi timp.

— Să n-aveţi parte de ce v-i drag! aşa ne-a blestemat Mica! Şi uite, mi-a murit ce mi-a fost mai drag, Laura. Că nu mai aveam cine să-mi mai moară, hohotea la telefon Ana. Mi-a murit Aurel, la numai treizeci şi unu de ani ai lui, mi-a murit Ţuchi, la numai şaizeci. Şi uite, acuma mi-a murit Laura. Vai! Vai! plângea Ana la telefon, în urechea mea. Niciodată nu o s-o mai văd! Numai pe ea o mai aveam! De ce n-am murit eu! Astea-s blestemele lui Mica. Mica m-a blestemat de când eram în burta ei. Vai, cum am avut parte de-atâta nenoroc şi durere! Vai! Laura! N-o s-o mai văd niciodată! Mi-o amintesc în septembrie, aici, dormea în camera ei, am intrat s-o văd de ce nu se scoală, avea o faţă frumoasă şi liniştită, aşa de liniştită dormea! Mă uitam la ea, era aşa de dulce şi dormea adânc, ca şi cum ar fi fost apărată! Fata mea, fata celei mai nefericite dintre mame! Sunt cea mai cumplit încercată dintre toate femeile lumii. O, fata mea fără noroc! O, moarte timpurie, o, moarte înainte de vreme. Tu nu vezi, plângea sora mea aflată la Mediaş, singură în casă, către mine, aflată în Cluj, singură în apartament, tu nu vezi cum murim noi, din familia noastră? Tu nu vezi că de la Ticu încoace toţi murim într-o baltă de sânge? Şi P. al tău, într-o baltă de sânge. Aurel, într-un lac de sânge. Ţuchi, într-un lac de sânge. Şi cum a venit Laura,

care îl iubea atâta, să îl mai vadă o dată viu. Şi cum se ruga să nu moară Ţuchi. Uite, au murit. Toţi. Doamne, cum ne-a mai blestemat! S-a dus la Nicula, la mănăstire, să ne blesteme la icoane, acum câţiva ani. S-a dus la icoane, să pună blestemul pe noi!

Peste două zile, sora mea a plecat spre Germania, înmormântarea urma să întârzie mult, nu se ştia cât, până se termină ancheta poliţiei. I-am trimis bani de drum. Până să plece, i-a sosit şi sacoşa de la Laura, trimisă prin Atlassib, în care erau bani pentru Ana. Iar eu am admirat îngreţoşată până la vomă încă o dată sarcasmele sorţii şi măiestria de păianjen a destinului care au făcut ca Laura să-i trimită mamei ei bani cu care să şi-o aducă la propria sa înmormântare.

*

La Cutca, în schimb, a durat ceva până ce i-am găsit să le spun. Tinu şi Viorica erau plecaţi în Dobrogea, iar copiii le ascundeau lipsa printr-un „Nu ştiu” fără sens.

Cel care i-a spus lui Mica de moartea Laurei a fost Tinu. Ea n-a părut să înţeleagă, dar când a înţeles, a plâns. Când Tinu mi-a spus că Mica a plâns, recunosc, am răsuflat uşurată. În marea de durere şi ură în care ne mişcam de-atâta vreme cu toţii, faptul că ea a plâns aflând de moartea nepoatei ei preferate o mai păstra, în ochii mei, într-un spaţiu încă uman.

În momentul în care la Cutca, locul copilăriei ei, în ceaţa deasă care acoperise toată valea Someşului, s-au tras clopotele pentru Laura, Mica nu s-a dezminţit, s-a dus la preot şi-a făcut un gest de-al ei:

— Da’ după ce să se tragă clopotele? a întrebat. Că Laura era catolică! Să nu se mai tragă!

Bineînţeles, încurca protestantismul şi catolicismul, Laura se rebotezase la protestanţi cu ocazia măritişului şi a

cununiei ei religioase cu Buți. Însă într-o familie atât de pestriță din punct de vedere confesional, chiar conta asta? m-am întrebat, chiar conta, pentru Unul Dumnezeu, în ce rit este făcută slujba? S-a opus şi la slujba de înmormântare care s-a făcut şi la Cutca, în 20 decembrie, deodată cu aceea din Geretsried. Dintr-odată, a uitat că Laura a fost nepoata ei favorită, singura pe care a ținut-o în brațe, că a crescut la noi, la Cutca, că picioruşele ei de copil au alergat desculțe prin curte şi pe uliță. S-a opus la ceremoniile de trecere şi de doliu – de ciudă, am presupus eu, că au fost organizate de Tinu şi de Viorica, nu de ea.

— Să nu mai blestemi niciodată! i-am spus, privind-o drept în ochi.

Ea s-a uitat la mine, curioasă. Mirată. În clipa aceea am simțit că mă disprețuieşte profund. Că ea, cu partea rațională a minții ei, cu partea aceea care disprețuia superstițiile şi refuza râzând să ne facă descântece de deochi sau să creadă în vise, mă disprețuieşte ca pe-un limbric. S-o fi gândit, încă şi încă o dată, că n-are copii pe măsura ei şi că, de la unul ca Ticu, n-a putut să facă decât nişte proşti. În acelaşi timp, cred că o clipă i-a fost şi frică de mine, cum vorbeam încet, privind-o drept în ochi.

— Da' n-am blestemat! mi-a replicat, mințindu-mă în față.

Am tăcut. M-a condus până la poartă şi mi-a făcut semn cu mâna până am dat cotul uliței, o priveam, ca de fiecare dată, în oglinda retrovizoare, cu inima strânsă de spaimă că s-ar putea să fie pentru ultima oară.

În februarie 2007, când Ana mai era încă în Germania şi se ocupa de copii, luați amândoi sub tutela lui Frank, noi i-am făcut Laurei, la biserica din Cutca, parastasul de şase săptămâni. M-am dus acasă devreme şi am sunat-o pe Ana să vorbească, de pe telefonul meu, cu Mica. Pretinzând că o dor picioarele, Mica a refuzat să vină la biserică, să se roage

laolaltă cu noi pentru sufletul nepoatei ei sfârtecate. Iar după slujbă, când stăteam cu ea, mi-a spus din senin:

— De-aia a murit Laura, că Ana a luat bărbatul altei femei, al uneia cu doi copii.

M-am uitat la ea siderată, apoi am priceput că îmi dă replică la ce i-am spus eu ultima dată. Copsese răspunsul pe îndelete. Şi-o fi spus: „Dacă asta, Tabita, pe care-o credeam un pic mai deşteaptă, e aşa de proastă, şi îmi spune mie să nu mai blestem, atunci să îi răspund pe limba ei de proastă". Şi mi-a răspuns, unind, în bătaie de joc, un fals – căci Ana nu luase bărbatul nimănui când s-a măritat a doua oară, Ţuchi era liber de cel puţin zece ani când s-au căsătorit – cu un argument ce ţinea de logica impecabilă a justiţiei supranaturale, de logica păcatului şi a ispăşirii: Ana a greşit, a păcătuit, acuma suportă consecinţele, i-a murit fata. Recunosc, m-a făcut praf. Forţa ei enormă, primitivă şi, în ziua aceea, pusă pe farse, m-a dat gata. Da: mi-a răspuns în bătaie de joc, cum în bătaie de joc i-a împrumutat ouă mătuşii Mòtora când ea a vrut să-şi cumpere lozuri, să se îmbogăţească de pe urma puilor de găină din vis. Am respirat adânc şi i-am spus încă o dată, încet şi privind-o drept în ochii ei negri, splendizi:

— Să nu mai blestemi! Mulţumeşte-te să ştii că ne merge rău tuturor, şi lui Tinu, şi Anei, şi mie.

— D-apoi ce, eu îs de vină că sunteţi betegi? Şi eu sunt beteagă. Mă dor toate cele, mi-a răspuns.

— Da, Mica, da, tare aş vrea să nu mai fii beteagă. Şi să fii bine. Dar să nu ne mai blestemi. Ştii că ne merge rău. Că bogaţi nu suntem, nici măcar înstăriţi. Ştii că pentru fiecare bănuţ pe care îl avem, muncim din greu, că pentru fiecare leu pe care ţi-l dau, am trudit. Îţi dau orice cu bucurie, vreau să te ştiu sănătoasă şi bucuroasă. Te iubesc. Dar nu mai blestema. A fost de-ajuns.

O clipă, mi-a trecut prin minte să îi împărtăşesc şi ei ideea mea fixă, cu care l-am bătut atâta la cap pe D., una greu de argumentat raţional: încredinţarea mea că gândurile bune şi cele rele ale oamenilor se totalizează undeva, formând un fel de psihosferă, ca un halou al lumii, cu urmări asupra noastră. Dar mi-am dat seama că n-are sens, că o să înţeleagă ce o să vrea, şi-apoi o să-mi întoarcă împotrivă tot ce i-am spus.

— Să nu mai blestemi, i-am repetat, şi mi-am înghiţit continuarea gândului: Mai bine ne-ai binecuvânta! mai bine ne-ai iubi şi ne-ai arăta că ne iubeşti, şi-atunci am umbla prin lume apăraţi ca atunci când ne purtai în placentă.

S-a uitat la mine bănuitoare. Şi mi-a răspuns ca şi cum mi-ar fi citit gândul nerostit:

— Eu, drept să-ţi spui, n-am vrut niciodată copii.

N-avea rost, nu mai putea să ne iubească. Credea despre ea că a fost o mamă-model, care s-a sacrificat pe ea însăşi în interesul copiilor ei. Părerea mea era oarecum alta. Dar – mi-am spus eu, uitându-mă gânditoare la ea – poate că efortul ei de a ne face cu Ticu şi de a ne naşte a fost ceva atât de contra naturii ei, încât a reprezentat pentru ea un sacrificiu enorm şi, orice-am făcut noi, ea a simţit că nu i l-am răscumpărat niciodată.

Nu, n-o socoteam o mamă perfectă. Eu credeam despre ea că a fost o mamă aparte, bună în fond, deşi plină de toane, până la însurătoarea lui Tinu. Şi că după aceea ea a deschis, larg, porţile iadului. De când se însurase Tinu şi durerea ei depăşise puterea ei de îndurare, ne-ar fi putut iubi numai dacă ne-am fi unit cu ea în ura contra fratelui nostru şi alor lui. Mă uitam la ea cum nici moartea Laurei nu i-a înmuiat inima şi cum stă în faţa mea, îmbătrânită şi aspră, cu fiecare an mai mică, mai împuţinată la trup, şi cum inima ei este de nepătruns pentru mine. Şi m-am gândit că orice fac, tot degeaba este şi pentru noi două, şi

pentru ceilalți, pentru totdeauna. Am început să îi povestesc ce face Ana, acolo, în Germania.

— O sun şi acuma zilnic. Vorbesc cu ea în fiecare seară, pe la nouă, după ce se culcă copiii. Ana se duce zilnic la mormânt. Pune flori şi vorbeşte cu Laura.

— Apoi, când eşti mort, eşti bun mort. Dacă-ai murit, s-au gătat cu tăte, m-a întrerupt Mica.

Eu am continuat ca şi cum n-aş fi auzit-o:

— Când plouă, Ana se gândeşte că apa udă sicriul. Şi-o aminteşte cum a văzut-o astă-toamnă, la Mediaş, pentru ultima oară în viață. După ce a fost aici. Dormea, zice Ana, dormea liniştită, adânc, cu fața ei frumoasă. Acuma stă lângă mormântul ei şi îi spune ce fac copiii, şi-o roagă, „Puiul mamii, ai grijă, veghează de Sus asupra lor, nimic rău să nu li se întâmple". Când afară e vreme frumoasă, Ana plânge că Laura a pierdut pe pământ o zi aşa de frumoasă. Kerstin e tristă, are gesturi moi de parcă ar umbla prin apă. A fost la doctor şi are tensiune, imaginează-ți, la cincisprezece ani!, doctorul zice că pe bază nervoasă, că ar trebui să facă un tratament la psiholog. Sau la psihiatru. Ana spune că Andreas învață bine şi e deştept. Frank lucrează la o firmă de transport, în ture de noapte. Duminica trecută, Kerstin a fost la masă la tatăl ei, ştii, la Buți. Îl mai ții minte pe Buți? o întreb retoric, încercând s-o atrag în conversație.

Îi vorbeam având grijă să-mi vadă buzele. E cam surdă, nu îmi dau seama de când, nu se plânge. Pentru ea, infirmitățile îmbătrânirii sunt o ruşine. Îmi amintesc că lupii bătrâni sunt eliminați din haită când dau semne de îmbătrânire şi mă gândesc că Mica îşi ascunde infirmitățile fizice pentru că ne consideră tineri şi lupi. De durerea atâtor neînțelegeri, îmi vine să urlu şi să mă dau cu capul de pereți.

— Te iubesc, i-am spus din senin şi i-am lipit mâna ei mică şi bătucită pe faţă, pe buze.

În maşină, la întoarcere, rumegându-mi încet senzaţiile nelămurite, impresiile subliminale pe care le-am cules, recapitulez tot ce s-a întâmplat din 31 august 1974 încoace, curgând, din rău în mai rău, pe apa neagră a sâmbetei. Ruină. Nefericire şi ruină. Şi nu se mai poate face nimic, e ca şi cum aş încerca să opresc cu palmele mele un fluviu la vărsarea în mare. Nici să mă rog n-are sens – decât acela de-a-mi face ordine-n minte, de-o vreme încoace fiecare lucru pentru care m-am rugat mi s-a-mplinit după aceea pe dos. Nimeni nu mă ascultă, iar dacă cineva într-adevăr mă ascultă, o face numai ca să râdă de mine. Iar nouă, nouă ne merge din rău în mai rău, tot ce încercăm să clădim se hâieşte şi curge-n ruină. Pentru că, îmi spun descurajată, ceea ce se întâmplă zi de zi este poate de multă vreme destin.

Mi-am amintit încă şi încă o dată de toate poverile care apăsau pe umerii Laurei, în lunile de dinainte de moarte. Ce curajoasă a fost, cărând ea singură în spate încurcături de familie, datorii, răspunderea pentru doi copii, un proces pierdut, ca martor al unui incident serios la locul de muncă. Cum n-am putut noi s-o apărăm de moarte? mă gândeam stupefiată. Cum n-am putut noi s-o apărăm de cel mai rău lucru, mă întrebam, amintindu-mi ochii ei limpezi şi mari, de copil. Ce mai este de făcut când nu mai e nimic de făcut? De ce nu am putut fi noi pavăza între ea şi moarte? Scutul. Şi de ce nu putem noi s-o înviem, ca în visul pe care l-am avut într-o noapte, nu demult. Se făcea că eram la Cutca, în ograda casei, era plin de sicrie, multe sicrie într-o uriaşă groapă comună din ograda noastră, deasupra apăruse şi-o uriaşă cupolă, parcă eram într-o gară, aşa era de înaltă, m-am apropiat de sicriu şi Laura s-a sculat şi-a păşit zâmbitoare afară, nicio rană, umbla!, părul ei era buclat ca

întotdeauna şi flutura frumos, la fiecare pas, în jurul capului ei bine strunjit. Şi-atunci am început să trec bucuroasă şi încrezătoare de la un sicriu la altul, unii morţi, nu chiar toţi, se ridicau senini din sicrie şi umblau, spre bucuria mea mare. Unii învie! psalmodiam eu, aproape cântând de evlavie, bucurându-mă pentru toţi cei care, pe urmele Laurei, se ridică şi umblă.

*

Faza terminală

Zăpadă peste zăpadă ca faţa mea/ albită de spaimă/ Pe dealurile de genţiene şi mentă nu-i nici nicio suflare/ niciun fir de iarbă/ nu-i niciun om.

Nu-mi amintesc când am scris acest verset pe care îl îngân aproape cântând şi nu sunt sigură că este într-adevăr al meu. S-ar putea să fie o falsă memorie a maternităţii mele lirice. Peste ceva vreme însă îmi voi reaminti. Acum ştiu procesul. Când încep să am amintiri din viaţa sau din viţile anterioare, când capul meu se umple până la refuz de imagini care se succed precum diapozitivele sau, mai rar, ca un film începţoşat de scurt-metraj, atunci ştiu – adică, îmi amintesc subit ceva ce am ştiut dintotdeauna, din toate viţile ce nu pot fi numărate de mine pe care le-am trăit – că viaţa asta se apropie de sfârşit. Că o să se întâmple ceva. Ceva o să vină.

Cred că de obicei trec dintr-una într-alta fără mari pauze, dar pentru asta trebuie un final violent. Când sunt ca acum, în faza terminală – iată că, brusc, îmi amintesc şi numele ultimei porţiuni, golaşe ca zona de graniţă dintre ţări pe vremea socialismului: faza terminală –, atunci îmi amintesc şi că toţi din neamul meu murim dintotdeauna într-o baltă înflorită de sânge. Ticu a murit cu o rangă de fier în inimă, răcnindu-şi aşa de tare durerea peste câmpul auriu şi copt de porumb, încât l-au auzit de la secţia de

cântare, de la un kilometru distanță, şi-au venit să-l ajute. Au apucat să-i vadă sângele țâşnindu-i, ca o arteziană vişinie şi onctuoasă, din izbucul inimii, desfundat de el însuşi cu ranga de fier. Aurel a murit în sângele lui, în baia unui vecin, aşezat pe capacul closetului. Îşi ținea capul în palme, cu coatele sprijinite de genunchi, ca şi cum ar fi vrut ca sângele să-i curgă din nas mai cu spor. La picioarele lui era o baltă neagră şi coagulată de sânge, şi stropi mici cât gămălia erau închegați pe manşetele pantalonilor. Laura a murit zdrobită în Fordul ei încăpător, în timp ce se grăbea la întâlnire cu Frank. La ea, numai la ea, mă întreb dacă şi-a presimțit destinul, pentru că noi toți ştim când ne vine. Ea însă era atât de tânără şi de îndrăgostită, încât s-ar putea, din cauza iubirii, care estompează marea lumină lăptoasă aprinsă în creier, să nu fi ştiut. Sau poate a ştiut. Dar s-a dus totuşi, prudent, cu maşina, cu viteza legală, să-l mai întâlnească o dată, măcar o dată, pe bărbatul acela frumos şi nestatornic pe care-l iubea, bărbatul ei legal, care îi dăduse întâlnire în casa unde trăia cu concubina lui. Bineînțeles, nu i-au mai dat voie să-l mai vadă, firul vieții ei se terminase, o epileptică la volan a făcut o mică şi oportună criză exact când cele două maşini s-au intersectat într-o curbă: timp destul ca Laura să fie făcută zob de bolidul de metal al jeepului scăpat de sub control şi rulând, cu epileptica în criză, cu peste 120 de kilometri prin localitate. Da, Laura a fost făcută zob. Când s-a întâmplat asta, nu aveam încă amintiri din adânc, eram oarbă asupra propriei mele origini. Am plâns-o şi-am arătat cu pumnul spre cer, plină de mânie că Laura, nu eu, are parte de moarte. Am întrebat atunci, în Biserica Maicii Domnului, la altar: Unde ai fost, Maica Domnului, când a murit Laura mea? Mamă a doi copii mici, cu atâtea de trăit şi de îndurat, cu atâtea bucurii de visat... Maica Domnului nici n-a clipit. Acum însă, când îmi revin amintirile multelor mele vieți, ştiu că

problema Laurei nu de Maica Domnului ținea. Ci de un resort mai de sus, unde nici ea nu are întotdeauna uşa deschisă.

Da. Am divagat. Asta voiam să spun, adică să scriu: că noi, alde ăştia, murim în sânge. Ca la abator. Ajungem nişte biftecuri mărețe, zdrobite de pământ sau împroşcând pereții cu bucăți de carne şi creier. Apoi renaştem, albi ca nuferii şi glorioşi cum numai copiii de o zi mai pot fi. Renaştem gângurind şi ne reluăm, ca nişte viermi de mătase, ciclul etern. Sau, mă rog, n-are rost să vorbesc emfatic, nu chiar etern: lung. Mii şi mii de vieți umane înnodate una de alta, ca o sfoară înnodată, cu nodurile mari ale morții. Unii dintre ai noştri mor în sânge revărsat înăuntru: P., Nelu, Alesandru, Marta: morți subite, „curate" pe dinafară, de oameni iubiți de destin. Nu mațe rupte, nu căcat, ca la Valerian, care împroşca sânge în cheaguri mari, negre, şi pe gură, şi pe extremitatea cealaltă. Şi el ştia că moare. Şi îi cerea soră-mii: „Ia-mă acasă, să nu mor în spital!". O să-l mai întâlnesc, cred, cândva, pe unul dintre coridoarele timpului şi, deşi nu e sigur că o să-mi amintesc cine este, nădăjduiesc că simpatia şi sângele uman pe care l-am împărțit împreună o să mă îndrepte ca un magnet lichid înspre el. Cine ştie, poate într-o altă viață o să fim chiar iubiți, cum în asta ne-a ispitit să fim, dar, în afară de câteva priviri umede ca o salivă parfumată cu levănțică, niciunul n-am cutezat. Căci atunci nici el, nici eu nu eram în faza iluminării, ci oameni ca toți oamenii, doar că mai neliniştiti, mai „apucați" ca alții.

Tot în sânge înghețat, inundându-i lent şi temeinic creierul lui de bărbat deştept, a murit şi P. La el nu sunt nici acuma sigură ce era, om pur şi simplu sau din specia noastră intermitentă. Nu-mi iert – dar eram aşa de tânără atunci, aşa de proastă, căci mintea-mi era scăldată în filosofie şi-n hormoni, adică în combinația cea mai dulce-

întunecată cu putință – ce i-am răspuns la întrebarea pe care mi-a pus-o cu câteva săptămâni înainte de moarte:

— Codrel, există viață după moarte? Sau se termină tot?

Iar eu, întunecată de lecturile mele de belfer şi cu capul scăldat în hormonii îndrăgostirii de-un altul, i-am răspuns, după ultima mea lectură, că lumea e numai lumină şi beznă:

— Universul a apărut. Sunt numai stele, beznă şi lumină. Unde să fie Dumnezeu, şi-unde să fie viață după moarte?

— Atunci e îngrozitor, mi-a răspuns el.

Îi simt şi acum spaima din voce: teroarea. Cred că începuse să fie bântuit şi el de imagini când m-a întrebat. Poate vedea şi el imagini dintr-un trecut pe care nu şi-l mai amintea, de la pajişti cu mentă la capete retezate de om, fulgerări rapide, colorate, ascuțite ca lăncile, dar nu îşi amintea încă viața de dinainte. Şi nici propria lui origine în marele furnal al cosmosului acesta. Nădăjduiesc. Oricum, răspunsul meu mă apasă şi acuma. De ce naiba suntem aşa de trufaşi când suntem tineri şi de ce ni se pare că le ştim pe toate? Nu-mi pot ierta stupiditatea pozitivistă pe care i-am servit-o şi deznădejdea, nu ştiu cât de întunecată, pe care i-am provocat-o. Acum ştiu numai atâta, că lucrurile nu sunt chiar aşa de simple. Căci, dacă e adevărat că nu există creație din nimic, asta e adevărat numai pentru lumea constituită. Dar nu şi pentru Facere. Pentru Creațiunea dintr-un punct, din întuneric şi din lumină.

Şi noi trecem, la scara noastră măruntă, prin ciclul beznei şi al luminii. Peste un ceas, când îmi voi aminti mai multe, voi formula probabil altfel. Iar în clipa ultimă, adică ultima a *acestei* vieți, atunci, o da, atunci poate voi şti, doar o secundă, într-o lumină orbitoare ca bezna, totul. Pentru a uita apoi de asemenea totul. Sortită a renaşte din nou şi din

nou, grotesc şi gingaş, din burta mamei mele viitoare. Eu – alta. Ea – alta. Dar mereu aceleaşi, amândouă. Chiar şi altfel luând-o, ar fi imposibil ca această materie care se roteşte, întrupându-se în alte şi alte făpturi însingurate, să nu ne mai arunce, încă o dată, aidoma, pe câmpia tinoasă a lumii. Când nu ne amintim – şi nu ne amintim decât la sfârşit de tot, când mai avem câteva ore, cel mult trei-patru zile – suntem oameni ca toţi oamenii. Cu o biată memorie omenească, cu o zdreanţă de inteligenţă omenească. Numai spaimele par a ne fi mai mari. Nelinişte a. Sentimentul de neacasă, înţepător, deşi nelămurit, trăit ca prin negură. Nu ştim ce-i cu noi, nu ştim de unde venim, nici încotro mergem. Avem presimţiri. Vedenii. Amintiri ceţoase, ca o tablă prost ştearsă, ţâşnind, umede de limfă şi de sânge, din materia vie care ne adăposteşte şi ne umple de doruri neclare ca mirosul ierbii cosite. Am auzit cândva, poate în viaţa asta, poate în alta, mai îndepărtată, pe cineva spunând că psihoza e o dorinţă fără saţiu. Eram om pe-atunci, numai om, dar vorbele lui m-au tulburat ca un vânticel umed şi înmiresmat de primăvară, la vremea când înfloresc ciucurii grei de polen ai alunilor. Recunosc, am crezut că vorbeşte despre mine şi despre ai mei, despre familia mea năroadă şi plină de „accidente”. O astroloagă care mi-a intrat din propria ei voinţă în viaţă şi mi-a făcut horoscopul mi-a spus că stăm sub un blestem karmic, feminin. Iar mie, în timp ce C., astroloaga, îmi susura asta în ureche, eu ascultând-o cu un amestec de fascinaţie şi oroare, mi-a apărut pe ecranul minţii figura învineţită de mânie a Mamei, blestemându-ne cu gura asimetrică pe noi toţi, ca fii ai tatălui, copiii lui Agustin, şi anulându-ne fiinţarea dintr-o împroşcătură: „Cu treizeci de lei scăpam de toţi tri! Blăstămaţi să fiţi!”. Aveam peste o jumătate de secol atunci şi sufeream crunt după ultima moarte, a Laurei. Şi nu putusem să nu bag de seamă că toţi ai noştri mor într-un fel anume. Nu ştim întotdeauna

de ce voce tainică ascultă ființa noastră, trasă în toate părțile de impulsuri confuze. Cu un efort al raţiunii, am dat la o parte imaginea deloc închipuită a Mamei şi-am încercat să îndepărtez, ca rătăcit şi fantast, mesajul lui C. Nu-i decât o biată visătoare, poate o şarlatană, mi-am spus, deşi atâta sânge revărsat ba înăuntru, ba în afară, mă zguduise ca un lucru ieşit din fire. Cum în afara firii este destinul – îmi spun azi, când memoria mea adevărată s-a adăugat memoriei mele omeneşti, de o singură viață, începțoşând-o. Iar Mama – ea s-a măritat țărăneşte, după voința familiei, cu un bărbat pe care nu l-a iubit, în vreme ce ălalalt, bărbatul după care tânjea şi-n somn, ca o lunatică, luase pe-alta. Aşa că avea dreptate să-şi blesteme mama şi sora, vinovate că au lipsit-o pentru totdeauna de îmbrățişările şi de tovărăşia trupului lui, de care ea tânjea să se lipească viața ei întreagă. Acum, când ştiu că destinul nostru a fost să ne naştem anume din această pereche, Agustin şi Mària, şi când bănuiesc, în gâfâitul de azi al minții mele terminale, că destinul poate fi nu numai legea sau armătura inefabilă şi implacabilă a universului, ci şi un capriciu al celui din temelie, de la ultimul nivel al subsolului, eu cred că, jucându-se cu Mama, Ei au dovedit o cruzime fără seamăn. I-au făcut, cum s-ar zice, o şotie – pentru o viață întreagă. În mulțimea de vieți nu este grav, totuşi... Dacă o s-o întâlnesc vreodată pe vreunul dintre coridoarele timpului şi dacă o să se nimerească să fim amândouă, şi eu, şi ea, în faza luminii, o să îmi amintesc şi o să-i spun ce am gândit, din cauza ei şi pentru ea, acuma. Sau poate că manuscrisul meu va ajunge la ea şi, când îl va citi, într-una dintre viețile ei viitoare – este, în secret, mare amatoare de romane –, o să simtă, vag ca orice ființă umană, că nu este aşa de neînțeleasă cum i s-a părut. Eu vreau s-o înțeleg şi vreau s-o iubesc.

Fiindcă până la urmă totul este destin, adică notă de plată a speciei.

Nu ştiu cât va mai ţine. Se poate sfârşi în orice clipă, fără alte avertismente. Mi-e un pic frig, şi-aş vrea să beau un ceai cu lămâie. O cafea, poate. Şi să fumez o ţigară. Mi-e frică însă să nu îmi irosesc timpul acesta ambiguu, nu ştiu exact cât de lung, cu asemenea fleacuri. Sper să dureze îndeajuns de multe ore încât să pot înţelege şi restul. E o uşurare să înţelegi, să te simţi în sfârşit în lume acasă, vorba altui filosof pe care l-am învăţat în viaţa asta. Acasă. Chiar dacă mie nu mi-a fost nemaipomenit de bine, cel puţin nu în ediţia asta.

Şi Mama. Cât sânge! Cum au scăldat-o în sânge din copilărie până în ultima zi! Ce glumă au mai făcut şi cu ea, dându-i nădejdi şi aşteptări! Privirea aceea a ei pregătită să întâmpine binecuvântări şi miracole. Apoi i le-au retras pe toate, pas cu pas, pleznind-o voios peste mâna întinsă. Tot ce-a visat s-a transformat, zi după zi, în ţăndări şi aşchii. Şi dragostea noastră, îngheţată ca nişte lingouri negre de fier, numai prea rar găsindu-şi calea să iasă afară. Vocea ei tremurândă când i-am ţinut vasul să verse, vocea ei întrebându-mă dacă nu mi-este silă. Sângele ei hrănitor ca un lapte de mamă, cu care ne-a nutrit când ne purta îmbrăcaţi în placentă. Mama. Oceanul. Un liman de nisip negru şi cald între noi şi depărtarea la care ne-mpresoară nimicul. Fără ea, în cerul sur al după-amiezii şi-al toamnei, sunt ca un zmeu de hârtie a cărui coardă nimeni n-o mai ţine în mână. Cum nu a ştiut ea să se bucure de bucuriile mărunte ale vieţii – şi cum pentru ea bucuriile cele mari în veci n-au mai venit. Ochii ei vii sclipitori ca lumina din cer a stelelor nalte într-o noapte senină şi rece de octombrie şi privirea cu care s-a uitat la noi în cele din urmă, încercând în sfârşit să ne îmbrace pe toţi trei într-o armură dură şi suplă precum din cenuşă stelară – pentru ce-o să ne vină pe urmă. Mamica. Şi cum creşte în jurul nostru astăzi urâtul pusta pustia.

Înțeleg acum una dintre spaimele mele de-o viață. Vinovăția şi umilința față de cei pe care i-am iubit. Noi, cei de soiul ăsta, cei din neamul ăsta, credem că aceia care ne sunt nouă dragi se află permanent în primejdie, şi anume din cauza noastră. Atunci, abia atunci, în dragoste, se arată natura noastră străină. Noi nu ne simțim aicea acasă. Ăsta-i paradoxul, dacă ne gândim că revenim permanent, în înfățişări felurite. Ceva din adâncul nostru este însă atât de stingher, încât aproape că ni se năzare, oameni fiind, că natura noastră e alta decât a celorlalți oameni şi că nu suntem chiar ființe umane. Când iubim, simțim că în lumea asta suntem în plus. Pe mine, bărbații pe care i-am iubit m-au putut călca în picioare cum au poftit. Nu am reacționat niciodată. Faptul că m-au acceptat mi s-a părut o grație aşa de mare, încât orice rău li se întâmpla, simțeam că eu port vina întreagă. Iubind, mă temeam tot timpul, nelămurit ca într-o surdă durere, că atrag nenorocirea asupra bărbatului drag. Mi-aş culca aripile sub tine, să păşeşti pe ele, i-am spus odată spontan lui D. Bineînțeles, s-a uitat la mine ca la o nebună, agasat că-i întrerup muțenia şi singurătatea. Despre el, eu nu ştiu de ce lume aparține, pentru mine e opac ca o planetă de fier. De fapt, despre nimeni nu poți şti niciodată sigur, abia în faza asta putem privi cum străluceşte negru întregul. Până atunci, nici nu ştim că ar exista ceva ce trebuie cumpănit, contemplat. Dar cât a fost iubitul meu clandestin, apoi bărbatul meu, m-a pedepsit neîncetat pentru dorința lui pentru mine. Cât a fost bărbatul meu, a tânjit după L., prima lui dragoste, şi a făcut-o sfidător, la vedere. Bărbații, cât sunt bărbați, sunt poligami. Femeile, chiar dacă sunt din Familie, sunt, ce ciudat, monogame – cu obligația poligamiei. Isolda era de-a noastră: monogamă prin simțire, dar prin destin poligamă. Iarăşi o ironie, nu? O şotie a lor, a celor de Sus. Monogamia triunghiului clasic, Marc-Isolda-Tristan... Pe D. l-am iubit

nu în genunchi, ci pe burtă. Ca un câine. Când era bolnav, îmi doream să am aripi, ca într-un hamac să-l legăn în ele. Nu ştiam că de fapt le am, dar că mi le deschide numai mersul pe beznă. Poate că totuşi e om: dacă se tăia la un deget sau îl durea burta, mă făcea, dinadins, nu ştiu cum, să mă simt eu vinovată. Dacă avea un insucces, iarăşi, mă simțeam în plus şi de vină. Până la urmă, tot gândindu-mă de ce mă simt eu mereu vinovată, am ajuns, cum scrie la carte, să ştiu că sunt în plus. Şi eram. În toate sensurile.

Când intrăm în faza asta, mirosim pentru ceilalți ca pentru lupi o capră. Nu-i de mirare că sar la noi, carnasiere înfometate, şi ne grăbesc sfârşitul. Se hrănesc lacom din noi, sfâşiindu-ne în grabă. Noi suntem calzi încă şi vii, iar ei muşcă din noi, mestecându-ne grabnic carnea zemuind de sânge – şi vie. Şi-n timp ce ei ne înfulecă, noi ne amintim cum eram mai demult, în copilărie, când credeam că suntem normali, cu poftă de râs, de joc, de mâncare, navigând în zigzag şi-uneori poticnit între lumea de Dincolo şi de Apoi şi lumea de-aici, colorată şi grea, şi cum eram noi hotărâți să obținem ceea ce credeam că totuşi, totuşi, ni se cuvine şi nouă. Din torta vieții. Din pâinea vieții noastre, însiropată în sânge.

*

La începutul lunii aprilie, Ana s-a dezlipit şi de mormântul fiicei ei, şi de cei doi copii, şi-a venit, pentru vreo două săptămâni, în țară. O sunam zilnic, să văd ce face. Într-o miercuri, nu mi-a răspuns la telefon deloc. Seara însă a ridicat receptorul:

— Să ştii că am fost la o ghicitoare, lângă Sibiu, a icnit ea, între hohote de plâns. M-am dus cu o vecină, Elke, cu maşina. Mi-a spus că eu, Laura şi Kerstin suntem blestemate de Mica, cu blestem greu de sânge.

— De ce nu te-ai dus la un preot, să se roage pentru Laura? Şi pentru voi? Şi pentru noi, că tot au ajuns viețile noastre o ruină. Ştiai că te-a blestemat, de ce te-ai mai dus la ghicitoare pentru atâta lucru? am întrebat-o uscat, şi aproape că îmi venea să îi recit, ca Ticu, versetele ce interzic să te duci la ghicitori şi la cei ce cheamă morții, şi să-i spun ca el că asemenea fapte-s curvie.

Abia peste câteva zile am auzit-o vorbind normal, chiar însufleţit. Am priceput imediat de ce: era la ea, în vizită, Buți, primul soț al Laurei, şi Ana, pentru o clipă, înviase. Oare ce voce ar avea dacă ar fi acolo şi Laura? m-am gândit eu, cu imaginația străpunsă de cuie.

Chiar la mijlocul lui aprilie, a venit la mine, la Cluj. I-am ieşit înainte pe scări, n-o mai văzusem de la nenorocire. Îmbrăcată în negru, în haine moderne, aproape de adolescentă, arăta şi ea aproape ca o adolescentă. Slăbise. Fața ei întinerise. În acelaşi timp, arăta ca un om complet distrus, era acolo, în fața mea, şi era cu totul distrusă. Pierduse tot ce avusese, un bărbat, al doilea bărbat, fiica. Şi zâmbea blând, tremurat. Cum stătea pe fotoliu, m-am dus lângă ea şi m-am aşezat la picioarele ei, jos pe parchet, frecându-mi încetişor capul de genunchii ei, ca în copilărie. Arăta ca Maica Domnului după ce i-a fost răstignit Fiul. Îi lipsea numai un acoperământ pentru cap, o năframă care s-o îmbrobodească, s-o înfăşoare în falduri ivorii, subliniindu-i ochii sumbri, în care nu era pic de mânie, ci numai pustiirea de după sfârşit. A dormit la mine.

— Mi-e aşa de groază să merg la Cutca! mi-a şoptit tremurat, cu priviri neliniştite şi negre. Mi-e aşa de groază să mă întâlnesc cu Mica! Oare cum va fi? m-a întrebat.

A doua zi, în 16 aprilie, într-o zi senină şi rece de luni, când eu aveam cursuri şi n-am putut merge cu ea, aveam şi o comemorare, Ana s-a dus la Cutca singură, cu trenul. De

cum a deschis uşa, Mica, aşezată pe marginea patului, a întâmpinat-o abrupt:

— Da' atâtea luni cât ai stat în Germania, n-ai avut vreme să-mi scrii şi mie o vedere? Nu te-ai gândit să îi scrii la proasta de mă-ta un rând?

Ana a gemut ca un om lovit cu piatra în inimă, a încercat să spună ceva, dar n-a avut timp, Mica a plusat:

— Da! Că nu vă pasă la niciunul de mine! Nu vă pasă dacă am ce mânca sau cu ce mă încălzi! Nu vă pasă că răbd de frig şi de foame! Că au fost zile când n-am avut cu ce să îmi cumpăr nici pită!

— Da' cum, Mica, păi nu ai pensie de la colectiv? Şi nu ai pensie de văduvă de veteran de război? Şi nu îți aduce Tabita bani în fiecare lună? i-a răspuns, rațional dar prosteşte, Ana.

Nu aveai însă cu cine să vorbeşti, mi-a povestit Ana, plângând.

— I-a făcut troacă de porci pe Tinu şi pe Viorica, pe copii, pe tine. A spus că noi două suntem... Că Viorica este... Şi a încheiat blestemând.

— Vă blăstăm. Vă blăstăm pe tăți tri. Să şiți blăstămați şi să nu vă meargă nimic în viață! Şi-u-ați voi de minune să şiți! Mai bine nu vă făceam! Oi aprinde tăt aici! Ş-oi vinde ce-a mai rămas, să nu vă rămâie nimic după mine. Focul să le ardă pe tăte, să se aleagă sperla din tăt! Că mi-ați luat titlurile de proprietate! Să mi le dați înapoi, că îs ale mele! Vând tăt ori aprind casa! Să nu rămâneți cu nimic! Şi mă duc într-o temniță!

Era fantastic. Era grotesc. Am pus-o pe Ana să îmi povestească de două ori marea vizită de consolare pe care i-a făcut-o augustei noastre Mame, apoi i-am tras de limbă pe cei de la Cutca să îmi descrie şi ei cum a fost. Narațiunile coincideau. Îmi părea bine că nu am fost de față. Şi îmi părea rău că nu am fost totuşi acolo, s-o protejez pe Ana de

vinul mâniei care fierbea în Mica precum în craterul unui vulcan.

— Aşa. Asta ți-a fost consolarea pe care ți-a oferit-o Mamica noastră, i-am spus. În loc să te ia în braţe şi să plângă cu tine, şi să-ți spună ce rău îi pare după Laura, ce îngrijorată este pentru copii... ea te-a învinovățit că nu i-ai scris. Tu ai păzit mormântul fetei tale, şi ea te-a întrebat de ce nu i-ai scris. Extraordinar. Nu plânge, te implor!

— Vai, vai, a mai trăit vreodată vreo femeie mai nefericită ca mine? se legăna Ana. Vai! Cum mă ocăra în copilărie, „Fute-te-ar tată-to”! Şi cum m-a blestemat şi-acum! Şi cum ne-a blestemat pe toți trei, şi-acuma! hohotea Ana. S-a dus la Nicula, la Sântamărie, şi ne-a blestemat la icoane! Păi ce face dumneaei nu-i păcat? Ba e păcat.

— Da, Ana, cred că e păcat. Nu plânge, te implor. E bătrână, Ana, iart-o! Cred că s-a sclerozat şi nu mai ştie ce spune! am minţit eu.

Nu despre scleroză era vorba, nu, în faţa străinilor la care avea vreun interes Mica era cea mai fermecătoare femeie cu putinţă. O văzusem în salon, la spital, în septembrie trecut, cum a vrăjit pe toată lumea din trei mişcări, şi pe doctori, bineînţeles. Nu, nu despre scleroză era vorba, ci despre o alt fel de împietrire, a iubirii. Fusese rănită, era adânc rănită – şi nu ne mai putea iubi. Nici noi nu o mai iubeam îndeajuns. Şi ea ştia asta.

Peste câteva zile am visat-o pe Mica, era bună şi dulce, eu tocmai o conduceam la culcare, i-am mângâiat cu buzele mâinile ei mici şi crăpate de muncă, i-am sărutat amândoi obrajii, apoi am ieşit în beznă, afară.

*

În iunie, când Tinu şi Viorica au pregătit parastasul de şase luni, iar Ana n-a mai avut încotro şi s-a dezlipit de mormântul de sub pini al unicei ei fiice, întorcându-se de tot

din Germania, de la copii, Mica era mai îmblânzită. N-a vrut nici acum să vină la biserică, la slujbă. Am aflat însă de la preot că plătise pentru Laura la biserică slujbe de pomenire pe tot anul. Aşadar, nu din cauză că nepoata ei favorită trecuse la protestantism nu călcase ea la slujba de parastas, ci, aşa cum intuisem din prima clipă, din cauză că nu avusese ea însăşi ideea unei ceremonii religioase pentru sufletul Laurei.

În toamna anului 2007, cam la un an de la ultima venire a Laurei acasă, Ana şi-a găsit de lucru în vechea ei meserie, din care aşa de bucuroasă se pensionase, şi s-a întors într-o frizerie. S-a agăţat de distracţia noastră supremă, de plăcerea de a munci, unica pe care o poţi avea de unul singur. De aniversarea Laurei, în 15 ianuarie, s-a dus în fiecare an la Geretsried. La mormântul Laurei. Ce reguli a făcut Dumnezeu şi ce fel de Dumnezeu este acesta, care răreşte rândurile din spate şi culcă sub pământ morţii noştri tineri, în timp ce noi, din prima linie, din a doua, scăpăm, eu nu ştiu. Ce poate fi în sufletul unei mame, al uneia normale, care, în loc să meargă la fiica ei s-o sărbătorească de ziua ei, când împlineşte treizeci şi nouă de ani, apoi patruzeci de ani, merge cu flori şi lumânări la mormântul ei de un an, apoi de doi, apoi de trei, iarăşi nu ştiu. Nu ştiu, îmi spun uitându-mă pe fereastră la norii vineţi care acoperă cerul, cât de apărată este inima lui Dumnezeu, de lacrimile unei mame – normale, trebuie întotdeauna s-adaug –, nici ce bucurie îi poate lui odrăsli, acolo unde se-ascunde, în universul mamătată faţă de care toate sunt universuri-copil, din durerea de mamă a Anei. Şi nu înţeleg nici taina speciei acesteia în care-a trebuit să ne naştem.

Iar Mama nu s-a oprit din blestemat. Ori de câte ori a auzit că se vinde bine un pământ din Cutca – şi se vindeau bine, după ce lângă gară s-a deschis o fabrică, General

Motors, şi s-a zvonit că pe dealurile din jurul Cutcii vor fi mutate toate marile fabrici ale Clujului, într-o gigantică platformă industrială –, Mica plănuia să vândă. Îmi făceam drumurile la Cutca, uitându-mă, de la o lună la alta, cum se înalță General Motors şi cum, la nici 10 metri de noua clădire, începând cu drumul spre sat, totul decade, acoperindu-se de pecinginea sărăciei şi-a delăsării.

Imediat ce laşi General Motors pe stânga, drumul până în satul cocoțat pe terasa înaltă a Someşului trece printre lanuri înalte şi unduitoare de cucută înflorită şi de brusturi mai mari decât un stat de om. În grajdurile de la Duvana, pe vremuri pline de vaci de lapte, de unde P. îşi avusese pacienții lui cu bruceloză, e gol. Urcam de fiecare dată încet în sat, uitându-mă la casele bătrâne, crăpate de vreme şi părăsite una câte una, într-una, chiar din centru, s-a prăsit o familie de vulpi, aşa mi-a spus Tinu, fură găinile din gospodăriile care mai sunt pe ulița principală. Rulam încet pe ulițele scufundate în propria lor țărână, simțind pe piele că toată aşezarea aşteaptă, ca Macondo, vântul din urmă.

Într-un sfârşit de vară, satul s-a umplut de omizi uriaşe, păroase, care-au ros coroanele pomilor şi toată vegetația, unde te întorceai dădeai numai de pânzele lor pufoase, prăfoase, văzduhul suna ca o cădere fină de nisip, cernut prin site largi cât cerul. „Ce suna aşa?" am întrebat eu, înnebunită de-o groază străveche, mi se năzărea că văd lăcustele Sfârşitului, mai mari ca un stat de om, năpustindu-se în roiuri compacte asupra satului chircit la pământ. „Omizile, omizile, cum rod", mi-a răspuns Tinu, „dă-te de sub pomnițar, nu vezi că-ți cade gunoiul lor în cap?" Într-adevăr, de sus cernea cu excremente negricioase de-omidă. „Şi de ce nu faceți ceva, să scăpați de ele? De ce nu stropiți? De ce nu reclamați la Primărie, să stropească din avion!" m-am scuturat eu, tot drumul până-n Cutca văzusem acelaşi prăpăd, o vegetație scheletică şi chelită de

rosătura flămândă a omizilor ruginii. Ai mei m-au privit ca pe-o nebună, păi ce-are de făcut Primăria aici, sunt omizi şi gata, ce, te crezi pe vremea Colectivei, când pomii erau stropiți în fiecare an, din avion? Amu îi fiecare pe contul lui, au venit fluturii şi-amu sunt omizi, şi la anu' o să fie la fel, poate mai multe, ce putem noi face? De unde bani pentru stropit?

Treceam cu maşina încet prin sat, o coteam la dreapta, pe fosta pustă, acum parcelată în gospodării îngrămădite una într-alta, şi urcam, pe lângă biserică şi țintirim, acasă. Opream în fața porții mici şi o deschideam cu strângere de inimă: Oare astăzi cum o să fie? Intram la Mica:

— Sărut mâna, Mica, ce faci?

Şi ea îmi cerea actele, să vândă pământul. I-am explicat de mai multe ori, liniştită, că nu poate vinde nimic fără semnăturile noastre, căci nu este singura proprietară.

— Da' ce? Nu pot eu să vând locurile pe care mi le-a lăsat Tica? Nu sunt eu stăpână peste pământul pe care îl am de la tatăl meu? şi-a pledat ea cauza.

Am stat şi m-am gândit serios la întrebarea ei. Mă stingherea ca o pietricică-n pantof, la drum lung, faptul că în disputa cu Mica, pornită de la alte temeiuri, de putere şi dragoste, este amestecată acum proprietatea, moştenirea, „averea". Şi m-am gândit că, de fapt, nu avem dreptul s-o oprim să-şi vândă zestrea ei de la Tica. Ca un făcut, atunci s-au găsit să vină la ea trei femei tinere, nevasta şi cele două fete ale lui Miheşu lu' Crişca, ăla despre care spunea Tinu că ar fi favoritul Mamei.

— Am venit, tanti Maria, a spus una, accentuându-i numele ca la oraş, pe i, să fixăm data la care să trecem pământul pe numele nostru.

Am tăcut. Au fost aşa de proaste, încât au încercat să se folosească de prezența mea, cerându-mi s-o conving eu pe Mica să le facă acte pe pământul nostru.

— Spune-i şi dumneata, zicea una, spune-i să vină la Consiliu, să facem actele. Că dacă nu, s-a întors ea spre Mica, că dacă nu, nu-ți mai dăm înapoi cucuruzul pe care îl ai la noi în podul căsii.

Aşa am aflat eu, din cea mai sigură sursă, că era adevărat ceea ce îmi povestise Tinu, Mica şi-a dus într-adevăr lucrurile, toate țesăturile ei de lână şi bumbac, precum şi bucatele, la Miheşu lu' Crişca. După ce femeile au plecat, am întrebat-o pe Mica:

— Mamica, am alintat-o eu, zi-mi şi mie, ce ți-a dat Miheşu pentru că i-ai dat în folosință, în arendă – am înțeles eu –, locul de la Patru Rude?

— Mi-a adus o căruță de lemne, mi-a răspuns Mica. Că n-am avut cu ce mă încălzi! Răbdam de frig!

— Da' cu banii pe care ți i-am dat eu în fiecare an pentru rumeguş, ce-ai făcut? m-am interesat eu, moale.

— Ce bani? Nu mi-ai dat bani de rumeguş, mi-a întors-o Mica.

Era absurd. Mă mințea în față, fără nicio jenă.

— Şi ce ai la ei? Cucuruz?

— D-apoi, am avut ceva, cum mi i-o cules ei. Da' mi i-o dat pă tăți, am avut grăunțe pentru găini, nu mai e nimic acolo, a cotit-o ea.

Apoi mi-a cerut din nou titlurile de proprietate:

— Dacă aş vinde locul de la Patru Rude, i-aş da lui Ana o mie de euro să se trateze.

Actele nu erau la mine, cum credea ea, dar i le-aş fi putut lua lui Tinu, mai aveam încă atâta putere. I-am spus însă adevărul.

— Mica, tratamentul Anei costă mai mult de o mie de euro pe lună, e aşa de scump, încât numai miliardarii şi-l pot plăti singuri. Altfel, e prea scump. Poate i se aprobă dosarul şi îi vine rândul, că are dosarul depus de mult, din vara lui 2006, de când mai trăia Laura. Cu o mie de euro nu

poate face, din păcate, nimic. Dacă de o mie de euro ar fi depins vindecarea ei, aş fi plătit eu, încă de-atunci, de când are diagnosticul.

— Da' vreau să vând. Ce, n-am eu dreptul să vând ce mi-o dat Tica?

Ne învârteam în cerc, de ani de zile. Ca să-şi poată vinde zestrea, trebuia să facem succesiunea după Ticu, să ieşim din indiviziune. Iar asta ar fi făcut-o proprietară pe cea mai mare parte din curte şi din casă, şi pe-o bună parte din pământul lui Ticu. Mi-am imaginat cum va vinde degrabă tot ce va ajunge pe numele ei, ograda părintească şi casa. Cum va da de fapt totul de pomană lui Miheşu lui Crişca. Şi mi-am imaginat cum pe grădina lui Ticu, ce-a fost leagănul nostru şi pe care eu am făcut-o să fie şi o parte din mormântul Tatălui nostru, se va plimba ţanţoş ăla al lui Crişca. Şi cum pământul lui Ticu, leagăn şi mormânt deopotrivă, udat la propriu cu sângele lui, va fi călcat în picioare de individul ăla fără scrupule şi fără ruşine. Asta, după ce îi va da afară pe Tinu cu ai lui şi, bineînţeles, pe Mica. Miheş. Febleţea lui Mica. Substitutul de fiu. Înlocuitorul nostru, al celor „tri", pentru care Mica n-a dat la timp „trizăci de lei". Şi am simţit că *asta,* asta nu, că asta n-aş putea îndura în niciun fel, că e prea mult, că Mica prea se joacă cu toate. La urma urmelor, ce vină avem noi că suntem copiii lui Ticu? În somn, când mă visez cuprinsă de flăcări, pe Taticu îl strig, mi-am spus eu, după el urlu din adâncuri să vină să mă scoată afară.

— Mica, atâta timp cât voi trăi eu, nu vei vinde nimic. Dacă ai nevoie de bani, pentru orice, îţi dau eu. Oricâţi. Trebuie numai să-mi spui. Dar de vândut, nu te las să vinzi. Nu am deloc chef să îl văd pe Tinu, cu toată familia lui, pe drumuri. Şi nici pe dumneata. Nu vezi? Cu ce s-a ales Tinu în viaţă? Întâi l-a prostit Ticu şi l-a pocăit, şi-a făcut închisoare pentru pocăinţă. Pe urmă a stat cu dumneata, şi

ai făcut cu el ce ai vrut. Şi de când s-a însurat, nu i-ai luat un copil în braţe, de parcă nu ţi-ar fi şi ei nepoţi! Şi te-ai sfădit cu el continuu. L-aţi măcinat între voi două, între dumneata şi nevastă-sa, ca între două pietre de moară. Ce vrei? i-am spus, îţi închipui că îl desparţi de Viorica? Nu vezi că au trei copii frumoşi? Ce vrei?

— Poate-a rămâne ea de tot în Dobrogea! mi-a răspuns, cu o speranţă iraţională, care mi-a sfâşiat inima.

Era marea ei dorinţă şi mă durea sufletul că-şi doreşte ceva aşa de nepotrivit, care nu i se va împlini niciodată. Ne aflam la o limită şi ne băteam amândouă cu capul de zid, ca atunci când ţi-ai dori să nu mori sau alt lucru, tot imposibil. Mica mi-a pârât-o din nou pe Viorica, ştiam, aflasem, aveam şi eu sursele mele, aşa că am urcat la cumnată-mea şi am vorbit cu ea, încheind liniştită:

— Nu îţi cer să te porţi bine cu Mica. Nu ai motive, după tot ce a fost. Dar îţi cer să nu te mai apropii de ea niciodată. Niciodată.

Nu i-am dat Mamei actele de pământ. Nebunia cu vândutul terenurilor a ţinut în Cutca până a început şi la noi criza. După Crăciunul anului 2008, când pe strada mea circulaţia de tiruri s-a rărit, pentru că nu mai aveau ce să transporte, iar fabricile din Cluj şi-au amânat fără termen mutarea în hotarele satului, nu s-a mai înghesuit nimeni să cumpere pământ în hotarele Cutcii. Mica s-a mai liniştit în sfârşit, nu a mai vrut să facă nimănui cadouri în loturi agricole, acoperite prin vânzări fictive, perfecte juridic. Numai nepoţilor ei de frate, lui Dodo şi Deiu, când au întrebat-o dacă îşi cere partea ei din grădina şi din ograda părintească, a Sucutărdenilor, le-a lăsat totul, cu un gest grandios.

— Nu-mi trebe nimic de acolo, să fie al vostru, să vă bucuraţi de ce-aveţi! le-a urat ea, frumos.

Ştiu asta chiar de la ea, mi-a povestit pe îndelete întâlnirea cu vărul nostru, cu Deiu, căruia i-a semnat o hârtie că renunță la succesiunea după părinții ei.

— Serios? am întrebat-o.

Încurajată de placiditatea mea, Mica a început să povestească:

— A venit Deiu, într-o zi, cu o hârtie. Şi mi-a spus că tot ce e acolo, în casa mea părintească, apare la Cartea Funciară pe numele meu şi al lui Marta. Numai pe al meu şi a lu' Marta. Şi că advocatul i-o-nvățat să umble pe la noi, care mai trăim, şi pe la urmaşi, să ceară semnături de renunțare la succesiune. Şi io i-am zâs lui Deiu: Dragă Deiu, io am tăt ce îmi trebe, io mi-am primit partea mea de la Tica, care mi-o dat pământul ce mi se cuvenea. Şi mie nu îmi trebe de la voi doi nimica. Nimica, înțălesu-m-ai? Să folosiți sănătoşi tot ce este acolo, eu nu o să vă deranjez.

Mica se opreşte, e mândră de ultima formulare.

— Eu nu o să vă deranjez. Şi am semnat.

M-am uitat la ea, gânditoare. E un exemplar splendid, are o coerență de fier, în ciuda fluidității ei lăuntrice, face gesturi de grandoare în favoarea nepoților ei după Alesandru, dar, în fond, nu se ştie ce îi place mai tare, să fie generoasă cu ei sau faptul că, generoasă cu ei fiind, este direct împotriva noastră, a celor trei pentru care n-a cheltuit „trizăci de lei" la timp. Uite, mi-am spus, dă de pomană tot ce a avut ea de la părinții ei, numai să n-o moştenim noi. Şi vrea să împrăştie şi ce n-a fost al ei, ce-a fost al lui Ticu, ograda cu casa, de pildă. Are un plan, să nu moştenim de la niciunul nimic, pentru că, în fond, bucuria ei ultimă este să ne vadă cum ne zvârcolim ca nişte râme pe uscat.

— Mica, înțeleg. Ai avut grijă de Dodo şi de Deiu. Şi vrei să nu moştenim nimic din ce a fost al dumitale. Dar cu ograda asta ce ai? Asta a fost a lui Ticu, nu a dumitale.

— Da! Da' eu am stat aci păstă şaizeci de ani! Praful şi sperla să se aleagă după mine! a spus, zâmbind. Şi ce, doară Tinu are pământul moştenit de la Marta!

— Da' eu nu am pământ de la Marta. Şi nici Ana. Vreau să am şi eu o bucată de loc, să îmi fac casă, să vin la Cutca!

— Ţâie şi lu' Ana nu vă trebe nimica.

— Ba îmi trebuie, Mica, vreau să vin să stau aici.

— Ce, amu îţi trebuieşte moştenire?

— Da, Mica, partea după Ticu.

— Să nu îţi trebuiască! Ce, amu vreţi avere? Vrei avere, tu?

— Numai un loc de casă, Mica. Din pământul lui Ticu. Cred că lui Ticu i-ar plăcea să mă ştie că umblu pe pământul lui.

— Dejeaba te tăt duci tu la mormântul lui, niciodată nu te-o ţânut în braţe! Şi niciodată nu te-o pupat măcar! Buleandră, aşè ţi-o zâs până-n ultima zî, că eşti o buleandră. Şi asta şi eşti, o buleandră. Iar eu am greşit, că n-am scăpat batăr de tine.

Se opreşte o clipă, eu profit şi o întreb cum se numeşte floarea roşie din fereastră, dar ea nu se lasă păcălită:

— V-am spălat pe tăţi tri de căcat şi v-am fost slujnică. Să-ţi spun drept, eu n-am vrut niciodată copii. Şi v-am făcut pe voi. Rău am făcut, că numa' m-aţi chinuit. Mai bine scăpam de voi, că nici batăr unul nu meritaţi să trăiţi. Şi-aş fi fost astăzi un om liber. No, atât.

Ana, nu eu, a fost aceea care-a descoperit că Mica aruncă cu banii, împrumutându-şi vecinele, care nu-i mai aduc banii înapoi, iar ea uită să-i ceară, că plăteşte bacşişuri pentru fiecare lucru pentru care trimite pe câte cineva, niciodată pe copiii lui Tinu, să i-l cumpere, că a ajuns o sursă de venituri mărunte pentru oricine de pe uliţă care vrea s-o fraierească de câţiva lei pentru ţigări. N-am zis nimic, în fond mă bucuram că se distrează pe seama mea şi

a banilor de la mine, că îşi poate cumpăra un amuzament pe care nu credeam că aş avea dreptul să i-l retez, prea puține bucurii a avut ea în viață.

XI

La nici două săptămâni după ce-a murit Mica, Tinu mi-a arătat, înveselit, că i-a răsărit cucuruzul pe care l-a semănat în întâi mai. Calculez rapid şi fără voia mea că am fost acasă în 30 aprilie, când Mica era foarte rău, că am fost acasă în 2 mai, când a venit salvarea şi doctoriţa nu a vrut sau nu a putut să-i mai facă Mamei noastre nimic: Tinu a semănat cucuruz în ziua de sâmbătă, 1 mai, între două crize de rău ale lui Mica. În 3 mai, Mica a murit, adeverind pentru vecie că nu o să mai prindă culesul. Mă uit la cucuruzul încolțit şi îmi amintesc că în aprilie 1987, când P. era în spital, în agonie, Mica, venită să m-ajute să-l îngrijesc, a lipsit o zi, apoi mi-a spus că şi-au pus straturile în grădină şi şi-au semănat cucuruzul. M-am uitat atunci la ea dintr-o mare depărtare: straturi? când aici, pe patul de spital, moare bărbatul față de care sunt aşa de vinovată? Straturi, da, straturi, ce-o să mâncăm la vară şi la toamnă? Dar la iarnă? mi-a răspuns Mamica la privirea pe care i-am aruncat-o. După douăzeci şi trei de ani, fratele meu face la fel, se bucură că i-a răsărit cucuruzul. Îi răspund că şi eu mă bucur, ce-a mai făcut? A, da, s-a apucat de renovat bucătăria lui Mica, nu vreau s-o văd? Ba da, vreau s-o văd, după divorțuri şi înmormântări oamenii golesc locul, sparg

pereții, șterg urmele celor ce-au fost și au plecat. Indiferent cum au plecat. Așa face și vecina mea de vizavi, i-a murit soțul cu vreo două luni înainte, iar acum renovează apartamentul. Toți se instalează imediat, lacomi, în viața cea nouă, proaspăt văruită, dezinfectată de moarte, pregătindu-se s-o trăiască în confort, da, cât mai confortabil cu putință, pe ei n-o să-i ajungă nimic, nici divorțurile, nici necazurile, nici boala, nici moartea.

Mă concentrez, mă gândesc, oare mie nu-mi vine să sparg nimic, niciun zid? Nu, nu îmi vine, nici să zugrăvesc nu-mi vine, mie mi-e somn și nu pot dormi, pe mine somnul mă dă afară ca din praștie. Mie mi-e dor de Mama, n-aș da-o pentru nimic în lume. Și mi se pare că mă așteaptă. M-aș duce la ea, la cimitir, să vorbesc cu ea cum vorbesc cu Ticu, acum, datorită neprevederii mele, ei sunt alături, pot vorbi cu amândoi deodată, i-am căsătorit pentru a doua oară, asta am făcut, i-am recăsătorit, din nou fără voia ei, în ciuda a tot ce știam, numai din neprevederea mea sunt alături. M-aș duce la cimitir, da, dar Tinu și Ana mi-au cerut repetat să nu mă duc până nu trec cele șase săptămâni rituale.

Când însă s-a apropiat a șasea zi de luni de la moartea ei, m-am pregătit de cimitir ca pentr-o întâlnire de dragoste.

— Treaba lu' Tabita dacă vrea să meargă mai repede la mormânt, i-a spus Tinu cu vreo trei, patru zile înainte Anei, eu am avut problemele mele cu Mica și nici mie nu mi-e ușor, dacă ea vrea, să se ducă. Eu nu mă duc până nu trec șase săptămâni de la înmormântare.

— Nu te duce, nu-i voie! m-a rugat și pe mine, direct.

M-am pregătit totuși să merg. Îmi aminteam prea bine drumul din 3 mai, cu pornire la cinci fără cinci. Am plănuit să pornesc cam la aceeași oră, poate cu trei minute mai devreme? Dar a sunat telefonul. Întâi, nepoată-mea, Raveca, din Cutca, întrebând dacă am fost. Apoi soră-mea, Ana, din

Mediaş, cu întrebarea dacă am fost, şi m-a ţinut mult, mult, ca şi cum ar fi vrut să mă împiedice să pornesc din Cluj. Nu terminasem convorbirea cu ea, şi m-a sunat un doctorand, pe portabil, tocmai din Canada. Şi nu terminasem convorbirea cu el, şi m-a sunat cineva repetat pe fix, deşi eu ridicam şi spuneam că vorbesc pe alt telefon, apoi închideam. Şi nu am terminat bine convorbirea, şi m-a sunat cumnată-mea, din Cutca, pe portabil, cu rugămintea să îi transmit imediat Anei, la Mediaş, ceva legat de parastas. Am sunat-o pe Ana de pe fix, şi n-am terminat bine convorbirea cu ea, că m-a sunat un colaborator, din Paris, pe portabil. Şi nu am terminat bine convorbirea cu el, şi m-a sunat I., pe fix. Şi nu am terminat bine convorbirea cu el, şi m-a sunat D., pe portabil, exasperat, chiar speriat că mi s-a întâmplat ceva. Şi-apoi l-am sunat eu de pe fix pe fratele meu, şi el mi-a spus că bine-am făcut că nu m-am pornit la ei, acolo, spre seară, a fost o vreme mare, cerul Cutcii s-a acoperit de nori vineţi, a fulgerat de credeai c-o să ardă lumea, iar vântul şi ploaia au culcat iarba şi cucuruzul la pământ şi a bătut o gheaţă mare ca boabele de fasole. Da, da, bucăţi negre de gheaţă au acoperit curtea şi grădina de pomi, o apă întunecată, ia aşè, de cel puţin două laturi de palmă, a acoperit pământul, prăpăd ce e şi pe hotar, şi în grădină, frunze şi crengi peste tot, parcă ar fi trecut potopul. De fapt, abia a doua zi, pe lumină, avea să-şi dea seama că prăpădul a fost mult mai mare. Iar când am pus în sfârşit jos receptorul era trecut de zece şi jumătate noaptea. Vorbisem la telefon, neîntrerupt, răspunzând la opt apeluri şi dând şi eu trei telefoane urgente, aproape şase ceasuri. Ce-i asta? m-am întrebat nedumerită şi amară, niciodată nu mai primisem atâtea telefoane într-o singură zi, încât să n-apuc să termin o convorbire pe fix şi să zbârnâie portabilul, şi invers. Ce-i asta? Nici măcar nu m-am putut gândi la Mica, la faptul că acum şase săptămâni, la orele astea, a

agonizat şi a murit, n-am putut-o însoți nici măcar cu gândul.

A doua zi m-am dus în sfârşit la mormântul Mamei mele. Iarba era mare şi pe marginea drumului am văzut sânziene înflorite. Mi-am amintit că atunci când a murit, era vremea semănatului, abia îşi semănase cucuruzul şi, uitându-se la cer, i-a spus lui Tinu:

— L-am semănat, da' nu-i mai apuc culesul.

Şi, deşi credea că nu mai apucă culesul, i-a cerut la amiază lui Tinu s-o ducă în grădină, să-i arate ea unde să îi pună el două-trei sfecle de sămânță. I le-a pus în pământ, în timp ce ea se uita la el sprijinindu-se-n botă, una a răsărit, cam la o săptămână după moartea ei în hemoragie digestivă.

Pe mormânt nu era nimic mişcat. Coroanele se îngălbeniseră, acele de brad erau presărate, ruginii pe lutul portocaliu şi reavăn de la atâta ploaie, am citit panglicile negre, scrise cu argintiu, de la două, trei coroane, m-am uitat la pământul hâit de ploile cele multe. De jur-împrejur, ca de pe acoperişul lumii, puteam privi dealurile înverzite, de-aici aveam aproape aceeşi vedere largă ca din fosta arie, pe vremea când mă duceam cu curcile la-ngrăşat. Prin câte am trecut de atunci! mi-am spus, uitându-mă la pământ şi la cer, prinsesem un ceas cald şi însorit, o spărtură luminoasă între ploile ce curgeau zilnic de sus, năruind pământul, dacă ar fi s-o iau de la început aş spune: – Ba, mulțumesc frumos, a fost foarte interesant, dar, mulțam fain, nu mai vreau încă o porție, mie mi-a fost de-ajuns. Pentru nimic în lume, ba.

Acasă, vița-de-vie invadase stâlpii urâți de ciment şi spalierele de fier. Era aproape frumos. M-am aşezat, cu spatele la grădina de deşeuri, la masa cea urâtă de metal a fratelui meu şi mi-am aprins o țigară.

— Ai fost? m-a întrebat, şi sub vocea lui aspră am recunoscut emoția şi dorul.

— Am fost, i-am spus. Am pus flori, margarete frumoase şi saftiu, şi am aprins lumânări la amândoi.

— În mod normal, nu-i voie să te duci, se merge numai la şase săptămâni de la îngropare.

— Ba-i normal, i-am răspuns, sigură de mine. Isus s-a înălțat la cer joia, este Joia Înălțării, sărbătoare. La şase săptămâni de la moarte. Scrie şi-n *Biblie*. Ispasul. Mica a murit lunea, iar acum e marți, la şase săptămâni şi-o zi.

Apoi am vorbit de altele. Aerul era blând şi un abur albăstriu împâclea vederea spre Prodaia, recunoşteam înserările copilăriei, îmi aminteam ca prin vis marile speranțe de-atunci, din care niciuna nu mi s-a împlinit, elanul, pofta, mirosul. Pleavă şi pulbere. Mi-era dor, mi se părea că dacă aş şti să fac un pas, unul singur, în direcția potrivită, aş ajunge acolo, în ograda cu troscoțel a casei noastre de acum treizeci şi şapte de ani, când toți mai erau şi niciunul nu murise încă în sânge. Când nimic cu adevărat rău nu se întâmplase încă.

— După ce pleci tu, mă duc să îl curăț. Mai stau oleacă aci, cu tine, şi îndată-de-mare mă duc să fac curat acolo, a spus Tinu subit.

M-am uitat atentă la el, era aproape seară, dinspre Morlaca se arăta că vine o vreme mare, cu nori uriaşi, graşi şi vineți.

— Lasă că îl faci mâine, i-a spus nevastă-sa.

— Îl fac în seara asta.

Ploaia m-a prins din urmă pe drum. Iar când am urcat în apartament, Tinu mi-a spus la telefon c-a făcut mormântul, a aruncat coroanele uscate şi a ridicat pământul, potrivind florile şi lumânările.

Peste câteva zile, în 20 iunie, i-am făcut Mamicii parastasul.

*

Ana a venit de la Mediaş, toată ziua de vineri socăcițele au împachetat sarmale „mici şi finuțe”, cum zicea Mica, şi eu n-o mai corectam, nu-i mai spuneam că nu există cuvântul „finuț”, ce-a apucat-o cu atâtea diminutive, tocmai pe ea, şi de când? Socăcițele lucrau afară, eu sondam delicat printre lucrurile Mamicii, în camera ei, scoțând la întâmplare, dintre haine, hârtiile ei. Chitanțe de impozite anuale, taloane de pensie, garanția pentru televizor, asigurări ADAS, carnete cu bilete gratuite de tren de la Veteranii de Război, le recunoşteam, ultimele fuseseră ridicate de mine, cărți poştale, scrisori. Câteva sute de scrisori, de la Ana, de la mine, de la Laura, de la P., de la D, de la câțiva nepoți. O parte, probabil infimă, din ceea ce a primit într-o viață. După semnături: Ana; Ana şi Aurel; Ana, Aurel şi Laura; Ana, Țuchi şi Laura; Tabita; Tabita şi P. ; Tabita; Tabita şi D. ; din nou Tabita; Laura; Laura şi Buți; Laura, Kerstin şi Buți; Laura, Frank, Kerstin şi Andreas, îmi puteam da seama de cronologia singurătăților şi căsătoriilor noastre, era ca un pachet ofilit de măritişuri şi de divorțuri. Şi de morți violente, neaşteptate. Dar şi câteva naşteri.

„Dragă Ticu, dragă Mica, dragă Tinu”, citesc eu, şi mi se pare că îmi recunosc scrisul, mai ascuțit decât acum, al meu totuşi. O scrisoare de pe vremea când mai trăia Ticu, o raritate!, şi uite, dacă le scriam acasă, începeam cu Ticu!, mă mir eu acum, cu inima bătându-mi tare. „Sunt bine, m-au lăsat durerile de cap. Am două note până acum, un 8 la biologie şi unul la istorie. La istorie am avut un conflict grav cu profesoara, m-a dat afară pentru că i-am spus că nu am alți ciorapi decât cei roşii, şi-n ora următoare m-a ascultat. Am ştiut tot, meritam 9, dar mi-a dat numai 8. Am început extemporalele, învăț mult, dorm cam 6 ore pe noapte, dar deocamdată e bine. Ce faceți? Ce face Tinu? Îl rog mult să îmi trimită împrumut Kant – *Critica rațiunii practice*, am nevoie de prefață. Şi să îmi explice el sau Ticu cum se caută

în *Biblie* trimiterile, la unele nu mă descurc. Mi-a scris Gic. Ce faceți? Eu sunt cuminte. Aştept vineri pachetul. V-a mai scris Ana? Vă pup, Tabita." Trebuie să fie scrisă prin 1972, din Cluj, încerc să îmi amintesc ciorapii roşii cu care am scos-o din sărite pe doamna Bojan, profesoara de istorie, mă mir ce voiam eu atunci de la Kant, cartea este acum în biblioteca mea, îmi recunosc semnele vechi, fine, de pe margine, recunosc şi semnele lui Tinu, apăsate, şi cele baroce, ale lui D.

Iau la întâmplare o carte poştală, e din iunie 1968, trimisă din Cluj, probabil din gară, de Ana, „Dragii mei, deşi ne-am despărțit doar de două ore, gândul nostru se îndreaptă spre dvs., vă pupăm de mii de ori pe toți, Ana şi Aurel". Sunt zeci de scrisori de la Laura, unele din Mediaş, ca asta, când ea avea numai 13 ani: „Vineri, 17.IX.1982. Draga Mică şi Tinu, Am scos pozele de la developat şi mărit. Nu sunt prea grozave, dar pentru început sunt bune. Noi suntem bine, sănătoşi, Ţuchi a plecat în cursă la Bucureşti, mama cu serviciul, iar eu cu şcoala, pe care am început-o bine. Pe aici e un frig grozav. Ţuchi a cumpărat, în 16 septembrie, un casetofon grozav, cu 4.100 de lei, asta a fost cea mai mare bucurie şi o mare surpriză. Voi ce faceți, dragă Mică şi dragă Tinu? Vă pupă cu mult dor şi drag, Laura, mama şi Ţuchi". Găsesc altele din Sibiu, unde Laura a urmat Liceul Sanitar, citesc despre dramele ei de atunci, note mici, o corigență la chimie, pentru chimie nici eu n-am avut cap, era să rămân corigentă. Apoi scrisorile ei din Geretsried, promisiunea că o să le trimită, din primul an când a fugit, chiar din 1989!, pachet. Pachet! Pe cine să întreb dacă chiar l-a trimis? Ea nu mai este. Mica nu mai este. Poate îşi aminteşte Tinu de asta? Şi ce-o să creadă el dacă-l întreb aşa ceva? Un asemenea fleac, vechi de douăzeci şi unu de ani, un nimic – care însă înseamnă epilogul unei promisiuni, făcute din Germania, pentru

bunica şi unchiul ei, aflați în România mizeriei socialiste. Un pachet în 1989... un pachet din Occident, cu lucruri colorate şi lucioase... bomboane, ciocolată, supe-plic, conserve, săpun, şampon...

Ce mult i-a iubit Laura pe toți, îmi spun, a fost o capodoperă de normalitate, de tandrețe, stau în continuare în picioare, în fața mesei, în camera Mamei, citind scrisorile pe care le găsesc prin sertare, prin dulapuri, în sertarul maşinii de cusut Singer, o grămăjoară de hârtie scrisă, îngălbenită, prăfuită, măcinată de vreme, scrisă într-un limbaj uşor convențional, urări de Crăciun, de 17 februarie, de 8 martie, de Sântămărie, urări la adăpostul cărora părem şi noi o familie oarecare, normală. Aproape plăcută.

Dau şi de câteva vederi, semnate Livia, Ileana, Camilla, Delia, adresate lui A. Vălean, „Multe salutări pentru un băiat frumos!", după data poştei îmi dau seama că e vorba de Tinu, nu de Ticu, de Tinu, căruia îi scriau drăguțele lui, nu multe, dar destule, în anii aceia când noi îl băteam la cap să se însoare, iar Mica ni-l pâra nouă pentru aventuri erotice demne de-un prinț al desfrâului, țipându-şi presupunerile în aşa fel încât s-o audă tot satul, fără să-i pese că, la o adică, dacă ar fi adevărat ce strigă ea peste sat, i-ar putea face o grămadă de necazuri.

Teribilă Mamă, îmi spun încă o dată, şi-mi vine să fug la soră-mea, care taie ceapa în bucătăria lui Tinu, s-o întreb iarăşi şi iarăşi dacă noi semănăm sau nu cu Mica, s-o aud spunându-mi, pentru a mia oară, că nu, nu, noi suntem ca Ticu, noi nu facem rău, nu, nu, noi suntem buni, şi când facem ceva rău, din greşeală, noi ne cerem pe urmă iertare şi încercăm să îndreptăm răul neintenționat... Teribilă Mamă şi teribil ce dor mi-este de ea, n-aş schimba-o cu alta pentru nimic în lume. Aşa deci, Livia, Ileana, Camilla, Delia... Delia, profesoara de română pe care a cunoscut-o în spital. Fata aceea cu care comenta pe bancă, în curtea

spitalului, proza lui Voiculescu şi romanele lui Strindberg. Delia din Arad. Povestea aceea care începuse aşa de nebunesc de frumos, dar pe care Mica i-a retezat-o rapid, eficient, ca o mamă posesiv-castratoare cum era ea atunci cu el. Şi mereu. Oare Tinu ştie de vederile astea sau le-a interceptat Mica şi nu i le-a arătat niciodată?

— Altul ar fi fost destinul meu dacă mă lăsa în pace, îmi spune el când îi arăt, la întâmplare, o vedere de la Delia din Arad. Mă-nţălegi oare? Uite, îmi arată el, asta e o fată de la Tulcea..., acuma văd vederea pentru prima oară.

Cred că îl înţeleg. Adun surâzând grămăjoara de hârtie într-un pachet, viţiile noastre întregi încăpute-ntr-o moviliţă de hârtie îngălbenită, şi-l duc, prevăzătoare, în maşină. E cam frig, mi-am luat din dulap o năframă mare, neagră, de-a lui Mica, şi m-am înfăşurat în ea ca într-o păturică. „Asta a fost întâi a lui Marta", îmi spune Ana când mă vede, „i-a dat-o lui Mica atunci când s-au împăcat, la Blăjel. Ţi-e frig? Ce te-a apucat să te înfofoleşti aşa?" Da, mi-e frig, mi-e tot timpul frig, o să-mi iau năframa cu mine, acasă.

Aseară, Ana mi-a povestit că Mica i s-a lăudat acum câţiva ani că a pus sare la rădăcina unei zambile pe care şi-o plantase Viorica. „Păi bine, Mica, eu i-am dat-o", i-a răspuns Ana. „No, şi ce. I-am pus sare şi gata. Să se uşte. Şi s-o uscat. Dobrogeanca!"

— Nu cred, i-am răspuns Anei.

— Ba da. Să crezi. Aşa mi-a spus mie.

Am izbucnit în râs, nu pentru că aş fi fost de acord cu ce-a făcut Mica noastră, ci pentru că în gestul acesta de-o răutate bolnavă am recunoscut-o întreagă, în varianta ei neagră, primitivă, de zeiţă străveche. Şi-am râs şi pentru că mi-era dor de ea aşa cum o ştiam, aşa cum o simţeam că mă aşteaptă.

*

Duminică, la biserică, ne-am pomenit că se fac două parastase: al Mamicii şi al Verjeniei lui Chirica. Îşi avea parastasul deodată cu Mica! Eram două tabere îndoliate, între care preotul se împărţea cu eleganţă, şi la scuturatul colivei, şi afară, la datul colăceilor. La masă a venit însă la noi, cu toată suita.

Nu trecuseră încă şase săptămâni de la moartea Verjeniei, cu atât mai puţin de la înmormântare. Dar ei nu aveau problema noastră, ei nu se temeau să încalce datina şi să facă o slujbă-n avans, pe ei mama lor nu-i blestemase şi ei nu-şi bănuiau mama, ca noi, noi tocmai din cauza repetatelor ei blesteme, de un mare păcat înaintea lui Dumnezeu. Ei respectau senini, de fapt indiferenţi, ritualul, şi-atâta tot, în timp ce noi, înspăimântaţi, îl făceam după toate regulile, încercând să uşurăm calea Mamicii spre cerul lui Dumnezeu. Căci ei nu aveau în suflete teama noastră nelămurită şi nu încercau să forţeze nimic, în timp ce noi încercam, fără să ne fi înţeles între noi în cuvinte, să forţăm pentru Mica uşa Lui şi cerurile Lui, astăzi de culoarea cicorii. Şi-am făcut-o cu atât mai canonic, cu cât ne-am ştiut şi ne ştim blestemaţi. Pentru că se ştie că blestemele de mamă se leagă. Şi noi ştim că ea a avut puteri. Şi poate că în sufletul obscur al fiecăruia dintre noi a existat şi nădejdea firavă că, dacă Dumnezeu o iartă pe Mica aşa cum noi am iertat-o, atunci o să spulbere, deodată cu marele ei păcat de a ne fi blestemat, şi efectul păcatului. Ştreangul lui, pe care noi toţi îl simţim cum ne sugrumă fără oprire.

De-aceea nu se dusese Tinu la cimitir, la mormântul lui Mica – de teamă să nu-i compromită mântuirea. Şi s-a dus numai când a văzut că eu însămi m-am dus, şi s-a dus numai după aceea, şi anume s-a dus după ce i-am explicat eu, cu argumente scoase din *Biblie*, că acuma e voie. Iar *Biblia*, oho, Legea ei o pricepem bine, toţi trei.

Ei, urmaşii lui Chirica, nurorile şi nepoţii, ei nu aveau problemele noastre. Ei se grăbeau pur şi simplu să îi facă Verjeniei parastasul în avans, pentru că unul din familie pleca la lucru, în străinătate, la căpşuni sau la construcţii. Pentru familia Verjeniei, Mica nu însemna nimic. Şi nici noi. Pentru noi, pentru mine mai ales, care auzisem nu o dată povestea chiar din gura Mamicii, ei însemnau copiii care s-au născut în locul nostru. Iar Verjenia era Rivala, datorită căreia Mica se lăsase împinsă într-un măritiş fără dragoste. Rivala fără de care noi, Ana, Tinu şi cu mine, aşa cum suntem noi, n-am fi ajuns să venim pe lume ca organe ale durerii, căci pur şi simplu n-am fi existat niciodată.

Stăteam, la sfârşitul liturghiei şi-al dublului parastas, în pridvorul bisericii, noi pe dreapta, ei pe stânga, şi împărţeam colăcei la pomană. N-aş zice că ne-au dat vreun semn de atenţie, nici că ar fi fost politicoşi cu noi, nici măcar la limita cea mai simplă a politeţii ţărăneşti. Poate că mă înşelasem, poate că, de fapt, şi ei au ştiut şi ştiu, cu toţii, povestea. Poate că şi la ei în familie au fost scene, sfezi şi gheruieli. Poate că în copilărie şi băieţii lui Chirica s-au uitat lung şi pe furiş după Mica, aşa cum m-am uitat eu după Chirica, întrebându-mă ce-a găsit Mica la el şi ce fel de tată o fi el. Căci eu, încă de foarte devreme, de dinainte să afle Tinu, am ştiut de la Mica toată povestea. Mi-am umplut mâinile cu colăcei şi am făcut un pas înspre ei, luându-i total prin surprindere, şi le-am pus fiecăruia câte-un colac în mână. Apoi am întins mâna şi mi-au dat şi ei, din coşarca lor, nu au avut încotro, un colăcel:

— Dumnezeu să le ierte şi să le odihnească pe amândouă, pe Mica şi pe mătuşa Verjenie, am spus cu glas tare.

Şi-am adăugat o formulă pe care o prinsesem în zbor de la vară-mea, de la Tabita, care acolo, la Sibiu, se ocupă de

tot felul de probleme bisericeşti, învățând din mers rituri şi sensuri:

— Să fie primit.

Nu au avut încotro, au repetat după mine:

— Dumnezeu s-o ierte pe mama noastră şi pe mama voastră, pe mătuşa Màrie. Şi să fie primit.

— Amin, am pecetluit eu totul, şi mi-am făcut cruce, atent, să fie după ritualul ortodox, nu după acela catolic, care mi-e mai la-ndemână, o făceam pentru ei, nu pentru Dumnezeu, cu El mă înțeleg şi fără mâini.

Căci era într-adevăr prea de tot, prea le potrivise cineva bine pe toate – dar cine? –, într-o ultimă bătaie de joc. Într-un ultim hohot de râs.

*

La ultimele drumuri, Mica ne-a primit pe Ana şi pe mine cu tocană de pui sau cu sarmale. Aducea în camera ei farfuriile pline, cu mâinile tremurând de bătrâneţe şi nelăsându-ne pe niciuna să păşim în bucătărie, nici măcar să îi cărăm înapoi farfuriile goale. La moartea ei, dar numai atunci, am văzut de ce, pentru că nu voia ea să îi vedem bucătăria în delăsare, cum nu voia nici să mă lase s-aduc pe cineva să i-o zugrăvească şi să i-o dichisească. „Lăsați-mă-n pace, cum e, e bine pentru mine, până mor să nu îmi mai intrați în lucruri!” se apăra ea, violent, de orice tentativă de-a noastră, de-a Anei şi mai ales de-a mea, de a-i îmbunătăți confortul. Atunci, în februarie, când am fost toți de față, i-am spus lui Mica de ce o tot întreb despre una şi alta din trecut:

— Scriu o carte despre noi. Despre Ticu, despre dumneata. Despre noi.

M-a crezut fără alte explicații şi mi-a promis:

— La primăvară, când s-a face vremea bună, o să îți povestesc eu tăt, tăt, tăt, aşè cum o fost. Ieşim noi două în

gredină, sub melin, şi stăm numa' noi dòuă, să îți spui io cum o fost. Tăt, tăt, mi-a făgăduit ea.

Cred că o încânta ideea că va fi personaj. Sub melin n-am mai apucat să stăm amândouă, stau numai eu, singură, când mă duc acasă şi salut scaunul ei gol. Mă aşez pe el, potrivindu-mi tălpile unde au stat tălpile ei, şi mă uit, ca ea, la grădină. Iar când mi-este dor de ea, mă închipui la ea în cameră, uitându-mă pe fereastră spre poartă, apoi pe scaunul ei de sub melinul de la poartă, privind înspre casă. Văd ceea ce a văzut ea. Şi o milă cumplită mă cuprinde pentru câtă nefericire a încăput în cei câțiva metri de pământ bătucit de războaie pe care îl cuprind cu privirea.

Tinu, pe care eu îl chemam să stea cu noi când mergeam la Mica, dispărea subit când ea aducea mâncarea. Mica nu-l invita şi pe el să mănânce cu noi. Umblam după el prin ogradă, rugându-l să vină să mănânce cu mine, dacă el nu mănâncă, nu mănânc nici eu. L-am convins o dată şi-am mâncat, ca pe vremuri, dintr-un singur blid amândoi. În 7 februarie anul ăsta, când am mers cu Ana acasă, Mica ne-a dat tocăniță de pui. Nouă. Nu şi lui. Iar el n-a mai vrut în ruptul capului să mănânce cu mine.

— Suntem trei, trei, auzi? i-am spus când am rămas numai noi amândouă, răşchirându-mi trei degete de la mână. Trei. Tratează-ne pe toți în mod egal! Ce ai cu el! Nu vezi ce destin a avut? L-ați măcinat între voi două ca între pietrele de moară, de-o parte dumneata, de-o parte nevastă-sa. L-ați distrus. Lasă-l în pace! Te rog. Poartă-te cu el cum te porți cu noi, te implor!

Nici nu ştiam ce dreptate am. În a doua decadă a lui martie, când m-am dus la Cutca, peste mine s-a dezlănțuit o ceartă: nu între Mica şi Tinu cu familia lui, ci chiar în interiorul familiei lui Tinu. Fisura se mutase, în douăzeci şi doi de ani de război, la urmaşi, şi rodea temeinic acolo. Înăuntrul familiei lui Tinu. Nu degeaba au umblat toți pe un

pământ blestemat, unde din 1954 n-a mai fost linişte. Am avut rolul meu, aria mea în această ceartă, când am spus tare şi pe înțelesul tuturor că sunt de partea lui Tinu şi că eu n-o să mă cert cu el niciodată. Mama, care spiona scandalul de afară, sprijinindu-se-n botă, mi-a făcut semn să merg după ea în casă:

— Astea atâta se sfădesc cu el!

— Treaba lor, Mica, nu te amesteca!

— Astea se sfădesc cu el, mi-e tare grijă pentru el! a continuat ea.

În clipa aceea nu aveam chef să uit şi să iert, aşa că i-am răspuns pe şleau:

— Mica, până acuma te-ai certat dumneata, ori cu el, ori cu el şi cu toată familia lui. Şi cu noi. Cum să te cred că ți-ar fi acuma milă de el?

A clătinat din cap şi a continuat:

— Când n-oi mai şi io, să vii şi să ai grijă de el! Să viniți amândouă şi să aveți grijă de Tinu.

Nu m-am mirat de întorsătura sentimentelor ei. Îşi permitea să fie bună, dacă asta însemna un gest împotriva nurorii ei. A rivalei. Aşa că am schimbat subiectul.

— Cum te simți, Mica?

— Mă dor tăte cele. Îs de demult, draga mamii. Îs obosâtă. Stau mult şi mă hodinesc. Când eram tânără şi mă duceam la Mama, şi-o găseam culcată, o întrebam dacă e beteagă. Ba, îmi zicea Mama, da' îs obosâtă, că-s bătrână. Nu înțălejeam. Amu înțăleg.

— Dar la doctor ai fost?

— Ba, mi-a răspuns, râzând binedispusă, ba, la ce să mă duc, dacă n-am nimica? Ce am îi de la vrâstă, draga mamii. De la vrâstă.

Spunea „vrâstă". „Îs în vrâstă", spunea ea, calculând că a trăit mai mult ca tatăl ei, mai mult ca frații ei şi ca Marta. Atunci, în ziua aceea, a fost ultima mea şansă de a-i

schimba ceasul. Programarea. De a-i spune în mod mincinos că Tanti Vichi a murit la nouăzeci de ani, nu la optzeci şi patru, cum în realitate sfârşise. Am ratat-o, pur şi simplu nu m-am gândit la asta. Vorbeam paşnic, mângâindu-i încet mâinile ei mici şi muncite, ungându-i-le cu cremă de muşeţel şi simţind cum i se înmoaie pielea şi cum mi se sfărâmă crusta ca o coajă tare de ou pe care o purtam armură pe suflet, auzeam în mine un sunet mare de fluviu, un vuiet ca-n copilărie, când se spărgea gheaţa şi deasupra satului înzăpezit plutea, câteva secunde, un geamăt profund, o catedrală înaltă cât cerul făcută dintr-un singur sunet, un scrâşnet de ape eliberate, un vuiet mare şi umed, liber, iar oamenii îşi transmiteau din casă în casă, „S-a spart gheaţa, s-a spart gheaţa pe Someş, încep să curgă steiurile!”.

Mica povestea ceva despre o vecină care s-a mutat unde a fost lelea Litiţie, apoi din nou povestea cu Borcău, o las liniştită să mi-o spună:

— Era beteag şi zăcea. Io i-am dus într-o dimineaţă o ulcea cu lapte. A băut-o tătă, încet, şi eu auzeam un sunet, ca şi cum ai fi aruncat o piatră-ntr-o groapă, pleosc!, aşè făcea laptele în stomacul lui. S-a auzit cum cade în el ca într-un mare gol, aşè, cum ai da drumul la o piatră şi-apoi numeri până la o sută, să auzi depărtarea. Eram tânără pe atunci şi în putere. Şi la amiază o fost gata.

Nu comentez. Mă gândesc la ce-a spus, nu e prima dată când îmi povesteşte, a ţinut minte ce înseamnă să auzi depărtarea la care stă de pază neantul. Ea încheie:

— Lucruri vechi, draga mamii.

A doua zi de Paşti, era într-o luni, m-am dus s-o văd. Întâi am trecut pe la Ticu, pe la cimitir, şi-n timp ce îi potriveam florile şi lumânarea am văzut, la numai câţiva metri distanţă de mine, un animal roşcat, cu botul într-o movilă vălătucită de pene: o vulpe, o vulpe mare, mânca din

resturile unei găini! A luat-o la fugă când am dat să mă apropii. I-am povestit Mamei întâmplarea, nu s-a mirat, mi-a spus că sunt vulpi şi-n sat, în casele părăsite. Iar în cimitir, anul trecut, s-a dat drumul la turma de oi şi nu ştiu cine a chemat televiziunea, tu n-ai văzut la ProTV?, m-a întrebat ea. Dar de fapt altceva o interesa, că am fost deja la morminte: „No, ai şi fost?" a revenit ea cu părere de rău, adăugând: „Nu mă duci şi pe mine până la Tată-to?". Aşa că ne-am dus cu maşina toţi trei, Mica, Tinu şi cu mine, la Ticu. Înainte de a se urca în maşină, Mica a rupt patru lalele şi le-a pus la un mormânt, chiar după poiată la noi:

— La Anuş, a spus ea şi mi-am dat seama că e o fostă vecină.

Am umblat peste morminte, Mica păşea greu şi legănat, voiam s-o sprijin, îi făceam semne lui Tinu s-o ţină, e mai tare ca mine. Dar el s-a ferit s-o atingă.

— O să îţi pară ţie rău când n-o să mai fie, o să trăieşti ca-n iad că n-o ajuţi acuma! i-am şoptit.

Am făcut turul mormintelor, Ticu, Mam' Bătrână, Tica, unchiu' Alesandru şi mătuşa Dochiţă, unchiu Iuăn şi Lucreţia lui. Era o zi frumoasă de primăvară, lumina era blândă şi-n sinea mea mă bucuram că Mica a trecut şi-n anul ăsta hopul, oamenii bătrâni, ştiam eu de la ea, mor primăvara, Slavă Domnului!, ea a scăpat. Avea optzeci şi patru de ani şi năravul de a spune, imediat după ziua ei de naştere, că are un an mai mult decât avea în realitate. La telefon, când o sunam la câteva zile o dată şi-i spuneam c-o iubesc, îmi răspundea glorios:

— Te sărut tătă, tătă, şi pe faţă şi pe spate, ca atunci când erai mică. Şi să ai tăt binele din lume. Înţălesu-m-ai? Şi eu te iubesc. Şi te sărut tătă, tătă, auzitu-m-ai?

Era o declaraţie destul de stingheritoare de la o mamă care ne obişnuise cu marile ei mânii şi cu reţinerea de la dezmierdări. Îmi venea să îi răspund în glumă cu vorbele ei:

„Nu te întrece!”, dar nu eram sigură că o să şi le recunoască şi c-o să şi le mai aducă aminte. Numai după Înălţarea la Cer am aflat de la Ana că şi ei îi spunea, la telefon, la fel. După ce ani de zile ne blestemase, şi după ce mie mi-a aruncat acea sfidare globală: „Cu trizăci de lei scăpam de tăţi tri!”, acum îi obţinusem, nu se ştie de ce, binecuvântarea. Ana, la fel. Şi nu tot binecuvântare a fost şi îndemnul ei din ultimele zile, când mi-a repetat şi ne-a repetat, peste măsură de istovită, cele trei dorinţe ale ei?

— Să vă înţelegeţi între voi şi să nu vă sfădiţi nicicând! Şi să viniţi acasă să îl vedeţi pe Tinu şi după ce eu n-o să mai şiu. Şi vreau să vină D.

Lui Tinu i-a spus, se pare, un pic altfel:

— Să nu vă sfădiţi între voi, că destul m-am sfădit io cu voi.

Ştia că moare. Ştia mai bine decât noi. Eu am crezut că scapă, pentru că de data asta nimeni nu mi-a mai făcut niciun fel de semn. Dar ea, care avea puteri, ştia. I-a fost făcut semn şi ştia. Căci face parte din Familie, unde fiecare dintre noi ne avem tainica noastră misiune, tainica noastră inutilitate şi rangul.

*

Şi eu uitându-mă la un film despre sfârşitul lumii. Asta este fantasma preferată a multor oameni din multe timpuri şi spaima lor cea mare. Şi gândindu-mă că da, o să se sfârşească odată, cândva, sau chiar acum, în foc sau dimpotrivă în gheaţă. Şi eu citind cărţi de astrofizică fizică teoretică cosmologie şi aşa mai departe numai pentru a afla în mod ştiinţific cum – da – cum a avut Ticu în principiu dreptate lumea se va sfârşi. Altfel decât a crezut el şi altcândva oricând. Pentru moarte nu-i niciodată nimic pierdut. Pentru moarte nu-i nimic prea departe. Moartea este sora noastră. Viaţa însă-i un lucru bun da cum spunea

prietenul meu acela din Frankfurt şi de peste noapte. Nepotul acela de primar cu mănuşi de brocart şi pe deasupra brodate. Şi-o să vină împărăția lui Dumnezeu nimicirea neantul cel mare. Moartea este sora noastră trupească. Însă viața este un lucru bun: umedă întunecată tandră şi blestemată chiar şi-atunci când este ca viața asta pe care am avut-o noi între Armaghedonul lui Ticu şi blestemele Mamei şuvoiul ăsta de sânge ce duce cu el morții noştri tineri şi ne ia până la urmă pe toți. Umedă. Întunecată. Tandră şi blestemată.

*

După moartea ei, am recitit *Biblia*. Pentru ea. Pentru că totdeauna am crezut că a făcut un păcat mare când ne-a blestemat. Am aflat că m-am înşelat, că există interdicția biblică pentru copii de-a ridica mâna şi glasul contra părinților şi că există dreptul părinților de a-şi binecuvânta sau de-a-şi blestema fiii. Pe noi, Mamica ne-a blestemat.

Chiar dacă noi credem că n-am meritat blestemele ei, nu pot să nu-i recunosc, cu *Biblia* în mână, dreptul ei de a ne blestema. În nemăsurata ei suferință şi dezamăgire. Secretul descoperit de mine, târziu, este de a-mi iubi părinții nu pentru că ar fi fost fără cusur, ci cu hibele lor cu tot, exact cum au fost, Ticu şi Mica. Cred că Ana şi Tinu simt acelaşi lucru, chiar dacă nu o să-şi bată capul să formuleze precis. Într-o zi, când Ana mi-a povestit cum a recunoscut Mica în fața ei că a pus sare la rădăcina unei zambile puse în pământ de Viorica ori cum a blestemat între pomi, cu privirea îndreptată-nspre cer, „Sperlă să s-aleagă din tăte!”, gesturile rele ale Mamei m-au făcut să izbucnesc în râs: nu pentru că le-aş fi aprobat, ci numai pentru că, dor fiindu-mi de ea, am găsit-o în ele. Caracterul este o reacție-tip. Prea târziu, după o mare suferință, când nu mai eşti aproape nimic, ajungi să-i iubeşti pe-ai tăi exact aşa cum sunt ei.

Cum au fost. Cu Apocalipsa şi blestemele lor cu tot. Şi e târziu. Şi-atunci ai vrea ca Dumnezeu să existe, şi viaţa de Apoi să existe de-asemenea, numai să poţi să-i mai întâlneşti şi să le spui, chiar şi cu preţul de a muri, că-i iubeşti exact aşa cum sunt ei. Cum au fost.

Ana a iertat-o. Cu mintea. Dar şi astăzi, 23 august 2010, când i-au venit la Mediaş cei doi nepoţi germani, şi se uita la ei, căutând pe feţele lor trăsăturile Laurei pierdute, mi-a plâns:

— Mica ne-a blestemat şi Laura a murit. Asta, asta nu e păcat?

— Nu, Ana, nu este. După *Biblie*, nu. Aminteşte-ţi povestea lui Esau şi Iacob, şi cum îl păcăleşte Iacob pe Isaac şi îi obţine binecuvântarea, şi că lui Isaac îi rămân pentru fiul lui favorit, pentru Esau, numai blestemele...

— Da, da. Îmi amintesc. Cel cu mânile păroase, Esau. Da.

Şi din străfundurile memoriei ei de prima născută a Tatălui nostru, au ţâşnit, limpezi, versetele:

— „Binecuvântează-mă şi pe mine, tatăl meu!”, şi tatăl lui zice: „Fratele tău a venit cu vicleşug şi ţi-a luat binecuvântarea”. Şi Esau insistă, „Tată, n-ai păstrat nicio binecuvântare pentru mine? Binecuvântează-mă şi pe mine, tată”, şi Iacob zice: „Iată, l-am făcut stăpân peste tine. Locuinţa ta va fi lipsită de grăsimea pământului şi de roua cerului... Tu vei sluji fratelui tău...”. Asta am recitit-o şi eu nu de mult, a adăugat ea, cu aerul că se scuză.

— Da, Ana. Şi sună a blestem. Şi în *Levitic* şi în *Deuteronom*, am căutat, e interzis ca fiii să se ridice cu fapta sau cu vorba împotriva părinţilor, dar părinţilor nu le este nimic interzis! Nimic. Absolut nimic. Încă nu se inventaseră drepturile copiilor, îi spun eu, şi râd încet. După *Biblie*, nu e niciun păcat că ne-a blestemat. Era dreptul ei.

Ana a tăcut o clipă. Apoi şi-a dres glasul şi, cu vocea ei de soră-mai-mare, de credeam că mă doboară, a hotărât:

— Asta s-o crezi tu! Eu nu cred că o mamă are dreptul să îşi blesteme copiii. N-o mai tot apăra!

Iar după o clipă de tăcere, a completat:

— Dar la sfârşit ne-a spus că ne pupă. Şi să avem grijă de Tinu, şi să nu ne sfădim, că bugăt s-a sfădit ea cu noi.

— Da.

*

M-am dus, cu Ana, Kerstin, Andreas, exact ca anul trecut, când Mica mai trăia, la Cutca. Acasă. De fapt, la Tinu. Erau acasă cu toţii, toată familia lui. Nu foarte veseli. O tensiune mâloasă trece printre adulţi precum o pâslă cenuşie care vătuieşte pământul, aerul, cerul. Nu-i bine cu ei. Vorba lui Tinu:

— Pentru mine totu-i rugină.

Binecuvântarea târzie a Mamei, pentru că binecuvântare a fost totuşi, n-a început încă să îşi arate lucrarea, constat, şi simt că gândul meu e un pumn de nisip între două pietre de moară. E drept, l-a binecuvântat numai pe el, pe ea a urât-o până în ultima clipă. Nu merita asta. Cel puţin aşa cred. Mă uit la vița-de-vie. „Când se albăstresc strugurii, îmi amintesc cum a murit Ticu-to, atuncea erau albaştri, aproape copţi. Îi văd albaştri, şi-aşè mi de urât!" obişnuia Mica să-mi spună la început de toamnă, dacă era în toane bune.

Suntem toţi, copiii, nepoţii şi stănepoţii. O mână de oameni. Moartea ne-a răzit, învăţându-mă cât de singură sunt fără de cei pe care i-am pierdut. Însă plasma malefică în care ne-am mişcat ca într-o plasă de peşte nu pare să se fi ridicat de pe noi. Nucu îmi aduce un buchet de mărul-lupului. Şi, cu un gest mic, care mi-l aminteşte pe Ticu tânăr, îmi dă o alună. O pun bine, să n-o pierd, poate o să-

mi poarte noroc. Ne ducem la cimitir cu turma, peste câmp, Ana, Tinu, eu, Nucu, Raveca, Kerstin, Andreas. Andreas e ca Laura mică, până şi umbletul de răţuşcă-i este la fel. Lipseşte numai Anica, e la lucru. Mărşăluim peste hotar, cu flori în mâini, tăiem hotarul pe La Cruce. Un soare palid de toamnă îmi aminteşte toamnele mele cu curci, la arie. Drumul este în mare parte acelaşi. Vorbim, suntem şapte, voioşi cum nu am fi putut să fim pe vremea cât a trăit Mica, atunci tensiunea dintre ea şi Tinu aprindea văzduhul. Mica ar trebui să fie mândră să ne vadă. Ar fi oare? Sau... Nu putem număra bătăliile care s-au dat la noi din 1954 şi până acuma, putem număra numai războaiele, patru, atâtea îmi ies mie, şi ultimul este neîncheiat. Dacă însă o să mă încăpăţânez să mă mut la Cutca, făcându-mi de lucru în grădină, o să înceapă al cincilea.

Mărşăluim printre lanuri mari de buruieni, de iarbă, de brusturi, e o mare degradare, recunosc tulpinile uscate şi băţoase ale florilor de câmp, cicoare, pelin, apa-cucului, tufe de bozii. Nimeni nu mai lucrează pământul, n-au bani pentru lucrările agricole.

— Măi Tinu, îl întreb, de ce nu a cosit nimeni iarba şi-otava?

— Păi cine?

— Cum cine, mă mir, oamenii. Pentru fân. Nu-ţi aminteşti ce scandal a ieşit când am semănat noi toate patru temeteurile de la noi cu sămânţă de steje? Că-n anul următor era steje peste tot, am stricat iarba, nici nu s-a mai putut cosi...

Tinu râde, îşi aminteşte isprava noastră, apoi îmi spune că nu, oamenii nu mai cosesc, nu mai au nici vaci, nici bivolițe, nici oi.

— Da' ce au?

— Nimic.

Îl cred. Nu înțeleg, dar înregistrez ce îmi spune. Pe câmpurile astea mănoase, în copilăria mea, şi până în 1989, era cucuruz sau grâu, pe atunci iarba era prețioasă, pe vremea aceea mai erau turme de oi şi ciurde de vite. Acum nu mai este nimic, e numai o mare delăsare, aici de ani de zile bate vântul paraginii şi-al sfârşitului.

— Cel mai mare rău e că s-a stricat Colectivul, îmi spune Tinu. Trebuiau făcute asociații, în locul lui, nu trebuia dat nimic înapoi, la oameni. Acte, atât. Şi pământul să rămână în asociații, să aibă oamenii cum să şi-l lucre. Da' toți o fost bolunzi atunci. Să facem bucate şi ce trebuie pentru mâncare.

Nu-l contrazic. Am propria mea teorie despre lumea de azi, nu prea depărtată de-a lui, şi nu ajunge drumul până la cimitir s-o expun. Punem flori pe cele două morminte alăturate. Lumânări. Toți sunt preocupați şi se uită la mormântul proaspăt, al Mamei.

— Puneți şi la Ticu... protestez eu.

Împart florile mele egal între Mica şi Ticu, îi pun lui firele albastre de mărul-lupului, apoi îi plasez şi-o lumânare. Aud în cap vocea Mamei, „Tu bolundă, nu-i pune lumânări, că o fost pocăit". În acelaşi timp îmi amintesc înserarea aceea de demult, când Ticu mi-a adus un snop albastru de flori, culese de el, pentru mine. Anume pentru mine. Îmi amintesc albastrul ochilor lui, îl văd urcând pe lângă bicicletă pe pustuță şi privindu-mă drept în ochi, atent, ca şi cum ar aştepta de la mine ceva ce nu i-am dat şi nu i-am spus niciodată.

Încă nu i-am cerut lui Mica iertare că, din neprevederea mea, este îngropată lângă Ticu, nu lângă Tica. N-are cum să mă ierte. I-am pus laolaltă, cum nedezbinați ne-ar fi plăcut să fie şi-n viață. Stau la picioarele ei şi privesc spre adânc. Pământul, din fericire, nu este transparent. Oamenii se îngroapă cu fața spre Răsărit, aşa mi-a spus Mica, să fie

primii la Înviere. De unde sunt morții noştri, răsăritul soarelui peste coama stearpă a dealurilor de la Morlaca se vede, acum, foarte bine. Cum o să arate peste o sută de ani peisajul ăsta sterp, pe care-l bântui în somn noapte de noapte? Dar clopotul ăsta de cer fără limbă, astăzi de culoarea ochilor Tatălui nostru? Undeva, la nici 100 de metri, e locul unde a murit Ticu. La vreo 500, a fost aria largă unde am păscut curcile, ani la rând. Acum, într-acolo se înalță o uliță nouă, cu case noi, cu etaj. Nu mi se par frumoase. La aproape orice mă uit, văd şi o imagine veche: un trecut. Pentru mine, prezentul a început să fie numai trecut desfigurat.

— Cine stă în casa unchiului Iuăn, fratele lui Ticu? îl întreb pe Tinu, uitându-mă într-acolo, înspre casa unchiului, unde, până acum câteva zile, n-am mai fost vreme de cel puțin patruzeci de ani, e numai la vreo 500 de metri de cimitir, în timp ce unchiu' şi Lucreția lui sunt aici, sub ochii noştri.

— Nu ştiu, au vândut-o. E penultima din capăt, îmi spune Tinu.

Asta îmi aminteşte că acum vreo trei-patru săptămâni înainte, în 31 iulie, venind de la Cluj direct la cimitir, cu un bucheţel colorat de guşa-porumbelului pentru Mica, am văzut, din maşină, la poarta casei lui Chirica, anunțul scris de mână, cu litere cam strâmbe: „De vânzare". Cer pe ea 65.000 de euro, am aflat eu, prin Viorica. Mult. Dar aş cumpăra-o, dacă aş avea bani. Acum, lângă mormintele alipite ale lui Ticu şi Mica, îmi vine să îl întreb pe Tinu dacă s-a vândut casa sau nu. Mă abțin. Din cauza lui Ticu.

Ajungem din nou în câmp, pe lângă lanul de cucuruz al lui Tinu de La Cruce, pe care i-l arată Anei. E locul lui Tica, moştenit de Tinu prin Marta, mă gândesc eu, dar nu comentez. Abia după aceea casc gura şi îl întreb de casa lui Chirica. Nu ştie. Schimbă vorba cu repeziciune, e meşter

mare în schimbatul vorbei când nu-i convine ceva, Ana şi cu mine suntem copii mici pe lângă el.

Trecem chiar pe lângă locul cu aria mea unde am păscut curcile. Mă doare de-a dreptul că, în timp, drumurile de câmp au fost mutate cu câțiva metri, nu mai cad la fel de geometric ca în copilărie. Mă uit în zare spre Ijac, caut din priviri cimitirul de animale din copilărie, nu mai există, îmi spune nepotul meu. Tac în dreptul Tăuşorului, pe care apa de la ploile din mai-iunie bălteşte şi-acuma. De-aici am cules, în urmă cu patru ani, la sfârşit de august, cu Laura, Andreas şi Raveca, trifoi cu patru foi. Laurei nu i-a fost de niciun folos.

*

—Tinu, îl întreb eu la telefon, unde sunt îngropați ceilalți, Niculae şi Verjenia? Că până acuma m-am ferit să ştiu.

— Sunt lângă noi, pe temeteul nostru, acolo, lângă gardul mătuşii Tiberia, îmi răspunde Tinu, şi îi simt reprobarea din voce.

— Ce faci? îl întreb.

Îmi spune că face un mormânt de ciment, pentru Smântânel, băiatul lui Chirica şi al Verjeniei, a murit anul trecut, nevastă-sa l-a plătit să facă mormântul în beton, da, da, tot acolo, lângă grădina mătuşii Tiberia, acolo sunt toți. Înghit în sec. Vorbim despre vreme, despre frigul ce s-a lăsat peste noi atât de curând. Apoi marchez data:

— Cât e astăzi, că m-am zăpăcit?

— No, cât să fie, îi 3, 3 septembrie.

Îmi dau seama că pentru el data asta nu înseamnă nimic. Eu n-am nevoie să închid ochii pentru a vedea lumina de aur şi miere, de-atunci.

Mă adun, mă întorc. Bine că măcar în pământ sunt despărțiți, scriu eu, înfăşurându-mă şi mai strâns în

năframa neagră a Mamicii, bine că nu sunt şi ei în acelaşi temeteu sătesc cu august-mânioasa noastră pereche: Augustin şi Maria. Da. Ticu şi Mica.

3 septembrie 2010